

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ, ПРАВИЛА, ПЕРСПЕКТИВИ

4 березня – 14 квітня 2024 року

УДК 37.09"364/366"(062.552)

О-72

Організаційний комітет:

Олефіренко Тарас – кандидат педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Русаков Сергій – кандидат філософських наук, професор, директор Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Матвієнко Олена – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Кушнірук Світлана – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Гурковська Тетяна – старший науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, тренер ЮНІСЕФ за програмою «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні».

О-72 Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 368 с.

ISBN 978-966-397-386-9

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи» (4 березня – 14 квітня 2024 року).

УДК 37.09"364/366"(062.552)

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024

ISBN 978-966-397-386-9

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Арт-терапія як засіб психологічної реабілітації Авер'янова Н. М.	12
Актуальність використання арттехнік в освітній діяльності закладу позашкільної освіти в умовах сучасних викликів Агалець І. О.	15
Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями Агаркова Н. О.	18
Вплив війни на навчальні заклади та можливості навчання Азізов Т. Н., Орлова О. М.	23
Адаптація освітнього процесу до викликів сьогодення в умовах військових дій в Україні Алмашова В. С.	26
Отримання освіти під час війни: проблеми та перспективи Антонова В. А.	29
Формування стресостійкості у студентів в процесі навчальної діяльності Архіпова І. М.	32
Організація дистанційного формату навчання у закладах вищої освіти з використанням інформаційних технологій Ашанін В. С.	34
Перспективи розвитку вищої освіти в умовах постконфліктного відновлення: виклики та шляхи розвитку Бабко Н. М.	37
Empowering Ukrainian students through creative writing Badior N. B., Pavlenko L. I.	40
Особливості психологізму особистості у романі Стівена Кінга «Сяйво» Барабашук Ю. В.	42
Мистецька особистість та її діяльність як об'єкт педагогічного дослідження Бенч О. Г.	45
Жанрова специфіка Ноктюрна для домри та ф-но К. Мяскова Білоус В. П.	49

Екологічна освіта молоді у навчальних закладах Бойко М. О.	53
Енергетична грамотність як важлива складова підготовки майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю Бондаренко М. І.	55
Methodological approaches to the study of environmental disciplines Bondarieva L. M., Zhatova H. O., Trotsenko V. I.	59
Застосування контекстного навчання майбутніх фахівців фармації у професійній підготовці Борисенко Н. М., Демченко А. В.	63
Mediation in the conditions of war and in the post-war period: challenges, rules, perspectives Borovykov O. V.	67
Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань про війну «Після 24-го» Владислава Івченка) Вегеш А. І.	68
Суб'єктний дискурс в умовах дистанційного навчання Велитченко Л. К.	72
Психологічний супровід особистості військовослужбовців. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям Венгер Г. С.	76
Вплив війни на мотивацію до навчання Венгеренко І. О.	81
Робота із психологічними розладами під час військової агресії Вишнеvsька О. П.	84
Практична підготовка фахівців з довкілля у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Гавриленко О. П., Діброва І. О., Циганок Є. Ю.	85
Проблемні питання здобувачів вищої освіти під час військового стану Галуцько О. В.	89
Особливості дистанційного навчання в умовах воєнного стану Головко Т. М.	91
Особливості навчання в дистанційному форматі в сучасних умовах Гомозова О. А.	93

Innovative technologies of modern media education in the conditions of European integration: theory, methodology, practice Gorenko L. I.	95
Проблеми мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти під час війни Горкуша В. П.	100
Деякі проблеми адаптації школярів до освітнього середовища за кордоном Грецька О. Г.	103
Правове регулювання виробничих кооперативів у контексті рекодифікації цивільного законодавства України Григоренко О. В.	106
Використання електронних підручників у процесі викладання клінічних дисциплін у медичному університеті Гюльмамедова М. Ф.	109
Психолого-педагогічні методи виховання Омеляна Вишневецького: застосування у журналістських текстах в умовах війни Димніч Н. Д.	113
Нові стратегії викладання української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти Діденко Н. М.	116
Підготовка висококваліфікованих спеціалістів лісової галузі у період війни Діденко М. М., Распопіна С. П., Біла Ю. М., Гордіяшенко А. Ю. ..	120
Цифрові трансформації в контексті професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів Довбенко С. Ю.	123
Питання Криму Донченко С. П.	126
Використання інформаційних технологій при дистанційному навчанні Жданюк Ю. І.	129
Вивчення іноземних мов в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи (на прикладі французької мови) Заволока С. І.	131
Особливості підготовки фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану Зозуля Є. В.	133

Культурні цінності як стратегічний напрямок розвитку вищої мистецької освіти в Україні початку ХХІ століття Іваненко О. А.	137
Актуальність використання штучного інтелекту в сучасній освіті Іщенко Т. М., Кузьменко Д. В.	141
Особливості викладання навчального предмету «Плавання з методиками викладання» в умовах пандемії та військового стану Клопов Р. В., Пономарьов В. О.	143
Безпека в умовах воєнного стану Кобець Т. А.	146
Від правового дослідження до передбачення справ: виклики штучного інтелекту для юридичної професії Кобрусєва Є. А.	149
Використання STEAM-технологій як інноваційного підходу до викладання анатомо-фізіологічних дисциплін Коваленко Л. П.	152
Деякі особливості впровадження дистанційного навчання здобувачів освіти у ДНМУ Козинська І. А.	157
Зміни у політичному житті міста Миколаєва внаслідок революційних подій 1917–1918 рр. Кокочко Ф. І.	159
Стратегія використання інноваційних технологій на заняттях з мистецтва для зниження рівня тривожності у дітей в умовах воєнного стану Колубасєв О. Л.	162
Особливості викладання травматичного шоку на післядипломному рівні освіти Коновчук В. М.	166
Мотивація до навчання здобувачів вищої освіти в умовах війни Копчук-Кашецька М. С.	168
Орієнтоване на студента планування змісту електронного навчання у Moodle Крайнюков О. М., Кривицька І. А., Найдьонова О. Є.	173
Технології соціальної реабілітації осіб з адиктивною поведінкою Красілова Ю. М.	175

Безпечне освітнє середовище в закладах загальної середньої освіти та роль учителя в його формуванні	
Кудря О. В.	178
Вплив соціально-педагогічних чинників на рівень готовності майбутніх викладачів ЗВО до науково-дослідної діяльності	
Кушнірук С. А.	182
Професійна підготовка майбутніх правників у закладах вищої освіти: виклики воєнного стану	
Лубчук О. Д.	185
Актуальність дослідження соціально-когнітивних аспектів в умовах інформаційно-освітнього середовища	
Любарець В. В.	189
Підвищення рівня ефективності спілкування в умовах війни шляхом застосування спеціальних методик	
Ляшкевич А. І.	191
Феномен стресу у роботі сучасного педагога в умовах війни	
Мельник О. С.	195
Психолого-педагогічні засади створення розвивального освітнього середовища у ЗЗСО як чинник забезпечення успіху особистості у соціумі	
Митник О. Я.	197
Психолого-освітня підтримка дітей-переселенців в умовах воєнного стану	
Михайленко Т. І.	200
Адаптивна фізична культура: сучасні виклики	
Мишин М. В.	203
Особливості педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання	
Мордовцева Н. В.	206
Розвиток резильєнтності у бакалаврів психологічної освіти під час вивчення курсу «Охорона праці та безпека життєдіяльності»	
Нагайчук О. В.	208
Соціально-педагогічна підтримка батьків та дітей раннього віку в умовах війни	
Новоселецька І. Е.	212
Формування в сучасній молоді життєвих цінностей та навичок	
Олексюк М. П.	215

Успішне навчання студентів сьогодні – це вагомий крок до успіху України завтра	
Олійник І. Ю.	220
Особливості викладання дисциплін соціогуманітарного профілю в закладах вищої освіти у воєнний період	
Павлов Ю. В.	224
Освітній процес в умовах російсько-української війни: філософський контекст	
Палагнюк М. М.	227
Щодо безпекової культури здобувачів вищої освіти і викладачів ЗВО під час війни	
Пархоменко А. А.	229
Підвищення кваліфікації моніторів національного превентивного механізму: досвід організації навчання онлайн	
Пивоваров В. В.	233
Важливість використання симуляційного навчання для студента-медика у військовий час	
Пилипчук І. С.	236
Роль медіа та інформаційної грамотності у формуванні стійкості освітнього середовища під час конфліктів	
Плошинська А. А., Черевко С. В., Кондратенко В. В.	239
Вплив освітнього та соціального факторів на систему безпеки: попередження ситуацій надзвичайного та кризового характеру	
Помаз-Пономаренко А. Л.	242
Аналіз базових положень процесу формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури в умовах війни	
Пономарьов В. О.	247
Strategies for the formation of foreign language competence of the future teacher in the conditions of military conflicts	
Ророва Л. М.	251
Вища освіта в умовах воєнного стану	
Поповиченко Г. С.	255
Як повномасштабне вторгнення вплинуло на освіту в Україні	
Притуляк Т. С.	257
Інформаційне забезпечення та ІТ супроводження проєктної діяльності	
Прихно Ю. Є.	261

Організація навчального процесу у закладах вищої освіти з використанням інформаційних технологій Пятисоцька С. С.	263
Формування моделей безпечної поведінки школярів в освітньому процесі Ремех Т. О.	266
Особливості соціоадаптаційних труднощів у дітей з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнних дій Рібцун Ю. В.	269
Викладання курсу професійної патології лікарям, які приймають участь у профілактичних медичних оглядах працівників певних категорій Родіонова В. В.	273
Мовна динаміка в умовах війни: аналіз змін у лексиці, граматиці та контексті англійської мови Саламін Н. А.	276
Безперервна освіта і освітні послуги як детермінанта конкурентоспроможності людського капіталу у контексті визначального чиннику зростання соціально-економічного потенціалу держави Сафронова Г. В.	279
Комунікативна культура майбутнього викладача: зміст і структура Саюк В. І.	283
Використання методики рольових ігор в процесі підготовки вдосконалення навичок у медиків спеціалістів Северин С. С.	287
Ситуаційні задачі як аналітичний інструмент вдосконалення клінічного мислення у студентів Северина К. О.	289
Використання теоретичних предметів професійного спрямування (історія англійської мови) для розвитку резильєнтності у студентів ЗВО Солощук Л. В.	291
Psychosocial support for students in Ukrainian educational establishments Soroka T. V.	294
Синергетичні ефекти в освітньому процесі під час воєнного стану Старова В. С.	296

The use of information technologies in the process of teaching higher mathematics at a technical university during war Sulima O. V.	299
Інформаційні технології та освіта дорослих під час війни Сумятін С. В.	303
Формування клінічного мислення у викладанні внутрішньої медицини в умовах дистанційного навчання Супрун О. О.	305
Визначення змін емоційного стану та психофізичних показників у дітей молодшого шкільного віку на уроках хореографії в умовах воєнного стану Тарасова Г. К.	308
Апатія та резильєнтність як чинники прояву симптомів ПТСР у студентів Татівська М. М., Кузнєцов М. А.	313
Деякі аспекти формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників Торічний О. В.	318
Університетська освіта з кібербезпеки в умовах війни: основні загрози і виклики Трушкіна Н. В.	321
Педагогічні засади дослідження мистецьких проєктів в галузі вокального виконавства Федотова І. І.	326
Освітній процес у вищих навчальних закладах України в умовах війни: виклики, правила, перспективи Хмель-Дунай Г. М.	330
Масова свідомість як об'єкт медіаконструювання Христокін Г. В.	332
Роль фізичних релаксаційних вправ для дітей старшого дошкільного віку в умовах укриття Цаплюк О. С.	336
Реалізація студентоцентрованого підходу в освітньому процесі ЗВО в умовах війни Цюняк О. П.	339
Фізична активність студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану Чепіль М. В.	344

Особливості викладання конституційного права України в умовах воєнного стану держави Чукаєва В. О.	347
Психологічні проблеми учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану Шастко І. М.	350
Освітні аспекти вивчення іноземних мов під час війни та відновлення: проблеми, регулювання, перспективи Шикун А. В.	352
The role of digital competence in the professional development of a teacher in current conditions Shostak I. I.	356
The Total Physical Response method (TPR) as a way to increase efficiency in teaching English Shturba A. O.	359
Залученість українців до волонтерської діяльності Юнг Н. В.	362

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Авер'янова Н. М.

кандидат філософських наук

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

м. Київ, Україна

На сьогодні надзвичайно важливим є питання надання ефективної психотерапевтичної допомоги військовослужбовцям, учасникам бойових дій, тимчасово переміщеним особам і членам їхніх родин. Але особливо гостро ця проблема стоїть щодо учасників бойових дій, адже відомо, що різноманітні психічні травми, які бійці отримали в ході бойових операцій, призводять до порушення фізичної та емоційної сфери людини. Як наслідок – учасникам бойових дій складно адаптуватися до мирного життя, у них досить часто спостерігається втрата сенсу життя, змінюються ціннісні орієнтації, з'являється почуття відчуження, самотності, депресії та ін. І чим довший термін перебування людини в такому стані психоемоційного навантаження, тим важче їй повернутися до мирного життя. Тому у психологічній реабілітації воїнів варто застосовувати арт-терапію, бо саме вона «є найбільш адекватним методом для вирішення як внутрішньоособистісних, міжособистісних конфліктів, так і конфліктів на рівні великих соціальних груп, міжетнічних, воєнних» [3, с. 11].

У всьому світі значна кількість науковців досліджує особливості застосування арт-терапії у психології, педагогіці, філософії та медицині, серед них: Дж. Алвін, Ю. Андреева, С. Арзуманян, М. Бетенскі, М. Вальдес-Одріосола, О. Вознесенська, Е. Гренлюнд, Д. Едвардс, Л. Капаччіоне, Д. Кемпбелл, М. Киселева, П. Коваль, Т. Колошина, О. Копитін, Л. Лебедева, О. Лебедев, В. Ляшенко, В. Нікітін, А. Осипова, Л. Подкоритова, Р. Сільвер, Т. Шкурко та ін. При цьому багато вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних, вказують на ефективність арт-терапії у подоланні наслідків бойового стресу, у сприянні адаптації учасників бойових дій в мирне життя.

Якщо раніше арт-терапія (лікування мистецтвом) включала в себе вплив на психоемоційний стан хворого засобами образотворчої творчості, то нині вона використовує всі види мистецтва, відповідно в наші дні зустрічаються такі види арт-терапії, як музикотерапія, казкотерапія, фототерапія, лялькотерапія, драматерапія танцювальна терапія та ін. Під час проведення арт-терапії психотерапевти пропонують пацієнтам виконувати вправи образотворчого та художньо-прикладного характеру. Такі заняття спрямовані на активізацію спілкування пацієнта

з його психотерапевтом або на оптимальне спілкування пацієнта в групі, в результаті чого хворий має можливість більш чітко сформулювати та виразити свої переживання, проблеми, внутрішні протиріччя.

Арт-терапія має важливе значення і в діагностиці, адже сприяє більш точній оцінці поведінки і стану пацієнта. У виконаних пацієнтом арт-роботах відображаються не лише його теперішні думки, а й віддзеркалюються приховані переживання з минулого та сокровенні думки за майбутнє. При цьому для арт-терапевта залишається важливим як створений пацієнтом завершений образ, так і колір та матеріал, якими виконаний цей образ. Водночас, завжди варто пам'ятати, що у пацієнтів існує індивідуальна символіка створених ним образів, яка може виходити за межі загальноприйнятих діагностичних стереотипів. Суттєво те, що займаючись художньою діяльністю пацієнт має можливість позбавитись агресії та негативних думок, у нього виникають позитивні емоції, формується почуття внутрішнього контролю.

Значну ефективність арт-терапії у лікуванні ветеранів бойових дій продемонстрували американські вчені. Особлива продуктивність арт-терапії виявилася у подоланні складних симптомів посттравматичного стресового розладу. Американські дослідники показали, що релаксація у процесі художньої творчості безпосередньо зменшує емоційне гіперзбудження учасників бойових дій; дозволяє відтворити у невербальному образі спогади та емоції, які складно висловити словами; створений конкретний невербальний образ дає відчуття контролю над жахливими і нав'язливими спогадами і сприяє емоційній стабільності; усвідомлення спогадів і емоцій, які травмують людину, полегшують розуміння самої травми, тим самим пришвидшуючи одужання; задоволення від художньої творчості активізує почуття власної гідності, допомагає адаптуватись в соціумі [4; 5; 6]. Майже всі науковці та психотерапевти звертають увагу на виняткову цінність арт-терапії в позбавленні нічних кошмарів, усуненні безсоння, подоланні почуттів тривожності та нав'язливих спогадів пацієнтів; на важливість арт-терапії в створенні атмосфери, яка б сприяла підвищенню самооцінки та емоційного контролю пацієнта.

Свого часу Верховна Рада України ухвалила закон про обов'язкову та безкоштовну психологічну, медико-психологічну реабілітацію військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб [2]. В Україні існує мережа госпіталів ветеранів війни, в яких застосовують арт-терапію як метод психологічної реабілітації.

Необхідно брати до уваги, що арт-терапія становить частину комплексу реабілітаційних заходів, тому арт-терапевт зобов'язаний

мати професійні контакти зі своїми колегами – іншими лікарями-реабілітологами, психіатрами, медсестрами, соціальними працівниками та ін. Застосування арт-терапії без достатньої професійної підготовки або без врахування настанов медичних працівників, які беруть участь у реабілітаційних заходах, може погіршити стан пацієнта.

Отже, реабілітація учасників бойових дій, найперше, має бути спрямована на підвищення якості їхнього життя. Для цього в реабілітаційних центрах доцільно застосовувати арт-терапію, яка, як доведено фахівцями, сприяє таким лікувальним ефектам – мінімізації емоційних і поведінкових проявів хвороби, зниженню депресивних і тривожних проявів, зниженню агресивності, корекції поведінки, підвищенню комунікативних навичок та психологічній інтеграції в суспільство. Все це має відбуватися в контексті головних завдань української держави – отримання перемоги над ворогом і відновлення територіальної цілісності нашої держави [1].

Література:

1. Авер'янова Н. М. Арт-терапія як засіб реабілітації учасників бойових дій в умовах російсько-українського збройного конфлікту. *Українознавчий альманах*. 2020. Випуск 26. С. 8–12.
2. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <https://rada.gov.ua/news/Novyny/117968.html>
3. Вознесенська О.Л. Арт-технології у розв'язанні конфліктів. К. : Human Rights Foundation, 2019. 32 с.
4. Collie Kate, Backos Amy, Malchiodi Cathy, Spiegel David. Art Therapy for Combat-Related PTSD: Recommendations for Research and Practice. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*. 2006. № 23(4). Pp. 157–164.
5. Lobbana Janice, Murphya Dominic. Understanding the role art therapy can take in treating veterans with chronic post-traumatic stress disorder. *The Arts in Psychotherapy*. 2019. № 62. Pp. 37–44.
6. Walker M. S., Kaimal G., Koffman R., DeGraba T. J. Art therapy for PTSD and TBI: A senior active duty military service member's therapeutic journey. *The Arts in Psychotherapy*. 2016. № 49. Pp. 10–18.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНІК В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Агалець І. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач інформаційно-методичного відділу*

*Станція юних техніків – Центр науково-технічної творчості молоді
м. Київ, Україна*

Забезпечення умов розвитку й творчої реалізації дітей та молоді у сучасному українському суспільстві визначено як одне з пріоритетних завдань сфери освіти України. Науковці й освітяни нашої країни докладають багато зусиль для його виконання. Чимало наукових і науково-методичних праць присвячено дослідженню різних аспектів удосконалення змістового наповнення освітніх курсів і навчальних дисциплін, форми здійснення освітньої діяльності тощо.

Разом з тим непрості реалії сьогодення, що спричинені нав'язаною Росією повномасштабною війною, зумовлюють необхідність опрацювання нових підходів до системи забезпечення якісних складників освітньої діяльності в закладах освіти України, де навчається і виховується молоде покоління. З огляду на це постає потреба в перегляді підходів до змістового наповнення програм, технік і технологій, методів, прийомів та форм їх реалізації, використання яких сприяло б стабілізації психологічного стану зростаючих дітей та молоді. Зокрема, йдеться про діяльність закладів позашкільної освіти, місією яких є забезпечення творчого розвитку здібностей вихованців, задоволення їхніх інтересів, здібностей, нахилів, потреб у самореалізації, підготовки до професійного майбутнього, виховання громадян з високою патріотичною свідомістю. Адже позашкільна освіта є складником структури освіти України, визначеної Конституцією України [2], законами України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII), «Про позашкільну освіту» (від 22.06.2000 № 1841-III) [1], [3], [7], [4], що створює умови-можливості для здійснення освітньої діяльності, розвитку та соціалізації вихованців.

За дослідженнями науковців-практиків позашкільна освіта за своєю сутністю є побудованим освітнім процесом, який у логічній єдності послідовно трансформується від створення педагогічних умов, що забезпечуються плідною працею педагогів у процесі творчої діяльності вихованців різного віку, до реалізації як особистісних творчих задумів, так і роботи в команді, що включає такі основні взаємопов'язані

елементи: мета і завдання, зміст освіти, форми, методи й засоби її здійснення [5, с. 770; 6].

Теоретичні й методичні аспекти розвитку системи позашкільної освіти різнобічно розкрито та представлено в працях українських учених-практиків (О. Биковської, А. Бойко, Л. Ворони, Л. Канишевської, А. Капської, Г. Кременя, О. Лісового, О. Литовченко, В. Мачуського, Г. Пустовіт, Л. Ткачук, О. Флярковської та ін.).

Однак проблеми стабілізації психологічного стану дітей та молоді (які нині зростають в умовах війни) на основі використання арттехнік у практиці освітнього процесу закладу позашкільної освіти як можливого засобу-інструменту, на наш погляд, недостатньо висвітлено в педагогічній і психологічній літературі.

Метою наукової розвідки є теоретичне обґрунтування актуальності використання потенціалу арттехнік у практиці освітньої діяльності гуртків закладу позашкільної освіти як засобів-інструментів сприяння стабілізації психологічного стану дітей та молоді в умовах сучасних викликів.

Розв'язання зазначеної проблеми вбачаємо шляхом використання арттехнік освітніх курсів художньо-естетичного й соціально-реабілітаційного напрямів у практиці діяльності гуртків закладів позашкільної освіти.

Для покоління, що нині зростає в умовах війни, важливим є перебування під впливом культурних і духовних надбань свого народу. А це насамперед формування пізнавальних інтересів щодо історії розвитку різних видів народного мистецтва, звичаві, обрядів, найдавніших традицій і символіки, набуття практичних умінь самостійно виготовляти й декорувати вироби тощо. Окрім того, вивчення й опанування арттехнік спрямовано на набуття естетичного досвіду, ціннісних загальнолюдських орієнтацій, розвитку творчого мислення, естетичних уявлень і художнього смаку, активізує творчу діяльність, розвиває навички індивідуальної і групової самоорганізації, вміння володіти собою, виховує прагнення до прекрасного та допомагає самореалізації кожного вихованця.

Забезпеченню цього важливого процесу підпорядковані такі складники освітньої діяльності закладу, як розробка й удосконалення навчальних програм, майстер-класів, відеоматеріали; практичні заняття та заходи освітньо-виховного спрямування, участь у художніх виставках і конкурсах різних рівнів, що зрештою є проявом соціальної активності вихованців й своє чергою сприяють стабілізації їх психологічного стану.

Прикладом слугує використання потенціалу різновиду арттехнік у закладі позашкільної освіти Станції юних техніків – Центру науково-

технічної творчості молоді м. Києва, зокрема образотворчого мистецтва, бісерного рукоділля, декоративного розпису («холодний батик», «вишивка стрічками»), ліпки з пластичних матеріалів («ліпка з солоного тіста», «ліпка з полімерної глини»), техніки паперопластики («аплікація», «квілінг», види техніки «декупаж», «пап'є-маше», «витинанка»), техніки із застосуванням природних матеріалів («аплікація з соломи», «іграшка з вати»), техніки писанкарства тощо.

Під час проведення занять за пропонуваними техніками, вихованці закладу позашкільної освіти отримують поведінкову орієнтацію, яка ґрунтується на діалоговому спілкуванні й взаємодії учасників освітнього процесу, забезпечує розвиток логічного, творчого та критичного мислення, формування навичок працювати в команді, що в підсумку слугує одним із ефективних чинників творчого розвитку, де педагогічними працівниками створюються умови-можливості для успішної їх соціалізації, метою якої є стабілізація психоемоційного стану вихованців.

Керуючись власними спостереженнями, спостереженнями колег та враховуючи результати інтерв'ювання батьків вихованців, використання наведених технік допомагає вихованцям проявити почуття та емоції, подолати переживання й страхи, покращити настрій, викликати позитивні асоціації й реалізувати власні творчі задуми.

Таким чином, використання потенціалу арттехнік у практиці освітньої діяльності гуртків закладу позашкільної освіти є актуальним засобом-інструментом, що сприяє стабілізації психологічного стану дітей та молоді, зростаючих нині в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Довідник директора закладу позашкільної освіти. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/dovidnik-direktora-zakladu-pozashkilnoyi-osviti> (дата звернення: 15.03.2024).

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. : ред. від 01.01.2020 р. *Законодавство України* / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top> (дата звернення: 04.03.2024).

3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 06 черв. 2022 р. № 527. *Законодавство України* / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

4. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану : проект. *Позашкільна освіта*. URL: <https://pou.org.ua/wp-content/uploads/>

Kontsepsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

5. Мачуський В. В., Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта. *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ, 2021. С. 770.

6. Модернізація організації освітнього процесу в закладах поза-шкільної освіти : метод. посіб. / авт. кол.: А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко ; за ред. В. В. Мачуського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/723075/1/1_МООП_web.pdf (дата звернення: 15.03.2024).

7. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану : лист М-ва освіти і науки України від 29 берез. 2022 р. № 1/3737-22. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 15.03.2024).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Агаркова Н. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Проблема обдарованості в науці існує вже понад сто років, проте саме останніми роками вона стає дедалі актуальнішою. Це пояснюється зростаючою потребою суспільства у нестандартних творчих особистостях. Збільшення кількості обдарованих дітей призводить до обставин, з якими стикаються такі діти у сучасному суспільстві та які потребують індивідуального підходу. Відповідно до рішення Всесвітньої організації охорони здоров'я, обдаровані діти розглядаються як частина «групи ризику». Їм потрібні спеціальні індивідуальні програми та кваліфіковані вчителі, які розуміють й враховують особливості та проблеми цих дітей. В таких умовах учні можуть розвиватися відповідно до своїх здібностей й талантів. Тож саме дорослі мають

побачити унікальність дитини, розпізнати її здібності та потреби, а також дати їй впевненість і свободу бути самою собою.

Вивчення психолого-педагогічних аспектів роботи з обдарованими дітьми є актуальною проблемою, яку досліджували як вітчизняні, такі як: В. Андреев, Д. Богоявленська, Н. Гузій, Н. Лейтес, О. Матюшкін, А. Хуторський, Н. Шумакова, В. Юркевич, J. Dobrowolowicz, W. Limont, D. Jastrzębska та інші.

Існує декілька підходів до визначення поняття «обдарованість». Напр., в США, в освітніх кругах, найбільш поширене визначення обдарованості, прийняте Департаментом Освіти США: «обдаровані та талановиті діти – це діти, яких виявили професійно кваліфіковані особи, які завдяки незвичайним здібностям здатні на високу успішність. Це діти, які потребують особливих освітніх програм, що виходять за рамки тих, що надаються звичайною школою, щоб реалізувати їхній внесок у власний розвиток та розвиток суспільства» [3, с. 96]. Польський енциклопедичний словник визначає поняття «обдарований учень» як «лице, яке характеризується високим рівнем інтелекту (IQ вище 130), легкістю у навчанні, високими досягненнями в науці, спеціальними здібностями вище за середні, широким колом інтересів, сильною мотивацією до науки, а також творчими досягненнями» [3, с. 97]. Американський вчений П. Торренс розробив концепцію обдарованості, що складається з: творчих здібностей, умінь, мотивації. У його розумінні, творчість – це «природний процес, що породжується сильною потребою людини у знятті напруги, що виникає в ситуації незавершеності чи невизначеності» [4, с. 52]. Отже, одні вчені вважають, що обдарованість обумовлена спадковістю, а інші, що успіх дитини залежить від розвитку її здібностей, причому спадковість немає значення. Нині більшість науковців визнають, що характер розвитку обдарованості залежать як від спадковості, так і від соціального середовища. Проте, можна з упевненістю сказати, що кожна людина має задатки, які можуть зникнути, якщо їх не розвивати. Задатки разом зі схильностями до певної діяльності є природними передумовами у розвитку здібностей. Обдарованість є системним проявом цих здібностей, що забезпечує можливість досягнення успіху в діяльності. Таким чином, обдарованість – це системна якість психіки особи, яка розвивається протягом усього життя й забезпечує людині можливість досягнення певних визначних результатів в одній або кількох сферах діяльності у порівнянні з іншими людьми. Обдарована дитина – це та, яка виявляє високі та визначні успіхи у певній сфері діяльності. Є різні класифікації обдарованості, включаючи інтелектуальну, академічну, художню, креативну, лідерську (соціальну) та психомоторну (спортивну). Але, загальноприйнята система виявлення

та підтримки молодих талантів визнає потенціал обдарованості у кожної людини. Проте її успішний розвиток залежить від того, чи буде цей талант виявлений, чи буде можливість його прояву. Тут є доцільним виявлення самої обдарованості, а не просто виділення дітей як «обдарованих». Отже, потрібна робота з кожним учнем, спрямована виявлення та розвиток його індивідуальних здібностей. Важливо, що обдарованість не була обмежена певною сферою діяльності, щоб уникнути вузької спеціалізації учня і закріплення її за певним видом діяльності.

Оскільки обдарований учень потребує особливого підходу в освіті, то роботу з ними мають проводити професійно підготовлені вчителі. В Україні створено систему фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з обдарованими дітьми, яка розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики у сфері освіти. Це обумовлено збільшенням потреби в таких кадрах у зв'язку з переходом на інклюзивну модель освіти. Ця модель передбачає, що вчителі мають бути готові забезпечити навчання та підтримку учням з різними інтелектуальними здібностями відповідно до їх індивідуальних потреб. Тож вчителю ХХІ століття треба не тільки слідувати змінам часу, а й випереджати їх, бути готовим до нових ідей та швидко адаптуватися до процесів, що змінюються у всіх сферах сучасного суспільства.

З урахуванням теоретичних засад підготовки майбутнього вчителя початкових класів по роботі з обдарованими учнями можна виділити основні компоненти такої підготовки: мотиваційний, змістовний, процесуальний та креативно-діяльнісний. Мотиваційний компонент спрямований на розвиток у студентів потреби у професійному вдосконаленні, що спонукає до тієї чи іншої діяльності та орієнтує на формування професійного інтересу. Позитивна мотивація майбутніх вчителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми та базується на кількох факторах: 1) формування інтересу до професії та прагнення до вжитку професійних компетенцій, освоєних у ЗВО, в освітньому процесі початкової школи; 2) стимулювання розвитку розумових процесів студентів та усвідомлення мети вивчення дисциплін відповідно до навчального плану; 3) мобілізація творчих сил студентів у процесі оволодіння основами педагогічної діяльності. Для формування позитивної мотивації у студентів можна використовувати різні методи та прийоми: правильне цілепокладання; переконання студентів у практичній значущості навчального матеріалу; використання різноманітних методів та прийомів навчання (евристичні завдання, ТЗН, проблемні ситуації, дискусії); розширення форм та видів самостійної роботи і роботи по самоосвіті; створення сприятливого

освітнього середовища. Таким чином, для стимулювання постійного розвитку креативності та формування професійно важливих якостей у майбутніх вчителів початкової школи потрібні стійкі професійні мотиви навчальної діяльності та адекватні уявлення про майбутню діяльність. Змістовий компонент у підготовці майбутніх вчителів початкових класів для роботи з обдарованими дітьми включає:

1. Використання можливостей змісту навчальних дисциплін, передбачених ОП, для підготовки майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми.
2. Отримання повних та глибоких предметних знань про основи педагогічної діяльності, різні прийоми та методи індивідуальної та групової роботи з обдарованими дітьми.
3. Опанування знаннями з організації навчально-наукової діяльності з роботи з обдарованими учнями, й навіть змісту нових технологій навчання.
4. Вивчення характеристик творчих та обдарованих учнів, розвиток навичок взаємодії з ними.
5. Аналіз різних видів джерел наукової літератури, для здійснення якісної підготовки та адаптації навчального матеріалу для обдарованих учнів.
6. Засвоєння певного обсягу знань з предметних та дидактико-методичних дисциплін, необхідного для ефективної роботи з обдарованими учнями.
7. Акцентування уваги на основних теоретичних положеннях та базових поняттях, що дозволяють розуміти особливості навчання та розвитку обдарованих учнів.

Процесуальний компонент у підготовці майбутніх вчителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми є сам навчально-виховний процес, заснований на використанні різних форм, технологій та підходів. Цей компонент спрямований на набуття студентами компетенцій для ефективного застосування знань, умінь, навичок та комплексу дій у нових умовах, що сприяють формуванню універсальних дій, у тому числі й обдарованих дітей. Включає:

1. Впровадження сучасних підходів та технологій в освітню діяльність з метою підготовки творчого вчителя та забезпечення апробації та реалізації методичної системи роботи з обдарованими учнями.
2. Формування у студентів умінь та навичок, необхідних для проведення уроків та виховних заходів з використанням сучасних підходів, таких як особистісно-орієнтований, дослідницький, диференційований, компетентнісний.
3. Заклик студентів до самореалізації у педагогічній діяльності, у розвитку педагогічної техніки та майстерності, застосування нових знань про інноваційні педагогічні технології.
4. Сприяння стимулюванню та розвитку ініціативи молодших школярів, їх таланту та здібностей, а також залучення їх до участі в конкурсах, проєктах, творчих завданнях.

Креативно-діяльнісний компонент спрямований на підтримку творчого підходу до організації освітнього процесу у ЗВО та формування у студентів здатності до використання інноваційних методів та

форм роботи. Проте, для успішної підготовки вчителя початкових класів до роботи з обдарованими дітьми важливо, щоб викладач ЗВО й сам був творчою особистістю, готовою до інноваційної діяльності, і мав дослідницькі та дискусійні навички.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень дозволив виділити ефективні шляхи підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями та переорієнтацію існуючих стереотипів через організацію спеціальних умов підготовки таких кадрів. А саме: 1. Введення спеціальних курсів і тренінгів задля на підвищення обізнаності майбутніх вчителів про психологічні особливості обдарованих дітей, їх освітні потреби та методи роботи з ними. 2. Організація практичних занять у ЗВО та практик у закладах освіти, де майбутні вчителі можуть спостерігати за роботою з обдарованими дітьми та отримати цінний досвід. 3. Включення до ОП ДВВ, присвячених специфіці роботи з обдарованими дітьми. 4. Проведення семінарів та конференцій за участю фахівців з обдарованості, які можуть поділитися своїм досвідом та передати цінні знання з методики роботи з такими дітьми. 5. Створення освітніх ресурсів, включаючи навчальні посібники, онлайн-курси та інші матеріали, які майбутні вчителі можуть використовувати для самостійного вивчення та підготовки до роботи з обдарованими дітьми. Ці заходи допоможуть не лише розширити знання та вміння майбутніх вчителів, а й сприяють формуванню позитивного та продуктивного ставлення до роботи з обдарованими дітьми.

Література:

1. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 10.08.2018 р. № 1143. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/20180815.pdf>

2. Ушмарова В. В. Сучасні тенденції формування готовності вчителів початкової школи до роботи зі здібними та обдарованими учнями. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Випуск 42, 2014. URL: <https://oaji.net/articles/2014/982-1414763761.pdf>

3 Dobrowolowicz J. Uczeń zdolny w szkole. *Psychologia w Szkole*. 2004. № 3. P. 95–105.

4. George T. Betts. Profiles of the Gifted and Talanted / T. George, M. Neihar // Robert J. Sternberg (editor). *Definitions and conceptions of Giftedness*. Corwin Press, Thousand Oaks, California 2004. 182 p.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ТА МОЖЛИВОСТІ НАВЧАННЯ

Азізов Т. Н.

*доктор технічних наук,
професор технологічних дисциплін, охорони праці та БЖД
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Орлова О. М.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та БЖД
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Війна і конфлікт мають руйнівний вплив на всі аспекти життя суспільства, включаючи навчальні заклади та можливості для навчання. Порушення, спричинені війною, можуть призвести до руйнування шкіл, переміщення учнів і вчителів, а також до нестачі ресурсів для освіти.

Коли країна втягнута у війну, навчальні заклади, такі як школи, університети та центри професійно-технічної освіти, часто стають об'єктами нападів. Інфраструктура пошкоджується або руйнується, залишаючи учнів і вчителів без безпечного і сприятливого навчального середовища. Переміщення населення ще більше посилює навантаження на існуючі освітні системи, оскільки доступ до шкіл для багатьох стає обмеженим або неможливим.

Війна часто призводить до руйнування шкіл, коледжів та університетів, залишаючи студентів без належного навчального середовища. Викладачі та студенти можуть бути змушені покинути свої домівки, що призводить до переривання освітньої діяльності. Крім того, психологічний вплив війни може вплинути на психічне здоров'я учнів і вчителів, заважаючи їм зосередитися на навчанні.

Аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних науковців показав, що проблеми створення аналітики освітньої галузі в умовах суспільної нестабільності, зокрема воєнного стану, висвітлено лише в небагатьох працях. Це тільки посилює актуальність виконання таких досліджень. Проблеми вищої освіти в умовах війни в Україні особливо цікавлять багатьох науковців протягом останніх місяців та стали предметом досліджень І. Шевчук, М. Кириченко, Н. Муранова, І. Гальона,

О. Захарова, І. Шемелинець, О. Кричківська, І. Білоус, З. Шацька. Науковці У. Когут, О. Сікора, Т. Вдовичин висвітлюють проблеми, пов'язані з навчанням та викладанням в умовах війни, аналізують певні проблеми освітнього процесу в умовах воєнного часу, коли неможливо уникнути режиму асинхронності. Можливість комунікувати та організувати навчальний процес асинхронно створює умови безпеки [4, с. 83–86]. Наприклад, у статті «Інноваційне навчання та навчання в неспокійні часи: динаміка діяльності директорів з дослідження та експлуатації» [1] зазначено, що в турбулентних обставинах, спричинених пандемією COVID-19, школам європейських країн, зокрема ФРН, довелося швидко адаптуватися до умов, які постійно змінювались. Автори згаданої статті досліджували вплив дій керівників закладів освіти (директорів) на функціонування шкіл у нових обставинах, у т. ч. співвідношення між двома складовими організації освітнього процесу в нових умовах (амбідекстрія): використання усталених поточних знань і методів навчання та пошук і впровадження нових знань та методів (серед них – дистанційне навчання, ширше застосування ІТ-технологій тощо).

Загалом системних досліджень з організації роботи освітньої галузі в турбулентних умовах украї недостатньо. Між тим ця тематика вельми актуальна, адже кризові явища можуть повторюватися (внаслідок війни, епідемій тощо). Тому дуже важливо забезпечити організації роботи освітньої галузі на основі доказових адміністративних і статистичних даних задля прийняття ефективних рішень, оптимізації розподілу вкрай обмежених за таких обставин матеріальних, фінансових і людських ресурсів [2].

Порушення, спричинені війною, також призводять до втрати освітніх можливостей для незліченної кількості людей, особливо дітей та молоді. Вимушене переміщення, розлука з сім'єю та психологічні травми – все це призводить до переривання безперервності навчання. Багато студентів залишаються без доступу до якісної освіти, яка має важливе значення для їхніх майбутніх перспектив і відновлення їхніх громад після конфлікту.

На територіях, що постраждали від конфлікту, надання якісної освіти стає значним викликом. Обмеженість ресурсів, нестача кваліфікованих вчителів і зруйнована інфраструктура – все це сприяє погіршенню стану системи освіти.

Багато учнів у зонах бойових дій позбавлені можливості отримати належну освіту, що призводить до замкненого кола бідності та насильства.

Незважаючи на виклики і труднощі, з якими стикаються райони, що постраждали від конфлікту, все ще існують можливості для навчання

та розвитку. Неурядові організації, гуманітарні установи, міжнародні агенції та місцеві громади часто об'єднуються для надання освітньої підтримки тим, хто постраждав від війни, пропонуючи надію на краще майбутнє через доступ до знань і навичок [5].

Інноваційні підходи, такі як програми дистанційного навчання та мобільні класи, використовуються для того, щоб учні могли продовжувати навчання навіть у складних умовах.

Вплив війни на навчальні заклади та можливості навчання є глибоким і має довготривалі наслідки для окремих осіб і суспільств. Вирішення проблем, з якими стикаються учні та освітяни на територіях, що постраждали від конфлікту, є складним завданням, що вимагає багатогранного підходу. Урядам, організаціям і громадам необхідно приділяти пріоритетну увагу освіті на територіях, що постраждали від конфлікту, та інвестувати у відновлення і зміцнення системи освіти. Забезпечуючи якісну освіту для всіх, ми можемо дати людям можливість подолати виклики війни та побудувати більш мирне і процвітаюче майбутнє.

Література:

1. Pietsch M., Tulowitzki P., Cramer C. Innovating teaching and instruction in turbulent times: The dynamics of principals' exploration and exploitation activities. *Journal of Educational Change*. 2022. May, 24. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10833-022-09458-2>
2. Angrist N., Djankov S., Goldberg P. K., Patrinos H. A. Measuring human capital using global learning data. *Nature*. 2021. No. 592. P. 403–408. URL: <https://www.nature.com/articles/s41586-021-03323-7#citeas>
3. Підтримка освіти і науки України під час війни / М-во освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimkaosviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni>
4. Когут У., Сікора О., Вдовичин Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. № 6 (204). (2022). С. 83–88.
5. Guerre Ukraine-Russie: Pourquoi tant d'étudiants africains et indiens étaient dans le pays. URL: <https://www.bbc.com/afrique/region-60605584> (дата звернення 18.02.2023).

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Алмашова В. С.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Херсон, Україна*

Сьогодні як ніколи в нашій країні актуальним є питання забезпечення повноцінного максимального освітнього процесу в будь-якого рівня закладах освіти. В результаті повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої країни тисячі здобувачів вищої освіти змінили свою форму здобуття освіти зі стаціонарної на дистанційну. Маючі вже досвід дистанційного навчання в шкільних закладах та в закладах вищої освіти через ковід, велика кількість освітян та здобувачів освіти вже навчилися отримувати знання на різних платформах он-лайн. Найбільше змін системи зазнали території Сходу та Півдня України, де близько 40% учнів та здобувачів вищої освіти відповідно вимушені були покинути нашу державу, виїхавши за кордон або в інші регіони України.

При постійній загрозі безпеки життя освітянам та їхнім здобувачам освіти в першому півріччі 22–23 року деяким навчальним закладам не вдалося відновити очне навчання в тому обсязі, яке воно було на початку військових дій. Лише приблизно 60% закладів нашої держави вищої освіти працюють очно, а інші працюють дистанційно або змішано, при цьому вони постійно поєднують дистанційний спосіб навчання та очну освіту [1, с. 10].

На території Півдня України та її Сході переважно дистанційна форма навчання, це саме стосується Херсонської, Харківської, Запорізької областей, а також окупованих територій даних областей та Донецька й Луганська. Дані заходи необхідні для того, щоб забезпечити здобувачів вищої освіти від військових дій, тому що саме ці області знаходяться на прифронтовій лінії зіткнення з ворогом. Навчання постійно контролюється адміністрацією вищих навчальних закладів, а також виконуються всі міністерські умови Міністерства вищої освіти для забезпечення високого рівня знань. Помітних та суттєвих змін в педагогічному складі на початку війни та зараз (в процесі активної фази) не було помічено, тому що керівники вищих навчальних закладів запевняють, що викладачі роблять усе для забезпечення якісного освітнього процесу для здобувачів вищої освіти та виконують усі накази Міністерства освіти України.

Навантаження викладачів при цьому не зменшилося, а в умовах війни не змінювалися. Майже усім хто залишився працювати в Україні були залишені їх пільги при роботі на окупованій території та на території, де ведуться бойові дії. На прикладі нашого Херсонського державного аграрно-економічного університету (з самого початку масового вторгнення ворога на територію нашої держави), який тимчасово перенесений фактично в місто Кропивницький, було надано приміщення для адміністрації та для студентів, щоб проводити належним чином навчальний процес. Адміністрацією нашого вищого навчального закладу постійно контролюється стан безпеки наших здобувачів (особливо тих, хто на території лінії зіткнення та на окупованих територіях), щодня задається запит стосовно їхнього психологічного та життєвого стану безпеки, обов'язково перевіряється наявність відео в онлайн на занятті та забезпечуються усі життєво необхідні процеси для тих, хто залишився на деокупованій території [2, с. 3].

На сьогоднішній день наш університет в повному обсязі проводить свою роботу надаючи повномірно послуги для отримання нашими здобувачами належного рівня знань.

Особливістю в даний воєнний час для проведення лекційних та практичних занять є тісний контакт викладача зі здобувачами, причому треба постійно контролювати психологічний та емоційний стан наших студентів, не первантажувати їх навчальним процесом та підтримувати в науковій діяльності. Існує ще одна проблема – це ті здобувачі вищої освіти, які залишилися на окупованих територіях і не мають змогу очно з'явитися на заняття, а іноді навіть в них відсутній доступ до інтернету, але ми постійно намагаємося контролювати по можливості стан їхньої психологічної та життєвої безпеки [3, с. 45].

На фоні стресу від подій через повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави значна кількість школярів та здобувачів вищої освіти зазнали серйозних психічних травм та емоційного напруження на нервову систему і відмовлялися певний час виходити на навчання навіть он-лайн. І це зрозуміло, бо дитяча психіка ще не була готова до таких різких кардинальних болючих змін з примусовим виїздом за межі комфорту у незнайоме середовище. До 40 відсотків учнів та студентів, яким все ж таки вдалося виїхати з окупованих територій та ті, що пережили повну окупацію, змогли повернутися до повноцінного навчання лише з допомогою психологів, викладачів та педагогів, волонтерів та рідних.

Сьогодні, дослідивши ситуацію і викладачі і педагоги зробили висновки, що основними причинами, що перешкождали освітньому

процесу – є повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність або слабкий інтернет, а також панічні атаки від новин. Водночас з-поміж причин, чому дитина не вчилася, найбільше батьків (67%) учнів початкової школи також називають хворобу. Батьки ж учнів базової та старшої школи також вказують, що їхні діти не вчилися через перевантаження (7%), нестабільний емоційний стан (6%), брак мотивації, але згодом педагогам вдалося налагодити зі школярами зв'язок та надати їм потрібну допомогу та підтримку.

Підсумовуючі вищевикладений матеріал та актуальність теми можна сказати, що компенсація втрати у навчальному часі (пропущені навчальні заняття) найчастіше відбувається через надання учням навчальних матеріалів (презентація, відео, аналогічні навчальні заняття онлайн) та завдань для самостійного опрацювання. Рідше проводять групові та індивідуальні консультації, додаткові навчальні заняття, наукові гуртки, але даний вид надання освітніх послуг також приносить плюси в багаж знань для учнів та здобувачів вищої освіти. Водночас складно оцінити, як часто реалізовувалися вказані заходи, з огляду на те, що більшість вчителів скаржаться на брак умов та можливостей, бо така зміна форми здобуття освіти, переведення закладів з очного на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу (повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом) вплинули на результати навчання учнів. Але всеодно, в сучасних небезпечних умовах реалії життя навчальний процес на всіх рівнях надання освітніх послуг триває, тому гадаємо слід контролювати його та удосконалювати.

Література:

1. Гапон В. В., Барабаш О. А., Шараєвська М. І., Дерепя Т. С. Аналіз використання коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів на оплату праці педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти в 2021 році / ДНУ «Ін-т освітньої аналітики». Київ, 2022. 140 с.

2. Підсумковий звіт «Оцінювання потреб України у сфері освіти (6 травня – 24 червня 2022)». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news>

3. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник за загальною редакцією С. М. Шкарлета. Київ – Чернівці : «Букрек». 2022. 140 с.

ОТРИМАННЯ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Антонова В. А.

*викладач кафедри іноземних мов
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна*

Розуміння специфіки впливу війни на людину, адаптація до середовища, в якому опинився звичайний українець – вже є початком вирішення проблем, допомогою самому собі і своїм близьким, а також вектором розвитку всього українського суспільства. Новий погляд на проблему – це не повторення вже зрозумілого, а спроба зрозуміти ситуацію і дати своє пояснення вирішення проблем. Серед найбільших проблем, з якими стикаються сучасні науковці і експерти в області вирішення і менеджменту державних проблем і проблем освіти зокрема, є їх короткостроковість і нестабільність, а також можливість скористатись досвідом інших країн. Оскільки Україна опинилася першою країною серед всіх держав, що опинилася в найскладніших умовах, вона все ж не зупиняється і продовжує функціонувати, чинити сильний опір.

Таким чином, ми вважаємо ключовим у даному дослідженні – новий погляд на проблему, яка виникла під час збройного конфлікту. Звідси і випливає мета дослідження – на основі дослідженого матеріалу виявити основні виклики, перед якими постало українське суспільство, класифікувати їх за певним принципом і з'ясувати перспективи їх позитивного вирішення.

Війна спричинила низку проблем у науці, соціумі, освіті і в пересічному житті. Бомбардування навчальних закладів, обстріли і підпали, вбивства дітей і вчителів. У такий спосіб руйнується основа, на якій громади будують своє майбутнє. Війна зупинила інновації і ріст України, забрала у дітей дитинство і право на якісну освіту. А педагоги втратили можливість викладати гідно та безпечно. Ми отримали нову категорію в прошарках суспільства «...постраждали від війни – це окрема категорія осіб, які не беруть безпосередньої активної участі у бойових діях, а скоріше є свідками того, що відбувається, наражаються на небезпеку, перебуваючи у зоні військового протистояння, або ж мають близькі стосунки з учасниками бойових дій» [1, с. 12]. Все це призвело і до опосередкованих факторів: вимушений відтік «мізків», зниження академічного досвіду через виїзд і втрату науковців, освітян та управлінців, порушення циклів освіти, міграції, значні

зменшення соціально-економічних інвестицій, а також зниження кількості досліджень, розробки винаходів, розвитку інновацій. Сюди варто включити і психологічні проблеми, пов'язані з війною, ментальні і психічні розлади, що можуть переходити не тільки в агресивність, депресію чи небажання повертатися до навчання. Це і ризики суїциду, емоційна нестабільність та посттравматичний стрес [1].

Для вирішення таких негативних наслідків міжнародні організації пропонують звернутись до неперервності в освіті, а також сприяти розвитку бізнесу в країні. Проте бізнес в Україні під час воєнного стану також потребує інформації і навчань щодо роботи в таких умовах, залучення іноземних інвесторів, знання досвіду партнерів, благодійників, інвесторів, всіх небайдужих. А також план відновлення країни повинен бути загальнозрозумілий для кожного.

Забезпечення навчання в умовах війни є надскладним завданням як для Міністерства освіти, так і для всіх структур, що надають освітні послуги. Які сценарії подолання даної ситуації пропонують міжнародні організації, а також проект, розроблений Глобальною коаліцією щодо захисту навчальних закладів від нападів, при співпраці з ЮНІСЕФ [3]. Війна може призвести до кількох сценаріїв перебігу подій, тому пропонуються наступні підходи в забезпеченні освіти для всіх верств населення: беззбройні, збройні, переговори, ранні попередження, альтернативна освіта, психосоціальна та безпекова освіта.

До беззбройних заходів забезпечення безперервності освіти можна віднести охорону і комітети безпеки, обов'язкові укриття для здобувачів освіти, забезпечення їх супроводом і розселенням в разі потреби, навчання всієї громади, що включає також захист від гендерного насильства. Збройні заходи передбачають патруль і охорону, що також забезпечують освітні заклади засобами самозахисту, допустиме і озброєння педагога. Ще однією стратегією захисту навчання і освітніх установ є переговори як стратегія подолання конфлікту. Якщо ж це неможливо, то залучається третя сторона. Системи раннього попередження здобувачів освіти включають в себе і інформування про фактичні напади, це і закриття освітніх установ, надання альтернативних приміщень, і сповіщення на телефони. Альтернативними способами надання освіти можна вважати переміщення в безпечні місця, школи в громадах, табори для внутрішньо переміщених здобувачів освіти. Важливо сюди і віднести психосоціальну підтримку, це і тимчасова освіта, інклюзивне та гендерно-чутливе навчання, робота з піклувальниками, допомога жертвам насильства психосоціальною підтримкою та медичними працівниками. Можуть бути організовані і комплексні заходи на рівні всього освітнього закладу при тісній співпраці всіх здобувачів освіти і педагогів [3].

Військова агресія в Україні дала зрозуміти, що новий змішаний формат навчання із застосуванням технологій дистанційного навчання є достатньо актуальним. Адже це і відновлення освітнього процесу і підтримка здобувача освіти. Проблеми однак можуть викликати доступ до мережі інтернету та самі технічні засоби навчання. «У напрямку цифровізації МОН переходить від окремих точкових проєктів до створення єдиного цифрового середовища для всіх учасників освітнього процесу» [2, с. 53]. Важливе також використання цифрових освітніх середовищ здобувачами освіти, де є можливість навчатися самостійно за власними потребами.

Отже, які способи подолання наслідків війни пропонують освітянам і науковцям українські, а також міжнародні вчені, волонтери, партнери. Україна використовує досвід інших країн і керується напрацюваннями фахівців в даній галузі, де передбачена «...міжнародна підтримка і техніка для шкіл, і цифровізація освітніх центрів, наздоганяюче навчання, це і відбудова закладів освіти, компенсації у виплатах освітянам, ремонт і відбудова» [2, с. 8].

Провівши дане дослідження нами запропоновані наступні способи подолання проблем в сфері освіти: діяти відповідно до ситуації, що склалася і адаптуватися до подій, що виникли в країні; діяти, керуючись безпекою як на національному і регіональному рівні, так і на рівні конкретного закладу освітніх послуг; використовувати досвід місцевості, а також корегувати альтернативні способи отримання знань; переміщувати здобувачів освіти у безпечну місцевість і зараховувати їх до навчальних програм; забезпечувати доступ до дистанційного і інтерактивного навчання, навіть при низькому бюджеті і за обмежених заходів безпеки; декілька змін для навчання, робота літніх і вечірніх шкіл; доступ до тимчасових або альтернативних місць навчання. Щодо психосоціальної допомоги, то тут варто згадати неформальність навчання, дружнє для здобувача освіти середовище, допомога спеціалізованих служб, навчання педагогів і піклувальників. Педагог, науковець, волонтер також повинні мати регулярні компенсації та гуманітарну підтримку в умовах війни, мати навчання за місцем роботи і доступ до психосоціальної підтримки.

Отже, коли на навчальний заклад здійснюється напад чи агресія, або коли є така загроза, є присутність страху через можливість таких дій, то навчальний процес переривається. Така перерва може тривати місяці, навіть роки. В таких випадках варто переходити на альтернативні способи отримання освіти, що зменшують перерви в навчанні, можуть забезпечити щоденність і підтримку та допомагають здобувачам освіти подолати травми чи будь-якого роду стрес.

Література:

1. Мороз Л., Діхтяренко С., Психологічний супровід постраждалих від війни. *Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни* : матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (21 квітня 2023 р.) / ред. кол. : Андрусик О. О. та ін. Умань, 182 с.
2. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. 2023. 64 с.
3. What Schools Can Do to Protect Education from Attack and Military Use. Global Coalition to Protect Education from Attack (September 2016). 60 p.

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Архіпова І. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Дніпро, Україна*

У сучасному динамічному світі збереження здоров'я людини стає ключовою цінністю, яка є важливим аспектом її життєдіяльності. Одним із визначальних факторів, що сприяють підвищенню працездатності та координують деякі аспекти здоров'я, є психічна стійкість до стресових ситуацій. Високий рівень психічної стійкості є гарантом збереження, розвитку та зміцнення здоров'я, а також професійної довговічності особистості.

У світовій науці накопичено значний матеріал щодо проблеми стресостійкості: розкриваються поняття стресу та стресостійкості, розглядається природа стресу, його види, способи подолання, причини виникнення стрес-факторів і рівні стресостійкості. Вивчення стресу в даний час має міждисциплінарну спрямованість, яка включає широкий спектр методів з різних наук: від біохімії до соціології [1]. Однак залишається чимало питань, пов'язаних з розумінням специфічних особливостей стресу та стресостійкості у студентів.

Стрес – це реакція організму на фізичне, емоційне або психологічне напруження, що може виникнути в результаті різних подій або

обставин. Для студентів типовими джерелами стресу можуть бути іспити, терміни здачі проєктів, незрозуміння матеріалу тощо. Нездатність ефективно керувати стресом може призвести до погіршення здоров'я, зниження мотивації та академічної успішності [1].

Розглядаючи природу стресостійкості, слід відзначити, що в багатьох випадках рівень стресостійкості залежить від наслідків особливостей функціонування нервової системи, успадкованих від батьків. Розвиток та формування особистості в дитинстві в певній мірі впливає на рівень стресостійкості, але він не є постійним. Застосовуючи певні зусилля, стресостійкість можна підвищити шляхом спеціальних вправ і тренувань.

Формування стресостійкості у студентів включає кілька ключових аспектів:

- Свідомість власних реакцій на стрес. Важливо, щоб студенти розуміли, як вони реагують на стресові ситуації. Це допомагає їм усвідомити свої емоції та реакції, що є першим кроком до їх управління.

- Розвиток навичок саморегуляції. Студентам необхідно оволодіти різними методами саморегуляції, такими як дихальні вправи, медитація, фізична активність та інші. Ці методи допомагають знизити рівень стресу та підвищити загальне благополуччя.

- Позитивне мислення та оптимізм. Студенти повинні навчатися бачити позитивні сторони навіть у стресових ситуаціях. Це допомагає знизити рівень тривожності та підвищити впевненість у власних силах.

- Підтримка оточуючих. Важливу роль у формуванні стресостійкості відіграють близькі люди, друзі та викладачі, які можуть надати емоційну підтримку та допомогу в складних ситуаціях [2].

- Навчальна діяльність надає унікальні можливості для формування стресостійкості у студентів. У процесі навчання студенти зіштовхуються з різними викликами, які вимагають від них адаптації та подолання труднощів. Викладачі можуть відіграти важливу роль, створюючи підтримуюче та стимулююче навчальне середовище, а також допомагаючи студентам усвідомлювати та ефективно керувати своїм стресом.

- Створення підтримуючого навчального середовища. Викладачі можуть створити атмосферу, яка сприяє комфорту та відкритості, що включає в себе поважне ставлення до студентів, підтримку їхніх ініціатив та заохочення самовираження.

- Навчання стратегіям управління стресом. Викладачі можуть проводити тренінги з розвитку навичок саморегуляції та стресостійкості, що може включати в себе навчання дихальним технікам, медитації та іншим методам релаксації.

– Підтримка в складних ситуаціях. Викладачі повинні бути готові надати студентам емоційну підтримку та допомогу в розв'язанні проблем, що виникають у процесі навчання [2].

Формування стресостійкості у студентів є важливим завданням освітнього середовища. Викладачі відіграють ключову роль у цьому процесі, надаючи студентам необхідні знання, навички та підтримку для ефективного керування стресом. Розвиток стресостійкості допомагає студентам досягати академічних успіхів і сприяє їхньому загальному благополуччю та розвитку як особистостей.

Література:

1. Lazarus R. S. Stress, appraisal and coping. N.Y.: Springer Publishing House, 1984. 141 p.
2. Frydenberg E. Teaching coping to adolescents: when and to whom? *American Educational Research Journal*. Т. 37. № 3. 2000. P. 727–745.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ашанін В. С.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри інформатики і біомеханіки
Харківська державна академія фізичної культури
м. Харків, Україна*

Одним з найважливіших напрямків розвитку сучасного суспільства є забезпечення сфери освіти теорією і практикою використання сучасних інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію процесів навчання і виховання. Використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі дозволяє активізувати процес навчання, реалізувати ідеї розвиваючого навчання, підвищити темп навчального заняття, збільшити обсяг самостійної роботи здобувачів освіти [3].

Одне з головних завдань сучасної освіти – це створення стійкої мотивації у учнів до отримання знань, інша – пошук нових форм та інструментів освоєння цих знань. Комп'ютерні технології покликані стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, значно підвищувати його ефективність.

Дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також володіння педагогами технологіями дистанційного навчання [4]. Запроваджуючи дистанційне навчання, адміністрації закладу освіти слід зважати не лише на наявність техніки і доступу до інтернету педагогів та здобувачів освіти, а й на специфіку навчального процесу [2]. Соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки на кшталт Viber дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – відкрита система управління дистанційним навчанням. Вона дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії педагога, здобувачів освіти та адміністрації закладу освіти. Зокрема, надає можливість подавати навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, веб-сторінка; заняття як сукупність веб-сторінок з можливим проміжним виконанням тестових завдань); здійснювати тестування та опитування здобувачів освіти з використанням питань закритого (множинний вибір правильної відповіді та зіставлення) і відкритого типів; здобувачі освіти можуть виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли. Крім того, система має широкий спектр інструментів моніторингу навчальної діяльності здобувачів освіти, зокрема щодо загального часу роботи з конкретним навчальним предметом, відповідними темами або складниками навчального матеріалу, загальної успішності окремого здобувача або академічної групи в процесі виконання тестових завдань тощо.

Moodle має у своєму інструментарії: форми здавання завдань, дискусійні форуми, завантаження файлів, журнал оцінювання, обмін повідомленнями, календар подій, новини та анонси, онлайн-тестування, Вікі-ресурси.

Поширеним веб-ресурсом для забезпечення навчання у дистанційному форматі є платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com>) – сервіс, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію. Педагог має змогу проводити тестування, контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання, коментувати й організувати ефективне спілкування зі здобувачами освіти в режимі реального часу [1].

Zoom (zoom.us/download) – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Zoom підходить для індивідуальних та групових

занять. Користувачі можуть використовувати додаток як на комп'ютері, так і на планшеті чи смартфоні. До відеоконференції може підключитися будь-який користувач за посиланням або ідентифікатором конференції. Заняття можна запланувати заздалегідь, а також зробити посилання для постійних зустрічей у певний час. У платформу вбудована інтерактивна дошка, яку можна демонструвати здобувачам освіти. Крім того, є можливість легко й швидко перемикатися з демонстрації екрана на інтерактивну дошку. Платформа доступна для операційних систем Windows, MacOS, Android та iOS і має плагін, який дозволяє використовувати Zoom прямо в браузерах Google Chrome та Mozilla Firefox. Відеоконференції також можна проводити за допомогою Microsoft Teams, Google Meet, Skype тощо.

Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу. Є бібліотека ресурсів, а також можливість створювати запитання. Принцип роботи полягає у тому, що педагог розробляє інтерактивний навчальний матеріал з певної теми (можна використовувати матеріали з бібліотеки), а здобувачі освіти отримують доступ до навчального матеріалу.

LearningApps.org (LearningApps.org) – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні вправи різних типів на різні теми для здобувачів освіти. Цей сервіс є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів. Конструктор LearningApps.Org призначений для розробки, зберігання та використання інтерактивних завдань з різних навчальних дисциплін.

Специфіка дистанційного навчання, що базується на телекомунікаційних технологіях, інтернет-ресурсах, впливає на способи відбору і структуризації змісту, способи реалізації тих чи інших методів і організаційних форм навчання, що суттєво впливає на функціонування всієї освітньої системи [5]. Програми для забезпечення дистанційного навчання в закладах вищої освіти є надзвичайно важливими у сучасному освітньому середовищі. Вони дозволяють здобувачам освіти отримувати якісну освіту незалежно від місця проживання, що сприяє доступності вищої освіти для широкого кола здобувачів. Такі програми розширюють можливості здобувачів освіти у виборі предметів та розкладу занять, що підвищує їхню академічну свободу. Крім того, вони сприяють розвитку навичок самоорганізації та самостійності, що є важливими в навчальному процесі та подальшій професійній діяльності здобувачів освіти.

Література:

1. Гулай О., Кабак В. Цифрові інструменти GOOGLE як засіб удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогіка*. 2022. № 2. С. 14–23.

2. Дьоміна Н. А. Особливості вивчення дисциплін математичного циклу в умовах дистанційного навчання в закладі вищої освіти. Розвиток сучасної науки та освіти : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Запоріжжя, 29–31 травня 2023 р.). Запоріжжя : ТДАТУ, 2023. С. 171–176.

3. Соловійова Л., Шостак У., Болокан І. Дистанційна вища освіта в контексті процесів глобалізації та інформатизації. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 40, Т. 3. С. 204–212.

4. Соломаха К. В. Гаркавий С. І. Проблеми та перспективи дистанційної освіти в Україні. *Довкілля та здоров'я*. 2020. 3(96). С. 60–64.

5. Шевчук Г. Й. Дистанційне навчання у вищій школі: переваги, недоліки, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Випуск 79. Том 2. С. 205–209.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Бабко Н. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна*

На превеликий жаль, воєнні конфлікти залишають глибокий відбиток на всіх сферах суспільства, включаючи й освіту. Але все рано чи пізно закінчується, і на перший план виходить проблема відновлення освіти та забезпечення її подальшого розвитку.

Звичайно ж, відновлення вищої освіти після конфліктів має ряд серйозних викликів [1, с. 46–48; 3, с. 7–12]:

1. Фізичні руйнування – воєнні дії завжди призводять до повного або часткового знищення освітніх закладів, обладнання та інфраструктури. Відновлення фізичних структур потребує значних фінансових зусиль та часу.

2. Конфлікти призводять до втрати кваліфікованих викладачів, науковців та студентів, які змушені були залишити країну або змінити професійну сферу.

3. Психологічні травми, які впливають на здатність студентів навчатися та заважають працювати викладачам і науковцям.

4. Втрата доступу до освіти – воєнні дії призводять до перерв у навчальному процесі, втрати доступу до освітніх закладів та обмеження можливостей для навчання.

У післявоєнний період відновлення вищої освіти є ключовим елементом стабільності та розвитку суспільства. Шлях до успішного відновлення та розвитку освітнього сектору вимагає спільних зусиль уряду, міжнародних партнерів та всіх зацікавлених сторін. Реалізація цих заходів може сприяти створенню кращого майбутнього, яке базується на знаннях, розумінні та мирному співіснуванню на основі спільної співпраці. Подолання викликів, пов'язаних з постконфліктним відновленням вищої освіти, відкриває нові можливості для розвитку людського потенціалу, інтелектуального зростання та створення стійкого та процвітаючого суспільства [5, с. 341–343].

Отже, основними шляхами розвитку вищої освіти в умовах постконфліктного відновлення, на нашу думку, є [2, с. 3–6; 4, с. 103–111]:

1. Надання фінансової підтримки для відновлення та розвитку освітніх закладів, відновлення інфраструктури та забезпечення доступу до необхідного обладнання.

2. Забезпечення психологічної підтримки для студентів, викладачів та інших працівників освітніх закладів для подолання травм та стресу, пов'язаних з конфліктом.

3. Розвиток співпраці з міжнародними організаціями, урядами та неурядовими організаціями з метою отримання допомоги для відновлення та розвитку освітнього сектору.

4. Впровадження інноваційних методів та технологій у навчальний процес для забезпечення якісної та доступної освіти для всіх прошарків населення.

5. Забезпечення можливостей для навчання та підвищення кваліфікації викладацького складу та студентів, а також створення умов для їхнього успішного адаптування після конфлікту.

Шлях до стабільності та процвітання починається з інвестицій в освіту, яка є основою для будівництва мирного майбутнього. Відновлення вищої освіти в умовах постконфліктного періоду не тільки

забезпечує індивідуальний успіх студентів та викладачів, але й сприяє загальному відродженню суспільства та створенню стійкої основи для майбутнього розвитку країни.

Безперечно, міжнародна підтримка відіграє важливу роль у відновленні освіти в постконфліктний період, як шлях до обміну досвідом та отримання необхідної допомоги для відновлення навчального процесу. Активна участь громадськості також є ключовим елементом, оскільки вона сприяє мобілізації ресурсів та створенню широкого соціального підґрунтя для підтримки освітніх ініціатив.

І нарешті, успіх у відновленні вищої освіти в умовах постконфліктного періоду залежить від волі політичних лідерів, які повинні демонструвати високий рівень відповідальності та здатність до конструктивної співпраці. Необхідно забезпечити стабільність та безпеку в країні, а також зосередити зусилля на відновленні освітньої системи як пріоритетного напрямку діяльності; стимулювати створення умов для вільного розвитку інтелектуальної та культурної сфери, що сприятиме зміцненню демократії та побудові громадянського суспільства. Підтримка важливих ініціатив у сфері освіти може стати ключовим фактором у відновленні та подальшому розвитку країни.

Література:

1. Будзяк В. М., Будзяк В. М. Сучасна вища освіта в умовах війни. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. 2022. № 3. С. 45–49.

2. Квітко Н. М., Хренова В. В., Захаріна, М. І. Інклюзивне навчання та зменшення кваліфікаційного розриву в умовах війни. *Академічні візії*. 2024. № 27. С. 1–13.

3. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик, О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 5–18.

4. Політика та механізми реалізації соціальної відповідальності університетів України в умовах війни та під час повоєнного відновлення : монографія / О. Оржель, М. Бойченко, О. Петрое, О. Литовченко, К. Трима, Н. Шофолова, Л. Червона, О. Бульвінська ; за ред. С. Калашнікової, О. Оржель. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 128 с.

5. Раїса Ю., Богута В., Нагорняк, С. Ефективність дистанційної освіти в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 8(13). С. 338–345.

EMPOWERING UKRAINIAN STUDENTS THROUGH CREATIVE WRITING

Badior N. B.

*Senior Lecturer at the Department of the English Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
Kyiv, Ukraine*

Pavlenko L. I.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
Kyiv, Ukraine*

This paper is a report on a therapeutic effect of writing when used as a tool to document events and experiences with further reflection on one's opinions, thoughts, and feelings. Our findings about remedial and power of writing are consistent with previous research in the field of narrative medicine [1, p. 137–152], psychological rehabilitation [6], and social media [4].

The material under study is prose and poetic works by students of the National University of Kyiv-Mohyla Academy submitted to two sites: <https://workshopcreativewriting.blogspot.com/> and <https://alongcameshewar.com/about/>

The former is the result of the course “Creative Writing” which has already been successfully conducted for 12 years. Creative writing workshops in war-affected communities facilitate the reconstruction of personal and collective identities, empowering students to create narratives often overshadowed by conflict.

Through the reflective practice of creative writing, students develop critical thinking skills and emotional intelligence. Our analysis confirms the importance of cognitive reappraisal of witnessed events that equips them with means for self-expression and healing in the consequences of war [4].

Creative writing workshops build mental strength in students by providing a safe space to explore difficult topics and bond over shared experiences during armed conflict; for example, listening to a piece of music and describing provoked feelings and thoughts. Creative writing instruction focused on themes of hope, healing, and humanity can instil valuable coping strategies in students exposed to the dehumanizing effects of war. Language manifests itself as a powerful tool of self-consciousness to reason with oneself [3, p. 259].

This site has a free access, so students are ready to interact with their potential readers. It is crucially important to have an opportunity to communicate with peers, friends, and group mates. Using elements of fantasy and imagination in creative writing encourages students to envision alternative realities advancing hope and bravery in the times of tragedy.

The site <https://alongcamethewar.com/about/> was created in the first days of the full-scale invasion with the aim to record dramatic events and provide moral support. This resource contains students' war stories with the help of which they strive to be heard by the world community. The act of storytelling helps restore a sense of normalcy and control for students whose lives have been disrupted by the chaos of war. They can navigate complex feelings of loss, fear, and uncertainty, ultimately aiding in their psychological healing and coping mechanisms during wartime. This is in complete agreement with health-promoting effects of art therapy for combatants, creative writing or fairy-tale therapy among others [2].

Narrative writing allows students impacted by war to reconstruct their identities and make meaning out of incomprehensible violence through the lens of fiction. Our study provides additional support that through poetry, prose, and personal narratives, students can bear witness to their own struggles and triumphs, transforming trauma into sources of inspiration and resilience [5]. It is also necessary to highlight that storytelling and poetry through creative writing preserve cultural heritage and create connection between students isolated by the divisions of war.

Creative writing is a highly accessible therapeutic approach that requires minimal technical resources, making it available for those who study both online and offline. Engaging in such activities can provide an invaluable therapeutic outlet for students coping with the trauma and stress of living through a full-scale war. Implementing creative writing therapies in schools and universities help mitigate long-term consequences of trauma exposure and psychological distress in a generation of students affected by full-scale war.

Bibliography:

1. Laursen Sara, Andersen Tine, Hansen Helle. *Narrative Medicine in Education, Practice, and Interventions*. Anthem Press, 2022.

2. Ware, Damien. *Borne the Battle; Creative Writing For Military Trauma And Personal Trauma*. 2020. URL: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2224&context=etdarchive> (date of application 20.03.2024).

3. Weiss Michael, Helskog Guro. *Reflective Practice Research in Higher Education Pedagogies*. LIT Verlag Münster, 2022. 277 p.

4. Zasiiekin S., Kuperman V., Hlova I., Zasiiekina L. War stories in social media: Personal experience of Russia-Ukraine war. *Language and War*. 2022. Vol. 9. No. 2. Pp. 160–170. URL: <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/668/333> (date of application 15.03.2024).

5. Бовт А.Ю. The Practice of Creative Writing for Building Philology Students' Resilience. *Нова філологія*. 2022. Вип. 87. С. 5–10. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-87-1>

6. Лебедева С. Ю., Овсяннікова Я. О., Похілько Д. С. Теоретико-методологічні засади використання арт-терапії для психологічної реабілітації учасників бойових дій. *Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології*. 2022. Вип. 2. С. 273–289.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЗМУ ОСОБИСТОСТІ У РОМАНІ СТІВЕНА КІНГА «СЯЙВО»

Барабашук Ю. В.

*викладач кафедри іноземних мов
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна*

На сучасному етапі побутують такі трактування поняття психологізм. Словник української мови глумачить психологізм як поглиблене зображення психічних явищ, душевних переживань, глибокий психологічний аналіз [1, с. 374].

Психологізація в літературних творах – це процес або метод, за допомогою якого письменник відтворює психологічні аспекти персонажів, їхні думки, почуття, мотивації та внутрішній світ. Це розкриття психологічних портретів героїв через їхні внутрішні конфлікти, емоції, відносини з іншими персонажами та внутрішній розвиток. Так, наприклад, В. Фащенко стверджував: «Психологізм – універсальна, родова якість художньої творчості» [3, с. 71]. Варто також звернути увагу на багатозначність у трактуванні основних понять теорії художнього психологізму. М. Кодак у своєму дослідженні розрізняє такі терміни, як: психологічність – родова прикмета мистецтва слова, його іманентна властивість виражати психіку людини; психологізм (художній) – декларована система соціальнопсихологічних поглядів на людину у світлі естетичних сподівань даного часу; психологічний

аналіз – метод образно-логічного осягнення історично характерної соціально-психологічної суті людини в художній творчості [2, с. 6–7].

Психологізація в літературі дозволяє читачеві краще розуміти мотивації персонажів, їхні вчинки та взаємодію зі світом. Вона допомагає зробити персонажів більш реалістичними та живими, розкриваючи їхню психологічну природу та глибину [4, с. 26].

Психологізація може бути досягнута за допомогою різноманітних літературних засобів, таких як внутрішні монологи, описи емоцій, діалоги, символіка, метафори та інші техніки. Вона дозволяє авторові зосередитися на внутрішньому житті персонажів і відображати їхні психологічні виміри відповідно до контексту та жанру твору.

Психологізація є одним з ключових елементів творчості Стівена Кінга. Він вміло використовує психологічні аспекти для розкриття персонажів та створення напруження в історіях.

Кінг відомий своєю здатністю створювати живі, реалістичні персонажі з багатошаровим внутрішнім світом. Він ретельно працює над психологією своїх героїв, роблячи їх більш привабливими та цікавими для читачів. Кінг часто використовує внутрішні монологи та роздуми героїв, що дозволяють читачеві краще зрозуміти їхні мотивації, страхи та сумніви. У творах Кінга персонажі часто стикаються з внутрішніми конфліктами, пов'язаними зі своїми страхами, темним минулим або моральними дилемами. Це надає їхнім персонажам глибину та реалізм. Кінг вміло використовує символіку та метафори, щоб відтворити психологічні та емоційні аспекти історій. Наприклад, образи темряви, зла або втрати часто є символами внутрішніх демонів героїв.

У романі «Сяйво» Стівена Кінга специфіка художньої психологізації персонажів полягає в глибокому розкритті їхнього внутрішнього світу та психологічних аспектів. Автор подає читачеві ряд психологічних портретів людей, а саме сім'ї, яка мусила виживати у моторошних умовах. Автор демонструє велику емоційну глибину персонажів, розкриваючи їхні радості, смутки, страхи та надії через їхні внутрішні переживання.

Кожен з головних героїв роману має психологічний внутрішній конфлікт. Кінг інтенсивно досліджує тему психічного здоров'я та психологічних розладів через призму головного героя, що допомагає читачеві краще зрозуміти його переживання та страхи. Денні Торренс, головний герой роману, переживає внутрішній конфлікт між своїми демонами минулого та бажанням забезпечити безпеку для своєї родини. Кінг детально розкриває його внутрішні страхи, сумніви та боротьбу з ними. Денні переживає посттравматичний стресовий розлад, спричинений насильством, яке він пережив у дитинстві. Також про це свідчать внутрішні монологи та роздуми героя. Автор розкриває

внутрішні переживання Денні, його страхи, сумніви та боротьбу з демонами минулого. Під впливом надприродних сил у головного героя відбувається психологічна трансформація, яка впливає на його сприйняття світу та власного «я». Змінює його характер та сприйняття світу. Цей процес розкривається через внутрішні діалоги та монологи героя.

Кінг також докладно працює над психологічними портретами інших персонажів, таких як Джек Торренс та Венді Торренс. Він розкриває їхні внутрішні конфлікти, мотивації та реакції на події навколо них.

Джек Торренс має внутрішній боротьбу між своїми амбіціями, прагненням до визнання та бажанням бути хорошим батьком. Кінг розкриває психологічні аспекти Джека через його внутрішні діалоги та взаємодію з оточуючими персонажами. Автор демонструє емоційну складність Джека, його боротьбу з власними демонами та сумнівами.

Венді Торренс також дуже цікавий персонаж. Венді використовує різноманітні психологічні захисні механізми, щоб впоратися зі стресом та небезпекою, що оточує її сім'ю. Вона стикається з внутрішніми конфліктами між своїм бажанням захистити родину та вірою у Джека. Кінг демонструє емоційну силу та стійкість Венді в умовах надзвичайного стресу та небезпеки.

Ці приклади відображають тільки кілька аспектів художньої психологізації персонажів у романі «Сяйво», де кожен з героїв має свої унікальні внутрішні демони, суперечності та емоційні битви, які надають їм реалістичності та глибини.

Загалом, у «Сяйво» Кінг не лише створює захоплюючий науково-фантастичний сюжет, але й майстерно працює з психологічними аспектами персонажів, що робить роман глибшим та більш емоційно насиченим.

Література:

1. Словник української мови : в 11 томах / за ред. І. О. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. С. 374.
2. Кодак М. Психологізм соціальної прози. Київ : Наукова думка, 1980. 162 с.
3. Фашенко В. У глибинах людського буття. Одеса : Маяк, 2005. 640 с.
4. Леонід Козубенко. Явище психологізму в художній літературі. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. Випуск 29, 2019.

МИСТЕЦЬКА ОСОБИСТІСТЬ ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Бенч О. Г.

*кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри музично-сценічного мистецтва
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Народна артистка України
м. Київ, Україна*

Мистецька особистість та її багатовекторна діяльність як об'єкт наукового дослідження потребує поглибленого осмислення і прогнозування в контексті сучасних теорій комунікації. Так, висновки наукових розробок вітчизняних і британських учених дали можливість об'єктивно визначити роль і місце феномену мистецької особистості та культуротворення, передусім у мас-медіальному та культурно-освітньому, художньо-мистецькому часопросторі. Методологія, розроблена в рамках структуралізму та семіотичного аналізу Р. Барта, У. Еко, дала змогу виявити механізми утворення та репродукування семіотичного простору з метою формування професійної мистецької особистості, висококваліфікованого фахівця та соціокультурного часопростору, середовища, комунікативних взаємозв'язків тощо.

Водночас необхідно зазначити, що історико-культурологічні методи уможливили вивчення багатократності відносин мистецької особистості в системі культурологічних цінностей та професійної мистецької освіти, зокрема. Філософсько-культурологічний аналіз дав змогу осмислити процеси естетизації сучасного середовища людини, професійного формування особистості, яка здатна до оновлення професійного середовища [1, с. 350–355]. Системний підхід дає змогу розкрити цілісність і специфіку феномена мистецької особистості в системі культурологічних, мистецьких та навчально-освітніх пріоритетів, а також виявити залежність між їхніми структурними елементами, завдяки міждисциплінарним та комунікативним взаємозв'язкам.

Особливо необхідно виділити онтологічні та соціокультурні детермінанти мистецької особистості в системі гуманізаційних процесів та професійної мистецької освіти, насамперед. Так, проблема взаємовідносин, взаємовпливу соціальних та культурних детермінант у трактуванні мистецької особистості тісно пов'язана з проблемою формування особистості (як одним із головних компонентів формування високопрофесійного фахівця), тому стає все більш актуальною. У сучасних умовах головною, найважливішою причиною цьому

є глобальна проблема гуманізації процесу суспільного розвитку, гуманістичного розвитку людини, філософії особистості, політичної культури та культури загалом [4, с. 189–194]. У своїй більшості сучасні філософи, політологи, культурологи, мистецтвознавці й педагоги вважають, що саме всебічний гуманістичний розвиток особистості є тим шляхом, що призведе людство до вирішення всіх наявних глобальних проблем, створить умови для подальшого цивілізованого розвитку суспільства на засадах національної культури, освіти з урахуванням теорії розвитку гуманітарної науки в умовах сьогодення, насамперед, у сфері мистецької освіти.

Не випадково, починаючи з 30-х років ХХ ст. проблемі впливу різних чинників (детермінант) на проблему формування мистецької особистості та культуру особистості присвячено чимало наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників. Ще у 30-ті роки ХХ ст., як вважає сучасний дослідник А. О. Белік, у культурології з'явився новий напрям «самоорганізація-культура-і-особистість», який змістив акценти у вивченні різноманітних культур [5, с. 167–174]. У всіх попередніх напрямках головним об'єктом аналізу були – культура, її структури, типи тощо. Винятком стало психологічне вивчення культури, в якому людина являє собою індивід, і основний акцент здійснюється на несвідомому елементі її психіки, при цьому обов'язково проявляється культурна ідентичність людини, особистості, народу, етносу, нації [2, с. 105]. Центральною проблематикою напрямку «культура-і-особистість», особливо на першому етапі його розвитку, було дослідження інкультурації, аналіз значення дитинства для особливостей функціонування дорослої людини. Суттєву роль відіграла теза про специфічний тип особистості, що визначає характер тієї чи іншої культури. Виникнення напрямку пов'язують з появою праць Р. Бенедикт «Конфігурації культур у Північній Америці» (1932 р.) і «Моделі культур» (1934 р.). Від середини 50-х років ХХ ст. напрям «самоорганізації особистості» засобами культури було спрямовано на розробку узагальнюючих культурологічних теорій. Здійсненню цієї мети слугували праці Л. Спіера, І. Халлоуела і С. Ньютона; К. Клакхона і Г. Мюррея, Дж. Долларда і Н. Міллера; Дж. М. Уайтінга та І. Чайлда; Дж. Хонігмана, Ф. Хсю, Дж. Уоллеса, В. Барнова, Е. Бургіньона та багатьох інших.

У схему та зміст загальної структури досліджень психологічної антропології певні зміни та доповнення були внесені, починаючи з 80-х років ХХ ст. Дж. Г. Мідом (використання як теоретичної орієнтації його інтеракціоністської концепції та його підходу до аналізу «Я»), а також використання загальних принципів культурно-історичної школи М. Виготського-Леонтьєва при порівняльному аналізі впливу

(чи його відсутності) на психологічні виміри особистості, інституалізованих форм освіти в різних культурах.

Помітними стали зрушення щодо розгляду проблем соціокультурної детермінації формування особистості, здійснені філософами, культурологами, мистецтвознавцями і педагогами Росії та України в 90-ті роки ХХ ст. Найбільш значимі є праці російських учених: В. С. Баруліна, А. О. Беліка, П. С. Гуревича, М. С. Кагана, В. М. Розіна; українських учених: В. П. Андрущенко, Є. К. Бистрицького, І. В. Бойченка, Л. І. Горенко, І. Ф. Надольного, М. І. Михальченка, В. Г. Табачківського, Л. В. Сохань. Зокрема, автори монографії «Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз» (К., 2002) так оцінюють взаємодію соціальних та культурних детермінант мистецької особистості: «Зазначена взаємодія здійснюється не в абстрактному просторово-часовому середовищі, а в діяльності й спілкуванні людей у суспільстві [1, с. 351; 3, с. 125]. Діяльність постає як дійсність культури. Без діяльності культура втрачає історичні раціонально-чуттєві контури, соціальний сенс, відривається від земної основи і перетворюється на ілюзію, джерела якої можна виявити далеко не завжди» [1, с. 359–360].

Аналіз наукової проблематики вищезгаданих напрямів, шкіл та окремих учених щодо соціокультурних впливів на особистість та формування фахівця свідчить про вагомий досягнення у цій сфері наукової діяльності. Водночас необхідно звернути увагу на системний розгляд діалектики взаємовпливу соціальних і культурних детермінант у процесі формування особистості. Ця проблема ще надто мало висвітлена у науковій та навчально-методичній літературі, зокрема, у педагогічному аспекті з урахуванням новітніх завдань мистецької освіти України початку ХХІ століття.

Процес взаємовпливу соціально-культурних та мистецько-освітніх детермінант розвитку особистості може розглядатися як на історико-культурному фоні, так і з огляду на сучасний стан соціокультурних відносин та їх вплив на особистість. Не відкидаючи потреби врахувати певні історичні соціокультурні обставини, звернемо більше уваги на діалектику такого взаємовпливу в сучасних умовах. Маючи на увазі, що соціокультурні детермінанти – це є соціальні й культуротворчі відносини (у широкому розумінні терміну), що реалізуються, проявляються у процесі соціокультурній діяльності, котра включає в себе певну систему елементів (окремих детермінант), а також те, що культурними детермінантами можливо визначили наступні: стан виховання, освіти, духовної (культурної творчості); рівень опанування певною галуззю знань; культура праці, поведінки; культура національного, релігійного та мовного середовища (усі ці елементи

і складають зміст поняття «культури суспільства»), можна стверджувати, що саме у взаємодії насамперед цих, а також геополітичних, біологічних та культуротворчих чинників народжується особистість як феномен даного соціокультурного простору.

Як соціальні, так і культурні детермінанти розвиваються об'єктивно за певних внутрішніх, притаманних їм причин та за своїми особистими законами й закономірностями. Тобто немає однозначної залежності чи повної відповідності між станом соціальних відносин (чи діяльності) в суспільстві та станом, рівнем його культури. Водночас очевидним є й те, що як соціальні, так і культурні детермінанти взаємно впливають одна на одну та прагнуть у своєму розвитку до наближення за станом свого подальшого розвитку. Щодо конкретного суспільства, соціальної спільноти чи окремої особистості, то їх стан розвитку залежить від конкретно-історичної ситуації, від конкретного стану соціальних відносин та культури даної соціальної спільноти, в якій вони знаходяться. Відповідно до цього, якщо виникає потреба з'ясувати стан і перспективи розвитку особистості в конкретному суспільстві, то необхідно проаналізувати увесь комплекс геополітичних, економічних та соціальних відносин у даному суспільстві (чи середовищі) та стан культури в них. І тільки за таких умов можливо об'єктивно визначити соціокультурний та духовний рівень, стан особистості. При цьому певною мірою є сенс погодитися і з тими дослідниками, які відкидають безумовну соціокультурну детермінацію розвитку кожної особистості, що є дуже важливим в умовах євроінтеграційних процесів в Україні початку XXI століття.

Література:

1. Горенко Л. І. Парадигма розвитку національного культурно-освітнього простору XXI ст.: українознавчі критерії дослідження. *VIII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Національно-культурний простір України XXI ст.: стан і перспективи* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 2–3 червня 2010 р. Київ : НАКККіМ., 2010. С. 350–360.

2. Горенко Л. І. Культурна ідентичність // Науковий інструментарій українознавця. Довідник / кер. авторського колективу, наук. кер. Л. Токар. Київ : ННДПУВІ, 2012. С. 213–218.

3. Кримський С. Б. Архетипи української культури. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Київ, 1996. 135 с.

4. Лісовий В. С. Поняття політичної культури. Політична культура українці. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Київ, 2010. 320 с.

5. Шейко В. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.) : монографія / В. Шейко, Ю. Богуцький. Київ : Генеза, 2005. 592 с.

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА НОКТЮРНА ДЛЯ ДОМРИ ТА Ф-НО К. МЯСКОВА

Білоус В. П.

*кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри народних інструментів
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського,
доцент факультету музичного мистецтва і хореографії
кафедри інструментальної майстерності
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Освітній процес в умовах війни вимагає від педагогів мистецького напрямку особливу увагу звертати на твори українських композиторів, максимально використовуючи їх у власній виконавській та педагогічній діяльності. Сьогодні є важливим виявити стильові особливості Ноктюрну для домри та ф-но К. Мяскова та проаналізувати індивідуальні риси композитора на прикладі нотного тексту даного твору, що дозволить виконавцям більш широко ознайомитися з твором.

В серпні 2021 року виповнилося 100 років від дня народження К.О. Мяскова – видатного українського композитора та баяніста. У другій половині XX століття К. Мясков сконцентрувався на створенні оригінального репертуару для народних інструментів залишивши неоціненний вклад. Серед його творів понад 150 п'єс для баяна, 2 сюїти, соната та п'єси для балалайки, 2 концерти для домри з оркестром, Концертні варіації, Українське рондо, Ноктюрн для домри та ф-но та більше 70 творів для бандури. Досліджуючи композиторську спадщину К. Мяскова було виявлено, що єдиною виданою працею про діяльність композитора є книга О. Стельмашенка з серії «Портрети українських композиторів», а серед сучасних досліджень його творчості виділяється мистецький проект О. Буги «Костянтин Мясков: вокальна і бандурна творчість у сфері народно-інструментального виконавства», що стосується виключно бандурної творчості. Нажаль не має жодного дослідження, присвяченого аналізу домрового

репертуару К. Мяскова. В цьому вбачаємо актуальність даного дослідження.

Об'єктом дослідження є жанрові особливості домрової спадщини композитора, а предметом – нотний текст Ноктюрна для домри та фортепіано К. Мяскова.

Методологічною базою слугували історичні та компаративні методи аналізу.

Мета дослідження. Виявити жанрові та стильові особливості Ноктюрну для домри та ф-но К. Мяскова та проаналізувати індивідуальні риси композитора на прикладі нотного тексту даного твору. В зв'язку із поставленою метою, виникла необхідність вирішення наступних *завдань*:

- розглянути історичний контекст, який передував створенню композитором обраного для аналізу твору;
- проаналізувати нотний текст Ноктюрну для домри та фортепіано в аспекті композиторського задуму;
- виявити виконавські засоби виразності твору.

Народно-інструментальне виконавство у другій половині ХХ століття становить складну багаторівневу систему, що передбачає взаємодію різних факторів, зокрема – використання відповідного інструментарію, його реконструкцію чи вдосконалення; особистісні психологічні показники виконавців; комунікацію виконавців і композиторів; домінування певних виконавських форм (сольних чи колективних); пріоритети в ієрархії жанрів репертуару й їх розвиток; специфіку композиторської творчості. Саме комунікація К. Мяскова з кращими виконавцями другої половини ХХ століття спонукала до написання творів для народних інструментів взагалі, та для домри зокрема. Ноктюрн для домри та фортепіано – це творча співпраця композитора з артисткою Національного оркестру народних інструментів та викладачем Київської консерваторії Л. Матвійчук (нині професор кафедри народних інструментів НМАУ імені П.І. Чайковського). Саме її виконавське перекладення та редакція стала найбільш прийнятною для втілення композиторського задуму твору.

З одного боку, його можна вважати типово романтичним твором (жанрові ознаки, фактурне вирішення, загальний характер звучання), а з іншого – він має індивідуальні риси, які виділяють «почерк» Мяскова-композитора серед інших романтиків.

До характерних для романтичних домрових мініатюр рис слід віднести структуру ноктюрну. Він написаний у три частинній формі, де у кожному розділі композитор дотримується структурної чіткості. Так, перший розділ (16+11+12 тактів) – що складається з трьох завершених періодів; середній розділ (21 такт) більш рухливий, має

контрастний характер і витриманий у романтичних традиціях та показова для романтиків скорочена динамізована реприза (14 тактів).

Типовим можна вважати назву твору, яка спонукає згадати найкращі зразки ноктюрнів Ф. Шопена. Однак, незважаючи на саму назву, тематизм ноктюрну К Мяскова виходить за межі обраного жанру, видається більш об'ємним і багатшим за своїм семантичним наповненням. І в цьому, на наш погляд, виявляються індивідуальні риси стилістики українського композитора і його авторський задум у даному творі.

Аналізуючи тематизм першого розділу помічаємо, що його жанрова специфіка містить різні елементи. Перший знаходимо в четвертому такті (вступ сольюючої домри) – це квартова інтонація, з подальшим низхідним рухом. Важливо, що ця інтонація стане головним елементом усієї п'єси та зустрічатиметься неодноразово (у 4, 6, 17, 19, 28, 30, 63, 65 тактах). Подальший розвиток цього елемента у низхідному русі (квінта мі-ля в партії домри) викликає асоціацію із жанром колицкової. Повтор початку мотиву, з його подальшою зміною посилює нагадування торкання до чогось ніжного. Ще один виразовий елемент знаходиться у супроводі, в партії фортепіано – це синкоповані акорди, що створюють пульсацію поперемінно в правій та лівій руці. Очевидно, що партія домри знаходиться у тісній інтонаційній, ритмічній і фактурній взаємодії з партією супроводу. Така взаємодія голосів не лише насичує драматургію мелодії, але й дозволяє композитору створити відчуття легкості і об'ємності звукового простору.

Серед специфіки композиторського стилю відмітимо і наявність широких інтервалів в партії домри, що вимагають від виконавця-домриста певної професійної підготовки та створюють відчуття широкої мелодичної амплітуди. Перша кульмінація, в 12 такті з низхідним рухом від ноти соль третьої октави до ноти ля бемоль першої – нагадує появу першого сонячного променя, а наступні, ніжно-бурхливі, завдяки широким інтервалам, три такти в партії домри та соло партії фортепіано в 16 такті завершує перший період твору.

Другий період більш драматичний завдяки появі подвійних нот в партії домри в 17 такті та оспівуванні у лівій руці ля мінорного тризвуку в партії фортепіано. Щодо виконавського втілення композиторського задуму рекомендую подвійні ноти грати на струнах ля та ре – це надасть змогу виконати більш якісне легато на домрі в мелодії та збереже єдиний тембр в мотиві (17 та 18 такти). Особливе підсилення драматизму знаходимо у 21 такті, коли з'являється рух в темпі, завдяки насиченій акордовій фактурі партії фортепіано. Кульмінація цього періоду з партії домри в 24 такті переходить в партію фортепіано в 25 такті, створюючи діалогічність функціонування двох інструментів.

Композиторською знахідкою К. Мяскова вважаємо особливі, притаманні лише йому, довгі мелодійні доповнення, що спостерігаємо у 25, 26 та 27 тактах. Важливою знахідкою є те, що ті довгі доповнення в партії лише сольюючої домри створюють ефект особистого ліричного монологу.

Третій період композитор насичує пунктирним ритмом, стрімкими динамічними пасажами в партії домри нібито імітуючи бурхливість та насиченість життя.

Середній розділ розпочинається тріольною пульсацією в партії фортепіано, змінюється темп (*Piu mosso*, 40 такт). Технологічно складною тут є партія домри, що вимагає від виконавця володінням навиком переходу від одинарних до подвійних нот не порушуючи лірично-драматичної лінії мелодії. Структура середнього розділу будується фразуванням тактів 10+6+5, з кульмінацією твору в 55 такті. Аналізуючи нотний текст відчувається володіння автором фортепіано з одного боку, а з іншого є тенденція до «насиченості», що підтверджує тяжіння автора до масштабності композиторської думки (50–55 такти, соло в партії фортепіано).

Скорочена, динамізована реприза – характерна риса жанру ноктюрна. Лірична тема, що починається з кварта, ритмічно видозмінюється (з'являються шістнадцяті ноти) на фоні консонансних акордів в партії фортепіано. Завершується твір початковим квартовим мотивом імітуючи згадку про світле минуле.

Загальновідомо, що у концертній програмі кожного виконавця безумовно має бути твір кантиленного характеру. Сучасне українське домрове виконавство не має достатньої кількості оригінальних творів кантиленного характеру написаних як самими виконавцями так і професійними композиторами. Одна з причин, недостатня співпраця українських домристів з професійними сучасними композиторами. Ноктюрн для домри та фортепіано К. Мяскова яскравий приклад кантилени для домри, народжений в співпраці з виконавицею.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українському музикознавстві проаналізовано Ноктюрн для домри та фортепіано К. Мяскова у стильовому та виконавсько-технологічному аспектах.

Література:

1. Буга О. П. Костянтин Мясков: вокальна і бандурна творчість у сфері народно-інструментального виконавства : кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису, Київ, 2022. 130 с.
2. Стельмашенко О. А. Костянтин Мясков. 2-ге вид. Київ : Музична Україна, 1986. 62 с.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА МОЛОДІ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Бойко М. О.

*кандидат сільськогосподарських наук,
старший викладач кафедри екології та сталого розвитку
імені професора Ю. В. Пилипенка
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Кропивницький, Україна*

Екологічна освіта – це процес навчання спрямований на підвищення знань та свідомості людей про навколишнє середовище та його проблеми. Головною метою екологічної освіти є формування у людей знань, умінь, навичок і підходів, які сприяють збереженню природи, створенню сталого способу життя та забезпеченню гармонії між людиною і природою. Цей вид освіти включає у себе вивчення екологічних систем, взаємозв'язків між живою і неживою природою, принципів екологічного будівництва, енергоефективності, відновлювальних джерел енергії, екологічної етики та багато іншого. Екологічна освіта спрямована на розвиток у людей відповідального ставлення до природи і вміння приймати обґрунтовані рішення, спрямовані на збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Найголовнішими завданнями екологічної освіти є:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності й універсальності;
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям, виховання любові до рідної природи;
- подолання споживацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля;
- розвиток умінь ухвалювати рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки;
- виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [1].

Екологічне виховання молоді у навчальних закладах є дуже важливою та новочасною темою, оскільки молодь є ключем до майбутнього нашої планети. Екологічне виховання є організованим і цілеспрямованим процесом формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії студентів та школярів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моралі [2].

Навчальні заклади мають великий потенціал у формуванні екологічно свідомих громадян. Інтеграція екологічних аспектів у навчально-виховний процес є ключовою для створення наступного покоління, яке буде більш відповідальним та турботливим стосовно довкілля. Справжній виклик полягає в тому, як зробити екологічну освіту цікавою і актуальною для молоді, враховуючи їхні інтереси та потреби. Одним із способів зацікавити молодь у питаннях екології є інтеграція екологічних тем у їхню повсякденну діяльність та інтереси. Наприклад, можна пропонувати їм проекти з енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, вирощування екологічно чистої їжі [3], рекламування відповідального споживання тощо. Також важливо використовувати сучасні засоби комунікації, такі як соціальні медіа, відео, інтерактивні додатки, щоб привернути увагу молоді до екологічних питань [4, 5].

Крім того, важливо показати молоді позитивні приклади і успішні історії про те, як вони можуть вплинути на стан довкілля своїми діями. Спільні проекти, екологічні акції та заходи можуть стати джерелом навчання і натхнення для молодих людей. Необхідно також враховувати, що екологічна освіта повинна бути доступною для всіх прошарків суспільства, а не лише обмежуватися певними групами. Тому важливо розвивати програми екологічного виховання на різних рівнях освіти та в різних форматах, щоб залучити якомога більше людей.

Загалом, екологічне виховання молоді у навчальних закладах має великий потенціал у формуванні більш свідомого та відповідального підходу до відносин з навколишнім середовищем, та його вплив необхідно максимально розширити та поглибити. Збереження природи і створення сталого майбутнього потребує зусиль усіх членів суспільства, і молодь – це ключовий гравець у цьому процесі.

Література:

1. Доктор Н. Екологічна освіта – внесок у майбутнє! URL: <http://new.makinfo.org.ua/index.php/novyny-ahronomichnoho-viddilennia/1634-ekologichna-osvita-vnesok-u-majbutne>
2. Куценко В. І. Освіта: місце і роль у формуванні нового екологічного мислення в контексті вимог здорового життєвого середовища. *Екологічний вісник*. 2009. № 2. С. 9–10.
3. Бойко М. О. Органічне виробництво – пріоритетний аспект екологічного розвитку країни. *Екологічний стан навколишнього середовища та раціональне природокористування в контексті сталого розвитку* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2023, м. Херсон) / О. А. Дюдяєва, О. Т. Євтушенко ;

ХДАЕУ. Одеса : Олді+, 2023. С. 29–32. http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/2023/12/mater_eco.pdf

4. Бойко В. О., Бойко Л. О. Наукові парки – ефективний інструмент інноваційних процесів у вищій школі. *Формування іміджу закладу освіти на основі сучасних комунікаційних технологій* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації з економічних наук, 27 березня – 7 травня 2023 р. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2023. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-306-7-4> С. 19–22.

5. Boiko M. Ecological conditions and practical approaches to the formation of a range of agrocenosis crops. *Сталий розвиток і циркулярна економіка: тенденції, інновації, перспективи* : колективна монографія. «Baltija Publishing» (м. Рига, Латвія, 2024). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-390-3-9>

ЕНЕРГЕТИЧНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Бондаренко М. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
м. Глухів, Сумська область, Україна*

Проблема раціонального використання енергетичних ресурсів, підвищення рівня енергетичної ефективності та енергетичної безпеки є необхідною умовою економічного та соціального розвитку України. Особливої актуальності набувають заходи по енергозбереженню в умовах воєнного стану, коли ворожа рф свідомо нищить енергосистему нашої держави.

Концептуальні засади стратегічного розвитку енергозабезпечення України в умовах інтеграції з Європейським союзом набувають нового підходу до енергозбереження та їх впливу на навколишнє середовищем і систему встановлення прогнозованості показників енергетичного споживання в Україні за основними статистичними показниками.

Важливим аспектом в цій комплексній системі є створення умов для ефективного енергозабезпечення в економіці України, а енергетичний ринок розглядається як найважливіший складник економіки країни.

Забезпечення усіх сфер економічної структури України різними видами енергії є одним із найважливіших завдань економічної політики країни, необхідною умовою для її успішного і гармонійного розвитку.

У зв'язку з жорсткістю вимог до енергетичної ефективності будівель та споруд з'явилася необхідність зниження споживання теплової та електричної енергії [4]. Для відповідності таким сучасним вимогам мають застосовуватися енергозберігаючі технології та матеріали при проектуванні, будівництві, реконструкції та капітальному ремонті будівель. У будівництві повинні використовуватися поліпшена теплоізоляція огорожувальних конструкцій, енергозберігаючі світлопрозорі конструкції, обладнання, що ефективно регулює роботу систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря, використання електроенергії [2].

Набули подальшого розвитку структура та зміст системи управління енергетичними ризиками в будівництві, яка, на відміну від існуючих, включає можливість поетапної її імплементації в енергетичну політику України. В Україні розроблено метод стимулювання енергетичної ефективності в будівельній галузі, використання відновлювальних джерел енергії з метою зниження рівня енергоспоживання. Це вимагає пошуку способів вирішення визначеної проблеми, одним із яких є розроблення економічної політики України в сфері енергетики в умовах євроінтеграції, при цьому, особлива увага приділяється створенню механізмів підвищення їх ефективності, використанню альтернативних джерел енергії, нетрадиційних видів палива, розвитку малої тепло і гідроенергетики.

Впровадження енергоефективних технологій і практик у будівництві має численні переваги. Будинки використовують менше енергії, що призводить до зниження витрат на комунальні послуги, а також сприяє дбайливому ставленню до довкілля. Енергоефективність підвищує загальну ефективність будівель, які утримуються громадою, що в свою чергу веде до сталого розвитку, створення робочих місць і сприяє загальному економічному розвитку України [1]. Зважаючи на курс України на євроінтеграцію, ми розглядаємо енергоефективність як один з ключових способів зменшення впливу на клімат і підвищення енергетичної безпеки.

Енергетична ефективність будівлі – це здатність будівлі, її конструктивних елементів та інженерного обладнання забезпечувати впродовж очікуваного життєвого циклу побутові потреби людини та оптимальні мікрокліматичні умови для перебування або проживання у приміщеннях при нормативно допустимому (оптимальному) рівні витрат енергетичних ресурсів на опалення, освітлення, вентиляцію, кондиціонування повітря, гаряче водопостачання з урахуванням місцевих кліматичних умов за ДБН В.2.6-31:2016 «Теплова ізоляція будівель» [3].

Ознайомлення майбутніх фахівців з проблемою енергозбереження в будівництві, а також методами ефективного і раціонального використання енергії в житлово-комунальному господарстві під час експлуатації і реконструкції будівель, набуло пріоритетного значення при вивченні дисциплін будівельного профілю.

У навчальному плані спеціальності 015 Професійна освіта (Будівництво та зварювання) введені освітні компоненти «Інженерні мережі та обладнання», «Технологія будівельного виробництва», «Архітектура будівель і споруд» (для ОС «Бакалавр») та «Енергозберігаючі технології в будівництві» (для ОС «Магістр»).

Необхідність введення дисциплін, пов'язаних з енергозбереженням, обумовлена жорсткістю вимог до енергетичної ефективності будівель та споруд. Для відповідності таким сучасним вимогам дуже важливим є застосування енергозберігаючих технологій та матеріалів при проектуванні, будівництві та реконструкції будівель. У будівництві повинні використовуватися поліпшена теплоізоляція огорожувальних конструкцій, енергозберігаючі світлопрозорі конструкції, обладнання що ефективно регулює роботу системи опалення, вентиляції, кондиціонування повітря, використання електроенергії.

У будівельному комплексі України є величезний потенціал енергозбереження по всьому будівельному циклу, включаючи виробництво будівельних матеріалів, вибір архітектурно-планувальних рішень, застосування сучасних технологій будівництва, способів і засобів забезпечення тепловою та електричною енергією.

Невиправдано великі витрати паливно-енергетичних ресурсів у житлово-комунальному фонді викликані недостатніми теплозахисними властивостями будівельних конструкцій, наявністю застарілих систем водо- і теплопостачання, мізерною кількістю індивідуальних засобів обліку і практичною відсутністю систем регуляції енергоспоживання.

Комплекси заходів по енергозбереженню та енергоефективності завжди взаємопов'язані поміж собою. Треба враховувати, що значний вплив на підвищення енергоефективності будівель, в першу чергу житла, мають інженерні комунікації. В процесі підготовки фахівців будівельної галузі одним із освітніх компонентів є «Інженерні мережі та обладнання». Дуже важливо доносити до здобувачів освіти сучасні тенденції розвитку інженерних систем, їх ефективність і значення в загальній оцінці енергоефективності будівель.

Здобувачам освіти необхідно знати де є найбільші втрати тепла і яких заходів треба вжити для їх зменшення, адже будь-які втрати теплової енергії понижують клас енергоефективності будівлі.

Сьогодні суспільство потребує енергетичної грамотності населення. В першу чергу це стосується молодого покоління, від якого залежить майбутнє держави. На наш погляд, сьогоднішні здобувачі освіти у своїй майбутній професійній діяльності в повній мірі використають набуті знання з енергозбереження і передадуть їх своїм учням, що зробить нашу державу енергетично незалежною і більш економічно потужною.

Література:

1. Методика визначення енергетичної ефективності будівель. Затверджена Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 11 липня 2018 року № 169.

2. Закон України «Про енергетичну ефективність будівель». ДБН В.2.6-31:2021 «Теплова ізоляція та енергоефективність будівель». Київ : Міністерство розвитку громад та територій України, 2022.

3. ДБН В.2.6-31:2016 «Теплова ізоляція будівель». Київ : Міністерство розвитку громад та територій України, 2016.

4. ДСТУ ISO 50006:2016 Системи енергетичного менеджменту. Вимірювання рівня досягнутої енергоефективності з використанням базових рівнів енергоспоживання та показників енергоефективності. Загальні положення і настанова (ISO 50006:2014, IDT) [Чинний від 01.09.2016]. (Державний стандарт України).

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF ENVIRONMENTAL DISCIPLINES

Bondarieva L. M.

*PhD (Biological Sciences), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ecology and Botany
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Zhatova H. O.

*PhD (Agricultural Sciences), Professor,
Professor at the Department of Ecology and Botany
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Trotsenko V. I.

*Doctor (Agricultural Sciences), Professor,
Head of the Department of Agricultural Technologies and Soil Science
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Modern agricultural production has become multi-functional and multi-dimensional, and this challenge requires new strategic approaches to the training of environmental students. Future environmental professionals must be ready to work in interprofessional as well as multidisciplinary teams, focusing on the possible challenges they will face in the in practice field [8, p. 32]. Currently, both scientists and teachers began to focus on specialized aspects of agricultural production, and this was reflected in the educational process [6, p. 24].

Despite a number of problems solved by scientists working in the field of applied research, traditional approaches and views still prevail in university (academic) teaching practice. Nowadays, the complex of ecological disciplines related to agricultural production includes the analysis of modern research in agricultural practice, therefore their teaching and learning cannot be built only on the foundations of traditional agriculture [3, p.132; 7, p. 506].

The realization of this approach requires a critical reformatting of the scientific basis for both research and teaching. By targeting students to become ecologically minded agrarians, we must demonstrate that precisely these types of specialists will be in demand on the future labor market. Currently, the key is an ecological view of agriculture, where

agroecosystems and farms are unique in terms of ecological, economic and social characteristics [2, p. 34].

Separately, it should be noted that environmental specialists must possess both *hard-skills* and *soft-skills* in order to fulfill their professional duties [5, p. 40]. *Hard skills* include a complex of professional knowledge and competence that are provided by educational material and combine theoretical knowledge and practical training of the students, while *soft skills* are universal competencies that help a specialist in any field to demonstrate, spread and develop their *hard skills*.

Usually, the degree of their manifestation depends on the type of personality, features of character, temperament. But at the same time, the acquisition of such skills during life and education is important. They most often include sociability, the ability to work under conditions of force majeure, and a tendency to work in a team.

To meet current challenges, a curriculum for the teaching and learning of agroecology is needed that will enable faculty, students, and stakeholders to interact on issues of sustainable agroecosystem development. The traditional system of environmental education faces serious problems of conversion. A teacher-dominated environmental education process can be a serious obstacle to student learning. In most cases of decision-making used in education, students try to find already known "correct answers". In problem-based learning (open cases), students work together with stakeholders to identify potential strategic approaches that will provide a solution to the problem and improvement of a specific situation [4, p. 391].

This approach is relevant and expedient, as it prepares students for a broad perception of the entire system of knowledge, supplementing narrower, conceptual education. That is, the formation of relevant skills improves the cognitive competencies of students. This helps to strengthen the active aspect of learning and teaching, eliminating gaps between theoretical knowledge and actions based on knowledge of real situations [9, p. 49].

On the other hand, in the form of education oriented towards the participation of stakeholders, the main ones are the relationship between them and the students, as well as the teacher as a facilitator; the emphasis is on ensuring a dialogue between these participants of the educational process in order to form relevant knowledge. The main role of stakeholders is providing of participants in the educational process (students and teachers) with practical experience that encourages students to develop as specialists in a broader sense than just academic one [10, p. 15].

The educational process combined with practical experience requires recognition of the knowledge value created jointly by students and stakeholders. However, the relationship between teachers and students remains key point. Learning based on concrete examples and practical

experience requires the ability to connect the theoretical knowledge of a specific discipline with the contexts of the surrounding world. The task is to combine the mutual efforts of both the teacher of a separate discipline and the teachers of other environmental disciplines responsible for teaching students within the educational program.

Basing the learning process on applied aspects of production provides a basis for effective learning of the discipline material. When students return from a case study (practice activity), they identify and realize gaps in their knowledge both at the system level and at the individual discipline level. They inform the teacher about their needs for specific knowledge, and the task of the teacher is to provide this educational needs.

It is necessary to connect the knowledge of individual disciplines with the students' case work. It is desirable for teachers to develop topics for qualification papers that are based on inter-professional rather than multi-professional experience.

Another challenge for teachers as facilitators is to balance many different methods, such as group and individual work, inductive and deductive learning, etc. Teachers should develop their facilitation skills, including knowledge of group dynamics and conflict resolution practices. This is consistent with the ideas of Boxelaar and co-authors [1, p. 171], who claim that reflective practice is a way of facilitating the process of understanding, rather than simple rational knowledge of the situation.

Thus, the development of environmental education is associated with an approach to learning through a joint learning process, where participants are students, teachers, and stakeholders. Such a model of modern environmental education is built taking into account the specifics of the professional direction, which requires a review of the current learning process, improvement of its content, forms, methods, with a priority on the practical component.

Bibliography:

1. Boxelaar L., Paine M., Beilin R. Change Management and Complexity: The Case for Narrative Action Research. *Journal of Agricultural Education and Extension*. 2007. 13(3). P. 163–176.

2. Drinkwater L. Ecological Knowledge: Foundation for Sustainable Organic Agriculture. In: Francis, C. A. (Ed.), *Organic Farming: The Ecological System*. Agronomy Monograph 54. 2009. Madison, WI: American Society of Agronomy. P. 19–48.

3. Francis C. Education in Organic Farming and Food Systems. In: Francis, C. A. (Ed.), *Organic Farming: The Ecological System*. Agronomy Monograph 54. Madison. 2009. I: American Society of Agronomy. P. 129–150.

4. Francis C., King J., Lieblein G., Breland T.A., Salomonsson L., Sriskandarajah N., Porter P., Wiedenhoft M. Open-Ended Cases in Agroecology: Farming and Food Systems in the Nordic Region and the US Midwest. *European Journal of Education and Extension*. 2009. Vol. 15. No. 4. P. 385–400.

5. Lieblein, G., Breland, T.A., Ostergaard, E., Salomonsson, L. & Francis, C. Educational Perspectives in Agroecology: Steps on a Dual Learning Ladder toward Responsible Action. *NACTA Journal*. 2007. Vol. 51. No 1. P. 37–44.

6. Ostergaard E., Lieblein G., Breland T. A., Francis C. Students Learning Agroecology: Phenomenon-Based Education for Responsible Action. *The Journal of Agricultural Education and Extension*. 2010. Vol. 16. No 1. P. 23–37. doi: 10.1080/13892240903533053

7. Wezel A., Bellon S., Dore' T., Francis C., Vallod D., David C. Agroecology as a Science, a Movement or a Practice. *Agronomy for Sustainable Development*. 2009. Vol. 29. No 4. P. 503–516.

8. Kozyar M. M., Kupchak M. Ya. Preparation of ecologists for professional activities as a pedagogical problem. *Professional education: problems and prospects. Collection of scientific papers*. Kyiv, 2017. 12. P. 31–35.

9. Savytska N. L. Institutional problems of stakeholder interaction in higher education Socio-economic transformations in the era of globalization: coll. of science articles of the participants of the Sixth All-Ukrainian Congress. science and practice conf. Poltava : Skaitek. 2015. P. 48–52.

10. Chepak V. P. University as a stakeholder company: need or necessity? *New Collegium*. 2017. 1. P. 14–17. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_1_6

ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Борисенко Н. М.

*кандидат історичних наук,
декан факультету магістерської та бакалаврської підготовки № 2
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна*

Демченко А. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри загальної та медичної психології
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна*

Квалітативна підготовка за сучасними медичними спеціальностями неможлива без використання контекстного навчання. Підготовка медичних працівників відповідно до вимог їхньої кваліфікації повинна забезпечувати максимальне занурення у функції і завдання, з якими вони контактуватимуться на робочому місці.

Дієвим засобом вирішення такої ситуації є навчання у дії та контексті майбутньої професійної діяльності.

Контекст – це базова дефініція контекстного навчання і є категорією контексту, пов'язаного з комплексом внутрішніх і зовнішніх умов життя та діяльності, що заохочують до сприйняття, розуміння і трансформації існуючої ситуації та додають сенсу та вартості цій обставині. Внутрішній контекст – це психологічні риси, знання та досвід індивіда, зовнішній контекст – предметні, соціокультурні, просторові, часові та інші характеристики обставини, в якій він перебуває [1, с. 186].

Контекстним є навчання, при якому мовою наук та сприяння системи форм, методів і засобів навчання (традиційних і новітніх) цілісно моделюють предметний і соціальний зміст професійної діяльності майбутніх фахівців фармації.

Здобуття майбутньої професії відбувається у контекстному навчанні як процесі, в якому діяльність майбутніх фахівців фармації динамічно рухається від академічного навчання, до власне професійної діяльності, за допомогою трьох взаємопов'язаних моделей навчання (семіотичної, міметичної та соціальної).

Теоретичні та практичні засади контекстного навчання визначені у низці досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких

А. Вербицький, В. Готтинг, А. Кузьмінський, А. Павленко, С. Скворцова, С. Стрельніков, М. Чобітько та ін.

Основною метою контекстного навчання у закладах вищої медичної освіти є формування у межах освітньої діяльності цілісної та внутрішньо особистісної професійної підготовленості майбутніх фахівців фармації. Таке навчання базується на задоволенні потреб майбутніх фахівців та рахується результативним знаряддям набуття знань з обраної спеціалізації, заохочення зростання когнітивних інтересів та потреб, формування вдумливих мотивів навчання та усвідомлення мотивації оволодіння професією.

У процесі здійснення контекстного навчання первинним завданням викладача є узагальнення інформації про початковий рівень професійних та когнітивних інтересів майбутніх фахівців фармації щодо обраної професійної діяльності, мотивація її обрання, а також систематизація їх потреб, які мають знаходитися у центрі процесу становлення професійної компетентності.

Своєрідною рисою контекстного навчання є створення предметного і соціального контекстів професійної діяльності, які додають низку нових аспектів процесу навчання:

- Просторово-часовий контекст «минуле – сучасне – майбутнє»;
- Системність та міждисциплінарні знання;
- Можливість динамічного розвитку змісту навчання, який, як правило, подається у статичному вигляді;
- Сценарне планування діяльності фахівців;
- Посадові функції та обов'язки;
- Професійні та особисті інтереси майбутніх фахівців [3, с. 159].

Модель контекстного навчання є теоретично обґрунтованим відбором і реалізацією форм і методів активного навчання у закладі вищої медичної освіти. Її суть полягає в реалізації освітнього процесу у контексті майбутньої професійної діяльності шляхом вирішення конкретних професійних завдань.

Розрив між теоретичним навчанням та майбутньою практикою, з одного боку, і нереальність перенесення практики в закладі вищої медичної освіти як практичної підготовки майбутніх фахівців фармації, з іншого, призводить до висновку про необхідність посередницької ланки між навчальною та професійною діяльністю. У психолого-педагогічних джерелах таку посередницьку діяльність називають «квазіпрофесійною» – тобто діяльність здобувачів освіти, яка є навчальною за формою та професійною за змістом, та переводить зміст і форму діяльності в предметну форму найбільш узагальненої професійної діяльності, яка є для них адекватною [4, с. 17].

У процесі контекстного навчання у закладах вищої медичної освіти особлива увага приділяється поступовому переходу майбутніх фахівців фармації до базових форм діяльності вищого рівня, при якому відбувається перехід від навчальної діяльності академічного типу до квазі-професійної (напівпрофесійної) діяльності (ділові та дидактичні ігри), а потім до навчально-професійної діяльності (практична підготовка, стажування).

У формі навчальної діяльності здійснюється процес передачі та засвоєння важливої для майбутніх фахівців фармації знакової інформації, тоді як у формі аудиторної квазіпрофесійної діяльності відтворюється предметний та соціальний зміст діяльності, яка опановується здобувачами освіти [2, с. 173].

Таким чином, майбутній фармацевтичний працівник отримує обриси своєї професійної діяльності. Основою взаємодії між викладачем і майбутнім фахівцем фармації є ситуація з усіма її предметними і соціальними невизначеностями. Власне в ході аналізу ситуацій, ділових та навчальних ігор (наприклад, комунікативні ігри, ігри – захист від маніпуляцій, ігри на розвиток інтуїції, ігри на рефлексію тощо) відбувається становлення майбутнього фармацевтичного працівника як професіонала так і члена майбутнього професійного колективу.

М. Чобітько пропонує використовувати на семінарських заняттях метод навчання «майбутній провізор як викладач» для практичної реалізації концепції контекстного навчання. При використанні цього формату навчання організована освітня діяльність демонструється не викладачем, а здобувачами освіти. Практичне навчання реалізує принципи зв'язку теорії з практикою, розвиває професійні навички та компетенції майбутніх фахівців фармації та сприяє формуванню дослідницької мотивації професійної діяльності [4, с. 53].

Перехід від однієї базової форми діяльності майбутніх фахівців фармації до іншої сприяють набуттю ними більш розвиненої практики впровадження навчальної та наукової інформації до функцій засобів здійснення навчальної, квазіпрофесійної та виховної діяльності, набуваючи реального професійного досвіду, отримуючи потенціал для природного входження в професію.

Активні методи навчання – це дискусії, дидактичні ігри, моделювання життєвих та робочих ситуацій тощо. Тобто, різновид тренінгу, якщо він відображає сутність майбутньої професії та формує професійні якості фахівця, під час якого здобувачі освіти відпрацьовують професійні навички в умовах, наближених до реального життя. Детальний аналіз помилок здобувачів освіти під час дебрифінгу зменшує ймовірність їх повторення в реальному житті. Це допомагає скоротити період адаптації молодих фахівців до повноцінного виконання профе-

сійних обов'язків, а контекстний підхід змінює фокус навчання на досягнення практичних результатів [4, с. 57].

Структура контекстного навчання включає контекстні лекції, проблемні лекції, відеолекції, лекції із запланованими зривами та лекції-пресконференції [2, с. 103]. Майбутні фахівці фармації засвоюють предметний зміст, включаючи навчальні навички та професійний досвід та займають фіксовану позицію в системі взаємодії учасників освітнього процесу, обмінюючись інформацією, оцінками та думками з іншими здобувачами освіти.

Іншими словами, визначальною метою контекстного навчання є формування у межах навчальної діяльності у майбутніх фахівців фармації їх інтегральної, внутрішньо вмотивованої професійної діяльності [3, с. 161]. Отже, освіта в контекстному навчанні окреслює два складники: предметний зміст, який гарантує випускнику професійну компетентність як фахівця, та соціальний, що наділяє здатністю працювати у колективі, бути комунікабельною та соціально зрілою особистістю [1, с. 53].

Отже, обмежена дієвість традиційної підготовки майбутніх фахівців фармації вимагає пошуку більш дієвих методів формування професійних компетентностей. Одним із вирішальних напрямів розв'язку цього питання є синтез теоретичної та практичної підготовки майбутніх провізорів з метою активізації практичного спрямування навчання. Це завдання може бути вирішене за допомогою контекстного підходу до навчання, який забезпечує природний зв'язок між засвоєними знаннями та майбутньою професійною діяльністю. Контекстне навчання завжди орієнтоване на набуття професіоналізму. Всі знання надаються та опановуються лише у контексті майбутньої професійної діяльності. Сукупним джерелом різних методик виступає професійний контекст. Слід підкреслити закономірність міждисциплінарних і трансдисциплінарних зв'язків. Без цього контекстне навчання втрачає свою сутність.

Література:

1. Ніконенко Т. В. Наукові засади застосування технології контекстного навчання в процесі підготовки магістрів початкової освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2017. Вип. LXXV, т. 3. С. 186–191.
2. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи особистісного й професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава, 2002. Кн. 2. 230 с.
3. Ткаченко О. А. Контекстне навчання у форматі «справожиттєвого» підходу як альтернатива традиційної системи професійної освіти. *Обрії освіти*. 2010. № 2(30). С. 158–163.
4. Чобітько М. Г. Технології особистісно-орієнтованої професійної освіти. Київ, 2005. 88 с.

MEDIATION IN THE CONDITIONS OF WAR AND IN THE POST-WAR PERIOD: CHALLENGES, RULES, PERSPECTIVES

Borovykov O. V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Arbitrator National Mediation and Conciliation Service (NSPP),
Branch in Poltava region
Poltava, Ukraine*

Mediation is a universal dispute resolution mechanism and has been used throughout the centuries for the resolution of various types of conflicts and disagreements. In modern times, mediation refers to a dispute resolution process in which a neutral third-party, otherwise known as a mediator, facilitates a negotiation process between disputing parties. A mediator does not have the adjudicative power to decide a dispute, unlike an arbitrator or judge. The main role of a mediator is to facilitate communication and assist disputing parties in reaching a mutually acceptable solution by consensus. If parties reach a consensus at the end of the mediation process, they are free to sign a settlement agreement. The core values of mediation are impartiality, confidentiality, and self-determination [1, p. 5].

On August 7, 2019, the UN Convention on Mediation was adopted in Singapore, which gave mediation international status as a way of resolving any kind of disputes, both between states and within a particular state in any field of activity. The UN Convention on Mediation reflects the real needs of modern humanity, which is interested in accelerating the resolution of all types of disputes and the implementation of mediation agreements. Mediation receives international and legal status and recognition of the entire international community as a way to resolve all types of conflicts [2].

In Ukraine, there are many institutions that implement mediation in practice in many disputes and conflicts, for example, there is a list of such organizations [3].

At the state level of government in Ukraine, social and labor conflicts and disputes are resolved by an institution – the National Service for Mediation and Conciliation (NSPP) [4].

The conditions of martial law in Ukraine and the adoption of the new Law of Ukraine “On Mediation” [5] require updating the educational programs for training arbitrators and mediators based on the challenges and factors of war, as well as the requirements, rules, and procedures of mediation. The basic training of mediators is carried out according to a program with a volume (duration) of at least 90 hours of training,

including at least 45 hours of practical training. The training of mediators, in addition to the basic one, may include specialized training. After passing the basic and/or specialized training and confirming the acquired competencies, a corresponding certificate is issued.

Bibliography:

1. A Handbook on the Singapore Convention on Mediation. [Electronic document]. URL: <https://www.singaporeconvention.org/convention/text/>
2. Nadja Alexander (2019). It's Done: The Singapore Convention on Mediation: Wolters Kluwer. [Electronic document]. URL: <http://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/08/09/its-done-the-singapore-convention-on-mediation/>
3. Platform Mediation Help. Mediation In Ukraine. [Electronic document]. URL: <https://www.mediation-help.com/partners-of-the-platform/>
4. National Mediation and Conciliation Service. Powers and tasks of NSPP. [Electronic document]. URL: <https://nspp.gov.ua/home/povnovazhennya-ta-zavdannya-nspp/>
5. "On Mediation". Law of Ukraine. (Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2022, No. 7, Article 51). [Electronic document]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text/>

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ФОРМУВАННІ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ОПОВІДАнь ПРО ВІЙНУ «ПІСЛЯ 24-ГО» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА)

Вереш А. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

У кожному творі важливими є всі мовні засоби. Літературно-художні антропоніми (назви героїв) є також важливою складовою твору, адже саме в назву героя автор укладає величезний характеристичний потенціал. Дослідження літературно-художньої антропонімії романів сучасних авторів дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв персонажів, на творення яких впливають як естетичні, так і інші екстралінгвальні чинники. Назви персонажів, що наділені

багатством стилістичних функцій, значними виражальними можливостями, виступають невід'ємним елементом літературно-художнього тексту. За іменем стоїть людина. Добираючи імена своїм героям, автори вдивляються в доонімну семантику назви, подають словесну характеристику персонажа, наповнюють різними конотаціями.

Функційно-стилістичні особливості назв персонажів лягли в основу досліджень Е. Боевої, Н. Бербер, А. Вегеш, О. Горбач, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, Т. Крупеньової, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколздри-Шепітко, А. Соколової, Г. Шотової-Ніколенко та ін. Потужний фундамент із теоретичних питань та методології дослідження становлять праці Л. Белея, Ю. Карпенка, М. Карпенко, М. Торчинського та ін.

Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми, які функціонують у збірці оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка. Наше завдання – визначити як впливають найменування персонажів на формування їхньої свідомості.

В. Івченко в збірці оповідань «Після 24-го» змальовує трагічні події початку війни. Ми вже досліджували функціонування літературно-художніх антропонімів у збірці, але нашу увагу привернули герої, які протестують проти всього російського, у тому числі й проти своїх найменувань. Ворог, який приніс на нашу землю горе, розруху, смерть, викликає ненависть українців до всього, що пов'язується з крайною-агресором: літератури, пам'ятників, мови, церкви. У передмові до збірки В. Івченко пише: *«Що ж до ненависті, то її нам знадобиться ще багато, і ця книжка має суттєво поповнити її запаси»* [2, с. 10].

У багатьох оповіданнях натрапляємо на почуття ненависті також і до власних найменувань героїв. Відомо, що за іменем та прізвищем людини можна визначити її національність. Велика кількість українців є носіями російських прізвищ, а війна спричинила спротив і зневагу до них.

В оповіданні «Щасливець» персонаж Саша не розуміє, як українці з питоми українськими прізвищами підтримують усе російське, навіть вторгнення. У Саші двоюрідний брат проживає в росії, він радить не опиратися путіну. Але персонаж має свою позицію, він дивується тому, як може українець прогинатися перед усім російським, маючи українське прізвище (*«...от як можна бути руснявим довб...бом із прізвищем Палієнко?»*) [4, с. 45]).

В оповіданні «Вибачте, ми з Чернігова» цікаву історію розповідає героїня Таня про ім'я її чоловіка: *«Нікіта, мій чоловік... хоче ім'я змінити. ...Його ж батьки так записали, навіть по паспорту він Нікіта. Бо ж Микита – це типу по-селоцьки. Нікіта – інша річ. А тепер він каже, що не хоче мати кацапське ім'я. Змінить на Микиту. Ну, коли війна закінчиться й паспортні столи запрацюють»*

[2, с. 104]. Так радянська система закладала у свідомості людей, що українські імена – щось сільське, другосортне, а російські – міські, панські, кращі. Співрозмовниця Аліна розповідає про свого знайомого, якого записали у свідоцтві Владіміром: *«То він теж збирався міняти на Володимира, бо ж Владімір зараз – це наче Адольф під час Другої світової»* [2, с. 104]. Ім'я Владімір викликало небажані асоціації з путіним, ленінін – з росією загалом. Такі імена – результат насильницької, зовнішньої русифікації. Правда, герой загинув на Донбасі, персонаж з російським іменем Владімір захищав Україну.

Своєрідне протистояння персонажів та їх найменувань відчутне в оповіданні «Депутат із Сен-Тропе». Сандра (Саша) Щукіна постійно з друзями відправляє гуманітарку до України. Друзі і україномовні, і російськомовні – усі ненавидять «русню». Сандра випадково зустрічає свого однокласника, який закордоном веде розгульний спосіб життя, вичікує, ще й заробляє на гуманітарній допомозі. Але цей перевертень має чудове українське прізвище Гапоненко. Саня влаштувала йому справжню війну. У такий спосіб вона наближала нашу перемогу. Не випадково її ім'я, що має грецьке коріння, означає 'захищаю', 'допомагаю', 'хоробра захисниця' [4, с. 261]. Так літературно-художній антропонім Щукіна вступає в конфронтацію з прізвищем Гапоненко. Ідейно-політичні принципи персонажів, як і їхні прізвища, протиставляються. Як бачимо, не кожен з українським прізвищем є справжнім українцем.

Персонажу з оповідання «Великдень Пацана» не подобається ні його позивний Пацан (так його назвали побратими), ні «огидне» прізвище Панасов (*«Потім, коли Панасов захопився Україною, його почало дратувати оте -ов у своєму прізвищі. Кацапське закінчення. Навіть гірше! Панас же – українське ім'я, то якийсь з його предків, неодмінно нащадок славетних запорізьких козаків, вирішив зросійщитися і додав до прізвиська оте кляте -ов. А він тепер носить його, мов тавро, надійне свідоцтво свого навернення у російське рабство. Панасов, бя! Хоч би Панасюк чи Панасовський, не кажучи вже про Панасенка. Але ж ні, Панасов»*) [2, с. 192]). Дуже часто в українській літературно-художній антропонімії можна було знайти найменування, які вказують на «змінну» національність їх носіїв. Відомий ономаст Л. Белей писав, що це «літературно-художні антропоніми з “гібридною” структурою: основа українського прізвища дооформлюється іншомовними формантами або ж український антропонім зазнає іномовної, найчастіше російської, фонетичної трансформації» [1, с. 29]. Штучна структура таких найменувань «є влучним антропоніміїним засобом показу неприродності та злочинності національного відступництва» [1, с. 30]. В основі прізвища Панасов

е ім'я Панас, що в перекладі з грецької мови означає 'безсмертя' [4, с. 282]. Не випадково хлопець залишиться живим після запеклого бою. Доантропонімна семантика імені спрацьовує в тексті. Юнак хотів змінити прізвище на мамине, але «*мамине дівоче прізвище було Салова. ...По-перше, російське на всю голову, по-друге, в ньому можна було вбачати натяки на всі ті тупі кацапські жарти про хохлів-салоїдів*» [2, с. 193]. Як бачимо, ненависть до ворога «спричинила пристрасне бажання перекреслити тавро російських прізвищ батьків (Панасов, Салова)» [3].

Важко читати рядки, де йдеться про знущання над полоненими, а найбільше над тими, у кого прізвища співзвучні з прізвищами відомих людей, які у свій час не визнавали радянської влади. Через тортури і приниження довелося пройти бійцеві з прізвищем Махно. У верлібрах В. Івченка читаємо: «*Махно – прізвище мами Батько був Беловим Змінив прізвище це студентом Чи шкодував про це зараз?*» [2, с. 281–282]). На жаль, ми вже про це не дізнаємося. Саме за прізвищем найперше встановлюється національність особи чи літературного персонажа. Зрусифіковані найменування «служать засобом констатації певного рівня національної свідомості персонажа» [1, с. 35].

Як бачимо, на ґрунті антропонімів розгортаються ідеологічні конфлікти. Власні імена формують свідомість українців. Ідентифікація українців відбувається свідомо найбільше через мову. Мова і Україна – два нероздільні елементи. В оповіданнях В. Івченка герої не хочуть мати стосунок до країни-агресора, це сприяло відторгненню власних найменувань. Відомо, що в наших іменах – генетичний код українця, наша історія й сучасність, тому власні назви в художніх творах стають вагомим засобом відтворення національної традиції.

Література:

1. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород : Патент, 1995. 120 с.
2. Івченко В. Після 24-го. Оповідання. Ритмізована проза. Київ : Віхола, 2022. 360 с.
3. Котик І. <https://chytomo.com/pislia-24-ho-panorama-vijny-vid-vladyslava-ivchenka/>
4. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.

СУБ'ЄКТНИЙ ДИСКУРС В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Велитченко Л. К.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та практичної психології
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Одеська область, Україна*

Ще зовсім нещодавно нині практично хрестоматійне судження про того, хто навчається, не як об'єкт, а як суб'єкт навчальної діяльності сприймалося як дидактичне одкровення, за яким відкривалися горизонти майбутніх освітніх практик з виходом на створення відповідних моделей навчання, де основний акцент все ж таки припадає на смисли парадигми «передачі знань» при використанні різних модифікацій лекційних, семінарських та практичних занять при організації життєдіяльності вищої школи [5].

Розглядаючи дидактичну взаємодію як «діалог свідомостей» відповідним чином мотивованих індивідів, що функціонують в режимі передачі – прийому текстової інформації, ми значною мірою схематизуємо цей процес, виносячи за дужки все те, що відбувається всередині цього контуру, залишаючи поза увагою професійне мислення вчителя а також викладача вишу, що демонструє такі функціональні ознаки, як оперативність, гнучкість, мобільність, швидкість, креативність [4], та сприймальне (критичне) мислення студента, орієнтоване на логічність висловлень, оцінювання їх як тверджень з відповідною аргументацією для формулювання власних висновків [6], то в результаті такого спрощення система «викладач – студент/студенти» зрештою перетворюється на полісуб'єктний текст-дискурс, створюваний відповідно до логіки змістовної розгортки лекційної теми, який поєднує в собі одночасно і ознаки тексту (ієрархічно вибудоване інформаційне утворення), і ознаки дискурсу, що розуміється як процес створення тексту за участю мовця і слухачів [2].

Відповідно до рівня технологічності тексту-дискурсу як «разового» процесуального явища, що в кожному своєму моменті відображає особливості комунікативної ситуації, вихідний тематично виокремлений текст являє собою доволі рухоме змістове утворення, яке в низці випадків потребує відповідного самостійного деталізаційного добування, що передбачає звернення до програмних побудов, як правило, присутніх у різних джерелах або у спеціально організованому

інформаційному освітньому середовищі, яке містить відповідні системи підтримки дистанційного навчання [3].

Одна з наших перших спроб використання ПЕОМ як репетитора (див. Велитченко Л.К., Фіньков А.В., 1991) отримала згодом відповідне програмно-концептуальне опрацювання стосовно здійснення дидактичної взаємодії, зокрема, при навчанні загальної психології як базової навчальної дисципліни студентів за спеціальністю 053 Психологія в Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського у вигляді наступних дидактичних видань: а) «Загальна психологія: програмний конспективний довідник» (Одеса, 2007, 271 с.); б) «Вступ до загальної психології: програмний довідник» (Одеса, 2010, 404 с.); в) «Психічні процеси: програмний довідник» (Одеса, 2010, 394 с.); г) «Психічні стани і психічні властивості: програмний довідник» (Одеса, 2011, 292 с.); «Загальна психологія: довідник студента» (Одеса, 2012, 236 с.).

Основою розробки даного довідкового комплексу послужили такі дидактичні принципи: 1) програмності (відповідність навчальній програмі); 2) концептуальності (послідовність смислових блоків як концептів змісту); 3) послідовності (розташування дефініцій як відтворення суті програми); 4) суб'єктності (створення тим, хто навчається, власного тексту); 5) усвідомленості (зміст як дискурсивне опрацювання матеріалу програмних тем); 6) візуалізації (графічна візуалізація змістовного простору).

Зміст зазначених видань виконано за дотримання в них єдиної загальної схеми подачі матеріалу та єдиної нумерації смислових блоків у вихідному довіднику-конспекті, у його скороченому варіанті довідника студента та розгорнутих викладах його програмних частин.

Відмінною особливістю користування зазначеним комплексом є його орієнтованість на дотримання принципу керованої суб'єктності, відповідно до якого суб'єктність пошукових дій визначається змістовним полем відповідного ментального конструкту, даного в різних контекстуальних відношеннях [1].

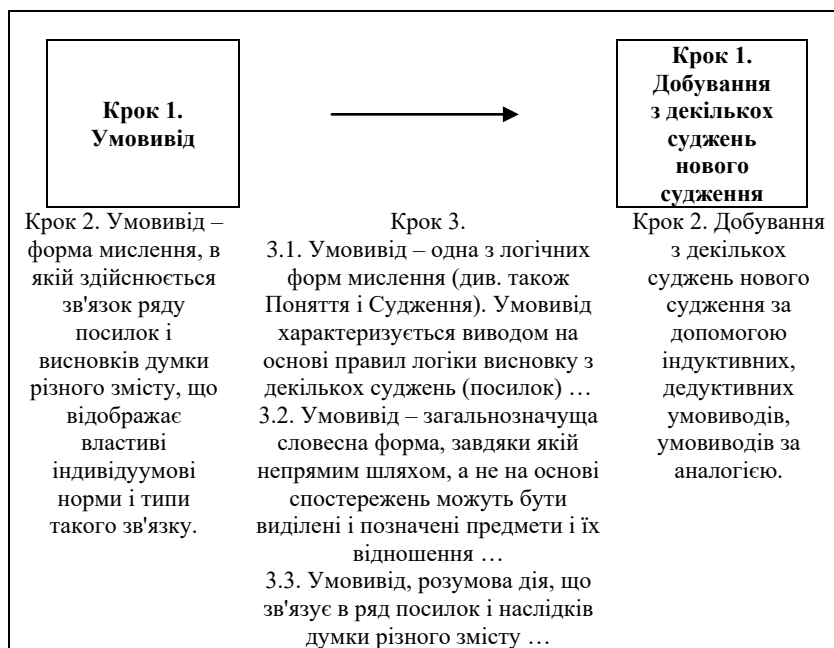
Ідея дистанційного навчання, що стала практично домінуючою у зв'язку з несподіваним вибухом коронавірусних обставин, перетворила дидактичний діалог у системі «викладач – студент/студенти» на аутодіалог індивіда у змістовному полі програмно-тематичного повідомлення, що визначається гіпертекстуальними можливостями розкриття теми за допомогою системи смислових блоків, що мають досить повне контекстуальне наповнення у формі текстів, почерпнутих із різних довідкових джерел.

Завдяки таким інформативним складникам суб'єктність того, хто навчається, не просто виражається пізнавальним «хочу», а отримує

інтервальну тьюторську підтримку у формі дискурсивного аутодіалогу з приводу додаткових відомостей, що перетворює вихідне поняття на понятійний конструкт із складнішою предикативною системою.

Змістовність управління дидактичним аутодіалогом суб'єкта пізнавальної діяльності в рамках відповідної навчальної дисципліни ми вбачаємо у добірці до основних програмних понять та їх досить стислих характеристик додаткових текстуальних ознак, які передбачають внутрішній дискурс у плані зіставлення понятійного «вихідника» і додаткових відомостей щодо нього.

Відштовхуючись від смислової пари «поняття – ключове слово», наприклад, «Умовивід = добування з декількох суджень нового судження», яка сама по собі вже є основною характеристикою психічного явища, ми переходимо до розкриття змісту і вихідного поняття, і ключового слова, створюючи водночас текстовий конструкт як основу ментального розгортання їхніх об'єднаних змістів, що під час переходу до кроку 3 з використанням ґрунтовніших відомостей із довідкових видань виглядає як дискурсивне додавання знайдених у них ознак до понятійних конструктів кроку 1 і кроку 2.

Крок 4 виконується як перехід до пояснювальних текстів. Наприклад, 4.1. Логічний закон, термін, вживаний в широкому сенсі для позначення будь-якої достатньо «загальноприйнятої» норми (закономірності) правильного міркування... 4.2. Аналогія [...] схожість предметів (явищ, процесів і т. ін.) в яких-небудь властивостях. При умовиводі за аналогією знання, отримане з розгляду якого-небудь об'єкту («моделі»), переноситься на інший, менш вивчений (менш доступний для дослідження, менш наочний тощо) в якому-небудь сенсі об'єкт... 4.3. Дедукція (від лат. deductio – виведення), перехід від загального до окремого; у більш спеціальному сенсі термін «дедукція» позначає процес логічного виводу, тобто переходу за тими чи іншими правилами логіки від деяких даних речень-посилок до їх висновків... 4.4. Індукція (від лат. inductio – наведення), вид узагальнення, пов'язаний з передбаченням результатів спостережень і експериментів на основі даних досвіду...

Дискурсивне опрацювання кроків 3 та 4 утворює зміст кроку 5, який ґрунтується на відборі найбільш суттєвих ознак та їх переведенні в площину створення відповідного ментального конструкту, який має більш складну предикативну будову, що власне і є метою суб'єктного дискурсу в умовах дистанційного навчання.

Література:

1. Велитченко Л. К. Принципи керованої суб'єктності в контексті організації навчання психології у виші. *Актуальні питання забезпечення якості вищої освіти в сучасних умовах* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 липня – 13 серпня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 28–31.

2. Бехта Т. О. Текст і дискурс у новітніх парадигмах лінгвістичних знань. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30(69) № 4. Ч. 2. 2019. С. 18–22.

3. Герасименко І. В. Системи підтримки дистанційного навчання, як складова інформаційного освітнього середовища ВНЗ. URL: <http://core.ac.uk/download/pdf>

4. Марусинець М. М. Професійне мислення учителя: рефлексивний аспект. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 2(23). С. 161–167.

5. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

6. Радченко О., Вихор С. Розвиток критичного мислення студентів. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua> > Radchenko_Vykhor

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

Венгер Г. С.

*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психіатрії,
медичної та спеціальної психології*

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

м. Одеса, Україна,

практичний психолог вищої категорії

Заклад дошкільної освіти № 17 м. Миколаєва

м. Миколаїв, Україна

Сьогодні війна в Україні підняла актуальність проблеми збереження психологічного здоров'я військовослужбовців на принципово новий рівень. Не можна заперечити той факт, що участь у бойових діях практично завжди супроводжується стресовою реакцією організму, яка без відповідної своєчасної кваліфікованої психологічної допомоги може призвести до несприятливих наслідків: суїцид, депресивний стан та ін.

Працюючи сьогодні в Закладі Дошкільної освіти № 17 м. Миколаєва з сім'ями військовослужбовців, треба зазначити що через психологічну травматизацію виникають труднощі із соціалізацією. Зростає потреба в консультативній і психотерапевтичній допомозі різним категоріям травмованих осіб – військовослужбовцям, ветеранам, членам їх сімей. В моїй роботі ефективним психопрофілактичним засобом є психологічне консультування. Треба констатувати, що практичні психологи в процесі консультативної роботи сьогодні можуть зіткнутись і з низкою проблем, серед яких: відсутність у військовій свідомості культури звернення до психологів; переважання психіатричної моделі в роботі із психічними (і навіть психологічними) проблемами індивіда.

Спостерігаючи за поведінкою військовослужбовців можна зазначити відмінності, які їм характерні, що виявляються у психічних станах, процесах, поведінці. Це насамперед, можуть бути підвищена дратівливість, схильність до поганого настрою, нетерплячість, підвищена реактивність, напруженість, ознаки депресії, підвищена стомлюваність, апатичність, тривожність, страх, фобічні реакції, почуття провини, синдром втрати, агресивність, гнів, образа, злість, гіперболізоване відчуття справедливості, а також фіксація на втратах, труднощі з засинанням, нічні кошмари, тремор, неможливість зняти напругу,

в тому числі тілесну, постійне відчуття небезпеки тощо. Все це часто призводить до виникнення відчуття вираженого стомлення й нестачі енергії, підозрілості, ослаблення пам'яті, труднощів концентрації, захопленості спогадами про війну, симптомів посттравматичних стресових розладів, несприятливих особистісних змін, соціально-психологічної дезадаптації, обмеження комунікацій, асоціальної поведінки, проблем побутового, медичного та сімейного характеру, зловживання психоактивними речовинами, міжособистісних конфліктів зі своїми чоловіком/дружиною, членами сім'ї, близькими друзями або колегами, невпевненості у майбутньому тощо. З усіма такими проблемами можна зіткнутися в сучасному психологічному просторі сьогодні.

У наслідок переживання людиною травматичних подій для психічного здоров'я можна виділити наступні аспекти: перший – той, що на поверхні, – руйнівний, виражений, як правило, у вигляді «розладів», що пов'язані з травмою та стресором»; другий – «зростання». Воно виявляється тоді, коли людина здужала «пройти через травму, пережити її». В результаті такого проживання якість життя людини також змінюється, але вже в інший бік – усе тепер усвідомлюється по-новому, змінюються й стають глибшими погляди на світ, на себе, на інших людей.

Аналіз літературних джерел, що стосуються посттравматичних стресових станів військовослужбовців [1; 2; 3; 4], дозволяє встановити їх характерні прояви, серед яких найбільш поширеними є такі: думки про самогубство, що в деяких випадках закінчуються реальним здійсненням суїциду; потреба мати при собі зброю та за її допомогою вирішувати проблемні ситуації; часткова або повна втрата сенсу життя, невпевненість у своїх силах; депресія, песимізм, відчуття занедбаності та непотрібності; недовіра до інших людей, нездатність відверто говорити про війну; відчуття нереальності всіх тих подій, що відбувалися на війні; розвиток відчуття нездатності реально впливати на хід подій; нездатність бути в спілкуванні з іншими людьми щирим та відкритим; надмірна тривожність; підсвідоме сприйняття того, що ти «загинув» на війні; спроба знайти відповідь на запитання: «Чому загинули твої друзі, а не ти?»; потреба зігнати на когось злість та проявити агресію за те, що ти брав участь у бойових діях і за все те, що там відбувалося; постійна потреба у високому адреналіні та отриманні гострих відчуттів та ін.

Консультуючи клієнтів постає у практиці також проблематика: фізичні травми, які військовослужбовці отримали, беручи участь у бойових діях та проблема перебування в полоні, особливо тих з них, хто зазнав катувань та насильства. В ході консультації буває соромно їм про це розповідати. Підіймаючи питання специфіки стосунків психолога та клієнта військовослужбовця у ситуації надання психологічної

допомоги з власного досвіду рекомендую зосередити увагу на встановленні психологічного контакту і довіри. Питання довіри для військовослужбовців є дуже важливим. Не варто «тиснути» на військовослужбовця. Важливою частиною роботи на початковій стадії є спостереження за спонтанними, реактивними емоціями, їх змінами, залежно від теми, яка обговорюється. Слід уважно ставитися до вербальних і невербальних реакцій військовослужбовця. Також психолог повинен ураховувати той факт, що клієнт може мати при собі зброю, адже без її наявності при собі він може втрачати відчуття безпеки (зберігається досвід виживання в небезпечних умовах). На початку консультаційної бесіди психолог обов'язково інформує військовослужбовця про конфіденційність. З досвіду роботи консультацію завжди слід починати зі спогадів про позитивні моменти. Завершуючи консультацію можна використовувати наступні репліки: «Я вважаю, що сьогодні ми з Вами продуктивно попрацювали», «Якщо у Вас виникне бажання обговорити зі мною цю чи будь – яку іншу ситуацію, я буду радий/рада зустрітись з Вами ще раз...» У психологічній допомозі консультант завжди повинен іти за клієнтом, не форсувати подій. Маючи вищий статус у стосунках, практичний психолог бере на себе відповідальність не зловживати владою, поважати автономію клієнта, не намагатися керувати його життєвими рішеннями, не форсувати процес відновлення заради уникнення повторних переживань, що пов'язані у клієнта з психотравмою. Треба зазначити, що контакт з травмованими клієнтами може викликати у фахівця негативні емоційні реакції, спричинити травматичне контрперенесення.

Рекомендації (спілкування з учасниками бойових дій):

1. Не примушуйте його розповідати про війну.
2. Не переривайте, не зупиняйте його, коли він говорить.
3. Слухайте його уважно.
4. Не давайте оцінок почутому від нього.
5. Не використовуйте під час спілкування висловів на зразок: «Війна – це пекло», «Так, Я розумію» тощо.
6. Не давайте йому порад, попередньо не вислухавши його уважно.
7. Перед тим, як надати пораду чи рекомендацію, переконайтеся, що він не проти її вислухати/
8. Не говоріть клієнту, що він щось не відчуває.
9. Не порівнювати досвід клієнта з власним досвідом.
10. Не придушувати переживань клієнта, а скеровувати їх у вірне русло [1; 2; 3].

При проєктуванні консультативного простору необхідно враховувати психологічні рівні дезадаптованості військовослужбовців і фази періоду повернення. Деякі дослідники виокремлюють пост конфліктний

етап, який передбачає декілька фаз. Перша фаза – «збудженість», триває протягом 2–3 місяців. Це так званий ейфорійний стан у військовослужбовців, що вони залишилися живими. Друга фаза – період «розчарування», що триває від 8 до 10 місяців після повернення із зони бойових дій і характеризується переосмисленням всього, що сталося. Третя фаза постконфліктного періоду – «відновлення» – з'являється після того, як військовослужбовець 10–18 місяців не брав участь у військових діях.

Практичний психолог може активно використовувати вправи для зняття м'язової напруги, затискачів та блоків. Тривале перебування у стресовій ситуації може призвести до виникнення у військовослужбовців «м'язової броні» під якою мається на увазі хронічне м'язове напруження, що ізолює людину від неприємних емоцій, коли м'язи напружуються, почуття притуплюються. Характерними є такі висловлювання військових: «Тіло немов струна та я його не відчуваю», «Я навіть, коли був поранений, не відчував болю, потім кров побачив», «Важко відчувати власне тіло, коли хлопці загинули». Розслаблюючи м'язи, можна послабити м'язовий панцир, наблизитися до своїх почуттів (техніки релаксації). В якості ефективного засобу зняття м'язової напруги, затискачів та блоків можна використовувати комплекс вправ TRE. Часті запити консультацій: допомога з порушеннями сну. Сон – найкращий спосіб знизити силу стрес – реакції та прискорити її згасання. В консультаційній роботі з запитаними військовослужбовцями важливо використовувати наступні репліки: «Що ти з цим робитимеш далі?», «Як ти можеш це трансформувати?», «Чим позитивним це може стати для тебе?».

Сьогодні військовослужбовці, які пережили травмівну подію, можуть вдаватися до само руйнівної поведінки, що виявляється зокрема, у зловживанні ПАР (алкоголь, наркотики) Це один із найпоширеніших видів девіантної поведінки, який негативно впливає, як на саму особистість військовослужбовця, так і на його соціальне оточення, в першу чергу сім'ю, родину, спів службовців. Девіантною поведінкою людини називають систему вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийняттю у суспільстві нормам і виявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушення самоактуалізації або у вигляді ухилення від морального та естетичного контролю над власною поведінкою.

Корисним напрямком в роботі психолога виступає *мотиваційне інтерв'ю*. Основні складові: клієнт вже має все необхідне для змін; використовуються відкриті питання: «Які переваги Ви бачите у ... (варіант змін), «Що Ви досягаєте завдяки ... (проблемна поведінка)?», підтримка, позитивна оцінка: навичка спрямована на надання

зворотного зв'язку, підкріплення віри у власну ефективність і можливість досягти змін, посилення усвідомлення сильних сторін клієнта; рефлексивне (відображаюче) слухання: передбачає повернення клієнту інформації, яку він повідомляє про себе і свої наміри (думки і переживання) в термінах змін; підсумування: поєднання різних повідомлень клієнта, які можуть бути прямо не пов'язані між собою. Етапи мотиваційного інтерв'ю: 1. Визначення рівня мотивації особи до змін загалом та до продовження взаємодії з фахівцем чи відвідування групи зокрема. 2. Робота спрямована на сприяння прийняттю рішення особи щодо зміни власної поведінки (що передбачає роботу з внутрішніми та зовнішніми вчинками). 3. Психологічний супровід клієнта відповідно до стадій його готовності до змін.

Початковий етап мотиваційного інтерв'ювання – розмова про зміни. Вона передбачає дослідження початкової мотивації (бажання змінитись), спрямованості до змін, причин для цього і усвідомлення клієнтом необхідності для змін. Наступним етапом мотиваційного інтерв'ювання є планування змін. Розробка такого плану – це закріплення мотивації, її втілення в конкретних малих кроках. Заключним етапом інтерв'ювання є постановка домашніх завдань.

Повноцінну реабілітацію ветеранів бойових дій, військовослужбовців, їх залучення до мирного життя слід розглядати в контексті стабілізації сімейних стосунків. По-перше, необхідно отримати уявлення про стан сімейної системи (кількісний і персональний склад сім'ї, характеристик стосунків між членами сім'ї).

Література:

1. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Чорний В. С. та ін. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. Вид. 2-ге, перероб., зі змін. та допов. / за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ 7БЦ, 2020. 754 с.
2. Бондарев, Г. В., Круть П. П. Основи військової психології : навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 272 с.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога : навч.-методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 310 с.
4. Неурова А., Романишин А. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-методичний посібник. Харків : Вид-во ЦУЛ, 2023. 336 с.
5. Психологія бою : посібник / за ред. А. М. Романишина. Львів : Астролябія, 2022. 352 с.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МОТИВАЦІЮ ДО НАВЧАННЯ

Венгеренко І. О.

вчитель географії

*Нікопольський ліцей № 6 Нікопольської міської ради
м. Нікополь, Дніпропетровська область, Україна*

Вплив війни на мотивацію до навчання є предметом серйозних досліджень в галузі психології освіти та соціальної педагогіки. Військові конфлікти та війни часто супроводжуються складними соціальними та психологічними наслідками, серед яких є й вплив на мотивацію до навчання.

Війна, як складний соціальний феномен, може викликати різні емоційні та психологічні реакції у особистості, залежно від конкретних обставин, контексту та індивідуальних особливостей. З одного боку, вона може викликати стрес, тривогу та втому, що негативно впливає на мотивацію до навчання та здатність учнів концентруватися на навчальних завданнях.

З іншого боку, війна може також збуджувати потребу у знаннях та навичках, які допоможуть зрозуміти та впоратися з складними ситуаціями. Особливо це стосується історичних та соціальних дисциплін, які дозволяють осмислити події війни та їхні наслідки [1].

Деякі дослідження показують, що під впливом війни деякі учні можуть розвивати більшу мотивацію до навчання, оскільки вони бачать освіту як засіб виходу з складних життєвих ситуацій та підготовки до подальшого успішного життя після кінця конфлікту. Таким чином, вплив війни на мотивацію до навчання є динамічним та залежить від багатьох факторів.

Однак, важливо зазначити, що вплив війни на мотивацію до навчання може бути різним для різних індивідів та груп населення, а також може змінюватися в залежності від етапу конфлікту та його наслідків. Тому для кращого розуміння цього питання необхідні подальші дослідження та аналіз.

Мотивація – це психологічний процес, який безпосередньо впливає на спрямованість діяльності та мобілізує енергію для її досягнення. Мотивація є початковим етапом діяльності людини. Цілі формуються, коли вони пов'язані з особистими цінностями, і чим важливіші цінності, тим сильніша мотивація.

Військова ситуація в Україні дуже вплинула на мотивацію підлітків до навчання. Постійне хвилювання, стрес, дистанційне навчання – усе це впливає на навчання та успіх. Студенти та викладачі навчальних

закладів можуть зіткнутися з проблемами посттравматичного стресового розладу після військових дій. Це питання важливе, тому що, хоча людина може виглядати нормально, певні ситуації можуть викликати реакції, які нагадують їй про біль, який вона зазнала. Це може бути викликано раптовим звуком (наприклад, вибухом або повітряним нальотом) або різким тоном у розмові. Щоб відновити психічний стан дитини після такої травматичної події, потрібна підтримка оточуючих [2].

За наявності навчальної мотивації пізнавальна діяльність підлітків наполеглива і цікава. Підліток хоче вчитися, хоче пізнавати нове, і навчання приносить йому позитивні емоції. Дистанційне навчання в період воєнного стану, безумовно, не може не вплинути на ентузіазм молоді до навчання. Їхня апатія та небажання вчитися може бути пов'язана з низкою причин, першою з яких є воєнний стан.

Під час тривалої війни зберігати мотивацію до навчання особливо важливо з кількох причин.

- Для розвитку особистості.

Навчання та постійне отримання знань є ключовими складовими розвитку особистості. Війна може обмежити можливості для фізичного розвитку, але освіта дає можливості для розширення розуму та розвитку інтелекту. Це допомагає зберегти позитивний настрій і впевненість у завтрашньому дні.

- Щоб підготуватися до майбутнього.

Яким би не виглядало майбутнє, освіта є важливою для підготовки до нього. Отримані знання та навички можуть стати основою для подальшої кар'єри, самореалізації та відновлення після війни. Це допоможе зберегти надію і впевненість у своїх силах, особливо в працездатності.

- Для психологічної плинності.

Навчання допомагає розвивати психологічну стійкість перед обличчям війни. Знання дають людям впевненість, навички адаптації та ресурси для подолання труднощів. Вони допомагають зрозуміти навколишній світ і розвивають розумову гнучкість, щоб ефективно реагувати на нові ситуації.

- Щоб побудувати суспільство майбутнього.

Освіта є основою для побудови майбутнього післявоєнного суспільства. Якщо люди зберігають мотивацію до навчання, вони зможуть впроваджувати нові ідеї, інновації та розвивати соціально-економічну структуру. Освіта може сприяти відбудові та розвитку постконфліктних суспільств [3].

Тому збереження мотивації до навчання під час війни є важливим, оскільки це сприяє особистому розвитку, готовності до майбутнього, психологічній стійкості та розбудові суспільства майбутнього. Освіта

стала моральною та інтелектуальною підтримкою, яка допомагала людям зберігати надію та протистояти викликам війни. Деякі стратегії для збереження мотивації до навчання в цих умовах включають:

– *Створення безпечного та підтримуючого середовища.* Важливо забезпечити безпеку учнів та педагогічного персоналу в умовах війни. Це може включати захист шкіл від військових дій, надання психологічної підтримки та тренінгів з кризового управління.

– *Забезпечення доступності освіти.* Незважаючи на складні умови, необхідно забезпечити доступність освіти для всіх дітей, включаючи тих, хто знаходиться у зоні конфлікту, вимушено переселених осіб та біженців.

– *Розвиток психологічної стійкості та ресурсів.* Учні та педагоги повинні мати можливість отримувати психологічну підтримку та розвивати стратегії для збереження емоційного стану та психологічної стійкості в умовах війни.

– *Стимулювання інтересу до навчання.* Організація цікавих та захопливих уроків, які відповідають потребам та інтересам учнів, може допомогти зберегти їхню мотивацію до навчання.

– *Використання позитивних прикладів успіху.* Демонстрація успіхів учнів та вчителів, які досягли успіхів навіть в умовах війни, може надихати інших на подібні досягнення та зберігання мотивації.

– *Підтримка соціальних зв'язків.* Збереження соціальних зв'язків між учнями та педагогами може допомогти стимулювати мотивацію до навчання. Організація спільних заходів та активностей може сприяти підтримці спільноти та взаємопідтримки [4].

Загалом, збереження мотивації до навчання в умовах війни вимагає комплексного підходу, який враховує психологічні, соціальні та культурні особливості ситуації конфлікту.

Література:

1. Гнатюк О. В. Адаптаційні розлади в учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 17 листопада 2022 р. Київ, 2022 59 с.

2. Tierney W. G. What Should Higher Ed Learn From World War II? Retrieved from. URL: <https://www.insidehighered.com/views/2021/04/05/higher-ed-should-learn-lessonsworld-war-ii-about-serving-public-good-opinion>

3. Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 4(9).

4. Збірник наукових праць: педагогічна освіта теорія і практик. URL: http://ped.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/8_2011.pdf#page=32

РОБОТА ІЗ ПСИХОЛОГІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Вишневська О. П.

кандидат психологічних наук,

в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних наук

Міжнародний європейський університет

м. Київ

Робота із травмами, які суспільство отимує в процесі військової агресії, може мати різний характер. Кожен у своєму житті зіштовхувався з різними виявами агресивної поведінки, а також з різними методами її втілення.

Наразі наше суспільство, наша нація зіштовхнулася із великою проблемою, яка називається «геноцид». Сотні тисяч громадян-військових допомагають справлятися із ти, що відбувається. Головне, що потрібно зазначити, що вони це роблять цілеспрямовано та щіро.

Коли ми кажемо про цю проблему, головне не забувати, що це дюди. Люди, яким хочеться додому, до своїх сімей. У кожного є психіка. Зруйнувати її не так-то й важко.

Тому ми кажемо про людей, які проходять важкий іспит, ми кажемо про важкий шлях, у якому їм потрібна підтримка. Вона, звісно, має декілько етапів, і для кожного вчасника вона індивідуальна.

Перше, на що ми звертаємо увагу, – це те, що потрібно пам'ятати про фізичний фактор. З самого початку ми дізнаємося про усі фізичні ушкодження, які людина отримала. Таким чином ми можемо врахувати соматичний стан і як він може впливати на психологічний компонент.

Надалі нам потрібно дізнатися про те, скільки людина втратила в процеся бойових дій своїх товарищів.

Наступним етапом буде наша робота із тим, що відчуває людина психологічно. Доволі часто ми можемо побачити поведінку, пов'язанну з відчуттям провини. Тому у терапії дуже важливо працювати за наступними кроками.

1. Людина, з якою ми працюємо, повинна повернутися у стан «Я, ТУТ, ЗАРАЗ».

2. Необхідно пояснити, що те, що відбулося, людина робила на благо, захищаючи близьких людей. Вона не винна у тому, що трапилось.

3. Доволі часто відбувається психічна реакція типу «витиснення», або «уникнення», при якій дюдина впринципі не хоче згадувати те, що відбувалось чи відбувається. Або це може виявлятися у спотворені

інформації. При цьому, звісно, необхідно користуватися методом по-ступової регресії.

Також не потрібно забувати про те, що кожен по-різному ставиться до ситуації, яка мала місце у його житті. Тому працюємо індивідуально з кожною людиною, яка звертається за допомогою.

Література:

1. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій : навчальний посібник / В. Д. Мішиєв, Б. В. Михайлов, Є. Г. Гриневич, В. Ю. Оме-лянович.

2. https://shron1.chtyvo.org.ua/Tymbaliuk_Ivan/Psykholohichne_konsultuvannia_ta_korektsiia_Modulno-reitynhovi_kurs.pdf

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ДОВКІЛЛЯ У КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Гавриленко О. П.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Діброва І. О.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Циганок Є. Ю.

*доктор філософії з географії,
асистент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На географічному факультеті Київського національного універси-тету імені Тараса Шевченка (далі – Університет) напрацьовано сучасну навчально-методичну базу практичної підготовки фахівців з довкілля.

Інтеграція України в європейські простори вищої освіти і науки, прийнята нова редакція Закону України «Про вищу освіту», що суттєво вплинуло на перегляд методологічних підходів у вищій школі [2, с. 4]. Програми практик базуються на дотриманні вимог освітніх стандартів та професійній спрямованості освітнього процесу. Начальні, виробничі та інші практики послідовно включаються у освітній процес з поступовим посиленням їх виробничо-прикладної складової.

Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійних програм, спрямованим на набуття здобувачами освіти професійних і загальних компетентностей. У процесі проходження різних видів практик студенти оволодівають сучасними методами і знаряддями праці у сфері їх майбутньої діяльності, а також професійними навичками для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи у виробничих умовах. Практика студентів є невід'ємною складовою процесу підготовки фахівців [5, с. 167], яка проводиться на відповідно обладнаних базах Університету, в органах державної влади, наукових і бізнесових установах тощо.

На кафедрі фізичної географії та геоєкології в межах освітньої програми «Транскордонне екологічне співробітництво» освітнього рівня бакалавр спеціальності 106 Географія вже на першому курсі студенти в ході зимової практики отримують можливість здобути базові практичні навички з методів набуття географічної інформації (рис. 1). Перша навчальна практика присвячена вивченню наукових публікацій (статей у фахових виданнях, монографій тощо), картографічних матеріалів, даних дистанційного зондування Землі як основних джерел отримання достовірної інформації про навколишнє середовище.

У літній період (з кінця липня до кінця серпня) першокурсники проходять навчальну практику з основ польових природничо-географічних досліджень на базі Канівського природного заповідника. Під час польового етапу вивчення довкілля прокладаються навчальні маршрути до Великого Скільського городища, Малого і Великого Пекарського ярів, обстежуються острови та береги Дніпра [4, с. 251]. Камеральний етап практики передбачає здобуття студентами навичок відображати зібрану в польових умовах інформацію у формі звіту.

На другому курсі з початком 4-го семестру розпочинається навчальна практика з методів обробки географічної інформації обсягом 90 годин. Протягом трьох тижнів студенти опановують бібліографічний аналіз джерел наукової інформації та фондових матеріалів, способи обробки і структурування статистичних даних, а також програмне забезпечення у реалізації дослідження. У літній період другокурсники проходять навчальну професійно-орієнтовану практику тривалістю п'ять тижнів (150 годин) в університетській навчально-науковій базі «Ясіня» (с. Чорна Тиса Рахівського району Закарпатської області).

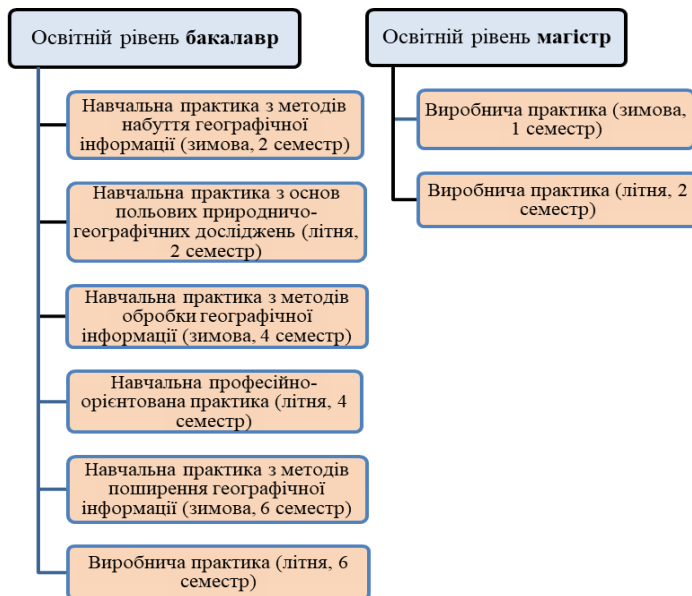

Рис. 1. Послідовність включення практичної підготовки студентів у навчальний процес

Першу частину літньої практики здобувачів присвячено суспільно-географічним дослідженням досліджуваної території, зокрема оцінці стану природокористування, аналізу демографічної ситуації та системи розселення Рахівського району, ознайомленню з особливостями ведення сільського господарства, функціонуванням промислового підприємства та сфери обслуговування. Під час навчальної професійно-орієнтованої практики зазвичай виникають такі відносини, коли викладач більше допомагає студентові вчитися, ніж навчає його [1, с. 350]. Друга і третя частини цієї практики передбачають проведення польових ландшафтної-геоморфологічних досліджень, включаючи численні виходи на маршрути в умовах гірських територій.

З початком шостого семестру в студентів бакалаврату розпочинається навчальна практика з методів поширення географічної інформації тривалістю три тижні (90 годин). Головним завданням цього виду практики є надати здобувачам базові знання щодо способів поширення географічної інформації з періодичних видань, фондів та інших джерел шляхом написання наукових статей відповідно до затверджених вимог. Особлива увага приділяється програмному забезпеченню та

даним, з якими працюють студенти. При цьому головним принципом має бути не нав'язування студентів знань, а розвиток його природних здібностей, вміння навчатися впродовж усього життя, що сприятиме його формуванню як кваліфікованого фахівця [3, с. 77].

Завершується навчальний процес шостого семестру літньою виробничою практикою, яка включає навчальну та методичну види діяльності. Тривалість практики становить 180 годин (6 кредитів ECTS). Протягом навчального етапу здобувачі знайомляться з плануванням та організацією наукової роботи бази практики. Методична частина практики спрямована на збір та опрацювання матеріалів, необхідних для написання кваліфікаційної роботи бакалавра. Студенти самостійно обирають теми для індивідуальних завдань, з урахуванням особливостей бази практики, рекомендацій керівників від кафедри та організації. Вибір тем базується на здатності науково осмислювати результати проведених досліджень та успішному опануванні загальногеографічних і спеціалізованих дисциплін, передбачених освітньою програмою «Транскордонне екологічне співробітництво» протягом 1–6 семестрів.

Практична підготовка здобувачів освіти посилюється з переходом на освітній рівень «магістр». Кафедра фізичної географії та геоекології навчає магістрів за освітньою програмою «Транскордонне природоохоронне співробітництво» в рамках спеціальності 106 Географія. Вся практика є виробничою і проходить у два етапи (зимовий і літній) протягом першого року навчання. Загальна тривалість виробничої практики становить 11 кредитів ECTS. Базами для проходження практики є профільні установи різних сфер природокористування, територіального планування і управління, охорони довкілля, з якими Університетом укладено відповідні договори.

Головними передумовами успішного проходження студентами виробничої практики є знання специфіки діяльності профільної установи (бази практики), володіння сучасними методами дослідження ландшафтів, екосистемних послуг і природоохорони, а також вміння проводити самостійні наукові й практичні дослідження у професійній діяльності. Головним завданням при цьому є формування у студентів-практикантів творчого і дослідницького підходів до майбутньої професійної діяльності та здобуття навичок самостійної наукової роботи у фаховій галузі. Найважливішим програмним результатом виробничої практики магістра є вміння планувати та виконувати теоретичні й прикладні дослідження, робити обґрунтовані висновки, аналізувати та презентувати результати досліджень.

Підсумовуючи, слід зазначити, що виробнича практика студентів освітнього рівня магістр є завершальним етапом навчання і має на меті набуття ними професійного досвіду та готовності до самостійної

діяльності. Крім цього, виробнича практика має бути орієнтована на збір практичних даних для магістерської кваліфікаційної роботи. Тому із темою роботи студенти мають самостійно визначитися перед початком практики. Звіт з виробничої практики, виконаний відповідно до встановлених вимог, можна вважати прототипом майбутньої кваліфікаційної роботи.

Література:

1. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. Мельник Ю. Б. Педагогіка вищої школи: в схемах і таблицях : навч.-метод. посіб. Харків : ХОГОКЗ, 2016. 64 с.
3. Охременко О. Вчені ступені і Болонський процес: проблеми і перспективи розвитку вітчизняної науки. *Персонал*. 2007. № 8. С. 65–69.
4. Природні умови Канівського Придніпров'я та їх вивчення / за ред. П. Г. Шищенка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 1992. 270 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 354 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Галуцько О. В.

*асистент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Військові дії зі сторони держави агресора змінила звичний уклад всіх без винятку систем державного управління України. З моменту підписання Президентом В. Зеленським Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], який у подальшому неодноразово продовжено були внесені зміни і у роботу в тому числі вищих навчальних закладів. Змінилися не тільки умови викладання, а і сам підхід до викладання та здобуття практичних навичок у здобувачів вищої освіти. Перебуваючи у постійних стресових ситуаціях науково-педагогічний склад повинен не тільки донести до здобувачів певні знання, а і володіти вмінням застосовувати різні психологічні навички

у подоланні тривожності та стресовості з метою заспокоєння студентів та гарного засвоєння ними відповідного матеріалу. Не можемо не погодитись із точку зору науковців, які вважають, що, вища освіта представляє собою сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, а також інших компетентностей, які здобуто у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань на різних рівнях вищої освіти. Ці рівні вищої освіти, за своєю складністю, перевищують рівень повної загальної середньої освіти [2]. В умовах воєнного стану необхідна, як вважають науковці Л. Мороз та О. Сафін, розробка ефективної моделі розвитку стійкості до стресу серед студентів, яка повинна включати в себе розв'язання ключових завдань: 1) формування навичок асертивної поведінки, підтримки мотивації до успіху та толерантності до невизначеності; 2) розвиток умінь релаксації та оволодіння прийомами подолання тривоги і стресу; 3) удосконалення навичок отримання соціальної підтримки; 4) оптимізація самооцінки та сприяння формуванню позитивної «Я-концепції» [3]. Слід зазначити, що у даному випадку неможливо обійти питання патріотичного виховання молоді та утвердження національних цінностей, оскільки систематична пропаганда держави агресора у майже всіх соціальних сітках, призводить до деградації підходу та мислення молоді щодо питань державності та свого місця і ролі в ній. Станом на сьогодні, майже у всіх вищих навчальних закладах, окрім військових навчальних закладах та закладах зі специфічними умовами викладання, відсутні дисципліни саме із патріотичного викладання. Вважаємо за необхідне до всіх навчальних програм увести теми з патріотичної направленості.

Іншою проблемою є те, що в Україні багато тимчасово переміщених закладів вищої освіти, які у період тимчасової окупації змінили своє місцезнаходження перемістившись з тимчасово окупованої території до населених пунктів на підконтрольній українській владі території втратили частину студентів, які залишились або на окупаційній території або перемістились до інших регіонів України або виїхали за кордон. Зрозуміло, що у своїй більшості ЗВО для зручності здобувачів та задля забезпечення безпеки та їх захисту продовжують навчати у змішаному форматі. Особливо проблемним на сьогодні є питання у якості інтернет послуг, який постійно зникає та не дає можливості викладачам у повній мірі якісно викласти необхідний матеріал. Окрім того, в Україні відсутній єдиний комплексний підхід до прийняття ефективних рішень особливо у питаннях забезпечення безпеки та захисту всіх здобувачів вищої освіти, викладацького та науково-педагогічного складу. Зрозумілим є те, що на сьогодні відсутнє

належне державне фінансування, яке відіграє особливу роль у цьому питанні. З цієї метою необхідно розробити механізм фінансування, що дозволить би вищим навчальним закладам безперешкодно вирішувати питання безпеки та захисту своїх працівників і здобувачів вищої освіти.

Таким чином, проблеми, які виникають у здобувачів вищої освіти під час воєнного стану, вимагають комплексних підходів та ефективних рішень не тільки зі сторони закладів вищої освіти, а і керівництва держави. Забезпечення безпеки та захисту, збереження компетентних працівників та відповідної якості навчання, надання рівних можливостей для отримання освіти, розвиток та адаптація нових програм відповідних дисциплін, які виникли під воєнного стану, психологічна підтримка, фінансова стабільність є особливо важливими завданнями.

Література:

1. Президент підписав указ про запровадження воєнного стану в Україні, Верховна Рада його затвердила. URL. <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voyennogo-stanu-73109>

2. Албул С. В. Нормативно-правова регламентація статусу та особливостей функціонування закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання: правовий статус та особливості функціонування* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 10–14.

3. Мороз Л. І., Сафін О. Д. Модель розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 2022. С. 48–53.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головко Т. М.

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри технології м'яса
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

З початком повномасштабного вторгнення та введенням воєнного стану освіта України зазнала значних змін та корегувань. Це і не оминуло вищу школу. Міністерством освіти і науки України було введено

ряд положень та поправок до діючих законів стосовно організації освітнього процесу, а саме відповідно до закону України «Про освіту», статті 57-1 щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану, зазначено що здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників [1]. І тому одним із завдань вищої освіти в умовах воєнного стану є налагодження якісного дистанційного або змішаного (в залежності від регіону країни) навчання, підтримання високого рівня викладання та вміння зацікавити здобувачів вищої освіти протягом семестру.

Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [2]. Покоління сучасних студентів має низку відмінних рис: глибоке залученням до комп'ютерних технологій; залежність від «зворотного зв'язку»; збільшенням швидкості навчання. Введення дистанційного навчання вимагає особистого постійного контакту викладача зі студентом, розробки викладачем якісних електронних курсів з дисциплін та вміння кваліфіковано їх супроводжувати. Прикладом реалізації цього питання може бути система дистанційного навчання Moodle. Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка надає викладачам, учням та адміністраторам дуже розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного. Moodle можна використовувати в навчанні школярів, студентів, при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні, як в комп'ютерних класах навчального закладу, так і для самостійної роботи вдома [3].

Застосування системи Moodle дозволяє збільшити швидкість навчання, підвищити інформаційну насиченість навчальних тем, що має важливе значення в умовах перерозподілу співвідношення аудиторних годин вивчення дисципліни та годин для самостійної роботи

студентів у бік збільшення частки самостійної роботи. Крім цього дистанційне навчання вимагає проведення занять в режимі реального часу з використанням різноманітних онлайн-сервісів, таких як Zoom, Google Meet, Skype тощо. Проведення занять за допомогою цих онлайн-платформ не потребує додаткового обладнання (комп'ютеру, мікрофону тощо), здобувачу вищої освіти достатньо мати смартфон із встановленим на ньому відповідним додатком. Але проведення занять на високому методичному рівні вимагає від викладача певної підготовки (візуального матеріалу, відеороликів тощо). Крім цього, дистанційне навчання вимагає якісного зв'язку з учасниками освітнього процесу, але, нажаль, враховуючи ситуацію в країні це не завжди стає можливим.

Література:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Дистанційна освіта. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>
3. Що таке Moodle. URL: <https://moodle.org/mod/page/view.php?id=8174>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гомозова О. А.

*кандидат медичних наук, доцент,
завідувачка кафедри внутрішньої медицини
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

Дистанційне навчання – це навчання, при якому його суб'єкти розділені у просторі та, можливо, у часі, реалізується з урахуванням передачі та сприйняття інформації у віртуальному середовищі, забезпечується спеціальною системою організації навчального процесу, особливою методикою розробки навчальних посібників та стратегією викладання, а також використанням електронних чи інших комунікаційних технологій. Дистанційне навчання відрізняється від традиційної освіти за низкою показників: підвищує відвідуваність заходів за рахунок онлайн-учасників та переглядів записів; залучає тих учасників, хто не може бути присутнім на заняттях з різних причин; надає можливість доступу до електронних матеріалів та відеозаписів після

лекції; забезпечує доступність та економічність освіти для всіх категорій громадян.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг для засвоєння теоретичних основ та набуття умінь, які можна освоїти дистанційно шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. До основних переваг дистанційної освіти віднесено: доступність, відкритість та індивідуальний характер освіти (можливість визначати темп навчання, інтенсивність та тривалість занять), можливість поєднувати навчання з роботою. До основних недоліків віднесено: відсутність прямого очного спілкування між учнями, викладачем та студентами, що особливо важливо під час практичних занять, необхідність жорсткої самодисципліни, самостійності та свідомості учня, недостатня розвиненість інформаційно-комунікаційних інфраструктур, недостатня комп'ютерна грамотність, висока трудомісткість навчання, проблема підтвердження особистості користувача під час навчання та перевірки знань. Безумовно, стресова ситуація для всіх учасників не може не позначитися на відношенні до онлайн-навчання та інших дистанційних освітніх технологій, проте сучасні обставини вимагають конкретних рішень для недопущення повного паралічу освітньої системи як у найближчій, так і у віддаленій перспективі. Ключовим чинником є педагогічний дизайн як інструмент проектування онлайн-курсу, що у більшості випадків відсутні при різкому переході на дистанційне навчання. Правильно підібрані матеріали курсу, виходячи з цілей та завдань навчання та характеристик навчального процесу, в онлайн-середовищі, забезпечать учням освітній результат, а викладачеві – позитивний зворотний зв'язок. Як і очне навчання, онлайн-навчання вимагає соціальної підтримки учнів. У очному навчанні цю роль виконують матеріальні ресурси вишу та викладачі, задіяні у навчальному процесі. Під час онлайн-навчання цю функцію виконує якісна ІТ-інфраструктура, яка потребує значних інвестицій. Необхідне поступове навчання всього викладацького складу навичкам роботи на онлайн-платформі.

Застосування в навчальному процесі електронних освітніх ресурсів стало нагальним завданням, обумовленим низкою екзистенційних, організаційних, дидактичних та технічних причин: спочатку організація протиепідемічних та профілактичних заходів в умовах пандемії COVID-19, потім – в умовах військової ситуації, коли виникла необхідність швидкої зміни формату навчання відповідно до нових умов та необхідності надання учням доступу до навчальних та довідкових даних, що стосуються змісту дисциплін, що вивчаються, з використанням відео- та аудіоінформації, що дозволяє більш наочно відобразити зміст розділів досліджуваного матеріалу.

Дистанційна освіта з використанням електронних ресурсів також дозволяє вирішити проблему створення електронних навчальних посібників, збірників методичних та тестових матеріалів. Перевагами дистанційного навчання в умовах військової ситуації є забезпечення безпеки для слухачів, розширення локації, часу та умов навчання, які можуть бути обрані кожним слухачем індивідуально, наочність та інтерактивність.

За підсумками наданої інформації та дискусії в низці наукових форумів, що проводилися онлайн, стає очевидним, що в 2020 році дано старт широкому впровадженню нових ефективних навчальних та інформаційних технологій, які будуть потрібні і широко використовуватимуться в наукових та педагогічних цілях не лише під час пандемії та військової ситуації, а й після їх завершення.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF MODERN MEDIA EDUCATION IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION: THEORY, METHODOLOGY, PRACTICE

Gorenko L. I.

*Candidate of Arts, Doctor of Philosophy (Ph.D),
Excellence in Education of Ukraine, Senior Research Fellow,
Associate Professor at the Department of Music and Performing Arts
Kyiv Metropolitan University named after Boris Grinchenko
Kyiv, Ukraine*

In the socio-cultural European integration space of the beginning of the 21st century, the concept of «media education» is closely related to the concept of «management» and involves a complex system of media management activities that ensures the successful functioning of various social institutions – organizations designed to carry out certain socially important activities. Media education and management take place in almost all spheres of life in society, in commercial and non-commercial business, show business industry, politics, science and education, religious activity, as well as cultural and artistic processes. Technology, that is, specific methods of management, depend on the socio-economic development of society and a specific sphere, information support, current legislation and a number of other important factors [1, p. 130–135; 2, p. 310–213]. At the same time, one of the tasks of the humanitarian science system in Ukraine is to identify and highlight the place and role of culture

in the development of the Ukrainian nation, state and society, and thereby how culture reflects and creates the image of Ukraine and global Ukrainia- nism in today's conditions. An important component of culture and media education is stage art, which is actively represented in the system of huma- nitarian disciplines of higher education institutions of Ukraine at the begi- nning of the 21st century.

In a broad sense, culture (lat. cultura – upbringing, education, develop- ment) is a set of practical, material and spiritual assets of society, which reflect the historical course, features of development and the achieved level of progress of society and man, and are also embodied in the results of productive activity. In a narrow sense, culture is the sphere of family and everyday life, production, interaction with nature, socio-economic, political and spiritual life of society, which includes both the system of upbringing, education, spiritual and artistic creativity, and the activities of institutions and organizations that ensure their functioning (schools, universities, museums, theaters, creative unions, societies, ministries, etc.) [4, pp. 320–321; 5, p. 8–10]. And by that they all understand the culture of the individual, the culture of professional activity (the culture of production, the culture of work), the culture of the language, the culture of everyday life, legal, moral, aesthetic, political culture, etc. The source of culture is social work, capable of practically and spiritually transforming reality and the person himself. Undoubtedly, culture has its own laws of development and functioning. Culture as a product of social practice is both a consequence of the action of generations and exerts an active influence on people, on their existence and consciousness, as well as on the processes of nation-building and state-building. At the same time, culture occupies a prominent place in the system of performing arts, because it is not just a system of knowledge; these are integrative lessons (historical, state- political, socio-economic, ethno-national, interstate, cultural-artistic, religious-philosophical, moral-ethical, theater studies) of the experience of ages; analysis of the causes and nature of modern problems; forecasting trends and designing future paths [7, p. 36–37; 9, p. 25–26]. If we analyze the cultural and artistic aspect of media education and performing arts not according to the «component» (material or spiritual) principle, but according to their belonging to one or another sphere of human activity and society, then based on the established division of society into four main spheres – material production, socio-political relations, spiritual life and everyday life, it is possible to tentatively distinguish the following main types of media culture: ecological culture; production (economic) culture of society (culture of work, material production); language culture; culture of feelings, thinking, life activities; political culture; spiritual culture (artistic and aesthetic culture and art, moral and religious culture, intellectual and informational culture, etc.);

culture of communication and everyday life (culture of consumption, arrangement of housing, recreation, leisure, etc.) [3, p. 12–13; 6, p. 221–226].

The approach to structuring culture according to its subject is also the most common, as such communities such as the people, the nation, the intelligentsia, workers and peasants, youth, children, etc. appear. Accordingly, «national culture», «Ukrainian culture», «folk culture», «stage culture», «youth culture», «children's culture», «corporate culture», «media culture», «media education» and others are considered. Material and spiritual, moral and aesthetic, production and information appear in it as peculiar aspects, the interaction between which creates a synthesis of qualitative certainty and orientation, effectiveness and mobility.

Traditionally, the specifics of media education and management in the field of stage culture are associated with the features of the «spiritual product» and «spiritual production», the product of stage activity. The products of such activities are not material in nature, but, first of all, are related to the phenomena of consciousness (perception, understanding, creative thinking, awareness, reproduction and self-reproduction, visual reproduction), therefore they are not amenable to direct financial and economic calculation and profit making. Moreover, unlike products of material production, cultural values in the process of consumption build up their values and increase their social significance [8, p. 5–9; 10, p. 6–7]. For example, there is and is a direct contribution of the sphere of culture and economy, performing arts and show industry. Thus, state institutions of culture, education and science, non-profit organizations, creative collectives and individuals, working in the field of culture and art, create specific jobs in accordance with the services market, which has significant investment potential. At the same time, a direct contribution to the development of the economy of a specific region is made. This is not only a problem of employment and employment, but also a system of taxation and calculations for the state budget, social and medical insurance, etc.

Also, the sphere of culture and art (first of all, performing arts) act as a base and infrastructure for the development of a number of other fields, first of all – media education and media science, mass media, scientific and publishing activities, tourism, entertainment industry, show business, variety shows. According to international standards, more than 75% of the volume of tourism belongs to «cultural tourism», when tourists visit other regions and countries in order to get acquainted with the cultural and historical heritage. Therefore, the above-mentioned spheres of life involve the sphere of culture as the infrastructure of their development.

By providing appropriate services for employees of other industries and spheres of activity, institutions and institutions in the field of culture carry out their full-fledged socialization. In addition, the sphere of culture

has a direct social influence and a media-educational space [11, p. 29–30; 12, p. 12–15]. This is explained by the fact that cultural traditions and symbols, language, education and science make up the content of cultural identity, national self-awareness of citizens. This creates a certain social consolidation, awareness of commonality regarding the implementation of economic and political reforms, development of society as a whole. Culture and art are always socially significant and even profitable, as they act as social investments. They accumulate and broadcast certain basic values of society, images, national symbols that are used in commercial and non-commercial activities. Culture and art provide socially important activities, the organization of upbringing and education, which contribute to the professional and spiritual development of the individual and society as a whole, as well as the disclosure of their creative potential. In addition, in elitist, mass culture, underground, a variety of possible images and modeling of social behavior is produced and offered. Thus, culture and art enrich the social sphere and way of life with meaningful events.

Important aspects of the impact of media education and culture on economic factors are the following. Such modern technologies of business, management and media education as advertising («public relations»), the distribution of goods – including actions to stimulate and organize sales, work with personnel, the formation of corporate culture and corporate style. All these components are not possible without the use of traditional forms of social and cultural activity, without cooperation with institutions, institutions of culture and art. As you know, the sphere of culture and art creates an infrastructure of business contacts, places, conditions and factors for their implementation. Cultural institutions provide corporate services: information and scientific and technical support. Culture and art, media education increase the value of the environment, the material base of production and recreation. Meaningful and active cultural life-creating activities influence the formation and development of a special image of the region, locality, including among potential investors.

As for the social impact of the sphere of culture and performing arts, the following are of particular priority. First: mutually stimulating cooperation between the business world and the sphere of culture, commercial and non-commercial – such a partnership is an important tool for the formation and development of civil society, the ability for self-development. Secondly: culture and art act as a source of civilizational influence and social organization, stimulate creativity, increase society's ability to perceive the latest technologies, stereotypes of consciousness and behavior. Thirdly: in fact, culture and performing arts are the collective memory of society, a source of cultural and historical heritage and creative ideas for future generations.

Teaching management in the system of modern integrative media education requires the conceptualization of philosophical and methodological principles of this process based on the achievements of modern philosophy of culture. The essential specificity of management as an educational discipline is that the study of national traditions in the field of various sciences (history, philosophy, philology, folkloristics, history of philosophy, logic, cultural studies, art history, performing arts and broadcasting, media education) must be carried out by the method of a certain worldview synthesis aimed at the conscious development and reproduction of universal meanings and universals of modern media culture in specific forms of national existence.

Bibliography:

1. Горенко Л. І. Онтологія соціальних комунікацій. Соціальні комунікації та мистецтвознавство в аспекті сучасних цивілізаційних концепцій : колективна монографія ; наук. ред. : Чебанова О. Є. У 2-х томах. Київ : КиМУ, 2021. Т. 1. С. 129–155.

2. Gorenko L. I. Various music art as a factor in the formation of cultural values : history, modernity. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. P. 309–314.

3. Ничкало Н. Г. Науково-методичне забезпечення мистецької освіти в Україні : від концепції до системи. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Вид-во «Зелена Буковина», 2007. С. 12–14.

4. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ : Знання України, 2003. 450 с.

5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва як напрям наукового пізнання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : збірник наукових праць. Вип. 4(9). Київ : НПУ, 2007. С. 7–11.

6. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : ВІПОЛ, 2000. 636 с.

7. Реброва О. Є. Ментальні цінності мистецької освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Вид-во «Зелена Буковина», 2007. С. 36–38.

8. Рудницька О. П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. *Художня освіта і проблеми виховання молоді* :

збірник наукових статей / Рудницька О. П., Уланова С. І., Ростовський О. Я. та ін. Київ : ІЗМН, 1997. С. 3–10.

9. Соломаха С. О. Формування художнього світогляду як чинника духовного зростання фахівців мистецької освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Вид-во «Зелена Буковина», 2007. С. 25–27.

10. Школяр Л. В. Освітня галузь «Мистецтво» у системі культуро-ідповідної освіти. *Мистецтво та освіта*. 2006. № 3. С. 6–7.

11. Шрамко О. І. Мистецька освіта і духовне відродження України. *Науковий вісник Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : збірник наукових праць. Вип. 4(9). Київ : НПУ, 2007. С. 28–31.

12. Щолокова О. П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : збірник наукових праць. Вип. 4(9). Київ : НПУ, 2007. С. 11–15.

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Горкуша В. П.

*старший викладач циклу професійно-теоретичної підготовки
Державний заклад професійної (професійно-технічної) освіти
зі специфічними умовами навчання «Академія патрульної поліції»
м. Київ, Україна*

Уже не перший рік в Україні триває війна, кожен день якої є стресом для мешканців держави. Так чи інакше, це стосується усіх, незалежно від регіону перебування та зайнятості. Проте сила, інтенсивність та наслідки такого стресу дійсно можуть відрізнятись в залежності від різних чинників та конкретних обставин. Відкритим залишається питання стосовно того, як же справлятися із постійним стресом, та при цьому повноцінно жити, не зважаючи на постійні загрози особистій безпеці.

Згадуючи теорію американського психолога Абрагама Маслоу, більш відому як «Піраміда Маслоу», можемо зазначити, що безпека є однією з найважливіших людських потреб та займає наступне місце

після фізіологічних потреб. Відповідно, реалізація інших потреб людини, без задоволення цих базових є практично неможливою. Разом з тим, у тісному взаємозв'язку із задоволенням потреб людини перебуває і мотивація до будь-якої діяльності. Так склалось, що головним пріоритетом для багатьох мешканців нашої держави на сьогодні – забезпечення особистої безпеки.

Тривалість війни змусила шукати способи пристосувати своє життя до реалій сьогодення. Відтак, у відносно безпечних куточках країни відновлена та налаштована діяльність усіх соціальних інституцій для звичного життя громадян – люди, не зважаючи на постійні загрози та стрес продовжують працювати, навчатись та займатись повсякденними справами.

Військові конфлікти супроводжуються стресом, тривогою та нестабільністю, що суттєво впливає на психологічний стан людей, особливо дітей та молоді, які перебувають у віці активного навчання. Саме мотивація займає чільне місце в освітньому процесі та є одним із факторів успіху навчальної діяльності здобувачів освіти.

Під час війни проблема мотивації до навчання стає особливо актуальною і надзвичайно складною. У таких умовах важко забезпечити стійку та ефективну мотивацію до навчальної діяльності, оскільки головним пріоритетом стає виживання та безпека.

Постійні загрози життю та безпеці можуть викликати занепокоєння серед здобувачів освіти, що може вплинути на їхню здатність концентруватися та засвоювати нову інформацію. Постійний стрес може призвести до втоми та емоційного вигорання, що ставить під загрозу здатність вчитися і запам'ятовувати інформацію.

Крім того, постійна тривожність також може спричинити психологічну дезорієнтацію. Умови життя можуть раптово змінитися, і люди можуть втратити впевненість у завтрашньому дні. Це, відповідно, може в свою чергу призвести до відчуття безнадійності щодо майбутніх перспектив та втрати інтересу до навчання.

Стрес і тривога, які є невід'ємною частиною збройного конфлікту, можуть суттєво підірвати мотивацію до навчання, ускладнити навчальний процес і вплинути на загальну академічну успішність [1, с. 120].

Ще однією проблемою, що впливає на мотивацію до навчальної діяльності є переривання навчального процесу. Військові дії можуть призвести, у тому числі, до руйнування навчальних закладів, евакуації населення, переслідувань та вимушеного переміщення. Зміна середовища проживання, втрата дому та сім'ї, постійний страх за власну безпеку можуть призвести до відчуття втрати контролю над ситуацією. Це перериває звичний ритм навчання і створює перешкоди для освітнього процесу. За таких обставин здобувачі освіти можуть

відчувати психологічний та емоційний стрес, що значно ускладнює навчальний процес і може призвести до втрати мотивації до навчання.

Наступною проблемою, що може виникнути під час війни та безумовно впливає на всі сфери життя людей – це економічна нестабільність. Втрата доходів, втрата роботи та інфляція, зростання фінансових проблем, та процес їх вирішення може призвести в цілому не тільки до відволікання від освітнього процесу, а і до зменшення можливостей для отримання освіти та доступу до навчальних ресурсів.

Втрата освітніх можливостей є однією з важливих проблем, що виникає під час військових конфліктів. У воєнний час, на жаль, може зазнавати руйнації інфраструктура, зокрема школи, коледжі та університети. Руйнування навчальних закладів призводить до того, що здобувачі освіти втрачають можливість навчатися у звичних умовах. Особливо це стосується територій, що перебувають під обстрілами або під контролем військових, де стає практично неможливо забезпечити безпечно середовище для навчання [2, с. 358].

Зміна соціальних пріоритетів також може вплинути на мотивацію до навчання. Люди можуть переоцінювати свої цінності і переслідувати інші, більш нагальні цілі, такі як забезпечення безпеки для себе і своєї сім'ї, виживання і захист від військових загроз. Це також може призвести до втрати інтересу до навчання, оскільки освіта стає менш пріоритетною в умовах загального стресу і нестабільності.

Результати досліджень проблеми мотивації до навчання під час війни свідчать про те, що вона є складним і багатогранним явищем, яке суттєво впливає на освітні можливості та розвиток дітей і молоді в умовах збройного конфлікту. Військові дії породжують низку факторів, таких як стрес, тривога, переривання навчання, зміна умов життя, економічна нестабільність та втрата освітніх можливостей, які впливають на мотивацію дітей та молоді до навчання [3, с. 36].

Стрес і тривога під час війни можуть викликати психологічні та емоційні труднощі, які ускладнюють процес навчання і загострюють проблеми з мотивацією. Переривання навчання та зміна умов життя під час війни також порушує стабільність і звичність навчального процесу, що може призвести до зниження інтересу до навчання та втрати мотивації до досягнення академічних успіхів. Економічна нестабільність і втрата освітніх можливостей створюють реальні бар'єри для доступу до освіти і можуть в майбутньому призвести до інших проблем пов'язаних із соціалізацією та працевлаштуванням окремих осіб. Цілком ймовірно, що проблеми мотивації до навчальної діяльності сьогодні можуть спровокувати настання далекоюсяжних наслідки для розвитку майбутнього суспільства в цілому.

Таким чином, розуміння та вирішення проблеми мотивації до навчання під час війни є важливим завданням для освітян, психологів та державних органів. Знання того, як війна впливає на мотивацію до навчання, може допомогти розробити ефективні стратегії та програми для підтримки освіти в умовах конфлікту та сприяти успішному навчанню і розвитку дітей та молоді, незважаючи на виклики, з якими вони стикаються в цей період.

Література:

1. Москалюк М, Москалюк Н. Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. № 60. 2022. С. 118–127.

2. Толок Д. В. Мотивація студентів до навчання в умовах воєнного стану. *Наумовські читання* : зб. тез доп. учасників ХХ Всеукр. наук.-метод. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих вчених, присвяч. 300-річчю з дня народж. Г. С. Сковороди. Харків. 2022. С. 358–360.

3. Городинська І. О. Психологічні особливості мотивації до навчання підлітків в умовах воєнного стану. *Кривий Ріг* : КДПУ, 2023. 59 с.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗА КОРДОНОМ

Грецька О. Г.

*викладач кафедри іноземних мов
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

24 лютого 2022 року українці опинилися в іншій реальності. Це торкнулося не лише тих, хто прокинувся тоді і досі прокидається від сирен та вибухів. Багато родин з дітьми були змушені шукати прихистку за кордоном. І діти, які так чи інакше відчули війну, зазвичай не можуть самостійно, а іноді навіть за допомогою дорослих родичів, подолати травматичні переживання, які є постійним тягарем.

Вони болісно переживають розставання з рідними, друзями та звичним оточенням, що викликає тривожність, депресію, травмуючі спогляди повертаються знов і знов. Часто спостерігається порушення когнітивних функцій – забудькуватість, неухважність, нездатність зосередитися. Тому багато таких дітей потребують консультацій психолога

(психотерапевта), нерідко їм діагностують посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [4, с. 52].

Крім того, серйозним викликом є адаптація у новій країні, яка критично залежить від інтеграції у місцеве суспільство.

Коротко зупинимося на деяких, найбільш значущих проблемах.

Мовний бар'єр становить неабиякий виклик для людей, що попили в іншомовне середовище. Нездатність спілкуватися місцевою мовою призводить до відчуття ізоляції, може поглибити симптоми ПТСР. При цьому подолання мовного бар'єру – проблема скоріш психологічна і не завжди залежить від рівня володіння іноземною мовою. На щастя, дітей це стосується меншою мірою. Що молодша дитина, то легше вона оволодіває іноземною мовою, причому це відбувається природним шляхом – процес, подібний до оволодіння рідною мовою. Проте підлітки у цьому відношенні вразливіші, вони побоюються осуду і насмішок через допущені помилки.

Культурний шок також спричиняється до нервового напруження. Нова культура, звичаї і традиції можуть бути цілком незвичними і незрозумілими для дитини. Вона відчуває складнощі в адаптації до нових правил і норм поведінки у школі (наприклад, існує форма покарання, якої немає в українській школі: дитина, що запізнилася на урок, має приходити на півгодини раніше). З іншого боку, соціокультурна адаптація також являє собою процес навчання. Значається, що при входженні в нову культуру індивід проходить цикл «стрес – адаптація – особистісне зростання» [1, с. 16]. Німецькі фахівці вважають, що у цьому випадку може допомогти ведення особистого щоденника, із фіксацією там як позитивних, так і негативних переживань [7].

Неабияку проблему становить **соціальна ізоляція**. Переїзд до нової країни неминуче супроводжується розривом соціальних зв'язків дитини, включаючи друзів, вчителів та родичів. Це призводить до відчуття самотності та ізоляції, особливо на початку періоду адаптації, що надзвичайно сильно позначається на психічному стані дитини або підлітка. [2, с. 8]. У багатьох країнах діють програми інтеграції дітей у місцеве суспільство, що сприяє розвитку нових соціальних навичок і зв'язків. Дуже важливою є участь у позакласних заняттях, залученість до культурних та спортивних заходів місцевої громади, конкурсів, різноманітних майстер-класів та курсів.

Результатом усього вищевикладеного є **труднощі у навчанні**. Навіть оволодівши спілкуванням на побутовому рівні, діти тим не менш відчувають невпевненість на шкільних уроках. Викладання навчальних предметів іноземною мовою становить неабиякий виклик. До того ж навчальна програма, методика навчання, системи оцінок

зазвичай відрізняються від звичних для дитини, і вона може зазнавати труднощів із засвоєнням матеріалу. Відмінності у навчальних програмах, змісті і методиці викладання ускладнюють процес адаптації до вимог місцевої школи. Багато дітей, що перебувають за кордоном і адаптуються до нової школи та системи освіти, паралельно з навчанням у школі країни перебування продовжують дистанційно навчатися в українській школі. Це подвійне навантаження створює для дитини додаткові складнощі. Їй доводиться шукати баланс між навчанням у двох країнах, двома мовами одночасно. Це вимагає багато часу і великих додаткових зусиль. Часто вона відчуває втому через величезний обсяг інформації, нестачу часу для відпочинку, спілкування з друзями. Іноді батьки та вчителі чинять тиск на дитину. До того ж місцеві вчителі нерідко висловлюють нерозуміння необхідності для дитини навчатися у школі на батьківщині.

Усі ці фактори можуть призвести до підвищення рівня стресу і тривожності у дитини. За цих обставин вкрай необхідна терпіння, підтримка і розуміння з боку рідних і вчителів, допомога у плануванні робочого часу. Крім того, діти, яким діагностовано ПТСР, потребують спеціалізованої допомоги [5]. Ця серйозна проблема вимагає комплексного підходу. Крім освітніх програм і соціальної інтеграції, важливе застосування терапії – когнітивно-поведінкової, ігрової, що має допомогти дітям подолати прояви ПТСР, здобути душевний спокій і віру в те, що вони в змозі впоратися з викликами – адаптуватися у нове освітнє середовище.

Література:

1. Біленька І. Г. (2011). "Культурний шок" і адаптація до нової культури. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Теорія культури і філософія науки"*. 2011. Вип. 41. С. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2011_940_41_5

2. Володченко Ж., Кондратьєв І., Кондратьєва Г. Профілактика соціальної ізоляції старших підлітків у середовищі однолітків. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2019. № 3. С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2019-PP-3-7-15>

3. Лугова Т. В. Соціокультурна адаптація іноземних студентів до навчання у ВНЗ України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія "Педагогічні науки"*. Вип. 144. С. 76–81. URL: [VchdpuP_2017_144_20.pdf](http://vchdpuP_2017_144_20.pdf)

4. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2017. 160 с.

5. Barnhill J. W. Posttraumatische Belastungsstörung (PTBS). URL: <https://www.msmanuals.com/de/profi/psychiatrische-erkrankungen/anst-und-stressbezogene-erkrankungen/posttraumatische-belastungsstörung-ptbs>

6. Kulturschock kurz erklärt. URL: <https://www.world-unite.de/infos/auslandspraktikum-freiwilligenarbeit/kulturschock.html>

7. Pommerenke A. Traumatherapie in Hamburg soll jungen Geflüchteten helfen. URL: <https://www.ndr.de/nachrichten/hamburg/Traumatherapie-in-Hamburg-soll-jungen-Gefluechteten-helfen,traumatherapie108.html>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Григоренко О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Юридичний інститут

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Загальновідомо, що Україна стала на шлях рекодифікації цивільного законодавства, повного оновлення та осучаснення його змісту. У цьому зв'язку науковцями звернено увагу на інститут юридичної особи, що відіграє важливу роль у цивільному обороті. Так, у Концепції пропонується, що ЦК України як основоположний акт приватного права, що регулює в тому числі і загальні положення про юридичних осіб, повинен визначати вичерпний перелік їхніх організаційно-правових форм з одночасною відмовою від архаїчних конструкцій юридичних осіб [1].

У ході проведення наукових дискусій на вказану тематику доведено, що перспектива запровадження поділу юридичних осіб приватного права на товариства та установи відповідає вимогам європейського права та сучасним стандартам ведення бізнесу, що зумовить більш прозорі та уніфіковані правила побудови структури юридичної особи та зробить даний інститут більш гнучким у застосуванні [2].

Питання правового регулювання виробничих кооперативів викликає багато питань та дискусій серед науковців, перш за все щодо місця в оновленій системі організаційно-правових форм юридичної особи.

Щодо кооперативів як одного з видів товариств вбачається за доцільне запровадити можливість створення кооперативів із метою отримання прибутку та без мети отримання прибутку і внести корективи у формування їх типів шляхом поділу на виробничі, сільськогосподарські та споживчі кооперативи [2].

На сьогоднішній день Цивільний кодекс у ч. 1 ст. 163 дає визначення виробничого кооперативу, зазначаючи, що виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб [3].

Схожу за переліченими ознаками дефініцію містить і Господарський кодекс, зокрема, у ч. 1 ст. 95 [4].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про кооперацію» виробничий кооператив – це кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [5].

Згідно з положеннями ст. 95 ГК України, виробничі кооперативи можуть здійснювати виробничу, переробну, заготівельно-збутову, постачальницьку, сервісну і будь-яку іншу підприємницьку діяльність, не заборонену законом.

Виробничі кооперативи створюються та здійснюють свою діяльність за такими принципами (ст. 96 ГК України) добровільність членства громадян у кооперативі та вільний вихід з нього; особиста трудова участь членів кооперативу у діяльності підприємства; відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає брати участь у його діяльності на умовах, встановлених статутом кооперативу; демократичний характер управління кооперативом, рівні права членів кооперативу при прийнятті рішень; розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової та майнової участі в діяльності кооперативу; контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, визначеному статутом.

Засновниками (членами) виробничого кооперативу можуть бути громадяни, іноземці та особи без громадянства. Чисельність членів виробничого кооперативу не може бути меншою, ніж три особи.

Рішення про створення виробничого кооперативу приймається його установчими зборами. Виробничий кооператив вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації відповідно до вимог ГК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 98 ЦК України, членами виробничого кооперативу можуть бути громадяни, які досягли 16-річного віку, визнають статут кооперативу та дотримуються його вимог, беруть майнову та трудову участь у діяльності кооперативу.

Отже, на відміну від інших видів кооперативів у виробничому кооперативі члени зобов'язані брати особисту трудову участь у діяльності кооперативу, а також чітко визначено мету кооперативу – отримання прибутку. Наявність останньої ознаки зумовлює можливість віднесення виробничого кооперативу до підприємницьких товариств, які створюються з метою отримання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками товариства [2].

На жаль, повномасштабне вторгнення дещо сповільнило процес оновлення цивільного законодавства, але не змогло повністю його зупинити. Вітчизняні науковці працюють із великою вірою у Перемогу та можливість якісно та ефективно змінити сучасні підходи та законодавчі приписи у контексті основних вимог щодо оновлення цивільного законодавства, в тому числі і щодо правового регулювання виробничих кооперативів.

Література:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Сіщук Л. Підприємницькі юридичні особи в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 4. С. 74–80.
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КЛІНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Гюльмамедова М. Ф.

кандидат медичних наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Донецька область, Україна

Сучасна система вищої медичної освіти все активніше використовує потенціал інформаційних технологій та комп'ютерних телекомунікацій у навчальному процесі. Цьому сприяють розвиток глобальних мереж та оснащення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою. У цьому контексті вдосконалення дидактичної теорії навчання з використанням сучасних комп'ютерних технологій стає надзвичайно актуальним [1].

Проблеми, пов'язані з використанням нових інформаційних технологій у вищій освіті взагалі, та в медичній освіті зокрема, мають відношення не лише до розвитку самої комп'ютерної техніки, а й до методичного забезпечення навчального процесу. Створення електронних підручників у даному випадку є одним з аспектів удосконалення освітніх можливостей студентів під час вивчення клінічних дисциплін у медичному університеті. Але невирішеною залишається проблема розробки та використання ефективних методів в процесі як викладання клінічних дисциплін, так і в організації самостійної роботи студентів-медиків.

Аналіз літератури з даної теми показує, що проектування та створення електронних підручників є однією з важливих умов підвищення якості навчання. При цьому комп'ютер використовується не тільки як демонстративний пристрій, а ще як постійний інструмент для розуміння закономірностей і процесів вивчення клінічних дисциплін. Сучасні наукові дослідження системних підходів до вирішення дидактичних проблем показують, що впровадження електронних підручників змінює не лише методику викладання дисциплін, а й зміст навчання [2].

Двадцять перше століття внесло значні зміни в усі сфери життєдіяльності людини, в тому числі й у вищу освіту. Все більше застосування знаходять різноманітні електронні початкові системи, які дозволяють заощадити час та витрати на вивчення тієї чи іншої дисципліни у вищій, зменшити навантаження на викладача, підвищити ступінь засвоєння навчального матеріалу, а також надати доступ до цього матеріалу різним категоріям споживачів [2; 3; 5].

Електронний підручник як програмний засіб навчання можна уявити як систему, яка складається з двох підсистем: інформаційної (змістовна частина) та програмної (програмна частина). До інформаційної частини відносяться: чітко структуровані навчальні матеріали, мультимедійні ілюстрації, практикум з прикладами виконання завдань з різних клінічних дисциплін та аналізом найпоширеніших помилок, система діагностування та контролю, методичні рекомендації для студентів, додаткові матеріали, сервіс (допомога, словник, тощо), а також відомості про авторів, які створили даний підручник. Програмна частина електронного підручника, як правило, містить такі елементи як система реєстрування, модулі навчального матеріалу, комунікаційна система, яка забезпечує зв'язок між викладачем та студентами, сервіс, до якого входять допомога, словник, система пошуку та інше, а також система захисту [3].

Сучасні електронні підручники є програмними продуктами, для створення яких необхідно залучити спеціалістів різного профілю. По-перше, необхідним є викладач або група викладачів та вчених, які забезпечуватимуть змістовну частину підручника та які знаються на методах контролю за результатами навчання. По-друге, необхідний програміст, дизайнер форм або web-майстер. Крім того можуть знадобитися й інші спеціалісти, залежно від змісту та складності підручника, наприклад, диктор для начитування інформації. Таким чином, створення електронного підручника – це більш складний процес, ніж створення нового підручника з паперу. Цей процес потребує детального аналізу та послідовності дій викладача та студентів у новому інформаційному фаховому середовищі [1; 3].

Вивчення літератури з проблеми дослідження дозволяє сформулювати уявлення про електронний підручник для студентів-медиків як мультимедійний навчальний засіб, який містить дидактичний, методичний та інформаційно-довідковий комплекс з тієї чи іншої клінічної дисципліни, зміст якого відповідає освітньому стандарту та навчальній програмі підготовки фахівців медичного напрямку. Для забезпечення необхідної педагогічної ефективності під час створення електронного підручника для студентів медичного університету необхідно забезпечити реалізацію не тільки відповідних принципів дидактики, але й враховувати психолого-дидактичні особливості навчального процесу медичного вишу та специфічні принципи, такі як принцип інтерактивності, об'єми навчальної інформації, нелінійність інформаційних структур та процесів, комбіноване використання різних форм навчання, комплексне використання засобів мультимедіа та віртуальної реальності.

Сьогодні електронний підручник є додатковим засобом під час організації навчального процесу в медичному виші у межах традиційної освітньої системи. Але результати аналізу особливостей роботи з електронними підручниками показують переваги його використання на етапі самостійної роботи студентів. Особливо цінним є забезпечення зворотного зв'язку, а саме – організація контекстних підказок та посилань, підвищення наочності навчального матеріалу, що є дуже актуальним під час вивчення саме клінічних дисциплін у медичному виші, мобільність та можливість використовувати під час дистанційної форми навчання. Особливе значення мають гіперпосилання, тому що надають можливість знайти значення медичного терміну за словом, чи навіть фрагментом слова. Ще однією перевагою електронного підручника для студентів-медиків є забезпечення індивідуалізації процесу навчання, оперативний самоконтроль знань, моделювання процесів та явищ, тощо.

Однак, аналізуючи переваги електронних підручників, доцільно визначити і певні недоліки. По-перше, це специфічні особливості роботи з інформацією на електронних носіях, наприклад читання з екрану менш комфортне, ніж з паперового носія тому, що викликає втому органів зору. Хоча для деяких студентів саме зменшення кількості паперових підручників є перевагою, тому що вони зручні якості сучасних пристроїв постійно покращується. По-друге, зміст навчання клінічних дисциплін постійно оновлюється, що пов'язано з постійним розвитком медичних технологій та знань, методів лікування, виникненням нових захворювань, тощо.

Навчальний процес у медичному університеті крім традиційних методів потребує й специфічного підходу. Особливо актуальною дана проблема є у вивченні клінічних дисциплін, яке потребує наочності та практики. Крім того студентам-медикам необхідно засвоїти велику кількість теоретичних знань, і програмні продукти на електронних носіях дають також більше можливостей хоча б тому, що заощаджують час та дозволяють використовувати іноземні джерела інформації.

Використання електронного підручника підвищує ефективність навчання в цілому, особливо на етапі самопідготовки, тому що з'являється можливість використовувати анімацію, відеофрагменти, звук та інше. Мультимедійні засоби супроводжують навчальний матеріал динамічними малюнками, що дозволяє студентам побачити зображення з різних боків та різних рівнів. Важливим у цьому контексті є також можливість проведення самоконтролю з боку студента та контролю з боку викладача стосовно матеріалу, що вивчається, за допомогою різних видів тестів. Крім того, електронний підручник є незамінним

елементом навчального процесу під час дистанційного навчання або ситуації, в якій ми всі опинилися – у стані війни.

Таким чином електронний підручник створює реальні передумови для організації процесу самостійного навчання, формує елементи творчого мислення, сприяє інтелектуалізації навчальної діяльності.

Однак, незважаючи на всі позитивні моменти сучасних інформаційних технологій зокрема, та використання електронного підручника взагалі, повністю змінити процес вивчення клінічних дисциплін у медичному університеті з традиційного на інноваційний не тільки недоцільно, а й неможливо, тому що неможливо практичну частину підготовку майбутнього лікаря замінити електронним навчанням. Тому електронний підручник це – гарне доповнення до аудиторних занять в медичному університеті, допомога під час організації самопідготовки студентів, а також варіант організації методичного забезпечення навчального процесу під час дистанційного навчання. Діалог студента-медика з комп'ютером ніколи не зможе замінити спілкування з педагогом, доцентом чи професором, педагогічна майстерність яких створює стійку мотивацію та зважає на індивідуальні потреби та особливості кожного студента. Крім того, матеріальне забезпечення вишів не завжди відповідає умовам сучасності та досвід роботи з інноваційними технологіями навчання, які змінюються щодня, потребує відповідної підготовки та підвищення кваліфікації і самих викладачів.

З усього вищевикладеного випливає, що в процесі навчання клінічним дисциплінам в медичному університеті електронний підручник виступає як джерело інформації, ефективний засіб створення проблемних ситуацій, є інструментом, який дозволяє контролювати дії студентів та надає їм нові пізнавальні можливості. Електронні підручники можуть та повинні використовуватися в якості додаткового засобу навчання, як для групової роботи студентів, так і для організації самостійної роботи, залежно від мети та форми навчання.

Література:

1. Стрельников В. Ю. Інформаційні технології навчання. *Проблеми освіти*. К., 2004. Вип. 35. С. 84–94.
2. Левшин М. Електронний підручник у системі навчально-методичного забезпечення ВНЗ / М. Левшин, Ю. Прорух, О. Муковіз. *Вища освіта України*. К., 2007. № 1. С. 60–67.
3. Фіголь Н. Електронний навчальний посібник чи підручник: до проблеми визначення. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 53–56.

4. Використання дистанційних методів навчання в медичній освіті / І. М. Скрипник, Г. С. Маслово, Н. П. Приходько, О. Ф. Гопко, О. А. Шапошник. *Медична освіта*. 2020. № 3. С. 29–32.

5. Шевченко Т. І. Застосування технологій електронного навчання як засіб підвищення ефективності навчального процесу. *Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах*. Полтава, 2016. С. 242–243.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ОМЕЛЯНА ВИШНЕВСЬКОГО: ЗАСТОСУВАННЯ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТАХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Димніч Н. Д.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю

ЗВО «Університет Короля Данила»

м. Івано-Франківськ, Україна

Знання, розуміння журналістами психолого-педагогічних методів виховання є важливим підґрунтям підвищення їх професійної майстерності, поліпшення якості медіаматеріалів для молоді в умовах війни. Праці українського педагога Омеляна Вишневського – це своєрідне джерело методів виховання, осмислення і застосування яких підвищує ефективність впливу медіаматеріалів на формування духовних потреб молоді.

Метод «прямого навчання вартостей» передбачає застосування декількох послідовних прийомів. Зокрема, первинне засвоєння інформації через пояснення, розповіді, лекції на морально-етичні теми, запам'ятовування, пригадування, відтворення [1, с. 179]. Цей метод найпродуктивніший у художньо-публіцистичних матеріалах про цікавих, морально здорових, духовно багатих людей, з яких молодь може брати приклад. До таких текстів належать розповіді про бійців Збройних сил України та волонтерів.

Вибір героя й пов'язаної з ним проблеми визначаються тим, наскільки виразно, яскраво можна на його прикладі виявити тенденції, на яких наголошує журналіст, до яких намагається привернути увагу молоді. Наприклад, герой матеріалу журналістики Суспільного Івано-Франківськ Наталії Димніч, сапер ЗСУ та науковець Михайло Ковальчук ділиться думками щодо важливості українізації молоді через

українізацію освіти: «Якщо формуємо майбутніх громадян України, то й освіта повинна бути українською за змістом, а не лише за формою. За це варто подбати на державному рівні. Зокрема й через систему законного державного стимулювання викладання й навчання українською мовою» [2].

Не менш ефективним є **метод «опосередкованого навчання вартостей»**. Сутність його полягає в тому, що цінності передаються аудиторії не в «чистому вигляді», а в контексті змісту тих чи інших предметів або через з'ясування людських взаємин, однак завжди, як зазначає Омелян Вишневський, «у реальному життєвому упакуванні». Такі виховні епізоди часто видаються цілком випадковими; глядач не помічає, що за ними стоїть конкретний намір журналіста. Найчастіше у медіа такими носіями опосередкованого виховання є документальні та художні фільми, рекламні ролики, відеокліпи.

Виховання **власним прикладом** покладено в основу журналістських текстів, які переважно розповідають про життя відомих у шоу-бізнесі, політиці, культурі, мистецтві людей. Проте у цьому випадку варто бути обережним щодо схвалення негативних способів досягнення мети.

Саме тому журналістам варто розповідати про новітніх українських героїв – воїнів ЗСУ та волонтерів – як про людей, які не схильні до вбивства, але вони здатні адекватно реагувати на агресію і дати відсіч їй.

Наприклад, кандидат юридичних наук і боєць ЗСУ Олег Малічин розповів про приклад гуманного ставлення українських бійців до полонених солдатів РФ: «Ще коли я був на посаді бойового медика-фельдшера медпункту, мені довелося брати участь у наданні першої медичної допомоги взятим у полон нашими хлопцями інгушів з Росгвардії. Ніколи не забуду, як вчитав нас пізніше начмед за те, що ми використали на полонених дорожесні (близько 80 євро) фірмові турнікети САТ» [4].

Суть **методу привчання** полягає в тому, що виховник домагається прищеплення певного стереотипу поведінки, змушуючи вихованця осягати його в процесі діяльності. При цьому журналістам треба знати, що негативний вплив на глядача матимуть також тексти, які хоч і ґрунтуються на реальних фактах життя, однак мають негативну забарвленість і не дають рекомендацій щодо поліпшення ситуації. У молодій людини, яка постійно дивиться такі сюжети, формується негативне ставлення до світу, песимізм щодо боротьби зі злом, а часто й нігілізм.

«Ми не можемо опускатися до рівня дикунів, бо інакше житимемо й після перемоги, як дикуні. Гуманне поводження, ще раз повторюю,

є привілеєм цивілізованих народів», – каже військовий юрист Олег Малічин про ставлення до полонених солдатів РФ [4]. Читачі цього тексту усвідомлюють, що воїн української армії – це приклад доброї і водночас сильної людини.

Тому матеріали в медіа повинні бути конструктивними: йдеться не про замовчування чи про констатацію проблеми, а про означення шляхів виходу зі скрутної ситуації. Якщо у реципієнта виникає питання: «І що?», це недосконалий журналістський текст.

Варто зауважити, що поєднання **методів привчання і переконання** може мати негативні наслідки, коли автор медійного тексту розповідає про морально-етичні норми, про правила життя і водночас спонукає без належного ознайомлення з фактами та без їх осмислення давати оцінку моральним якостям інших людей. Як правило, це серія матеріалів на певну тему.

Прикладом може бути антимобілізаційна кампанія, яку розгорнули у соцмережах російські «боти» проти діяльності ТЦК. На її противагу з березня 2023 року Івано-Франківський обласний територіальний центр комплектації розпочав публікувати розповіді про своїх працівників, які воювали з армією РФ на фронті [3, 5]. Серія публікацій покликана змінити образ «мобілізатора» зі «самі не воюють, але інших відправляють на фронт» на «бійці, які воювали і розуміють наскільки важливою є справедлива мобілізація», адже «поки йде війна, кожен громадянин має бути причетним, «а не одні мають постійно сидіти в окопах, а інші вдома пити каву» [3].

Під методом **«схвалення та осудження»** слід розуміти позитивну або негативну оцінку поведінки чи якостей, яку глядач висловлює особисто. Однак використання цього методу у медіа має вигляд відвертого нав'язування думки. Тому, крім тих випадків, коли матеріал повинен мати прямий і категоричний висновок, необхідно підводити глядача до роздумів, міркувань, враховуючи те, який висновок він може зробити.

«Ми не можемо опускатися до рівня дикунів, бо інакше житимемо й після перемоги, як дикуні. Гуманне поводження, ще раз повторюю, є привілеєм цивілізованих народів», – каже військовий юрист Олег Малічин про ставлення до полонених солдатів РФ [4]. Читачі цього тексту усвідомлюють, що воїн української армії – це приклад доброї і водночас сильної людини.

Отже, медійні матеріали як ефективний засіб впливу на молоде покоління у нинішніх умовах війни покликане сприяти насамперед зміцненню у молоді морально-духовного, національно-громадянського імунітету і таким чином нейтралізувати антиукраїнські руйнівні сили.

Література:

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Львів, 1996. 284 с.
2. Димніч Н. «Боротьба наша – справедлива». Як науковець-філолог Михайло Ковальчук воює на фронті [Електронний ресурс] / Наталія Дмитрівна Димніч // Суспільне Івано-Франківськ. 2023. 13 лютого. Режим доступу: <https://suspilne.media/amp/ivano-frankivsk/381308-borotba-nasa-spravedliva-ak-naukovec-filolog-mihajlo-kovalcuk-voe-na-fronti/>
3. Димніч Н. Воював на Запоріжжі, зараз служить в ТЦК. Військовий з Івано-Франківщини про тил та мобілізацію [Електронний ресурс] / Наталія Дмитрівна Димніч // Суспільне Івано-Франківськ. 2024. 20 березня. Режим доступу: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/708992-vouvav-na-zaporizzi-zaraz-sluzit-v-tck-vijskovij-z-ivano-frankivsini-pro-til-ta-mobilizaciju/>
4. Димніч Н. «Злочини армії РФ вимірюватимуться не томами, а тоннами». Військовий юрист 102 бригади Олег Малічин [Електронний ресурс] / Наталія Дмитрівна Димніч // Суспільне Івано-Франківськ. 2023. 30 квітня. Режим доступу: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/461054-zlocini-armii-rf-vimiruvatimutsa-ne-tomami-a-tonnami-vijskovij-urist-102-brigadi-oleg-malicin/>
5. Димніч Н. Під час одного зі штурмів зупинилося серце. Боєць Данило після поранення служить в ТЦК на Івано-Франківщині [Електронний ресурс] / Наталія Дмитрівна Димніч // Суспільне Івано-Франківськ. 2024. 10 квітня. Режим доступу: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/723251-pid-cas-odnogo-zi-sturmiv-zupinilosa-serce-boec-danilo-pisla-poranenna-sluzit-v-tck-na-ivano-frankivsini/>

НОВІ СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Діденко Н. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна*

Сучасні умови суспільного та технологічного розвитку вимагають постійного адаптування навчальних програм вищої освіти. Особливу увагу необхідно приділяти викладанню української мови

у професійному контексті. Нові методики навчання мови мають враховувати потреби студентів різних спеціальностей та сприяти формуванню їхньої професійної компетентності. Це сприяє підвищенню мовного іміджу студентів та підготовці студентів до успішного вступу в сучасне професійне середовище. Актуальність проблем викладання української мови у професійному контексті визначається низкою факторів, що впливають на мовну сферу та професійні навички здобувачів вищих навчальних закладів.

Узагальнивши та проаналізувавши з позиції сучасної педагогічної парадигми та лінгводидактичних дослід основні проблеми, можемо з-поміж них виокремити такі: зміни в мовному середовищі, мовна ситуація в умовах війни, формування патріотичної ідентичності, інтеграція технологій та інновацій, міжнародна комунікація, професійно орієнтований підхід, підвищення мотивації у здобувачів вищої освіти [2].

Формування мовленнєвих та комунікативних умінь умінь здобувачів вищої освіти на сучасному етапі є першочерговим завданням. В інформаційному суспільстві фахівець повинен володіти навичками швидкого сприйняття будь-якої форми мовлення, вміння віднайти необхідну інформацію та ефективно взаємодіяти. Рівень словникового запасу, культура мови і навички мовлення визначають професійну майстерність та успіх особистості. Дослідники наголошують, що майбутній фахівець повинен володіти системою компетенцій: мовними, соціокультурними, креативними тощо [4].

Розглянемо основні теоретичні підходи у викладанні української мови за професійним спрямуванням. *Когнітивний підхід* вивчення мови покладає акцент на інтелектуальному розвитку студентів. У контексті професійного спрямування, цей підхід сприяє формуванню не лише мовних навичок, але і критичного мислення та аналітичних здібностей. Розвиток інтелектуальних ресурсів сприяє ефективній комунікації та адаптації мовних знань до вимог сучасного професійної галузі. Підтримуємо думку М. Пентилюк, що в сучасних умовах мовної освіти важливе значення має приділятися використанню когнітивних та комунікативних методик. Ці підходи орієнтовані на досягнення основного завдання мовної освіти – формування комунікативної компетенції особи, що вивчає мову. Вони повністю відповідають загальноєвропейським стандартам у галузі мовної освіти. Кожна з цих методик має свої специфічні завдання, проте, інтегруючись, вони спільно здійснюють основну функцію – формування та подальший розвиток мовної особистості на засадах системної та неперервної мовної освіти [1; 5].

Інноваційне спрямування когнітивно-комунікативної методики вимагає новаторських підходів до організації та проведення занять. З-поміж цих підходів рекомендується використовувати нетрадиційні форми, такі як

інтегровані заняття, ділові ігри, а також моделювання типових ситуацій спілкування. Практика таких занять створює не лише умови для ефективної реалізації когнітивної методики навчання, але і сприяє активізації пізнавальної активності, самовираженню та само-вдосконаленню студентів. Такий підхід відповідає вимогам сучасної лінгводидактики та визнається як ефективний засіб удосконалення процесу вивчення української мови в контексті професійного спрямування.

Комунікативний підхід у викладанні мови за професійним спрямуванням акцентує увагу на практичному використанні мови в професійному середовищі. Здобувачі освіти набувають не лише мовних навичок, але й здатності ефективно спілкуватися у фахових мовленнєвих ситуаціях. Комунікативний підхід до викладання української мови у вищому освітньому закладі базується на ідеї, що навчання мови повинно бути спрямоване на розвиток мовної компетенції як системи умінь та навичок ефективного спілкування. За цим підходом, акцент робиться на навичках вживання мови в реальних комунікативних ситуаціях, зокрема в професійному контексті [2].

Основним принципом комунікативного підходу є орієнтація на студента як активного учасника комунікативного процесу. Відповідно, навчання спрямоване на розвиток навичок розуміння, вирішення комунікативних завдань та вміння ефективно взаємодіяти в професійному спілкуванні. Реалізація комунікативного підходу на практиці включає в себе низку стратегій та методів. На першому етапі важливо створити аутентичне мовленнєве середовище, де студенти можуть вільно застосовувати здобуті знання в реальних ситуаціях. Використання ділових ігор, рольових ситуацій та інтегрованих занять є важливим компонентом практичної реалізації комунікативного підходу. Ці методи сприяють формуванню умінь ефективно комунікувати, розвивають навички спільної роботи та вирішення професійних завдань у мовленнєвому форматі. 3-поміж активних методів залучення студентів у мовленнєві ситуації дієвими на сучасному етапі можуть бути: мовленнєва лабораторія, колективні дискусії, професійні рольові ігри, електронні джерела та блоги, інтерактивні сценарії, мобільні додатки, відкриті вебінари з участю міжнародних експертів, мультимедійні колажі, використання засобів штучного інтелекту тощо.

За умов стрімкого розвитку технологій та змін у суспільному середовищі, професійне вивчення української мови набуває нових контекстів та завдань. Здобувачі вищих освітніх закладів потребують не лише засвоєння мовних навичок, але й ефективного їх використання в контексті своєї майбутньої професійної діяльності. Зокрема, підкреслюємо важливість розвитку комунікативних умінь та вивчення специфічної терміної лексики, яка є ключовою для професійного успіху.

Отже, успішна реалізація сучасних підходів викладання української мови вимагає від викладачів поєднання теоретичних знань із практичним застосуванням в освітньому процесі. Ефективні методики включають в себе інтерактивні форми навчання, використання сучасних технологій, а також практичне спрямування на розвиток комунікативної компетенції студентів. Актуальні підходи до навчання української мови в університетах мають вирішальне значення для формування кваліфікованих фахівців, які не лише володіють мовними навичками, але й можуть успішно використовувати їх у професійній діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Література:

1. Діденко Н. М. Сучасні підходи формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі викладання української мови за професійним спрямуванням. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48, Т. 1. С. 76–80. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6732>

2. Діденко Н. М. Сучасні підходи у викладанні української мови професійного спрямування у закладах вищої освіти. *Moderní aspekty vědy: XL. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2024. С. 230–244. <https://doi.org/10.52058/40-2024>

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.

4. Пентилюк М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філол.* 2010. Вип. 50. С. 123–130.

5. Chamot, A. U., & O'Malley, J. M. (1994). *The CALLA handbook: Implementing the cognitive academic language learning approach*. White Plains, MA : Addison Wesley Longman.

ПІДГОТОВКА ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Діденко М. М.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Распопіна С. П.

*доктор сільськогосподарських наук, професор
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Біла Ю. М.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Гордіященко А. Ю.

*викладач
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

В сучасних умовах інтенсивного переорієнтування лісового господарства до складної ситуації пов'язаної із військовим вторгненням Росії в Україну, підготовка кадрів лісової галузі залишається першочерговою задачею освітнього процесу навчальних закладів профільної освіти. Нині підготовка кадрових спеціалістів лісового напрямку здійснюється різноманітними навчальними закладами освіти: шкільними лісництвами, коледжами, технікумами, університетами, інститутами тощо, як за денною так і заочною формами навчання.

На сучасному етапі розвитку України (Ляліна Н.С., Марченко С.О., 2010) дедалі гостро постає питання щодо поліпшення якості підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентноспроможними на ринку праці не тільки нашої країни, але й у світі.

При цьому основним пріоритетом підготовки майбутніх фахівців повинне бути формування у них бачення та принципів, надання на достатньому рівні фахових теоретичних знань та відповідних практичних навичок щодо забезпечення сталого управління лісами, зокрема здійснення всього комплексу лісгосподарських та інших необхідних

заходів, які забезпечать формування стійких та продуктивних лісів в умовах зміни клімату та інших непередбачуваних викликів майбутнього на основі застосування інформаційних технологій та останніх наукових знань про природу лісових екосистем [3].

Сучасна система вищої освіти вимагає запровадження комплексних інновацій, які забезпечують реформування процесу підготовки фахівців, зокрема для аграрної галузі [2].

Однією із таких трансформацій введених у навчальний процес в умовах сьогодення можна вважати самостійну роботу здобувачів освітніх ступенів, яка стала основним засобом засвоєння доволі значної теоретичної частини навчального матеріалу, а саме близько 60% від загального навантаження, що припадає на вивчення загального курсу дисципліни, становить саме самостійна робота студента. Відомо (Рудь Л.П., Сухомлін Л.В., 2010), що лише у ході самостійної роботи студент має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і головне, виробити вміння самостійного здобуття знань, адже саме самостійно отримані додаткові чи нові знання є основою для формування необхідного елемента, як пізнавальна самостійність. При цьому ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку, характеру знань та результатів її виконання [1].

Звичайно, що лише самостійна підготовка студента не може повноцінно сформуванати у майбутнього фахівця лісової галузі повноцінного бачення про природу лісу і процеси, що відбуваються у лісових біогеоценозах.

Таким чином гостра потреба розширеного пізнання всієї сфери лісогосподарського комплексу повинно базуватися на втілені передового досвіду лісогосподарських підприємств у навчальний процес за рахунок проведення навчальних та виробничих практик здобувачам факультету лісового господарства, деревооброблювальних технологій та землевпорядкування. Тому що саме практична підготовка студентів (Андрущенко О.П., Величко О.Б., Булат А.Г. ..., 2010) є цілеспрямованим організаційним процесом оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками відповідного рівня і напряму підготовки. А метою практики є оволодіння студентами практичних навичок з організації і ведення лісонасінної справи, технології вирощування садивного матеріалу, створення лісових культур, обліку і оцінки якості лісокультурних об'єктів, обстеження лісонасаджень. Одночасно студенти беруть участь у виконанні плану весняних лісокультурних і озеленювальних робіт.

Практичний досвід отриманий здобувачами факультету лісового господарства, деревооброблювальних технологій та землевпорядку-

вання на базі державного підприємства Скрипаївського навчально-дослідного лісового господарства Державного біотехнологічного університету слугує стартовою умовою до самореалізації в практиці лісового господарства, педагогічній та науковій сферах роботи майбутнього фахівця лісового напрямку.

Однак, на превеликий жаль через наявність у лісах значної кількості вибухонебезпечних предметів обмежується проведення виїзних навчальних практик із більшості профільюючих дисциплін: лісівництво, лісознавства, лісопрорядкування, лісових культур, лісової меліорації та проведення наукових досліджень з питань сталого розвитку лісового господарства.

Таким чином, філії лісового господарства, наукові інститути які впроваджують у виробництво передові розробки лісового напрямку потребують державної підтримки та оновлення. А навчальні заклади профільної освіти розробки нових комплексних підходів до проведення практичної підготовки фахівців аграрної освіти.

Література:

1. Рудь Л. П. Організація самостійної роботи студентів як провідна форма навчання в умовах запровадження кредитно-трансферної системи. *Тези XVIII науково-методичної конференції науково-педагогічних працівників агроуніверситету (7–9 грудня 2010р.)* / Харк. нац. аграр. ун-т, Х., 2010. С. 65–67.

2. Хрик В. М. Підготовка майбутніх фахівців лісового господарства до професійної діяльності: теорія, методика, практика ; МОН України, Білоцерківський національний аграрний університет. Біла Церква : Середняк Т. К., 2022. 386 с.

3. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-p#Text>

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Довбенко С. Ю.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти*

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Нині в умовах інформатизації всіх сфер життя суспільства та соціально-політичних, цифрових трансформацій значних змін зазнає професійна діяльність сучасних учителів закладів загальної середньої освіти. Проведення реформ, обумовлених цивілізаційними і соціально-економічними змінами у світі, інтеграція України в європейський освітній простір, модернізація системи вищої педагогічної освіти висувають нові вимоги до особистості педагога, передусім вчителя початкових класів, рівень професійної готовності якого має відповідати вимогам часу.

Як зазначено в Концепції «Нова українська школа» (2016), держава потребує підготовки вчителя, здатного працювати в умовах інноваційних змін, що відбуваються в освітній сфері, адекватно реагувати на виклики часу, реалізовувати нові освітні стандарти на засадах педагогіки співробітництва, інноваційності; якому під силу формувати цілісну особистість в умовах цифрової трансформації освіти [3].

Відомо, що цифрові технології є інструментом, який активно використовується в освіті і сприяє підвищенню її якості. Більшої уваги до проблеми цифровізації вищої освіти почали приділяти у період пандемії спричиненої поширенням коронавірусної інфекції, переходу закладів вищої освіти на дистанційне і змішане навчання, а також у період війни. Тому, важливою складовою освітнього процесу в закладах вищої освіти повинно бути забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов, що сприяють підготовці компетентного вчителя початкових класів, орієнтованого на інноваційну діяльність в умовах цифрової трансформації освіти.

Варто відзначити, що термін «цифровізація освіти» не слід порівнювати з терміном «інформатизація». Процес інформатизації в освіті спрямований на розвиток телекомунікаційної структури для ефективних мережевих зв'язків між різними закладами освіти та спільне використання інформаційно-методичних можливостей при підготовці фахівців різних профілів. Натомість цифровізація, як влучно

зауважують українські дослідниці Н.М. Духаніна та Г.В. Лесик є одним із ключових напрямків трансформації системи освіти і передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку та поглиблення цифрової компетентності особистості [2, с. 409]. На думку М. Демянчука та І. Боднарук, цифровізація передбачає трансформацію значущої інформації в цифрову форму для забезпечення її ефективного використання в різних галузях людської діяльності та формування нових комунікативних та пізнавальних можливостей» [1, с. 76].

У закладах вищої освіти дистанційне навчання є не лише новою технологією, а засобом засвоєння знань, умінь, формування ключових (базових) і спеціальних компетентностей здобувачів вищої освіти та здобуття ними освітніх результатів у період пандемії, війни; підвищення їхньої мотивації до інноваційної педагогічної діяльності, самостійності, рефлексії та самоаналізу [Цюняк].

Дистанційне навчання має характерні особливості, що відрізняють його від інших форм навчання, а саме:

- гнучкість – здобувачі освіти навчаються у зручний для себе час та в зручному місці;

- модульність, яка забезпечує можливість вибору модулів для формування навчальної програми, яка б відповідала індивідуальним чи груповим потребам;

- паралельність – навчання здійснюється без відриву від виробництва або іншого виду діяльності; охоплення великої аудиторії; одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості слухачів та їхнє спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку між собою та з викладачами;

- економічність – ефективне використання технічних засобів, розвиток комп'ютерного моделювання;

- технологічність – використання в освітньому процесі нових інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір;

- соціальна рівність – можливості навчання незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу;

- інтернаціональність – можливість одержати освіту в закладах освіти іноземних держав та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном;

- нова роль викладача – викладач стає наставником-консультантом, котрий повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій;

– позитивний вплив на слухача – підвищення творчого та інтелектуального потенціалу;

– якість – для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали [4].

Беззаперечно, цифрові технології є ефективним інструментом та засобом організації освітнього процесу в умовах інформатизації суспільства та цифрової трансформації освіти. Адже, інформаційні технології відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи здобувачів освіти, дозволяють реалізовувати інноваційні форми і методи навчання та виховання [5, с. 226].

Досвід показує, що застосування цифрових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів створює технологічний прорив у методології, організації та практичній реалізації освітнього процесу на всіх рівнях системи освіти; підвищує рівень загальної та професійної культури, цифрової компетентності, полегшує процеси пояснення і контролю, налагоджує та розвиває співпрацю, сприяє самореалізації і самоствердженню майбутніх фахівців. Окрім того, використання цих технологій є способом організації діяльності здобувачів вищої освіти з метою активного, усвідомленого засвоєння навичок, підвищення мотивації, розвитку комунікативних навичок, формування професійних знань [Там само].

Таким чином, із вище зазначеного, можна зробити висновок, що цифровій підготовці сучасного вчителя початкових класів потрібно приділяти особливу увагу. Оскільки, крім базових цифрових компетентностей (підготовка текстових документів, презентацій, тестів тощо) вчитель повинен володіти інноваційними практиками для впровадження адаптивного, змішаного, дистанційного, хмарного і мобільного навчання тощо. Зрозуміло, що цифрова трансформація освіти передбачає удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в умовах інформаційного освітнього середовища закладів вищої освіти.

Література:

1. Демянчук М., Боднарук І. Цифровізація освіти як вектор підготовки фахівців XXI століття. *Viae educationis: studies of education and didactics*. 2022. Vol. 1, No 4. P. 74–81.

2. Духаніна Н. М., Лесик Г. В. Цифровізація освітнього процесу: проблеми та перспективи. *Modern directions of scientific research development* : the 12th International scientific and practical conference

(Chicago, USA, May 18–20, 2022). Chicago : BoScience Publisher, 2022. P. 406–409.

3. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Овчарук, О. Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/content/06oovemp.htm>

5. Цюняк О. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : монографія. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М., 2021. 316 с.

ПИТАННЯ КРИМУ

Донченко С. П.

*доктор історичних наук, професор кафедри соціології
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Сьогодні, в умовах російсько-української війни, коли Україна намагається повернути свої території, проблема Криму стає надзвичайно актуальною.

Історія Кримського півострова давня і неоднозначна. Суто географічно півострів приєднаний до материкової частини України і омивається Чорним морем, яке раніше називалося Руським, від назви Київської Русі-України. Протягом тисячоліть Україну і Крим заселяли різні народи: слов'яни, греки, кіммерійці, скіфи, сармати, таври, тощо [2].

У I сторіччі до н. е. Крим увійшов до складу Великої Римської імперії [1]. Було встановлено протекторат над Херсонесом і контроль над Боспорським царством. Населення переважало грецьке, елінізоване, таври, амазонки, слов'яни тощо У 395 р. створюється Західно-римська імперія з центром у Римі і Східно-Римська імперія з центром у Константинополі, до якої увійшов Крим. Саме в римський період у Криму поширюється християнство, яке у 1054 р. поділяється на католицизм і православ'я. Константинополь став православним центром.

Певний час Крим входив до складу Київської Русі. Київський князь Святослав Хоробрий підкорив собі Хозарію, до якої входило

Тмутороканське князівство, розташоване на Керченському півострові Криму і поширив свою владу на степовий і гірський Крим [5].

Володимир Великий захопив Візантійське місто Херсонес (нині на його місці розташований Севастополь). Оборонятися від Візантії в Криму Володимир Великий залишив свого дев'ятого сина Мстислава. Першим відомим історії князем Тмуторокані був саме Мстислав (988–1022 рр. правління). З 1060 р. тут княжили нащадки Святослава Ярославича, сина Ярослава Мудрого. В «Ізборнику Святослава» 1073 р. зображено родину київського князя Святослава Ярославича, де майбутні тмутороканські князі стоять у нього за спиною [6].

У XIII сторіччі Крим переходить під владу Золотої Орди, а у XIV сторіччі, після її розпаду, створюється на півострові нова держава – Золота Орда, пізніше – Кримське ханство, яке з 1478 р. стає васалом Османської імперії.

Добре відомо, що не тільки турки і татари вторгалися на територію України, але й запорожці влаштовували набіги на кримські міста, особливо після другої половини XVII сторіччя. Але було й чимало прикладів співпраці козаків та татар. У мирних стосунках козаки купували сіль у татарів з Сиваша, а татари отримували гарантії ненападу на їхніх пастухів, які випасали худобу за межами півострова. Відомо також про військову співпрацю татарів і козаків. Найбільш відомо: Богдан Хмельницький – Іслам-Герай. У 1521 р. в Криму було розбито османське військо татарами і полком запорозьких козаків. Після цього Мухамед-Гірей в урочищі Карайтебен уклав договір з козацькою старшиною, за яким козаки зобов'язувалися допомагати кримським татарам, а кримські татари – козакам.

Татари допомагали козакам у Конотопській битві, в ході якої вони розбили московське військо.

Російська імперія неодноразово намагалася пробити собі вихід до Чорного моря, але воювати з турками на суші й на морі, не вміли. Зате це добре вміли запорожці.

У другій половині XVIII ст., а саме, 176–1774 рр. та 1787–1791 рр. відбулися дві русько-турецькі війни. Катерина II хотіла отримати вихід у Чорне море, якого не мала Росія. Зате вихід у Чорне море був в Україні. Тому вона повністю використала територію України, запорожців і все населення, військові заводи, господарство. Головною силою, яка зрушувала битви, були козаки. Бойові дії велися з території України. В архівах і опублікованих матеріалах, знаходимо чимало інформації про те, що російські війська не могли взяти Ізмаїл, не могли отримати перемоги над турками, підходили запорозькі козаки, і ситуація змінювалась на користь російських військ. Перемога чия була? Спільна: українців і росіян? Ні, виключно росіян, за версією

російських істориків. Без України Росія не змогла б перемогти. Все це спростовує зауваження росіян про те, що Північне Причорномор'я та Крим «були подаровані Україні».

У 1774 р. був підписаний Кючук-Кайнарджирський мир, за яким Крим відійшов під протекторат Російської імперії. Лише у 1783 р. Крим офіційно увійшов до складу Росії [7].

Катерина II, майже одразу, вирішила переселити місцевих християн на російські території, мотивуючи це тим, що хоче захистити їх від утисків мусульман. Наша думка інша: православні церкви у Криму були підпорядковані православному центру Константинополю (Стамбулу), а не Московському патріархату. Власне, це було причиною переселення християн та руйнації кримських православних церков.

Переселення проводилось, традиційно, примусово та було погано організовано. У серпні та вересні 1778 р. більше тридцяти тисяч християн було переселено спочатку в Придніпровські запорізькі землі. Але вони переїхали до Приазов'я (греки переважно осіли на півдні сучасної Донецької області, а вірмени – в низов'ї Дону). Взимку 1778–1779 рр. через погані умови проживання серед переселенців спалахнула епідемія, від якої померло багато людей. Деякі християни, що не бажали переїжджати, називали себе мусульманами та залишились у Криму.

Тепер звернімося до наступного питання: передачі Криму від Росії до України 1954 р. З цього приводу існує багато різних міфів і легенд. Обходячи їх, звернімося до документів. На засіданні Верховної Ради СРСР було прийнято указ «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР». У документі нічого не сказано про «дружній подарунок». Мова йшла про інше: «Враховуючи територіальне тяжіння Кримської області до Української РСР, спільність економіки й тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР» [4]. Все чітко і ясно.

Література:

1. Давня і середньовічна історія України. Кіммерійці, скіфи, сармати. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3445> (Дата звернення 17 березня 2024).

2. Крим. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC> (Дата звернення 16 березня 2024).

3. Кушко І. С. Князювання Святослава Ігоревича та його значення для Київської Русі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14051342.pdf> (Дата звернення 16 березня 2024).

4. Локальна історія. Там, де ступали каліги. Римські легіонери на українських територіях. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tam>

de-stupali-kaligi-rimski-legioneri-na-ukrayinskikh-teritoriiakh/ (Дата звернення 17 березня 2024).

5. Передача Криму від Росії Україні. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%87%D1%96+%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83+%D0%B2%D1%96%D0%B4+%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97+%D0%B4%D0%BE+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8+1954+%D1%80.&sca_esv=f115bf2ae4b2ba76&sxsrf=ACQVn0_V

6. Тмутороканське князівство. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BC%D1%83%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE (Дата звернення 16 березня 2024).

7. Українсько-кримськотатарські відносини. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8 (Дата звернення 16 березня 2024).

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Жданюк Ю. І.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішньої медицини
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

С початку пандемії COVID-19, а потім повномасштабної агресії виниклі умови життя призвели до самоізоляції населення та прискорили розвиток дистанційної форми навчання. Дистанційне навчання є сукупність технологій для забезпечення необхідним обсягом навчального матеріалу та знань. Найбільш зручні форми та засоби для навчання у дистанційному форматі – електронна пошта, інформаційне освітнє середовище та останнім часом – вебінари. Електронну пошту зазвичай використовують як засіб спрямування індивідуальних завдань

та зворотного зв'язку зі студентами. Початкове обговорення матеріалу в вебінарі чи іншому відео- або аудіоформаті дає краще розуміння і засвоєння матеріалу.

Загалом більшість опитаних викладачів і студентів не мали труднощів в організації та технічному супроводі дистанційного навчання, багато хто вважає, що стало менше вільного часу. Більшість викладачів зазначають, що дистанційне навчання не може замінити традиційну форму навчання та є допоміжною формою. Перевага віддаленої роботи – це економія часу, який витрачається на дорогу до університету та додому. Мінусом є недостатня технічна оснащеність робочих місць викладачів та студентів, збільшення навантаження. Багато залежить від умінь студентів використовувати комп'ютерні технології та інтернет-ресурси та їх адаптацію до роботи в дистанційному форматі. При цьому викладачі та студенти інтерактивно взаємодіють, мають можливість шукати та аналізувати матеріал, що вивчається. Викладач вводить у програму потрібну інформацію, розробляє тести лінійного чи розгалуженого типу з інформаційною допомогою, визначає зміст та форму контролю.

Дидактично та методично обґрунтоване застосування дистанційних технологій здатне дати новий імпульс традиційним формам навчання, особливо у такій галузі, як керівництво самостійною навчальною діяльністю слухачів. На створеному сайті або сторінці Google Class зазвичай викладаються необхідні матеріали для самостійної підготовки студентів або слухачів циклів підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки (календарно-тематичні плани занять, довідкові матеріали, інтерактивні лекції, методичні вказівки, тестові завдання). При виборі методів, що використовуються для навчання слухачів, увага звертається на їх основні характеристики, доступність та результативність. аудіовізуалізація лекційного матеріалу (відеофільми, читання лекцій з використанням мультимедійного супроводу); поточна та підсумкова атестація знань слухачів з використанням комп'ютерних дидактичних тестів; створення електронної бази (куди входять навчальні програми, тематичні плани, навчально-методичні посібники, збірники ситуаційних завдань, презентації лекцій, нормативні документи, дидактичні матеріали для проведення поточного та підсумкового контролю та ін.); опублікування Інтернет-сайту (де представлена інформація з усіх напрямків роботи та електронні версії навчальних матеріалів для слухачів) – ось лише деякі складові комплексного цілеспрямованого процесу роботи зі створення, поширення та використання інноваційних методів та форм роботи в дистанційному форматі. В умовах воєнного часу дистанційна форма навчання сприяє зниженню загрози життю студентам та викладачам, кращому засвоєнню матеріалу

і розумінню занять, що вивчаються тим, стимулюють слухачів ретельніше готуватися до практичних і семінарських занять, а також знайомитися з додатковими джерелами.

Дистанційне навчання не має повністю підміняти традиційне навчання, а лише доповнювати його. Під час іспитів слід використовувати очну та заочну форми навчання. Важливо забезпечити викладачів потрібною відеотехнікою, виходом у швидкісний інтернет, аудіо- та відео- навчальними матеріалами. Необхідне застосування як системи дистанційного навчання, а й обмін інформацією між викладачем і студентом (електронна пошта, особисті кабінети та інших.). Дистанційна форма вимушено допомагає зараз продовжувати навчання, але жодна технологія не замінить живого спілкування та справжнє відчуття академічного середовища.

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ, ПРАВИЛА, ПЕРСПЕКТИВИ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Заволока С. І.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна*

В умовах нестабільної політичної ситуації важливим постає питання вивчення іноземної мови. Здібність комунікувати є основою комфортного проживання в умовах вимушеної міграції. За даними українського статистичного порталу Опендатабот, від початку повномасштабної війни різниця між тими, хто виїхав та в'їхав до України, склала 2,7 млн осіб. Відтак актуальним стає питання вивчення іноземної мови з метою інтеграції у нове суспільство [1, с. 84].

У сучасній Україні існує чимало викликів, що можуть вплинути на процес вивчення іноземних мов, зокрема французької. Так, доступ до навчальних закладів може бути значно обмеженим, економічна нестабільність робить навчання менш доступним для багатьох людей. Не слід недооцінювати й пригнічений емоційний стан населення, що негативно впливає на мотивацію до навчання, адже саме вона сприяє швидкому прогресу у набутті знань. Вчені виділяють декілька типів мотивації – внутрішня (має стимулюючий вплив на процес вивчення), та зовнішня (націлена передовсім на кінцевий результат).

Вона може мати різні прояви, залежно від обставин, вимог, здібностей особи. Внутрішня мотивація вважається головним фактором у довгостроковому процесі вивчення мов, однак у більшості випадків переважає саме зовнішня мотивація – це необхідність вивчення мов у школах та університетах, затверджена програмою, або ж вимушені політичні та соціальні обставини, наприклад, міграція [2, с. 103].

В умовах, коли особа потрапляє у середовище, де не може використовувати свою рідну мову, процес навчання має проходити максимально швидко та ефективно. Головне, що він має бути достатньо гнучким, щоб враховувати зовнішні обставини, а також потреби учня. Можливе застосування адаптивних методи навчання, які враховували б стресові умови та неможливість доступу до формальних закладів освіти. В епоху, коли інтернет-ресурси є основним джерелом інформації, використання багатьох різновидів джерел для самостійного навчання є ключовою складовою набуття знань. Наприклад, існує безліч мобільних додатків, за допомогою яких можна вивчати мови у будь-який час та у будь-якому місці. Слід відмітити, що саме від цілей особи залежить рівень володіння мовою, якого особа бажає досягти. Якщо існує необхідність її вивчення із метою застосування у специфічній сфері, доцільним може бути перегляд тематичних відео, або пошук специфічних матеріалів, словників у додаткових інтернет-джерелах. Важливо розуміти, що учні можуть потребувати як допомоги у вивченні мови, так і психологічної підтримки. Головне, що повинен створити викладач – це зростити бажання студента вивчати та пізнавати мову. Усвідомлення того, що студент має володіти мовою для спілкування без перекладача, допомагає подолати брак знань та психологічні бар'єри у спілкуванні [3, с. 156].

Отже, у сучасних соціо-політичних умовах важливість вивчення іноземних мов важко переоцінити, оскільки мобільність та гнучкість стали невід'ємною умовою ефективного вивчення мови з метою комунікації, роботи, проживання у різних частинах світу. Окрім того, воно може сприяти розвитку міжнародних зв'язків та співпраці з країнами, інтеграційним процесам, а також має позитивний ефект на розвиток особистості та втілення її потенціалу, незважаючи на обставини війни.

Література:

1. Гурій, М. Необхідність вивчення іноземної мови в умовах глобалізації суспільства. *Збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2012. С. 84.

2. Холмакова, Ю. В. Мотивація до вивчення іноземних мов як феномен сучасної науки та практики. *Молодий вчений*. 2016. С. 103–105.

3. Моруга, К. О., Ільїна, О. М., & Лимар, Л. В. Активізація пізнавальної діяльності студентів при вивченні іноземних мов у неможливому вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2011. С. 154–158.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зозуля Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних
та загально-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Збройна агресія Російської Федерації (далі РФ) проти України зумовила нові виклики для системи вищої освіти в державі, зокрема і для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України. Нові реалії воєнного часу, потребували суттєвої перебудови навчального процесу з підготовки фахівців для органів і підрозділів Національної поліції (далі НПУ).

Зазначене, в першу чергу зумовлено тим, що в умовах правового режиму воєнного стану, поряд з виконанням завдань, які визначені Законом України «Про Національну поліцію», органам та підрозділам НПУ визначено низку абсолютно нових напрямів діяльності, пов'язаних із виконанням завдань щодо відсічі та стримування збройної агресії РФ. Серед нового функціоналу діяльності – залучення особового складу органів і підрозділів НПУ до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, зокрема документування воєнних злочинів, протидії діяльності диверсійно-розвідувальних груп, несення служби на блокпостах, реагування на заяви й повідомлення в умовах війни, участі в евакуаційних заходах та заходах з розмінування деокупованих територій, забезпечення кібероборони держави тощо. Весь цей комплекс завдань, своєю чергою потребує удосконалення нормативно-правового забезпечення та суттєвої перебудови організаційно-управлінської діяльності органів і підрозділів НПУ.

У зв'язку з цим першочерговим завданням є перегляд та оновлення підходів до проведення процедури відбору (як професійного, так і психологічного, морального) кандидатів на навчання до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, у ході якої мають одночасно оцінюватися як потенційні професійні якості кандидата на навчання, так і психологічні, і моральні якості. При цьому, у процедурі оцінювання мають використовуватися одночасно організаційно-управлінські, ідейно-виховні, мотиваційні та соціальні механізми впливу [1, с. 131].

Ураховуючи вищезазначене, освітній процес у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України потребує внесення до освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки майбутніх поліцейських компетентностей, необхідних для належного виконання завдань, покладених законодавством на органи і підрозділи НПУ з урахуванням обстановки воєнного стану.

Одним з головних завдань є удосконалення освітньо-професійних програм та навчальних планів, які за своїм змістом і практичною спрямованістю повинні поєднувати в собі принципи спеціалізації та індивідуалізації підготовки кадрів здобувачів вищої освіти, дотримання яких дозволить підвищити фаховий рівень майбутніх правоохоронців.

Серед тих змін, які на нашу думку, необхідно запровадити в освітню діяльність – посилення вивчення дисциплін професійної спрямованості, перш за все галузі кримінального та кримінального процесуального права, що дозволяє правоохоронцям відповідним чином реагувати на кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану.

У цьому контексті важливим завданням є вивчення здобувачами вищої освіти засадничих положень міжнародного гуманітарного права, напрямів діяльності із забезпечення прав і свобод людини та громадянина при застосуванні адміністративно-юрисдикційних процедур працівниками органів та підрозділів поліції.

Сучасні реалії потребують зміни підходів до практичної складової підготовки здобувачів вищої освіти, яка повинна бути спрямована перш за все на їх фізичне і психологічне загартування. Вирішення цієї складової підготовки потребує використання різноманітних форм і методів проведення навчальних занять. Зокрема, йдеться про необхідність широкого застосування у навчальному процесі можливостей навчальних полігонів, спеціалізованих навчальних аудиторій (об'єктів), проведення комплексних навчальних занять у нічний час та в інших штучно ускладнених умовах, максимально наближених до специфіки діяльності органів і підрозділів поліції при виконанні оперативно-службових завдань в умовах воєнного стану.

Активна робота за цим напрямом здійснюється у всіх закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України. Зокрема, у Донецькому державному університеті внутрішніх справ у 2022 році у було вжито заходів щодо створення 14 спеціалізованих навчальних аудиторій (об'єктів), зокрема: «Центр розвитку професійної майстерності і творчості», «Інноваційний простір слідчого», «Зала судового засідання», «Поліцейський простір», «Стрілецький тир», «Digital Lab» – цифрова лабораторія, «Модельна виборча дільниця», спеціалізована навчальна аудиторія «Домедична підготовка», «Тренажерна зала», «Зала боротьби з самбо», «Освітній центр прав людини», «Центр Європейської та Євроатлантичної інтеграції», «Лінгафонний кабінет», спеціалізована навчальна аудиторія «Запобігання домашньому насильству» [2].

Серед іноваційних напрямів професійної підготовки, які на сьогодні активно застосовується у освітньому процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання є застосування квест-технологій. Маємо зазначити, що одним із найбільш ефективних сучасних педагогічних елементів формування професійної компетентності майбутнього фахівця-поліцейського, необхідної для успішного здійснення майбутньої поліцейської діяльності, є практичні заняття у формі поліцейського квесту. В основу проведення поліцейського квесту покладено ситуаційно-проблемний метод (рольова, ділова гра тощо), змістовну частину якого спрямовано на опанування здобувачами алгоритму дій, пов'язаного з реалізацією поліцейським відповідного підрозділу службових завдань [3].

Крім того, в освітній процес активно впроваджуються і інші форми і методи практичної підготовки майбутніх правоохоронців. Зокрема, у Донецькому державному університеті внутрішніх справ основною формою її реалізації стали, як класичні форми впровадження практичної складової (бінарні заняття, виїзні заняття, залучення в освітній процес практичних працівників, проведення круглих столів та позанавчальних занять на базі практичних підрозділів Національної поліції та інших установ і організацій, а також лінійні поліцейські квести), так і впровадження нових форм, як-то: поза навчальні практики, інтерактивні поліцейські квести, професійно-орієнтовані поліцейські квести [2].

Разом із тим, в умовах воєнного стану нагальним питанням є посилення професійно-психологічної майбутніх правоохоронців. Серед найбільш ефективних методів на цьому напрямі є тренінги з професійно-психологічної підготовки поліцейських. Як приклад, в Донецькому державному університеті зазначені тренінги є авторською розробкою науково-педагогічного складу університету, в основу якої покладено

як власний практичний досвід, так і ті знання й навички, які було отримано нашими фахівцями завдяки участі у тренінгах, які були організовані в межах проекту «Розбудова тренінгових спроможностей Міністерства внутрішніх справ України з психологічного супроводу в екстремальних ситуаціях».

Крім того, значущим напрямом є національно-патріотична підготовка майбутніх правоохоронців, що потребує подальшого розширення інструментів та форм системи соціально-психологічної роботи, патріотичного, духовного та морально-етичного виховання здобувачів вищої освіти.

Підсумовуючи слід зазначити, що наразі перед закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, стоїть нагальне завдання щодо розробки якісних освітньо-професійних програм, які дозволять оновити існуючі підходи до підготовки фахівців-правоохоронців з урахуванням воєнного стану та тих загроз, що сьогодні стоять перед нашою державою в умовах збройної агресії РФ.

Література:

1. Сокурєнко В. В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. 440 с.

2. Звіт ректора Донецького державного університету внутрішніх справ «Досягнення, перспективні напрями розвитку й актуальні питання закладу вищої освіти у 2021/2022 навчальному році та завдання колективу на 2022/2023 навчальний рік». URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/06/zvit_rektora_donduvs_za_2021_2022_n_r_.pdf (дата звернення 26.02.2024).

3. Скляр О.С. Поліцейський квест як засіб формування професійної компетентності майбутніх слідчих. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/49/part_2/22.pdf дата звернення: 26.02.2024).

КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Іваненко О. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музикознавства та музичної освіти
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Культурні цінності як головний чинник стратегічного напрямку розвитку Української держави початку ХХІ століття потребують особливого наукового підходу і теоретико-методологічної бази дослідження. Так, дотримуючись загальнометодологічного положення про необхідність досягнення у вивченні будь-яких явищ і категорій цілісності, врахування «загального» й «особливого», звернемося до понять: культура – художня культура – музична культура – педагогічна культура – культурні цінності. Виходячи з цього, поняття «культурні цінності» підпорядковується попереднім феноменам і зберігає їх узагальнені ознаки, а саме: має особистісну та суспільну вагомість (впливовість, значущість), виступає носієм цінностей особистості і суспільства загалом, розглядається в тісному зв'язку з відповідно об'єктивно існуючою культурою (навчально-освітнім і музичним простором) [1, с. 56–60]. Розробка теорії культурних цінностей знаходиться на перехресті кількох наук та наукових систем (філософії, культурології, музикознавства, мистецтвознавства, психології, педагогіки, етики та естетики), а також певним чином підпорядковується впливу сучасних наукових напрямів, серед яких провідне місце посідають синергетика, семіотика та ін. Отже, при дослідженні цього феномену доцільно враховувати тенденції розвитку та використання надбань вищезгаданих наукових галузей.

По-перше, поняття «культура» трактується (від лат. *cultura* – обробіток, виховання, освічування) – система надбіологічних програм людської діяльності, поведінки, спілкування, які історично еволюціонують. По-друге, ці програми виступають умовами відтворення та зміни суспільного життя у всіх його головних виявах. По-третє, програмовий зміст культури представлений багатоманітністю різних форм: знань, навичок, норм та ідеалів, зразків діяльності й поведінки, ідей і гіпотез, вірувань, соціальних цілей і ціннісних орієнтирів. В єдності вони становлять соціальний досвід. По-четверте, культура зберігає і транслює цей досвід, що відіграє роль спадкової генетичної

інформації (ДНК, РНК) і забезпечує репродукування форм суспільного життя, видів діяльності, предметного середовища («другої природи»), суспільних зв'язків і типів особистості. По-п'яте, у єдності цих вимірів культура забезпечує відправну платформу для творчості нових програм, умов, форм, інформаційних джерел. Продукти культуротворчості, заперечуючи попередні здобутки, просувають культурний процес, оживлюють його, оберігаючи від окостеніння і перетворення культури в цивілізацію.

З другої половини ХХ ст. українська філософська думка описує найважливіший філософський аспект культури, а саме процеси творення матеріальних, духовних, стосункових артефактів. Лінія дослідження проблем творчості, яка йде від М. Бердяєва, О. Потебні (харківська психологічна школа), Г. Шпета та європейських креатологів, відроджується зусиллями В. Роменця, В. Іванова, С. Кримського, Ю. Федіва, Б. Новікова, Є. Андроса, Н. Мозгової, В. Дорошкевича, Г. Волинки та ін.; актуальні питання національної культури в системі українознавчої науки досліджено у працях Л. Горенко, М. Гримич, П. Кононенка, Т. Мінченко, Л. Токаря, Т. Усатенко, А. Чайковського та багатьох інших [2, с. 49–50].

На традиційне питання щодо цього, яким чином можливий поступ культури, то сама культура, на відміну від сталих цивілізаційних форм, отримала загальну відповідь: завдяки творчості. Виникають закономірні запитання: «Як можливий творчий внесок у культуру, що зумовить її процесуальність і життя?», «Як визначити, характеризувати, зберегти і примножити культурні цінності?» тощо. Якщо цей внесок або результат творчості вже міститься у попередньому щодо нього культурному середовищі, то в чому його новизна і чи може він вважатися творчим надбанням культури як феномен і категорія культурних цінностей? Також виникає запитання щодо безперервності і спадковості розвитку культур у форматі новітніх течій і напрямків і, перш за все, національної культури, де культурні цінності постають особливо пріоритетними.

Означені антиномії творчості та культурних цінностей були осмислені вченими другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Було здійснено концептуальний висновок, що головними засадами творення нових культур, форм є не самі собою попередні щодо них культурні середовища, а можливості цих середовищ, які творять нові форми культурного продукту на засадах національних традицій культурних цінностей. Подальша розробка цієї проблеми творчості та культурних цінностей зосередилась на дослідження шляхів віднайдення, відродження, оцінки, вибору реальних можливостей поступу культури, забезпечення їх засобами перетворення на реальну дійсність. Так,

культурні цінності почали розглядати через творчість культури у двох зрізах. *По-перше*, у зрізі суб'єкта творчої діяльності в індивідуальному аспекті. Це – рефлексія щодо внутрішніх передумов апперцепції на предмет виявлення, осмислення і перебудови форм сприйняття реальних можливостей наявного стану культури. Це також робота з передумовами продуктивної уяви, яка допомагає цілеспрямувати творчу діяльність і здійснювати синтези раніше недотичних уявлень. *По-друге*, у зрізі роботи суб'єкта з реальними об'єктами культурного світу, із засобами (методами, прийомами, алгоритмами), з інформацією, сконцентрованою на позасуб'єктних носіях. *По-третє*, позаусвідомлювана робота інтелекту, до суті якої хтось чи є прямиї доступ (фрустрація, інтуїція, інсайт). Дослідники культурної творчості відверто зазначили, що якимось однозначно її трактувати неможливо. Усі ці висновки потребують подальшого науково-методичного дослідження і практичного осягнення, здійснення у творчому колективі з урахуванням глядацького і слухачького споглядання, оцінки та, відповідно, критичного опанування [4, с. 62–65].

Специфіка прояву і значення національних культурних цінностей Української держави завжди має розглядатися в контексті загальних закономірностей розвитку національної української культури, науки й освіти. У вирішенні цього завдання необхідно враховувати, що культура і мистецтво, способи спілкування з ними обумовлюють змістові і функціональні особливості, які становлять основу їх вивчення і формування, розвитку, збереження і подальшого поступу. Відповідно до цього спеціального вивчення потребують особливого розгляду питання про формотворення культурних цінностей та змістовного наповнення, при цьому враховувати комунікативну основу сценічного і музичного мистецтва, про специфічний характер і сутність сценічної комунікації [6, с. 7–11]. Адже, уся життєдіяльність людини пройнята комунікативними принципами і підходами, взаємною спрямованістю та взаємодією, особливо у діяльності в царині театральномистецького напрямку. Так, фактично кожен даний життєвий цикл людини характеризується певним комунікативним станом, його спрямованістю на інших людей, суспільство тощо. На думку багатьох вчених, «мистецтво є організованою комунікативною системою, яка долає обмеженість емпіричного шляху (стану) через оволодіння соціально-історичним досвідом міжособистісних відносин і надає цьому процесу необхідну суспільну цілеспрямованість та змістовність». Водночас, будучи незамінним засобом людського спілкування, сценічне мистецтво саме є особливою (специфічною) формою спілкування в його самоцінності та самодостатності [3, с. 129–132].

Усі вищезазначені аспекти у контексті євроінтеграційних вимірів Української держави початку ХХІ ст. набувають особливого значення й органічно висвітлюють національні культурно-історичні пріоритети та культурні цінності в системі вищої мистецької освіти на засадах міждисциплінарної наукової моделі. Осмислення цих проблем пов'язано з розвитком новітніх напрямків освітнього процесу в Україні та європейському просторі, з урахуванням інтелектуальних та соціокультурних потреб українського суспільства на сучасному етапі, а також передбачає впливи геополітичного, соціального, фінансово-економічного та культурологічного походження [5, с. 12–13; 7, с. 37]. Ці питання завжди потребують здійснення науково-дослідної, теоретико-методологічної, навчальної та освітньо-виховної діяльності на засадах міждисциплінарних професійних концентрів.

Література:

1. Горенко Л. І. Культурні цінності як феномен націєтворення й державотворення в Україні початку ХХІ століття. *Засади відродження та розвитку цивілізаційного українського суспільства* : матеріали Круглого столу (10 вересня 2015 року, м. Київ). Київ, 2015. С. 56–62.
2. Горенко Л. І. Культурні пріоритети Української держави ХХІ ст. : історія, теорія і практика. *20 років незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього* : ХІ науково-практична конференція / Суспільно-науковий проект «Духовні цінності українського суспільства у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я» (19 травня 2011 р., м. Київ). Київ : Національна академія управління, 2011. С. 48–51.
3. Горенко Л. І. Соціокультурна парадигма українознавчої науки ХХІ століття : історія та перспективи розвитку. *Українознавство*. 2012. Номер 2(39). С. 129–133.
4. Іваненко О. А. Художньо-творчий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобом інтеграції мистецтв. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Музичне мистецтво*. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2019. Том 2 № 1. С. 60–70.
5. Ничкало Н. Г. Науково-методичне забезпечення мистецької освіти в Україні : від концепції до системи. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Вид-во «Зелена Буковина», 2007. С. 12–14.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва як напрям наукового пізнання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : збірник наукових праць. Вип. 4(9). Київ : НПУ, 2007. С. 7–11.
7. Реброва О. Є. Ментальні цінності мистецької освіти. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Вид-во «Зелена Буковина», 2007. С. 36–38.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Іщенко Т. М.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Кузьменко Д. В.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Застосування штучного інтелекту (ШІ) в сучасній освіті набуває актуальності, перетворюючи традиційні підходи до навчання на не традиційні з використанням новітніх технологій, створюючи нові можливості для зростання якості освіти.

Однією з найбільш значущих переваг використання ШІ в освіті є індивідуалізація навчання. Адаптивні системи, що використовують штучний інтелект, можуть подавати навчальні матеріали та завдання відповідно до навчального процесу з урахуванням індивідуальних потреб студентів. Однак, разом із цим, впроваджуючи ШІ в освіті, виникають питання етики та безпеки, тому, розробникам новітніх програм для навчання слід враховувати принципи конфіденційності та захисту особистих даних тих, кого навчають, забезпечити ефективний контроль за розвитком інтелектуальних систем, щоб уникнути можливих негативних наслідків.

Важливим аспектом освітнього застосування ШІ є покращення оцінювання: автоматизовані системи оцінювання на базі ШІ забезпечують швидкі та точні результати. Система автоматично оцінює завдання, перевіряє тестові роботи та аналізує проекти. Це значно зменшує час, який викладачі витрачають на рутинні процеси перевірки та дозволяє їм більше уваги приділяти індивідуальному супроводженню студентів. Програми з використанням ШІ дозволяють враховувати не лише кількісний показник правильних і неправильних відповідей, а також і якість виконання завдань. Технології аналізу мови та машинного навчання можуть оцінювати рівень розуміння матеріалу, креативність та логічне мислення студентів, що робить оцінювання більш глибоким та повноцінним. Важливо враховувати також етичні

аспекти використання ШІ в оцінюванні. Системи повинні бути прозорими, і користувачам повинна бути доступна інформація про те, як саме проводиться оцінювання, та яким чином враховуються різноманітні аспекти робіт студентів.

Штучний інтелект створює можливості для розвитку критичного мислення студентів. Використання інтерактивних методів навчання побудованих на основі ШІ, може сприяти активній участі студентів у навчальному процесі. Такий підхід стимулює творчість та аналітичне мислення, що важливо для успіху в сучасному інформаційному суспільстві.

У подальшому розвитку освіти за допомогою ШІ, необхідно зосереджуватися на педагогічних аспектах використання технологій. Викладачі повинні мати відповідні навички для ефективного використання інтелектуальних систем у своїй роботі та впровадження їх у педагогічний процес. Співпраця між педагогами та розробниками ШІ є ключовою для успішного впровадження та адаптації цих технологій в навчальних програмах. Взаємодія викладачів з інтелектуальними системами в освіті є важливим етапом у розвитку сучасної педагогічної практики. Забезпечення викладачів відповідними навичками допомагає максимально використовувати потенціал інтелектуальних технологій для поліпшення та розвитку сучасного навчання. Ще одним з важливих аспектів для розгляду є збільшення доступності технологій у навчанні. Нерівності в розподілі технологій та доступі до Інтернету можуть створити цифровий розрив між різними групами учнів. Тому важливо розвивати стратегії, щоб забезпечити рівний доступ до технологій для всіх студентів та викладачів. Загальний підхід повинен бути комплексним, охоплюючи як технічні аспекти, так і соціокультурні виміри.

Переваги технологій у сучасній освіті стануть доступними для всіх, а не лише обмеженої кількості студентів та викладачів. Загалом, використання штучного інтелекту в сучасній освіті створює перспективи для реалізації індивідуального підходу до навчання, покращення оцінювання та розвитку критичного мислення. Проте, важливо забезпечити етичне використання та безпеку технологій, а також активну участь педагогів у впровадженні та розвитку цих інновацій.

Література:

1. Рассел С., Норвіг П. Штучний інтелект. Сучасний підхід. Том 1. Рішення проблем: знання і міркування. Вільямс, 2021. 706 с.
2. Бостром Н. Надрозум: шляхи, безпеки, стратегії. Київ : Наш формат, 2020. 452 с.
3. Дранишников Л. В. Інтелектуальні методи в управлінні : навчальний посібник. Кам'янське : ДДТУ, 2018. 416 с.

4. Brown Carol Ann, Smith Brad. IT as a weapon: what dangers are fraught with the development of high technologies. Alpina, 2020. 456 p.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ
«ПЛАВАННЯ З МЕТОДИКАМИ ВИКЛАДАННЯ»
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

Клопов Р. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Пономарьов В. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Здоров'я молоді є однією з найвищих цінностей суспільного та соціально-економічного розвитку України як європейської держави. Тому важливим завданням національної соціальної політики є вдосконалення існуючої системи формування в молодих людей здорового способу життя на основі європейських стандартів за рахунок модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту з урахуванням військових дій в Україні. Впровадження цифрових технологій відкриває нові можливості й ставить нові завдання щодо створення якісно кращих умов для масового залучення молоді до занять фізичною культурою і спортом, здорового харчування, дотримання правил гігієни тощо, та дає можливість отримувати освіту у сучасних складних умовах [1, 4, 5].

Особливої актуальності набула проблема збереження якості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в період сплеску пандемії COVID-19 та під час військових дій в Україні. Зупинка діяльності підприємств і навчальних закладів, постійні повітряні тривоги, обмеження рухливої мобільності громадян, у тому числі молоді, – усе це негативно впливає на спосіб життя, призводить до таких негативних наслідків як гіподинамія, надмірна вага тіла,

депресія. Виходячи з цього перехід на дистанційне навчання і розробка електронних засобів навчання набувають значної актуальності. Невід’ємним чинником формування готовності майбутніх фахівців до застосування дистанційних засобів навчання на основі інформаційних технологій є набуття майбутніми фахівцями фізичної культури і спорту специфічних інформаційних компетентностей для ефективного дистанційного викладання в сучасних складних умовах, а саме отримання знань з навчальних предметів метою яких є вивчення рухових дій і методики їх початкового навчання із використання засобів онлайн конференцв’язку (ZOOM, Google Meet, Moodle та ін.) [2, 3, 5, 6].

Важливим чинником вирішення зазначених завдань є підготовка і розробка електронних засобів навчання (дистанційні курси, електронні підручники, мультимедійні презентації). Наші попередні дослідження дають підстави стверджувати, що застосування електронних засобів навчання, засобів онлайн конференцв’язку (ZOOM, Google Meet, Moodle та ін.) не лише підвищує ефективність навчального процесу підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, але й створює сприятливі можливості для збагачення їх методичного арсеналу в роботі з молоддю, зокрема в спортивному тренуванні, оздоровчій фізичній культурі і формуванні здорового способу життя цієї соціально-вікової категорії [1–6].

У зв’язку з вищезазначеним ми адаптували навчальний курс «Плавання з методиками викладання» для студентів першого бакалаврського рівня освіти урахувуючи максимальне застосування дистанційного і онлайн навчання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

У зміст курсу інтегровано дистанційний курс, мультимедійні презентації лекційного матеріала, електронний підручник (для локального застосування offline) в процесі проведення лекційних і практичних занять спрямованих на вивчення рухових дій оптимізуються методичні аспекти застосування засобів онлайн конференцв’язку (ZOOM, Google Meet, Moodle та ін.).

Таким чином, ми вважаємо, що процес формування готовності майбутніх фахівців до застосування дистанційних засобів навчання на основі інформаційних технологій можливо ефективно скорегувати оперативним оновленням навчального курсу «Плавання з методиками викладання» для студентів першого бакалаврського рівня урахувуючи максимальне застосування дистанційного і онлайн навчання. Ураховуючи складні умови викладання навчальних предметів, особливо з вивчення рухових дій ми вважаємо актуальним розробку методичних аспектів застосування у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту online і offline навчання із застосуванням

засобів онлайн конференцв'язку (ZOOM, Google Meet, Moodle та ін.) і електронних засобів навчального призначення.

Література:

1. Гринченко І. Б. Інтеграція інновацій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. *Наукові записки Харківського університету ім Г. Сковороди*. 2012. Вип. 112. С. 149–157.

2. Burne G., Ovens A., Philpot R. Teaching Physical Education with Digital Technologies: a self-study of practice. Research Gate. 2018. P. 93–108. URL: <https://www.researchgate.net/publication/331262092> (дата звернення: 15.01.2021).

3. Даниско О. В. Електронний навчальний курс як засіб ресурсної підтримки професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в умовах змішаного навчання. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. Вип. 5. С. 66–76.

4. Клопов, Р. В. Баркова, Ю. О. Особливості формування готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до розробки електронних навчально-методичних матеріалів. Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (February 6-8, 2020). Ottawa, Canada: Methuen Publishing House, 2020. 176 p. P 168–175.

5. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій: теорія і практика : [монографія] / Клопов Р. В., за ред. С. О.Сисоевої. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. 386 с.

6. BigBlueButton is a web conferencing system designed for online learning. URL: <https://bigbluebutton.org/teachers/> (дата звернення: 31.01.2021).

БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кобець Т. А.

*викладач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна*

Ризики та загрози, пов'язані з задоволенням соціальних потреб і інтересів громадян, стабілізацією соціального життя населення в умовах кризи, стали значно більшими. Військові конфлікти на території нашої країни ще більше поглибили існуючі соціальні проблеми. Зокрема, рівень бідності і безробіття серед населення продовжує зростати, спостерігається збільшення майнової нерівності в суспільстві, а також зростають тенденції соціальної нерівності. Стає все актуальнішим питання доступу населення до якісної освіти, медичного обслуговування та соціальних послуг через велику внутрішню міграцію. Додатковими викликами є погіршення якості життя населення та збільшення соціальної напруги та конфліктності. В умовах кризи зростає потреба в соціальній та гуманітарній підтримці.

Розв'язання цих проблем залежить від ефективності та своєчасності реалізації державної соціальної політики, залучення недержавних організацій і міжнародних установ, які можуть сприяти стабілізації соціальної ситуації в Україні. Оскільки ці соціальні ризики становлять загрозу національній безпеці, ризики у сфері національної безпеки неперервно збільшуються.

Можна відзначити, що існує проблема в забезпеченні безпеки суспільства в Україні через відсутність системної та комплексної стратегії протистояння ментальній та когнітивній агресії та ефективних методів контрдій на фронті психологічної війни проти українського суспільства. Для її подолання можна використовувати принцип, згідно з яким «гібрид сил нападу на країну повинен протистояти гібриду сил захисту» [2]. Це означає, що під час воєнного конфлікту є критично важливою інтеграція (гібрид) зусиль усіх військових структур нашої країни та суспільства.

Наявність загроз людині обумовлює певний психологічний стан українців та відповідні настрої. За результатами соціологічних досліджень проведених у вересні 2022 року [5]. Серед них перші три позиції зайняли напруженість (42%), надія (41%), втома (41%). Другу сходинку посіли страх (26%), гнів (24%), гордість (22%). На третьому місці розташувались: роздратування (21%), обережність (20%), безсилля (19%) і розгубленість (17%). Від 11 до 14% людей відчувають відчай

(14%), мотивовані діяти (14%), мають розчарування (13%) та дуже самотні (11%).

Безпекове оточення тісно пов'язане з ідеями національної та міжнародної безпеки, які вказують на засоби та методи, які уряди та міжнародні структури використовують для забезпечення порядку та захисту інтересів. Відмінності безпекового оточення від візій чи стратегій політичних лідерів полягають у тому, що воно є об'єктивним станом, визначеним соціальною взаємодією та процесами, що не залежать від конкретного суспільства. Один з ключових факторів, що впливає на безпекове оточення, це конкуренція між країнами у впровадженні різних стратегій національної та регіональної безпеки. Безпекове оточення є динамічним явищем, яке постійно змінюється, створюючи ризики та загрози, або ж надаючи можливості для учасників, які в ньому діють. З цієї причини аналізують безпекове оточення, прогнозують його розвиток і намагаються впливати на його структуру [1, с. 54].

Безпека людини формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів і забезпечується завдяки безпечному оточенню, яке створюється як соціумом і державою, так і самою особою. Внутрішні фактори безпечного оточення, що залежать від індивіда, включають усвідомлення цінності життя, самозбереження, самозахисту і саморозвитку, а також відповідальність за своє життя, здоров'я, благополуччя та внесок у загальну безпеку. Для досягнення успіху в забезпеченні соціальної безпеки особи потрібні нові інноваційні та конструктивні підходи, які допомагають особі зберегти життя, витримати в умовах конфлікту, адаптуватися, зміцнити та відновити повноцінне життя в складних умовах і проявити здатність до розвитку.

Саме ці настанови в теперішній ситуації в Україні привертають увагу до наукових досліджень з резильєнтності. Для формування соціальної безпеки людини – на засадах резильєнтності необхідно усвідомлення її значущості для позитивних перетворень, коли саме завдяки стресостійкості людини вона виживає, досягає успіху, будує повноцінне життя, долає негативні наслідки війни та показує спроможність до подальшого розвитку [4, с. 60]. Термін «резильєнтність» активно впроваджується в соціальну, економічну та психологічну науку, але його первісне визначення виходить з фізики, де він позначає властивість матерії набувати початкові форми після деформацій, отриманої в результаті тиску (опір матеріалів).

Сучасна ситуація піднімає проблему забезпечення безпеки людей в умовах нестабільності та обмежень традиційних умов життєдіяльності. Основними засобами гарантування соціальної безпеки особи в нових умовах для українського суспільства є [3]:

- закони та нормативно-правові акти, які встановлюють та захищають права і свободи громадян;
- розвиток соціального партнерства і діалогу між урядом, роботодавцями та працівниками;
- відповідальна та безпечна поведінка громадян;
- наявність демократичних інститутів громадянського суспільства;
- зміцнення соціальної єдності, забезпечення стабільності та порядку;
- чітке визначення критеріїв соціальної підтримки для різних груп населення;
- наявність служб і сервісів, які надають соціальні послуги;
- спрямована допомога особам, які потребують соціального захисту.

Вплив збройних конфліктів на освітню систему призводить до ряду гуманітарних та соціальних проблем. Це завдає шкоди учням, студентам та педагогічним працівникам, позбавляючи багато дітей та студентів можливості отримати освіту. Таким чином, це підриває основу, на якій громадяни будують своє майбутнє, руйнуючи мрії та надії цілих поколінь. У свою чергу, освітня система може служити засобом захисту для дітей та молоді від травм та експлуатації. Шляхом надання чіткого розкладу та стабільності вона може зменшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до важливих життєвих послуг. Тому важливо, щоб влада та суспільство мали достатню сміливість та усвідомленість для того, щоб відповідати на виклики в освіті, які постала перед нами внаслідок війни. Це матиме ключовий вплив на створення не лише безпечних шкіл сьогодні, але й на формування майбутньої освітньої системи в мирній та незалежній Україні.

Література:

1. Глушенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 53–56.

2. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня*. 2015. 23 січня. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>

3. Лисенко Ю. В. Соціальна безпека: виклики в умовах політичної нестабільності українського суспільства. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 6. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16799/1/Lysenko%20Yuliia%20Vitaliyivna.pdf>

4. Новікова О. Ф. Формування соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності в умовах гібридної війни. *Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення* :

матеріали круглого столу 28–30 червня 2023 р. Київ – Одеса : Знання України, 2023. С. 54–61.

5. Результати дослідження «Оцінка власного психологічного стану українцями», вересень 2022 р. URL: https://gradus.app/documents/308/Gradus_Research__Mental_Health_Report_short_version.pdf

ВІД ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДО ПЕРЕДБАЧЕННЯ СПРАВ: ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Кобрусєва Є. А.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Штучний інтелект (ШІ) впливає на юридичну професію, перетворюючи традиційні підходи та відкриваючи нові можливості. Від правового дослідження до передбачення результатів справ, ШІ змінює роль юристів і ставить перед ними виклики, які потребують уваги та вирішення.

Штучний інтелект революціонує процес правового дослідження, забезпечуючи юристів швидким та ефективним доступом до величезних обсягів правової інформації. Системи штучного інтелекту, які використовують алгоритми машинного навчання, можуть аналізувати судову практику, законодавство та прецеденти за допомогою кількох основних методів [1, с. 12]:

1. Обробка текстової інформації: системи штучного інтелекту можуть використовувати алгоритми обробки природної мови для розуміння текстової інформації, такої як судові рішення, законодавство та коментарі. Вони аналізують ці дані, витягуючи ключові терміни, факти і законодавчі норми.

2. Розпізнавання зв'язків: штучний інтелект може використовувати методи глибокого навчання для виявлення зв'язків між різними елементами юридичної інформації. Наприклад, системи можуть виявляти законодавчі прецеденти, аналогічні судові рішення та інші взаємозв'язки між правовими поняттями.

3. Аналіз даних: штучний інтелект може використовувати методи аналізу даних для виявлення патернів та трендів у судовій практиці. Він може аналізувати великі обсяги даних, включаючи статистичні дані про судові рішення, для виявлення тенденцій та прогнозування результатів подібних справ.

4. Створення рекомендацій: на основі аналізу юридичної інформації системи штучного інтелекту можуть генерувати рекомендації для юристів та адвокатів. Ці рекомендації можуть стосуватися стратегій захисту, потенційних аргументів або прогнозів розвитку справи.

Штучний інтелект допомагає юристам у прийнятті рішень, аналізуючи великі обсяги даних і прогнозуючи результати справ на основі історичних даних та аналізу судової практики. Це дозволяє юристам надавати клієнтам більш точні та обґрунтовані поради, а також прогнозувати можливі наслідки рішень.

Поміж цього, штучний інтелект допомагає автоматизувати рутинні завдання юридичної професії, такі як підготовка договорів, внесення даних у бази даних та аналіз правової документації. Це звільняє час юристів для більш складних завдань та підвищує їх продуктивність.

Однак разом із впровадженням штучного інтелекту виникають етичні та правові виклики. Питання конфіденційності даних, захисту приватності та відповідальності за прийняті рішення стають особливо актуальними в контексті використання штучного інтелекту в юридичній професії з кількох причин:

1. Конфіденційність даних: під час обробки великих обсягів правової інформації штучний інтелект може мати доступ до конфіденційних даних про клієнтів, судові рішення та інші чутливі дані. Забезпечення конфіденційності цих даних є критично важливим для забезпечення довіри клієнтів та дотримання вимог законодавства про захист даних.

2. Захист приватності: штучний інтелект може використовувати особисті дані для навчання алгоритмів та аналізу судової практики. Однак необхідно гарантувати, що ці дані будуть використовуватися відповідно до вимог законодавства про захист персональних даних, а також з урахуванням прав клієнтів та інших сторін.

3. Відповідальність за прийняті рішення: застосування штучного інтелекту у вирішенні правових питань може призвести до виникнення питань щодо відповідальності за прийняті рішення. Оскільки алгоритми машинного навчання можуть мати обмежену здатність пояснити свої рішення, важливо розробити механізми відповідальності, що забезпечують прозорість та відповідність принципам справедливості.

4. Етичні питання: використання штучного інтелекту в юридичній професії породжує ряд етичних питань, таких як справедливість та дискримінація [2]. Важливо розробити етичні стандарти та принципи,

які керуватимуть використанням штучного інтелекту в правозастосуванні та забезпечуватимуть дотримання основних прав людини та цінностей справедливості.

Таким чином, питання конфіденційності даних, захисту приватності та відповідальності за прийняті рішення вимагають уваги та вирішення з боку юридичної спільноти, розробників штучного інтелекту та регуляторних органів для забезпечення ефективного та етичного використання цих технологій в правозастосуванні [3].

Використання штучного інтелекту у юридичній професії відкриває безліч можливостей для покращення ефективності та якості правосуддя. Однак щоб впевнено крокувати вперед, необхідно уважно вирішувати етичні, правові та соціальні виклики, які виникають разом із цими технологічними інноваціями. Ретельне обговорення та розробка відповідного регуляторного середовища дозволить забезпечити ефективне та етичне використання штучного інтелекту в сфері права.

Література:

1. Smith, E., & Bostrom, N. (2021). Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. In E. N. Zalta (Ed.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2021 Edition). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/ethics-ai/>
2. Verheij, B. (2020). Artificial Intelligence and Law: A Critical Overview. *Foundations and Trends® in Information Retrieval*, 14(3), 206–340. doi:10.1561/15000000057.
3. Richards, N. M., & Smart, W. D. (2017). The Role of Ethics in Data Science. *Communications of the ACM*, 60(10), 23–25. doi:10.1145/3132695.

ВИКОРИСТАННЯ STEAM-ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО ВИКЛАДАННЯ АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Коваленко Л. П.

*старший викладач кафедри анатомії і фізіології людини
імені професора Я. Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Перед педагогічною освітою все частіше постають нові вимоги щодо модернізації та удосконалення задля можливості підготовки педагогічних кадрів природничо-математичного напрямку, які в майбутньому забезпечать науково-технічну еліту України [1, с. 658]. На перший план виходить необхідність реформування освітньої системи шляхом інтеграції змісту освіти у контексті інноваційного STEAM-орієнтованого підходу [2, с. 144]. Як результат, більшість закладів освіти здійснюють систематичну роботу з обдарованими здобувачами не лише шляхом репродуктивної передачі інформації, але й за допомогою різноманітних програм розвитку здібностей молодого покоління та інноваційних методів освіти [3, с. 356].

Процес навчання в школі та вишах вимагає розвитку та удосконалення освітніх технологій. Для того, щоб забезпечити ефективний процес навчання, щоб не викликати супротив та не створювати стресових ситуацій у здобувачів освіти, у педагогічну практику залучається STEAM-освіта – особливий підхід до навчання, спрямований на розвиток навичок і знань, необхідних для вирішення складних проблем, розуміння наукових концепцій і впровадження інновацій [4, с. 43]. Реалізація ідей STEM/STEAM-освіти потребує використання таких засобів, які допоможуть краще засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення, стимулювати інтерес здобувачів освіти до інженерних та технічних спеціальностей. Засоби STEM/STEAM-навчання – це сукупність обладнання, ідей, явищ та способів дій, що забезпечують реалізацію дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності у освітньому процесі.

Для успішного опанування знань недостатньо просто описувати явища і процеси, потрібно вміти послуговуватися найрізноманітнішими даними, вміло користуватися сучасними технологіями і знати, як застосувати свій потенціал в реальному житті. Тоді випускники закладів освіти зможуть успішно використовувати отримані навички

в професійному становленні та в умінні не лише самостійно здобувати знання, а й компетентно використовувати їх в умовах сучасних досягнень науки і техніки [5, с. 84].

STEM/STEAM-освіта відрізняється від традиційних педагогічних підходів переважно за такими ознаками: міждисциплінарність, проблемно-орієнтоване навчання, застосування технологій, розвиток навичок майбутнього та практичність і експериментування. Так, в сучасній освіті і науці все частіше використовують міждисциплінарність, що дає можливість розв'язувати складні проблеми, які вимагають поєднання різних знань та підходів, коли з'являється проблема або завдання, які потребують залучення знань з різних наукових галузей [6, с. 101]. Окрім цього STEM/STEAM-освіта зазвичай акцентує увагу на розвитку навичок проблемного мислення та практичних навичок шляхом вирішення реальних завдань і проектів. При цьому особлива увага приділяється використанню сучасних технологій як засобу навчання і розвитку та залучення до роботи над реальними проектами, які дозволяють тим, хто навчається застосовувати теоретичні знання на практиці

STEM/STEAM-освіта спрямована на майбутнє, де з'являться нові професії, засновані на технологіях та високотехнологічному виробництві у взаємодії з природничими науками та мистецтвом [4, с. 44]. І важливим завданням педагогічних вишів є долучити до STEM/STEAM-освіти з метою популяризації наукової діяльності майбутніх вчителів, що і будуть реформувати освіту, коли роль викладача перестане бути центральною, а на першому місці знаходиться практичне завдання, що необхідно вирішити [1, с. 662].

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією з COVID-19, з військовими діями на території нашої держави одною з альтернатив традиційної освіти став дистанційний метод навчання, що вносить свої виклики в реалізацію STEM/STEAM-освіти та, водночас, відкриває можливості для новаторських підходів. Серед особливостей STEM/STEAM-освіти при дистанційному навчанні слід зазначити наступні:

1. Використання віртуальних ресурсів (відеоуроки, інтерактивні правки та ігри).

2. Колективна робота через відеоконференції: засоби відеоконференцій, такі як Zoom, Microsoft Teams або Google Meet, дозволяють студентам спілкуватися, спільно працювати над проектами та обмінюватися ідеями у віртуальному середовищі.

3. Використання онлайн-інструментів для спільної роботи: студенти спільно використовують онлайн-інструменти, такі як Google Документи, аркуші для електронних таблиць або спільні дошки для

мозкового штурму, для спільної роботи над проектами та вирішення завдань.

4. Використання дистанційних інтерактивних лабораторій: деякі навчальні платформи пропонують доступ до дистанційних інтерактивних лабораторій, де можна виконувати експерименти та спостерігати за результатами в реальному часі.

5. Розвиток навичок самостійності і організації: дистанційне навчання вимагає від студентів самодисципліни, організації та вміння працювати в команді в онлайн-середовищі.

Впровадження STEM/STEAM-освіти, особливо у дистанційному форматі, вимагає від науково-педагогічних працівників модернізації навчального матеріалу, використання інноваційного міждисциплінарного підходу, застосування нових методів та засобів навчання, спрямованих на розвиток дослідницьких та інноваційних компетенцій та креативного контенту [5, с. 87].

Співробітники кафедри анатомії і фізіології людини імені проф. Я.Р. Синельникова ХНПУ ім. Г.С. Сковороди під час викладання анатомо-фізіологічних дисциплін активно використовують STEM/STEAM-технології. Тобто, той, хто навчається, стає повноправним учасником процесу сприйняття і його досвід слугує основним джерелом пізнання. Для розвитку клінічного мислення учасники навчального процесу ведуть обговорення, співпрацюють, розробляють навчальні матеріали. При цьому викладач лише регулює цей процес та організовує його, готуючи необхідні завдання та надаючи консультації. Для вирішення навчальних завдань викладачами використовуються найрізноманітніші методи роботи: лекція-дискусія чи лекція із задалегідь запланованими помилками, вирішення ситуаційних завдань, кейс-метод, метод малих груп тощо.

Науково-педагогічні працівники будують навчально-виховний процес у відповідності до наявного матеріального забезпечення, використовують інформаційні Online-середовища та власне бачення. Як приклад можна привести використання проектно-діяльнісного підходу при вивченні курсу «Вікова фізіологія та шкільна гігієна» (тема «Загальні закономірності росту та розвитку організму»), коли створюються невеликі групи здобувачів освіти, кожна з яких отримує своє завдання. Студентам для розробки пропонуються теми проектів – наприклад, «Захворюваність та головні причини смерті людей різних вікових груп» або «Вплив зовнішніх умов на розвиток організму людини». Для засвоєння та якіснішого опанування теми «Фізіологічні особливості окремих органів та систем людини в різні періоди онтогенезу» здобувачі освіти мають можливість розробити тематичні екскурсії до музею анатомії людини для школярів. Це створює умови

для глибокого вивчення матеріалу, коли використовується підхід міжпредметних зв'язків, бо підготовка екскурсії вимагає залучення знань з курсів анатомії та фізіології людини, основ медичних знань та екології (колекції препаратів з аномаліями розвитку як результатом впливу на здоров'я різноманітних тератогенних чинників та екологічних факторів) [7, с. 110]. Навчання в музеї ґрунтується на міждисциплінарному підході, якому притаманний прикладний характер та інтеграція в єдину дидактичну схему. Взагалі, музейні експозиції при вивченні біологічних дисциплін, відрізняються не тільки зручністю та інтерактивністю, а й багатофункціональністю, наприклад, можуть слугувати майданчиком для проведення відеодемонстрацій чи створення проєктів [4, с. 44].

При вивченні курсу анатомио-фізіологічних дисциплін можна успішно використовувати різні засоби STEM/STEAM-навчання для залучення студентів до активного пізнання та покращення розуміння матеріалу. Одним з них може бути використання інтерактивних симуляцій: студенти застосовують веб-сайти або програми з інтерактивними симуляціями, які дозволяють експериментувати з фізіологічними процесами в організмі людини. Наприклад, симуляції, що показують, як працює серце на різних вікових стадіях, або як впливають фактори середовища на фізичний розвиток дитини. Іншим засобом такого навчання може слугувати збір даних, наприклад, про фізіологічні параметри, такі як серцевий ритм, дихальна активність, рівень активності тощо. Студенти можуть аналізувати ці дані та висувати висновки про здоров'я та фізичний розвиток. Такі дослідження будуть спрямовані на практичну діяльність, що підвищуватиме мотивацію, активність та зацікавленість у навчанні, використання сучасних технологій і методів. Здобувачам освіти можна запропонувати створити проєкти або презентації, вони можуть використовувати мультимедійні матеріали, веб-сайти та інші засоби для створення інформативних та цікавих проєктів.

Таким чином, використання STEM/STEAM-освіти поєднує теоретичні знання та їх практичне втілення. Практично-орієнтований, проєктний та міжпредметний підходи до способу отримання знань та навичок – це процес спільного творчого пошуку оптимальних рішень поставленого завдання. Саме завдяки STEM/STEAM-освіті, тандему викладача-професіонала й креативного студента можна досягти таких результатів: бажання творити міждисциплінарні проєкти, експериментувати, вивчати різні високотехнологічні процеси; виявляти ініціативу у спільному вирішенні поставлених завдань.

Література:

1. Мехед О. Б., Мехед Д. Б. Використання технологій STEM/STEAM-освіти з метою популяризації наукової діяльності серед здобувачів освіти. *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 15–19 грудня 2022 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 658–664.
2. Матвійчук Ю. Ю. STEAM-освіта як інструмент реалізації інтегрованого природничо-математичного навчання. *Збірник наукових праць "Педагогіка та психологія"*. 2019. № 62. С.144–152
3. Крутій К. Л., Стахова І. А. Природничо-наукова підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами STEAM-освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 355–359.
4. Карманов О. В. Музейна педагогіка і STEAM-освіта: нові можливості для інновацій. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи* : матеріали п'ятої науково-практичної конференції (28–29 вересня 2017 р.). К. : НКПКЗ, 2017. С. 43–45.
5. Подлесний С. В., Олійник, О. М. Використання stem-технологій у викладанні біомеханіки студентам спеціальності «фізична культура і спорт. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання"* (Краматорськ, 17–18 лютого 2019 року). Краматорськ, 2019. С. 83–90.
6. Доченко-Богун М., Гомля Л., Шкура Т., Рокотянська В., Орловський О. Міждисциплінарність як інноваційний підхід при викладанні природничих наук. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. Випуск 32. С. 100–106.
7. Комісова Т. Є., Коваленко Л. П. Візуальний супровід класичного викладання анатоми-фізіологічних дисциплін. *Освіта збереже Україну* : матеріали II Всеукраїнських Прокопенківських читань (Харків, 14 черв. 2023 р.) Харків, 2023. С. 107–113.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ДНМУ

Козинська І. А.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішньої медицини № 2
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

С початком військової агресії Російської федерації (у 2014 році) в Донецькому національному медичному університеті (ДНМУ) почали активно впроваджувати та розвивати дистанційні методи навчання. Пізніше широке поширення дистанційного навчання було викликано епідемією захворювання на Covid-19, а з 2022 року регулярними обстрілами мирних міст України.

За 10 років у ДНМУ накопився багатий опит, який приніс розуміння привад та недоліків дистанційного навчання. Основна частина дистанційного навчання проводилась на платформі Google Workspase for Education. Основні переваги як самого методу, так і вище зазначеної платформи у можливості звільнення від паперових носіїв інформації [1, с. 76]., легкість зберігання, використання та маніпулювання методичними та навчальними матеріалами [2, с. 64]. Головні недоліки – неможливість очного спілкування при якому за фізіономічними ознаками краще можна побачити, наскільки здобувачі освіти розуміють те, що розповідає викладач, неможливість очного спілкування з пацієнтами тощо. Але загалом, можна погодитись, що дистанційне навчання є одним з передових педагогічних методів [3], [4, с. 208]. Саме нам опит впровадження дистанційного навчання приніс ще й цікаві і іноді несподівані спостереження.

При навчанні здобувачів освіти на кафедрі внутрішньої медицини № 2 ДНМУ використовуються різноманітні методи поточного контролю, у тому числі тестові завдання формату А (п'ять варіантів відповідей, тільки одна з яких правильна). В залежності від важкості завдання та кількості тестів на їх вирішення здобувачам надається від 10 хвилин до 1 години часу.

Під час очного навчання ці тести вирішувались безпосередньо на заняттях. При дистанційному навчанні дуже часто почали виникати умови, що унеможлиблювали одночасне вирішення тестів всіма студентами під контролем виконання завдання викладачем. Це було пов'язане з регулярними обстрілами, довгочасними та короточасними перебоями в забезпеченням інтернет-зв'язком або електропостачанням,

поганою якістю інтернет-з'єднання при якому можливо було голосове спілкування і неможливо відеоспостереження. Слід зазначити, що більшу кількість часу за останні 10 років ДНМУ розташовувався на території поруч з лінією бойових дій.

Враховуючи вище зазначені складнощі, ми почали при вирішенні деяких тестових завдань не обмежувати час на їх вирішення однією годиною і вимагали надати відповіді до кінця доби. Звичайно, результати таких тестів не можуть повністю об'єктивно показувати рівень знань здобувачів, тому на наступний день проводилась бесіда та обговорення тестів. Акцент при опитуванні ставився завжди на питанні: «Чому саме такий варіант відповіді, а не інший?». На цьому етапі стали проявлятися деякі особливості, пов'язані з групою здобувачів, як колективом. В деяких групах результати тестів мали великі розбіжності і в цілому корелювали з оцінкою успішності здобувачів під час занять. А в деяких групах всі студенти вирішували тести дуже добре, навіть ті, які на заняттях демонстрували середні або погані знання. Звичайно, у такому випадку напрошується висновок, що ці здобувачі або користувались підказками інших студентів у індивідуальному порядку, або мало місце групове колективне вирішення тестів. Враховуючи, що в більшості таких випадків гарні результати тестів мали всі студенти, за рідкісними виключеннями, то найбільш ймовірно все ж таки саме колективне вирішення тестів. І в окремих випадках це саме так і відбувалось, за зізнанням самих студентів. В інших випадках це залишилось у вигляді припущення.

На перший погляд здається, що такі тести не мають сенсу, бо не дозволяють оцінити індивідуальний рівень знань здобувачів. Але ми помітили, що здобувачі з середньою успішністю при розгляді цих тестів на наступному занятті демонстрували обізнаність та розуміння питання значно кращі, чим показували зазвичай. Тобто ті питання, які вони не могли розв'язати самостійно, були їм пояснені одноклассниками не просто у вигляді «правильної відповіді», а саме з поясненням, чому саме така відповідь правильна.

Після цього ми взяли на озброєння такий метод навчання і почали давати здобувачам домашнє групове завдання. Але ми не отримали очікуваних результатів. Студенти, які навчались погано, так саме погано відповідали і на домашнє завдання. Порівнюючи дві ситуації з різними результатами ми прийшли до висновку, що коли дається групове завдання, не дуже старанні студенти покладаються на групову відповідальність і прикладають недостатньо зусиль, щоб вникнути і розібратись з завданням, вважають, що правильну відповідь пояснить хтось інший. А у ситуації, коли тести індивідуальні, і студенти приховують факт їх колективного вирішення, вони намагаються запам'ятати

необхідний матеріал, щоб продемонструвати викладачу свою саме індивідуальну обізнаність.

Така методика надання тестів з великим часом на їх розгляд і можливість їх колективного вирішення може використовуватись у педагогічній практиці для окремих груп здобувачів освіти з метою покращення якості засвоєння матеріалу студентами з низькими та середніми показниками навчання.

Література:

1. Cherednyk L., Panchenko I. The Implementation of the Latest Information Technologies in the State Archives of Poltava Region. *Archivi Ukraini*. 2023. P. 74–86.

2. Олексюк В. П. Досвід інтеграції хмарних сервісів Google apps у інформаційно-освітній простір вищого навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Том 35. № 3. С. 64–73.

3. M. Burns, “Distance Education for Teacher Training: Modes, Models, and Methods” Education Development Center. Inc. All Rights Reserved. Edc.org, 2011. [Online]. Available: <https://www.edc.org/sites/default/files/uploads/Distance-Education-Teacher-Training.pdf>. Accessed on: Jan 05, 2021.

4. Коломієць О. В. Інформаційно-навчальне середовище вищого навчального закладу як фактор професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 49. С. 203–210.

ЗМІНИ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ МІСТА МИКОЛАЄВА ВНАСЛІДОК РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1918 РР.

Кокошко Ф. І.

кандидат історичних наук, доцент

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв, Україна

Про революцію у Петрограді, внаслідок якої 27 лютого 1917 року самодержавство впало, в Миколаєві стало відомо 1 березня [1, с. 90]. У місті утворилися місцеві органи влади. З ініціативи Миколаївської міської думи на її засіданні 5 березня 1917 року було створено міський громадський комітет у складі 60 осіб. Пізніше склад громадського

комітету було розширено до 75 осіб. 15 – від ради військових депутатів, 30 – від ради робітничих депутатів, 30 – від різних верств населення міста.

13 червня 1917 року спеціальним розпорядженням Міністерства внутрішніх справ Тимчасового уряду завідування міськими справами було передано з міської думи до громадського комітету. На нього покладались також розпорядчі дії щодо організації наступних виборів гласних у Миколаївську міську думу.

8 липня громадський комітет оголосив в пресі про усунення з посади градоначальника та про перехід усіх справ градоначальства у відання президії громадського комітету. Міський громадський комітет неодноразово заявляв, що його повноваження мають чинність до виборів і початку діяльності нової міської думи.

13 серпня 1917 року були проведені вибори до нової демократичної думи. До її складу увійшло 93 гласних, з них 76 представників соціалістичних партій. Перше засідання нової думи 29 серпня 1917 року відкрив виконуючий обов'язки міського голови А. Ф. Грачов. Після принесення урочистої присяги гласними думи головуючий звернувся з вітаннями до нової думи від імені міського громадського комітету і населення міста.

На посаду голови міської думи було обрано терміном на один рік інженера Б. Терентьєва (85 голосів «за», 8 – «проти»). Обрано також трьох заступників голови: від соціал-демократичної фракції – П. Маркін, від фракції народної свободи – М. Матвеев, від єврейської фракції – В. Броун.

Міська демократична дума вирішувала господарчі, культурні, соціальні питання міського життя. Протягом двох місяців нею було проведено 40 пленарних засідань, заслухано 109 доповідей, розглянуто 385 справ. Бували випадки, коли засідання думи продовжувалися з 20 години до 4 годин ранку [2, с. 3]. Відзначалась висока активність, особливо коли обговорювалися політичні питання.

У своїй діяльності міська дума спиралася на політичні партії та громадські організації, профспілки, ради робітничих і військових депутатів, заводські комітети. Влаштувалися наради з головами цих організацій, їх залучали до роботи в комісіях міської думи.

Для вирішення продовольчої проблеми у місті було створено продовольчий комітет міської управи, який 21 листопада 1917 року оголосив про встановлення твердих цін на продовольчі товари. Для організації соціальної допомоги знедоленим хворим постановою міської думи від 11 листопада було створено із гласних (в основному лікарів) опікунську раду міської лікарні.

Отже, міська демократична дума, що прийшла на зміну цензовій, стала справжнім органом місцевого самоврядування. Однак на своєму шляху вона мала немало перепон, особливо в особі більшовиків.

Слід також відмітити, що місцеві органи Тимчасового уряду не квапились здійснити суспільні зміни до скликання Установчих зборів. Це зумовило появу і зростання впливу альтернативних органів влади – рад робітничих і військових депутатів.

У Миколаєві 6 березня 1917 року було створено раду робітничих депутатів, а на наступний день – раду військових депутатів. Спочатку рада робітничих і рада військових депутатів діяли кожна окремо, але згодом, 23 квітня, об'єдналися в раду робітничих і військових депутатів. Головою ради було обрано прапорщика Я. Ряппо – члена соціал-демократичної партії меншовиків.

Перевага у раді есерів і меншовиків – поміркованих партій – створювала необхідні передумови плідного співробітництва ради робітничих і військових депутатів з демократичною думою. Міська дума визнала ради представницькими органами робітничого класу міста та закликала їх до спільної роботи у вирішенні нагальних проблем міського життя. Спочатку ради робітничих і військових депутатів визнавали реальну владу демократичної думи, її рішення затверджувалися цими органами. Однак «другорядна» роль рад в системі місцевого самоврядування аж ніяк не влаштувала більшовиків, які прагнули досягти повного єдиновладдя. Тому демократична дума на шляху досягнення цієї мети для більшовиків була не прийнятною.

Після жовтневого перевороту 1917 року миколаївські більшовики ще настирливіше прагнули до встановлення рад робітничих і військових депутатів. Але повністю усунути думу від міських справ їм так і не вдалося.

Нетривале господарювання більшовиків у Миколаєві було з січня по березень 1918 року. З приходом до влади гетьмана П. Скоропадського усі органи влади УЦР як у центрі, так і на місцях ліквідувались, а замість них створювались нові.

У спеціальному циркулярі від 14 травня 1918 року губернського старости С. Пищевича зазначалося, що усі розпорядження як колишньої УЦР, так і Тимчасового уряду і більшовицької влади відміняються. Терміново мають бути обрані на сільських сходах старости, збирачі податків, десяцькі, а в волостях – волосні старшини. Але залежність гетьмана П. Скоропадського від німецьких властей, тяжкий економічний стан (тариф на воду в Миколаєві збільшився – в 10 разів, на електрику – в 12) призвели до того, що від нього відвернулась більшість народу і політичних партій [3, с. 27].

Боротьбу проти німецьких окупантів і уряду Скоропадського вели в підпіллі есери, меншовики, українські соціалісти, більшовики. Особливо активними були більшовики, які на хвилі народного гніву прагнули відновити радянську владу. На Миколаївщині, як і в Україні, в цілому період правління гетьмана П. Скоропадського закінчився в грудні 1918 року [4, с. 3].

Література:

1. История городов и сел Украинской ССР. Николаевская область. Институт истории АН УССР. К., 1981.
2. Радянське Прибужжя. 1999. 21 грудня.
3. Господаренко О. В. Фінансова діяльність муніципальних органів влади на Півдні України в 1917–1920 рр. *Наукові праці. Історичні науки*. 2006. Вип. 39.
4. Радянське Прибужжя. 1999. 9 вересня.

СТРАТЕГІЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МИСТЕЦТВА ДЛЯ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Колубасєв О. Л.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Розробка і широке впровадження інноваційних прийомів та освітніх технологій на уроках мистецтва, в позакласній роботі вчителя музичного мистецтва за умов агресії росії проти України набирає особливої актуальності. Така психолого-педагогічна проблематика в ракурсі музичної педагогіки потребує більш глибокої розвідки вже діючих методичних напрацювань та досвіду іноземних фахівців з викладання музичного мистецтва з його реабілітаційним призначенням в умовах кризового стану в суспільстві (COVID-19) та військових подій.

Впродовж останнього двадцятиліття відбувається певний процес переосмислення якості та призначення викладання дисциплін художньо-естетичного циклу, започаткований у 2004 році Л. М. Масол в «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» [2]. Цілий ряд змін у методичних підходах до викладання музичного мистецтва відбувається у зв'язку з процесами

глобалізації, інтеграції різних видів мистецтва в одну навчальну дисципліну «Мистецтво», впровадження принципів Концепції Нової української школи.

І от сьогодні, опинившись разом зі своїми вихованцями у зв'язку з військовими діями в умовах бомбосховища, вчитель музичного мистецтва вимушений використовувати цілу палітру новітніх прийомів безпосереднього педагогічно-мистецького спілкування з дітьми для зняття стану стресу та стривоженості. Це – музичні ігри-загадки, вікторини, музично-дидактичні ігри «Луна», «Продовжіть музичну думку», «Відгадай мелодію», ритмічні вправи з використанням Body Percussion, ігри з використанням дитячих музичних інструментів. Першочерговим завданням цієї діяльності є емоційне розвантаження та відволікаюче перемикання уваги від соціальної напруги та навколишніх загрозливих подій.

В початкових класах поширення набувають ігрові методи з елементами театральної постановки та хореографії. З впровадженням інтегрованого курсу «Мистецтво» статус театральної діяльності стає вагомішим. Завдяки музично-театралізованій діяльності реалізується плавне введення дітей у вир людських емоцій, переживань, виховується емпатійне сприйняття навколишньої дійсності з навиками формування життєвонеобхідних компетентностей. Засобами театралізації вихованці зможуть розповісти про пережите або відволіктись в ігровій театралізованій творчості від негативних емоцій, як це роблять дорослі вмикаючи комедійні фільми для перегляду після певних стресових ситуацій [1].

Впродовж нашої життєвої діяльності стрес присутній постійно. Можемо стверджувати, що стан стресу спонукає нас до самозбереження, до пошуку виходу з кризових ситуацій. Українці впродовж свого історичного минулого мають певний досвід позитивних психологічних реакцій на стресові ситуації. Досить лише проаналізувати пісні козацької доби чи стрілецькі пісні «Човник хитається», «Гей, ви, стрільці січовії», «Гей, видно село» та багатьох інших, що були створені в складні історичні періоди українського народу. Ось тут маємо натяк на те, що потрібно залучати до репертуару на музичних заняттях у бомбосховищі, дистанційної чи змішаної форми проведення уроків [3].

Вибудовуючи репертуарну політику, учитель музичного мистецтва для підняття патріотичних настроїв повинен відбирати кращі зразки пісенного репертуару (пісні УПА, козацькі та історичні пісні, пісні Січових стрільців, патріотичні пісні минулих років та сучасності), популяризувати постаті композиторів-патріотів своєї рідної землі: М. Вербицького, Д. Бортнянського, М. Лисенка, Д. Січинського, С. Людкевича, М. Леонтовича, В. Івасюка, І. Білозіра та багатьох інших.

З історії війни, як явища, спостерігаємо багаточисленні факти використання музичного мистецтва з терапевтичною метою. Реабілітація поранених солдат у військових госпіталях відбувалась значно інтенсивніше. Від прослуховування музики, відвідування концертів та переживання катарсису здійснювалось своєрідне чудо оздоровлення. А безпосередня участь у музикуванні людей, що проходять період реабілітації, стає поштовхом до системного підходу у розвитку експериментальної музикотерапії.

За період від моменту відновлення державності у 1991 році ми замало зверталися у науковій площині до проблематики впливу мистецтва на сферу самовдосконалення особистості з питань збереження душевної рівноваги, самозбереження, виживання та психологічного стану в момент кризових чи екстремальних ситуацій. Досліджуючи стан стресу, ми можемо зауважити, що особливо розгубленими в екстремальних ситуаціях є емоційно вразливі діти [4]. Дитяча психіка, через відсутність життєвого досвіду, ще не готова до важких потрясінь. Спостерігаючи за дорослими людьми, які в стані шоку не ілюструють переконливі моделі поведінки в таких ситуаціях, діти більш глибоко та важко переживають тривожний стан.

Зовсім несподіваними стануть ряд гіпотез про значно більші шанси на виживання дітей, які систематично співають, займаються в дитячій музичній школі, спілкуються з товаришами у творчому процесі в дитячих музичних колективах (хор, вокальний ансамбль, оркестр). Дитина чи доросла людина, що має добре розвинуті легені, м'язову систему (зокрема м'язи пресу), має чималий досвід емпатійного ставлення до оточуючого емоційного середовища, вмє визначати пріоритети в непередбачуваних ситуаціях, завдяки керуванню власним диханням, серцебиттям та артеріальним тиском – має шанс швидше врівноважити свій психологічний стан. Дитина, яка зуміла організувати свою творчу діяльність під час співу чи гри на музичному інструменті, яка має ширші можливості для самовираження з допомогою мистецтва, завжди буде більш впевнена у власних можливостях та переконливою.

Важливим фактором психологічної врівноваженості є спів у хорі. А ще більший вплив на особистість буде мати спів у церковному дитячому хорі та системна участь хорового колективу в Літургії. Така особистість швидше зуміє протистояти стресовим обставинам, виставить умовні захисні психологічні бар'єри та прийме ефективне рішення для власного виживання і порятунку собі подібних.

Окреслені гіпотези та їх походження добре зрозумілі для музикантів-педагогів, співаків, науковців. Ситуація в нашій країні спонукає до більш вагомих науково-педагогічних досліджень та експериментів, котрі у світовій практиці давно присутні. Так, почесний

професор музики та гуманітарних наук Единбурзького університету, композитор, педагог, експерт в галузі арт-терапії Найджел Осборн одним із перших започаткував застосування засобів музичної терапії в практиках кризової психологічної допомоги. Професор Найджел Осборн впродовж 30 років розробив власну методику лікування музикою, подорожуючи «гарячими» точками планети (Боснія, Сирія, Чечня, Уганда). Продовжує подорожі Україною та співпрацює з різноманітними проектами, розвиваючи власну методику. Під час багаточисельних зустрічей в медичних закладах, закладах культури та освіти України організовує арт-терапевтичні заходи, музичні імпрези, наукові лекції.

Методика професора базується на розвитку контрольованого дихання, використанні різноманітних перкусійних та шумових інструментів африканського походження у створенні імпровізованих оркестрів, використанні *body percussion*. Для повного емоційного розвантаження професор використовує метод колективного створення віршів, які часто дістають подальше втілення у музичних композиціях. Вдалі зразки такої творчості набувають характеру пісень терапевтичного призначення та вже реалізовані у виставах українських театрів у прифронтовому Харкові, Кропивницьку, Черкасах, Львові. Серед відео-презентацій можна зауважити як похмурі обличчя людей, що постраждали від певної колективної травми, перетворюються на відкриті та задоволені своєю творчою діяльністю усміхнені очі.

Безперечно цей досвід вартий уваги для глибокого вивчення та впровадження в практику педагогів-музикантів. Це ще раз підкреслює силу емоційного та терапевтичного впливу мистецтва на людей, що переживають підвищений рівень тривожності чи страждають внаслідок колективної психологічної травми.

Література:

1. Власова О. Б. Використання музично-театралізованої діяльності для зниження рівня тривожності у дітей в умовах воєнного стану. *Мистецтво та освіта: новації і перспективи* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (8 грудня 2022 року, м. Чернігів) / упорядники Дорошенко Т. В., Солдатенко О. І., Силко Є. М., Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022. С. 35–37.

2. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. № 10. К. : «Педагогічна преса», 2004. С. 4–32.

3. Науменко Н. О. Особливості професійної діяльності учителів музичного мистецтва в умовах змішаного навчання. *Філософія культурно-мистецької освіти* : матеріали Всеукр. наук. конф., м. Київ, 24 бер. 2022 р. (24 черв. 2022 р.). Київ, 2022. С. 143–146.

4. Стрес і психологічна травма. Що з нами відбувається зараз. *Нова українська школа. Смартоsvіта*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/articles/stres-i-psyhologichna-travma-shho-z-namyu-vidbuvayetsya-zaraz/>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТРАВМАТИЧНОГО ШОКУ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ РІВНІ ОСВІТИ

Коновчук В. М.

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри анестезіології та реаніматології

*Заклад вищої освіти «Буковинський державний медичний університет»
м. Чернівці, Україна*

Педагогічна практика щоденно ставить викладачів перед необхідністю вирішення цілого ряду методичних питань, пов'язаних з підготовкою і проведенням лекцій, занять, складанням методичного матеріалу на підставі оволодіння сучасним арсеналом форм, методів і засобів навчання, що охоплює всі сторони і етапи професійної підготовки медичного працівника. На цій основі можлива відмова від жорсткої уніфікації та стандартизації навчально-методичної роботи. Наприклад, в реальній ситуації діагностики і лікування захворювань лікар повинен вміти вирішувати низку професійних проблем різного рівня складності. Так, результативність інтенсивної терапії травматичного шоку (політравма, краш-синдром, поширені опіки та ін.) залежить від тяжкості ураження, тобто характеру деформації гомеостазу та біологічної цілісності організму в цілому, коморбідності, зовнішніх факторів агресії; в т.ч., від можливостей термінової об'єктивізації стану хворого та всебічного моніторингу поєднаних із застосуванням відповідних сучасних алгоритмів та стандартів інтенсивної терапії шоку. Проте, своєчасне і адекватне застосування стандарту дії в умовах ураження, яке принципово сумісне з життям, не гарантує такої перспективи. Одне із пояснень цьому знаходиться в площині різних «стартових» резервних

можливостей енергетичного, пластичного, обмінного та регуляторного потенціалів суб'єктів травми [1].

Наявність супутніх захворювань (цукровий діабет, гіпотиреоз, метаболічний синдром, серцева недостатність, ІХС, всі види гіпоксії та анемій, хронічні захворювання нирок та ін.), що поєднуються з факторами травми (біль, ендотоксикоз, гіповолемія, переохолодження, перегрівання, вдихання чадного диму та ін.) обмежують потенціал «вживання» та унеможливають застосування нині діючих стандартів. У таких умовах навіть адекватно пролікований шок трансформується в поліорганну патологію [2].

У зв'язку з розвитком системного підходу щодо розуміння природи людського організму, шляхів діагностики та лікування, сучасним вимогам більше відповідає, так звана, горизонтальна інтеграція, яка дозволяє здійснити об'єктно-орієнтоване навчання і досягти вищого рівня, ніж предметна інтеграція. При цій технології вивчаються не окремі дисципліни, а одночасно, системно, комплексно вивчаються окремі функціональні системи та органи в морфофункціональному і семіотичному аспектах норми та патології. Наприклад, поліорганне ушкодження можна розглядати в інтерпретації: поліорганна дисфункція – стан, при якому реєструються помірні множинні відхилення від загальноприйнятої норми, інколи на субклінічному або лабораторно-біохімічному рівні, котрі не несуть безпосередньої загрози життю хворих; компенсована поліорганна недостатність – стан, при якому реєструються множинні порушення функції органів і систем, а біологічна цілісність організму підтримується за рахунок високої напруги компенсаторно-приспосувальних механізмів та інтенсивної терапії; декомпенсована поліорганна недостатність – стан, при якому адаптаційні механізми організму хворого неспроможні забезпечити компенсацію ушкоджених функцій, активні елементи програми інтенсивної терапії, що спрямовані на заміщення відповідних функцій, часто досягають тільки тимчасового ефекту; поліорганна неспроможність – стан, при якому спостерігається стійка рефрактерність до засобів інтенсивної терапії.

Тобто, органи і системи, які розглядаються як мішені шоку, можуть перебувати у стані поліорганного ушкодження, а саме: дисфункції, недостатності, неспроможності. Застосування математичного аналізу дає можливість скласти залежність між станом органів-мішеней та характером їх ушкодження, що дає достатню уяву про загальний стан суб'єкта травми та прогноз, орієнтує лікаря на вибір базової та підбір диференційованої інтенсивної терапії з урахуванням поліорганної патології та ступеню ушкодження механізмів компенсації.

Застосування міждисциплінарних технологій підготовки лікаря дозволяє підняти її на якісно новий рівень клінічного мислення, здатного системно, мультифакторно, комплексно вирішувати задачі лікарської практики на діагностичному та лікувальному рівнях на основі широкої інтеграції даних різних дисциплін. Опанування нової теоретичної інформації передбачає не стільки запам'ятовування всієї загальної маси інформації, скільки переробку і структурування її змісту з метою виділення, осмислення і фіксації у довгостроковій пам'яті. Наприклад, для профілактики поліорганного ушкодження найважливішим є швидка зупинка кровотечі, адекватної по складу, об'єму та часу проведення інфузійно-трансфузійної терапії, належна респіраторна підтримка, відновлення тканинної перфузії та достатньої доставки кисню тканинам, адекватне знеболення, профілактика та своєчасне лікування коагулопатій, інфекційних ускладнень, швидке виведення постраждалого з шоку. У цьому контексті прийоми самостійного структурування змісту надання допомоги мають універсальний характер та є важливими для лікарів, які працюють з різними джерелами інформації.

Література:

1. Wang Y, Luo S. Construction of Standard Fast Medical Procedures for Traumatic Shock and Its Application Effects. *Emerg Med Int.* 2022, 2055925: p. 1–5. doi: <https://doi.org/10.1155/2022/2055925>
2. Cole E, Gillespie S, Vulliamy P, Brohi K. Multiple organ dysfunction after trauma. *Br J Surg.* 2020; 107(4): p. 402–412. doi: <https://doi.org/10.1002/bjs.11361>

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Копчук-Кашецька М. С.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової освіти

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Постановка проблеми. Українське суспільство знаходиться в особливо складному періоді через повномасштабну війну, що охопила державу і суттєво змінила життя українців. Ця війна відчутно вплинула на всі сфери життя: економіку, політику, культуру та психологію

народу. Не лише фізична і матеріальна складова, а й духовний стан суспільства піддається серйозним випробуванням. В умовах військових дій і загрози безпеці нації, важливим фактором стає здатність суспільства мобілізуватися та демонструвати єдність та солідарність. Пошук стратегій для відбудови України став вирішальним кроком, що потребує консолідації на всіх рівнях. У цьому процесі важливе місце відводиться сприянню особистісно-професійному розвитку сучасних здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців. Досягнення високого рівня професіоналізму та набуття важливих компетентностей умови воєнного стану стають ключовим завданням для студентів. Навіть у таких умовах важливим чинником успішності є формування мотивації до навчання, яка дозволяє здобувачам вищої освіти зосередитися на досягненні своїх цілей та вміло пристосовуватися до змін в навчальному процесі. Такий підхід допомагає не лише зберегти, а й зміцнити внутрішні ресурси молодих людей у випробувальних умовах, сприяючи їхньому професійному зростанню та внесенню важливого вкладу у подальший розвиток країни.

Умови війни надзвичайно складні та випробувальні для суспільства в цілому, а також для освітніх установ та їх здобувачів вищої освіти. Військові конфлікти, збройні протистояння та загрози безпеці часто супроводжуються різними викликами, які ставлять під питання мотивацію до навчання студентів університетів та інших навчальних закладів.

Дослідження мотивації до навчання здобувачів вищої освіти в умовах війни є актуальним завданням, оскільки це дозволяє краще зрозуміти, як впливають військові події та загрози на психологічний стан, цінності та цілі здобувачів вищої освіти. Поглиблене дослідження цієї проблеми може сприяти розробці ефективних стратегій підтримки та стимулювання навчальної активності студентів під час складних соціально-політичних умов.

У цій статті ми розглянемо основні аспекти мотивації до навчання здобувачів вищої освіти в умовах війни, а також запропонуємо практичні підходи до підвищення їхнього інтересу та активності у навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми мотивації завжди було в центрі уваги науковців. Зокрема, соціально-економічні аспекти аналізу мотивації окреслені у працях таких учених, як Ч. Бернард, Ф. Герцберг, Д. Макгрегор, Ф. Тейлор; соціально-психологічний напрям представлений дослідженнями Д. Аткинсона, М. Клеланда, А. Маслоу, К. Халла; соціологічне осмислення мотивації знаходимо у працях таких дослідників, як М. Вебер, Дж. Коулман, К. Мангейм, П. Штомпка. Важливо відзначити, що мотивація як

основна складова навчальної діяльності в умовах воєнного стану є об'єктом дослідження численних українських науковців (Т. Голубенко, І. Діордіца, О. Ковальова, І. Кипич, Т. Корнішева, І. Крамаренко, Ю. Лахмотова, А. Мельник, Л. Хоменко-Семенова, С. Феденько, А. Форостян, В. Шкраб'юк).

Метою дослідження є аналіз особливостей мотивації до навчання здобувачів вищої освіти у сучасних умовах, зокрема під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття мотивація – це внутрішній стан або процес, який активує, утримує і керує поведінкою з метою досягнення певних цілей або задоволення певних потреб. Вона включає в себе комплекс факторів, таких як бажання, цілі, очікування, стимули, емоції і цінності, які впливають на спрямованість і наполегливість особистості в досягненні поставлених завдань або досягненні успіху у певній діяльності.

У педагогічному словнику поняття: «мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості дитини дуже велике. Завдання педагога – виховання правильної мотивації в дітей» [1, с. 217].

У соціологічному словнику знаходимо таке визначення мотивації: «1) осмислення індивідом ситуації, вибір і оцінка різних моделей поведінки, передбачення її результатів і формування на цій основі мотивів; 2) відносно стабільна система мотивів, яка визначає поведінку соціального суб'єкта» [3, с. 185–186].

Мотивація здобувачів вищої освіти щодо навчальної діяльності є ключовою умовою для успішного здійснення навчального процесу, оскільки відсутність позитивного ставлення або байдужість до навчання може призвести до низької успішності або невдач у навчанні.

Під поняттям навчальна мотивація ми розуміємо, як внутрішній стан або процес, який стимулює здобувачів до активної навчальної діяльності, пошуку знань, розвитку вмінь і навичок. Це включає в себе бажання досягти успіху в навчанні, інтерес до предметів або завдань, усвідомлення важливості навчання для майбутнього, а також внутрішній стимул до саморозвитку і самореалізації через освітній процес.

Основним фактором, що впливає на мотивацію студентів до навчання, є набуття знань, умінь та навичок, які стануть основою для подальшої професійної діяльності. Серед студентів, які зацікавлені у науковій сфері, можна виділити мотиви саморозвитку та досягнень.

Ці мотиви стимулюють їх працювати наполегливо, розв'язувати складні завдання, самостійно вивчати матеріал, а також подолати труднощі з метою досягнення високих результатів.

Розвиток мотивації студентів вищої освіти до навчання залежить від ряду чинників, таких як:

– *Цілепокладання*. Ключовим фактором є ясне визначення мети навчання для здобувачів вищої освіти. Якщо вони розуміють, чому вони вивчають певні предмети, це сприяє розвитку їхньої мотивації.

– *Виклики і досягнення*. Створення відповідного рівня складності завдань, які дозволяють здобувачам вищої освіти відчувати власні досягнення, є важливим для мотивації.

– *Підтримка оточуючих*. Підтримка від викладачів, співробітників та родини може значно вплинути на мотивацію здобувачів вищої освіти.

– *Визнання і винагорода*. Винагорода за досягнення та визнання успіхів також можуть підтримувати мотивацію здобувачів вищої освіти.

– *Атмосфера навчального середовища*. Створення позитивної атмосфери, де здобувачі відчувають себе комфортно і підтримано, сприяє їхній мотивації до навчання.

– *Активна участь*. Залучення здобувачів вищої освіти до активних форм навчання, таких як дискусії, проекти, практичні вправи, сприяє підвищенню їхньої мотивації.

– *Гнучкість і індивідуалізація*. Врахування індивідуальних особливостей здобувачів і надання можливості вибору для навчання допомагає стимулювати їхній інтерес і мотивацію.

– *Позитивний приклад*. Приклад від успішних однокурсників або викладачів, які демонструють відданість і високий рівень мотивації, може бути важливим стимулом для інших здобувачів.

– *Постійна підтримка*. Важливо забезпечити постійну підтримку і стимулювання мотивації протягом всього навчального процесу, враховуючи змінні потреби та інтереси здобувачів.

На нашу думку, що виявлення особливостей мотивації студентів умовах війни має велике значення з кількох причин: Психологічний стан студентів: Війна може суттєво впливати на психологічний стан студентів, що може призвести до зниження їхньої мотивації до навчання. Страх, тривога та депресія ускладнюють їхню здатність зосереджуватись і успішно засвоювати навчальний матеріал. Доступність і якість освіти: Умови війни можуть суттєво впливати на доступність і якість освіти. Знищення шкіл і університетів, перерви в навчанні через евакуацію або переселення ускладнюють здобуття якісної освіти для здобувачів. Фінансові труднощі сімей студентів:

Війна може вплинути на фінансову ситуацію сімей здобувачів через втрату роботи, майна та засобів до існування. Це може призводити до зниження мотивації здобувачів вищої освіти до навчання через труднощі з оплатою навчання та забезпеченням основних потреб.

Висновок. Ці фактори вказують на необхідність уважного вивчення та розуміння впливу воєнних умов на мотивацію здобувачів вищої освіти і розробки ефективних стратегій підтримки їхнього навчального процесу. Умови війни значно впливають на мотивацію здобувачів вищої освіти. Психологічний стрес, перерви в навчанні, труднощі з доступністю освітніх закладів та фінансові труднощі стають серйозними викликами для здобувачів освіти. Незважаючи на це, важливо враховувати і розуміти особливості мотивації студентів у таких умовах. Розробка та впровадження ефективних стратегій підтримки, враховуючи психологічні, соціальні та економічні аспекти, може допомогти зберегти і навіть зміцнити мотивацію до навчання. Такий підхід сприятиме не лише освітньому процесу, а й загальному розвитку та стабілізації суспільства в умовах війни.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. В. Головка. Київ : Либідь, 1997. 264 с.
2. Мотивація навчальної діяльності студентів : монографія / О. Васюк та ін. Київ : Компринт, 2018. 188 с.
3. Соціологія: словник термінів і понять. Київ : Кондор, 2006. 372 с.

ОРІЄНТОВАНЕ НА СТУДЕНТА ПЛАНУВАННЯ ЗМІСТУ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ У MOODLE

Крайнюков О. М.

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Кривицька І. А.

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Найдьонова О. Є.

*кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
в.о. завідувача сектору мікробіології ґрунтів
Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії
імені О. Н. Соколовського»
м. Харків, Україна*

Електронне навчання набуває все більшого поширення в освітньому світі завдяки використанню переваг інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних технологій разом із широким спектром використання електронних мультимедійних засобів. Крім того, застосування мультимедійних інструментів має великий вплив на освіту, навчання та, загалом, на міркування щодо навчальних програм. Ці інструменти підтримують і полегшують навчання, а їх використання в рамках електронного навчання робить процес навчання дружнім до студентів, які взаємодіють з викладачами краще, ніж під час традиційного навчання в аудиторії. Фактично, електронне навчання дозволяє нам усунути бар'єри часу та простору, характерні для традиційного навчання в усьому світі, тому що доступ до курсу тепер можливий через просте підключення до Інтернету. Крім того, електронне навчання дає змогу краще контролювати навчальний прогрес студентів. Це дуже потрібно для студентів і викладачів, тому що вони можуть усвідомити стан навчання студентів дуже простим способом.

Електронне навчання потребує двох видів діяльності: комунікаційна діяльність (електронна пошта, форуми, конференції, онлайн-блоги

тощо) та дослідницька діяльність. Ці дії зазвичай відбуваються в системі управління навчанням (LMS). LMS – це платформа для адміністрування, документування та надання змісту електронного навчання, яка пропонує зареєстрованим студентам величезну кількість курсів із можливостями, які можна налаштувати. Багато з цих платформ, як Moodle, Sakai, Docebo, Atutor, Pias, LRN тощо, все частіше використовуються в школах та університетах як потужна підтримка та вдосконалення викладацької діяльності. Хоча LMS є частиною освітніх екосистем, де різні платформи (LMS, електронні портфоліо, системи оцінювання, системи управління навчальними програмами тощо) живуть разом і колективно підтримують електронне навчання, великий ризик тут полягає в тому, щоб не використовувати потенціал LMS повною мірою. Навпаки, LMS традиційно використовуються просто як «сховища» навчального змісту. Для найкращого використання цього змісту важливо не розглядати його ізольовано (і, отже, не розглядати LMS просто як просту базу даних), а як частину набагато більшої системи, у якій зміст агрегується для створення курсів, які можна повністю персоналізувати. Інтуїтивно зрозуміло, що основна ідея полягає в тому, щоб побудувати орієнтовані на студента навчальні програми шляхом комбінування відповідного навчального змісту, де навчальна програма – це набір дій, які студент повинен виконати, щоб досягти певного рівня знань.

В Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна в січні 2015 року був створений Інститут післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання для реалізації освітніх програм довузівської, вищої і післядипломної освіти, впровадження сучасних технологій навчання в галузі дистанційного навчання. Основні напрямки роботи цього структурного підрозділу спрямовані само на впровадження LMS Moodle у навчальний процес, а саме:

- підтримка діяльності дистанційної складової освітнього процесу на базі LMS Moodle (денна та заочна);
 - моніторинг навчання студентів на базі LMS Moodle (денна та заочна): приєднання до системи, облік та аудит;
 - навчання викладачів засадам роботи на базі LMS Moodle: базовий та просунутий рівень;
 - створення нових дистанційних курсів на базі LMS Moodle;
 - підтримка дистанційної складової проведення моніторингу знань
- ректорський контроль;
- підвищення якості дистанційних курсів шляхом їх сертифікації;
 - відкриті курси як система відкритого навчання;
 - міжфакультетські курси як доступ студентів до відкритих освітніх послуг;

- міжнародні проекти, що забезпечені дистанційною підтримкою на базі LMS Moodle;
- навчання викладачів як напрям післядипломної освіти;
- семінари, курси та конференції як засоби покращення освітнього рівня викладачів;
- наукові публікації працівників як якісна складова забезпечення якості освітнього процесу.

Важливо відзначити, що кожен студент має свої особливості (профіль, стиль навчання, попередні знання та цілі навчання). Ці індивідуальні риси дуже корисні, щоб забезпечити кожному студенту найбільш адекватний шлях навчання для досягнення його/її результатів навчання. Іншими словами, недостатньо спланувати загальний навчальний шлях для всіх студентів, а максимально персоналізувати кожен навчальний шлях. Тому для LMS важливо, по-перше, визначити конкретний шлях навчання для кожного студента, а по-друге, надати йому/їй максимально можливу автономію. Таким чином, плани навчання мають бути орієнтованими на студента та плануватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента, на що і спрямована діяльність Інституту післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання та загалом і викладачів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Красілова Ю. М.

*кандидат психологічних наук,
асистент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сьогодні в практиці соціально-психологічної реабілітації осіб з адиктивною поведінкою існує багато підходів, які посилюють реабілітаційний процес. У дослідженнях В. А. Свідовської висвітлено вплив таких різновидів терапевтичного простору, як група соціальної реабілітації, групи взаємопідтримки, терапевтичне середовище, терапевтична спільнота та ін. [3]. Проте, в Україні переважає медична

модель, яка передбачає або медикаментозне лікування, або вплив на підсвідомість клієнта.

Оскільки існує багато різновидів психотерапевтичного простору, розглянемо, деякі із них. Група соціальної реабілітації осіб з адиктивною поведінкою, або ж терапевтична група – це мала група з трьох-восьми осіб, яка має на меті – усунути девіації у своїй поведінці, використовуючи методи емоційно насиченого міжособистісного спілкування, саморозкриття, особистісного зростання.

Інший тип груп це групи взаємопідтримки або взаємодопомоги. Найбільш відомі з них групи анонімних алкоголіків (АА) та анонімних наркоманів (АН), мета яких полягає у тому, щоб допомогти один одному позбавитись uzалежнення від хімічних речовин. Групи Ал – Анон (групи самодопомоги) зазвичай об'єднуються дружини, матері або інші близькі, які живуть із залежними. Або групи дорослих дітей, батьки яких були uzалежненими від хімічних речовин. Групи взаємопідтримки це допомога кожного учасника групи самому собі, оскільки перебуваючи в колі людей з аналогічними проблемами учасники обмінюються думками чи новою корисною інформацією, відбувається емоційна взаємопідтримка. Варто звернути увагу, що в усі ці групи входять лише особи, які мають означені проблеми, а фахівця, який володіє відповідними професійними навичками там не передбачено.

Ще один різновид терапевтичного простору – терапевтичне середовище, яке є найважливішим терапевтичним чинником реабілітаційного центру. Саме від організації прийнятого терапевтичного середовища більшою мірою залежатиме процес відновлення соціального функціонування клієнтів, аніж від рівня проведення терапевтичних груп чи індивідуальних консультацій.

Варто розуміти, що головною відмінністю терапевтичного середовища від терапевтичної групи є те, що терапевтична група зустрічається з деякою регулярністю, а поза цими зустрічами учасники або не перетинаються, або, якщо така група діє в умовах центру, її груповий процес припиняється відразу після закінчення та не переноситься назовні. Тоді як терапевтичним середовищем є група людей, яка мешкає разом та взаємодіє весь час.

Групова соціальна реабілітація полягає у тому, щоб клієнт розкрив, проаналізував, усвідомив та опрацював свої проблеми і відповідно, скоригував неадекватне ставлення до себе та оточуючих, хибні установки, емоційні та поведінкові стереотипи та ін. Для ефективної реалізації цих завдань клієнту необхідно: здобути знання про особистість людини, процес взаємодії людей, оволодіти прийомами ефективного спілкування; набути вмінь і навичок спілкування – у взаємодії в парі (виконуючи вправи у складі всієї групи, під час активного

слухання); скоригувати комунікативні настанови, зокрема: силу замінити на партнерство; маніпуляції на щирість; підкорення на асертивність; сформувати адекватне сприйняття себе та інших у ситуації спілкування; забезпечити особистісне зростання [2].

Для організації ефективного терапевтичного середовища необхідно дотримуватися: етичних принципів та норм (мають бути закладені певні етичні принципи, які повинні бути зрозумілими для всіх клієнтів і яких дотримуватиметься вся терапевтична спільнота).

Наступним важливим компонентом є правила центру. Клієнти із адиктивною поведінкою можуть бути імпульсивними, тому важливо, щоб у центрі були позначені чіткі правила, які складатимуться з чотирьох компонентів: правила поведінки, правила комунікації, режиму дня, привила заохочень та санкцій. На нашу думку вагомим компонентом є система заохочень та санкцій. Система заохочень сприяє створенню позитивної атмосфери за досягнення в одужанні. Натомість застосування санкцій повинно бути особливим, зокрема важливо пам'ятати, що найкращою санкцією є відсутність заохочення. Або ж, ефективними санкціями за порушення може бути, наприклад підготовка самозвіту, де клієнт, який порушив правила аналізує свою поведінку.

Для організації ефективного терапевтичного середовища невід'ємним є структурованість процесу реабілітації. Має бути чіткий графік щоденних важливих дій, який формуватиме у клієнтів визначеність і цілісність. Варто розуміти, що структурованість реабілітаційного процесу починається з укладання контракту з клієнтом. на проходження реабілітації, де чітко прописано правила виписки з центру, дана згода на дотримання правил центру. Із клієнтом також складається його індивідуальний план одужання, у якому покладаються як загальні цілі програми одужання центру, так і індивідуальні цілі клієнта.

Одним із визначальних терапевтичних чинників є індивідуальний супровід та врахування індивідуальних особливостей у процесі реабілітації. Передбачається, що кожного клієнта має супроводжували психолог та консультант із хімічної залежності. Таким чином фахівці, виходячи з особливостей роботи з клієнтом, можуть формувати подальшу індивідуальну роботу ним. Отже, терапевтичний простір включає: групи соціальної реабілітації, групи взаємопідтримки, терапевтичне середовище, терапевтичну спільноту. Тому варто зрозуміти, що створення ефективного терапевтичного простору є важливим елементом у процесі реабілітації осіб з адиктивною поведінкою.

Література:

1. Золотова Г. Д. Особливості соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки серед дітей групи ризику. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 9. С. 92–101.
2. Красілова, Ю., Максимова, Н. Терапевтичний простір як технологія соціальної реабілітації осіб з адиктивною поведінкою. *Габітус*. 2022. № 44. С. 200–204.
3. Свідовська В. Провідні моделі реабілітації наркозалежних осіб: зарубіжний досвід. *Габітус*. 2020. № 20. С. 155–160.

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ЙОГО ФОРМУВАННІ

Кудря О. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

Актуальність забезпечення безпечного освітнього середовища в умовах сьогодення є вищою ніж будь-коли: у сучасному світі, де швидкість змін і нових викликів зростає, освітній заклад має не лише надавати освітні послуги, але й захищати своїх учнів. Це стосується як фізичного, так і психологічного аспектів безпеки.

Потрібно відзначити, що технологічний розвиток привів до збільшення кіберзагроз, вимагає від освітніх закладів впровадження надійних заходів кібербезпеки та захисту персональних даних, що особливо важливо, оскільки навчання впродовж останніх років здійснюється в онлайн чи змішаному форматі. Зростання соціальної свідомості спричинило вищу увагу до питань булінгу, дискримінації та інших форм насильства, з огляду на що освітні заклади активно працюють над створенням середовища, де кожен учень відчуватиме себе прийнятим і захищеним. Здоров'я та безпека учнів також потребують особливої уваги, зокрема в контексті глобальних криз, як, наприклад пандемія COVID-19, що підкреслює необхідність дотримання санітарних та гігієнічних стандартів для забезпечення безпечного навчального середовища. Фізична безпека у закладах освіти, яка включає належне

утримання шкільних споруд і дотримання протипожежних норм, завжди залишається в пріоритеті, щоб запобігти будь-яким нещасним випадкам. Організація безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти набула особливої ваги у зв'язку з воєнними діями на території України, що поставило нові виклики у організації безпеки учнів під час навчального процесу.

Враховуючи ці аспекти, забезпечення безпечного освітнього середовища в умовах сьогодення є ключовим для захисту учнів, забезпечення їх успішного освітнього та особистісного розвитку. Зауважимо, що проблематика в контексті питання безпечного освітнього середовища розкривається науковцями різноаспектно: розглядали освітнє середовище як безпечний простір для розвитку особистості В. Іорданова, Н. Москвіна; досліджували специфіку формування психологічно безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі С. Борисова, В. Горленко, Г. Мешко, О. Мешко, Н. Сосновенко; визначали складові безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану Т. Собченко, О. Кін, В. Ворожбіт-Горбатюк; розкривали психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до формування психологічно безпечного середовища в умовах загальноосвітніх навчальних закладів К. Варивою, Г. Мешко та ін.

Метою статті є аналіз ролі вчителя у формуванні безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти.

Створення безпечного освітнього середовища є фундаментальною вимогою для будь-якого освітнього закладу в Україні. Визначення поняття «безпечне освітнє середовище» надано у статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2]. Забезпечення безпечного освітнього середовища набуло особливої актуальності в Україні в умовах війни, яка ставить перед освітніми закладами безпрецедентні виклики. Військові дії в країні вимагають від ЗЗСО адаптуватися до нової реальності, де першочерговим завданням є гарантування безпеки та захисту усіх учасників освітнього процесу. В починаючи з 2022 року в Україні було прийнято низку важливих нормативних документів, спрямованих на допомогу ефективної організації навчання [1; 2–4].

Фізична безпека є найбільш важливим аспектом, що включає належне облаштування первинних укриттів, забезпечення доступу до них у разі повітряних тривог та здійснення навчань педагогічних працівників з питань цивільного захисту. Школи та інші навчальні заклади мають бути обладнані, щоб витримувати можливі загрози, і мають чіткі евакуаційні плани у випадку надзвичайних ситуацій.

Психологічна підтримка стає невід'ємною частиною навчального процесу, адже війна сильно впливає на емоційний стан учнів та

вчителів. Школи повинні забезпечити доступ до кваліфікованих психологів, які можуть допомогти учасникам освітнього процесу впоратися зі стресом, тривогою та іншими психологічними проблемами, спричиненими війною.

Відзначимо, що забезпечення безпечного освітнього середовища в умовах війни не лише спрямовано на захист фізичного та психологічного здоров'я учнів, але й вчить резиліентності, адаптивності та виживанню, що є життєво необхідними навичками в будь-яких умовах.

Адаптація навчального процесу також є ключовим питанням, оскільки необхідно враховувати нестабільність та можливі перебої в навчальному процесі. Впровадження гнучких форм навчання, таких як онлайн-освіта та змішане навчання, дозволяє продовжувати освітній процес навіть у складних умовах. Підтримка продовження освіти має бути забезпечена незважаючи на війну. Це включає забезпечення доступу до освітніх ресурсів, їх адаптацію до можливостей і потреб учнів, що зазнали переселення чи інших наслідків конфлікту. Соціальна інтеграція учнів, особливо переселенців і тих, хто постраждав від конфлікту, також є важливою частиною забезпечення безпечного освітнього середовища. Школи працюють над тим, щоб всі учні відчували себе прийнятими та залученими до спільноти, що значно полегшує їхнє соціальне та академічне пристосування.

Освітні заклади мають бути готові не тільки до моментального реагування на надзвичайні ситуації, але й до довгострокового планування, зокрема розробки стратегій мінімізації ризиків для учнів та персоналу.

Таким чином, забезпечення безпечного освітнього середовища в умовах війни в Україні включає комплексний підхід, що об'єднує фізичну безпеку, психологічну підтримку, адаптацію освітнього процесу, соціальну інтеграцію, що допомагає впоратися з негативними наслідками війни.

Вчитель відіграє ключову роль у проектуванні безпечного освітнього середовища у школі, оскільки є однією з основних фігур, котра безпосередньо взаємодіє з учнями та впливає на створення навчального середовища. Розглянемо основні аспекти, в яких роль вчителя є критично важливою: 1) створення психологічної безпеки (вчителі можуть виявляти та реагувати на емоційні потреби учнів, забезпечуючи підтримку та розуміння, що допомагає дітям відчувати себе в безпеці; вони також можуть розпізнавати ознаки булінгу, тривоги або депресії серед учнів і вживати заходів для їх розв'язання, співпрацюючи з шкільними психологами, адміністрацією та батьками); 2) забезпечення фізичної безпеки (вчителі є відповідальними за дотримання правил безпеки у класі та школі загалом, вони повинні знати

і впроваджувати процедури евакуації, а також регулярно проводити інструктажі з безпеки та першої допомоги); 3) сприяння соціальній інтеграції та інклюзії (вчителі мають суттєвий вплив на формування відносин між учнями, вони можуть розвивати навички співпраці, взаєморозуміння і поваги між учнями, боротися з дискримінацією та сприяти культурі рівності та прийняття у шкільному середовищі); 4) реалізація освітньої адаптації та інновацій (вчителі відіграють важливу роль у адаптації навчальних програм і методик до потреб усіх учнів, забезпечуючи можливість отримання ними доступу до якісної освіти, здійснюють інтегрування технологій та інноваційних підходів для покращення навчального процесу, що також сприяє безпеці); 5) розвиток навичок безпечної життєздатності та критичного мислення (вчителі навчають учнів критично мислити, самостійно приймати рішення та ефективно реагувати на виклики, аналізувати інформацію та розуміти світ навколо себе); 6) моделювання відповідальної поведінки (вчителі, використовуючи активні методи навчання, навчають вирішувати конфлікти мирним шляхом, відстоювати справедливість, поважати індивідуальність кожного, навчають способам дій у критичних ситуаціях тощо); 7) сприяння здоровому способу життя (вчителі можуть проводити заняття та впроваджувати ініціативи, що пропагують здоровий спосіб життя, зокрема правильне харчування, фізичну активність та психічне здоров'я; такі зусилля сприяють загальному благополуччю учнів і запобігають багатьом проблемам зі здоров'ям); 8) комунікація з батьками та спільнотою (вчителі відіграють важливу роль у зміцненні зв'язків між школою та сім'єю учнів, а регулярне спілкування та залучення батьків до освітнього процесу збільшують прозорість і співпрацю, сприяючи створенню синергії, що підвищує безпеку та комфорт учнів); 9) навчання та розвиток навичок управління ризиками (вчителі можуть організовувати тренінги та воркшопи, що вчать учнів ідентифікувати потенційні ризики і ефективно їм протистояти, що особливо важливо для підготовки до надзвичайних ситуацій).

В реаліях сьогодення така спрямованість діяльності вчителя закладу загальної середньої освіти дозволяє йому бути відповідальним та активним учасником формування безпечного освітнього середовища, яке сприятиме загальному розвитку та безпеці всіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Державна служба якості освіти України Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. 2022. Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnieseredovishhe-novi-vim/> (дата звернення: 3.04.2024)

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року № 463-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Кабінет Міністрів України Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти (№ 301-р від 07 квітня 2023 р.). Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-kontseptsiibezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301> (дата звернення: 12.04.2024).

4. МОН України. Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (№ 03-1870/162-2 від 14 червня 2022 р.). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf> (дата звернення: 5.04.2024).

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА РІВЕНЬ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кушнірук С. А.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Інновації у галузі вищої освіти України спрямовані на розвиток наукової складової, тому провідне місце на всіх етапах фахової підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців з вищою освітою належить науково-дослідній діяльності.

Впровадження експериментальної програми уможливило окреслити провідні чинники, що мають вплив на ефективність організації науково орієнтованого освітнього середовища у ЗВО, – рівень готовності майбутніх викладачів до науково-дослідної діяльності.

Грунтовний аналіз науково-педагогічних досліджень дав підстави здійснити тлумачення змісту та суті поняття «готовність майбутнього викладача до науково-дослідної діяльності» [1; 2].

Так, готовність студентів до науково-дослідної діяльності у процесі навчання у ЗВО протрактовуємо як складне соціально-педагогічне утворення в структурі особистості майбутнього викладача, що охоплює: психологічну готовність (настрій, наявність бажання виконувати

певні дії), практичну готовність як сукупність загальних і фахових (спеціальних) компетентностей щодо роботи з науковим матеріалом відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня. Отже, готовність студентів до науково-дослідної діяльності є, з одного боку, комплексом мотиваційних якостей особистості, а з іншого, – сукупністю загальних і фахових компетентностей, що відображають прогнозовані результати навчання.

Мета нашого дослідження – визначити соціально-педагогічні чинники, що мають вплив на готовність студентів до науково-дослідної діяльності (НДД).

Анкетування студентів УДУ імені Михайла Драгоманова відбувалося на 1–2 курсі магістратури та Ph-D аспірантури. Опитувальник «Соціально-педагогічні чинники активізації науково-дослідної діяльності студентів» містив 20 запитань, що уможливило з'ясувати провідні чинники, які мають вплив на рівень готовності студентів до науково-дослідної діяльності.

Наведемо деякі результати анкетування. *Перший блок* запитань уможливив з'ясувати *об'єктивні* соціально-чинники, що впливають на *мотиваційну складову* готовності студентів до науково-дослідної діяльності (соціальний статус батьків, їх освіта тощо). Так, на запитання анкети «*Яка освіта у Ваших батьків*» 44 % респондентів відповіли – «Повна вища»; 35 % – «Молодший бакалавр»; 2 % батьків мають науковий ступінь кандидата або доктора наук; 19 % – мають незакінчену вищу освіту. Інші результати: «*Ваші батьки працюють за фахом, який отримали в закладі освіти?*» («Так» – 48 %, «Ні» – 52 %); «*Ким працюють Ваші батьки?*»: «Робітник державного підприємства» – 18 %, «Інженерно-технічний працівник державного підприємства» – 2 %, «Військовослужбовець, працівник правоохоронних органів» – 18 %, «Підприємець» – 4 %, «Працівник бюджетних сфер культури, освіти, медицини» – 36 %, «Працівник управлінського апарату комерційного підприємства» – 4 %, «Домогосподарка» – 16 %, «Робітник комерційного підприємства» – 14 %, «Безробітний або інше» – 4 %.

Другий блок запитань дозволив окреслити *суб'єктивні соціально-педагогічні чинники*, що мають вплив на *професійно-педагогічний блок* у фаховій підготовці майбутнього спеціаліста. Наведемо найбільш суттєві відповіді на питання, які уможливлюють виявити ставлення студентів до майбутньої професії. На запитання опитувальника «*Чому Ви обрали свою спеціальність?*» студенти відповіли так: «Щоб отримати професію відповідно до здібностей» – 33,3 %, «За порадою друзів, знайомих» – 14,5 %, «З міркувань престижу» – 1,4 %, «Через

невеликий конкурс» – 17,4 %, «Щоб продовжити сімейну традицію» – 7,2 %, «Інші» – 26,1 %.

Третій блок запитань дав підстави науково обґрунтувати безпосередні чинники, що мають вплив на практичну готовність студентів та результативність науково-дослідної роботи. Так на запитання опитувальника «З чим асоціюється у Вас наукова діяльність?» студенти відповіли: «З можливістю заробити гроші» – 5,5 %, «З злиденним існуванням» – 15 %, «З високою кваліфікацією» – 21 %, «З престижною роботою» – 5 %, «З можливістю зробити кар'єру» – 9 %, «Зі суспільним визнанням» – 8 %, «З творчою діяльністю» – 16 %, «З можливістю самореалізації» – 17 %, «З владою» 3 %. Наступне запитання опитувальника – «Які проблеми виникають у студента, який вирішив здійснювати наукову діяльність?». Студенти обирали тільки 5 найбільш значимих, на їх погляд, проблем. Отримані результати нами було проранжовано. На першому місці 18,5 %, найбільш значимим, на думку студентів, стало: «Не має матеріального заохочення», на другому – «Проблеми з працевлаштування після завершення навчання у ЗВО» – 12,3 %, на третьому – «Незацікавленість викладачів» – 9,9 %, на четвертому – «Не має соціальних пільг як заохочення за наукову діяльність (путівки на відпочинок, безкоштовні екскурсії, лікування тощо)» – 8,6 %, на п'ятому – «Відсутнє моральне стимулювання (урочисте вручення грамот, оголошення подяки, почесних звань і т.ін.)» – 6,2 %. Інші проблеми набрали менше 5 % – «Відсутність матеріально-технічної бази для занять наукою (лабораторій, комп'ютерних класів та ін.)», «Немає можливості стажуватися за кордоном» та ін.

Четвертий блок запитань окреслював об'єктивні чинники, що мають негативний вплив на готовність студентів до науково-дослідної діяльності (наприклад, «Як Ви оцінюєте наявні умови для виконання студентами завдань науково-дослідної роботи (НДР) у Вашому ЗВО?»): «Сприятливі» – 21 %, «Задовільні» – 65 %. «Чи берете Ви участь у науково-дослідній роботі студентів?»: «Постійно» – 8 %, «Ні» – 55 %, решта – іноді.

Готовність майбутнього викладача до педагогічної діяльності формується як подолання формального ставлення майбутніх фахівців до виконання завдань науково-дослідної роботи, що розвивається у процесі «знаннєвого» навчання у ЗВО. Крім того, необхідно враховувати й особливості практичних завдань, які вирішуються в реальній професійній діяльності, з метою подолання суперечності між абстрактним предметом освітньої діяльності студента та конкретною професійною ситуацією.

Дослідження соціально-педагогічних чинників, що мають вплив на посилення науково-дослідної діяльності студентів УДУ імені Михайла

Драгоманова, уможливило окреслити найбільш значимі для здобувачів вищої освіти проблеми в організації та ході вирішення завдань НДДС у ЗВО: недостатнє фінансування наукових досліджень, не має матеріального стимулювання суб'єктів наукової діяльності; проблеми з працевлаштуванням після завершення навчання в університеті; не має соціальних пілг для заохочення за наукову діяльність; низький рівень мотивації викладачів.

Але незважаючи на недоліки, науково-дослідна робота студентів як один із видів пізнавально-творчої діяльності є найбільш ефективною формою фахової підготовки якісно нових конкурентоспроможних майбутніх викладачів.

Література:

1. Кушнірук, С. А. Науково-дослідницька діяльність як основа організації науково-орієнтованого освітнього середовища студентів ЗВО України. *Scientific and pedagogical internship «Pedagogy and psychology: productive interaction in the educational process»* : Internship proceedings February 8 – March 19. 2021. Wloclawek, Republic of Poland : «Baltija Publishing», 140 p. (74–78).

2. Svitlana Kushniruk. Nataliia Huzii, Sergey Yekimov, Sergii Yashanov, Olena Kholodenko. Using a problem-based approach to improve the professional readiness of students of physical and mathematical specialties. *Journal of Physics: Conference Series*. IOP Publishing (Bristol, UK, England). Applied Physics and Cyber-Physical Systems. 2021. Volume 1889 022011. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1889/2/022011>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Лубчук О. Д.

*доктор філософії у галузі права,
асистент кафедри теорії та філософії права
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

На сьогодні одним із ключових завдань правової освіти постає формування у студентів-правників системи знань та навиків, необхідних для здійснення професійної діяльності у непростих умовах

воєнного стану та післявоєнного відновлення. Зважаючи на те, що саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1], вагомим значення в процесі професійної підготовки майбутніх правників набуває передусім питання захисту прав людини.

Значимість праволюднинної проблематики зумовлена також тим, що саме права людини та їх гарантії відповідно до ст. 3 Конституції України слугують орієнтиром, який визначає зміст та спрямованість діяльності держави, а їх утвердження й забезпечення є її головним обов'язком. І хоч, як вірно зауважує М.В. Корнієнко, воєнний стан не може бути використаний державою для того, щоб «відмовитися» від свого обов'язку забезпечувати права людини, все ж він зумовлює можливість суттєвого обмеження останніх [2, с. 27–29]. Враховуючи наведене, умови сьогодення актуалізують важливість одержання майбутніми правниками належних рівня та обсягу знань про права людини як гарантовану законодавством міру її свободи, а також тих підстав, на основі яких така свобода може бути обмежена в умовах воєнного стану.

Не менш вагомим завданням, з огляду на євроінтеграційні прагнення України, вбачається акцентування уваги майбутніх правників на вивченні міжнародних стандартів захисту прав людини. Йдеться про закріплені у міжнародних актах, текстуально уніфіковані і функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст та/або обсяг прав людини, зумовлений досягнутим рівнем розвитку суспільства. До того ж відповідні стандарти встановлюють обов'язки держав щодо забезпечення, охорони й захисту прав людини й передбачають за їхнє порушення негативні наслідки юридичного або політичного характеру [3, с. 24–25].

Як наслідок, вироблення нових й забезпечення ефективності вже існуючих національних механізмів захисту прав людини має відбуватися із урахуванням міжнародних зобов'язань у відповідній сфері відносин, взятих на себе Україною. У зв'язку з цим обізнаність щодо існування відповідних стандартів та розуміння їхньої сутності й змісту слугують важливими складовими належної професійної підготовки правників в сучасних умовах.

Необхідним вбачається також звернення уваги майбутніх правників на основні виклики, з якими стикається юридична наука й практика в умовах воєнного стану, а також тенденції й перспективи розвитку останніх. В такий спосіб правнича освіта має зорієнтовувати на вивчення не лише наявного стану правового регулювання, але й тих завдань, які постають перед правовою доктриною та практикою сьогодні.

Наведене сприятиме підвищенню рівня поінформованості, розширенню світогляду майбутніх правників, а також виробленню у них критичного мислення – вміння, яке відіграє вагомую роль у здійсненні правничої діяльності в умовах сьогодення.

До того ж, зважаючи на низку трансформацій, яких на сьогодні зазнають політична й соціально-економічна сфери відносин в Україні, важливим завданням правової освіти вбачається формування політичної та економічної культури майбутніх правників. Перша відображає політичні знання юриста та його оцінку закономірностей функціонування й розвитку політичної системи суспільства, що є основою прийняття неупереджених рішень у правничій діяльності в умовах політичної трансформації. Натомість друга виражає ступінь оволодіння правником основами економічних знань, розуміння закономірностей функціонування та розвитку економіки як сфери життєдіяльності суспільства, а відтак використання їх у професійній діяльності [4, с. 124–125]. Обидві є важливими складовими професійної культури правника. До того ж високий рівень політичної грамотності та здатність до економічного аналізу є важливими елементами вироблення комплексного підходу до пізнання й оцінки державно-правових явищ в сучасних умовах.

Водночас важливо, щоб засвоєння теоретичних знань супроводжувалось виробленням у майбутніх правників відповідних практичних навиків їх застосування у професійній діяльності. В цьому контексті вагомим значення набуває залучення студентів до практичної діяльності під керівництвом досвідчених правників. Саме підвищення рівня практичних знань, умінь та навичок студентів юридичних спеціальностей є ключовою метою юридичних клінік – структурних підрозділів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», та створюються як база для практичного навчання й проведення навчальної практики студентів старших курсів [5]. Як вірно зауважує М.Т. Лоджук, шляхом залучення студентів в юридичну сферу ще під час академічного навчання, забезпечується формування юристів, здатних швидко, за умови обмеженого доступу до джерел права, здійснити аналіз фактичних обставин справи, сформуванню правову позицію, підготувати усну або письмову консультацію, а також скласти документи правового характеру [6, с. 38].

На сьогодні правнича клінічна освіта надає можливість студентам-правникам не лише ознайомитись із специфікою правового статусу окремих категорій громадян (військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб), але й набути реальних практичних навиків надання допомоги особам, що потребують особливої соціальної підтримки держави в умовах воєнного стану. В такий спосіб функціонування

юридичних клінік в умовах сьогодення виконує щонайменше дві важливі функції: по-перше, слугує засобом надання правничої допомоги соціально вразливим верствам населення; по-друге, є ефективним методом практичної підготовки майбутніх правників.

Поруч із цінністю набутого практичного досвіду у сфері вирішення реальних правових завдань серед очевидних переваг правничої клінічної освіти варто відзначити також формування у студентів-консультантів особистих характеристик, важливих для майбутньої професійної діяльності. Оскільки правник повинен володіти цілим комплексом відповідних якостей: від базових (моральних та ціннісно-етичних, когнітивних, критичного мислення, емпатії, глибини сприйняття), – до практичних (ефективної комунікації, стресостійкості, самопрезентації тощо) [7, с. 124]. За таких умов важливим завданням правової освіти, зокрема в умовах воєнного стану, постає формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців у галузі права [8, с. 203]. Саме система інтерналізованих правових цінностей в сукупності із правовим досвідом визначають рівень їхньої правової культури.

Враховуючи вищенаведене, важливо, щоб правова освіта в Україні в умовах воєнного стану була зорієнтована на: одержання майбутніми правниками необхідних знань про закономірності розвитку державно-правових, політичних та соціально-економічних явищ й процесів; вироблення у процесі академічного навчання практичних навиків надання правничої допомоги; а також формування світогляду, заснованого на повазі до прав людини, та зорієнтованого на дотримання морально-етичних стандартів справедливості, гуманізму й патріотизму.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
2. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 27–31. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/7.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
4. Аронов Я. Професійна культура юриста та її значення у юридичній діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01; ВНЗ «Ун-т економіки та права «КРОК». Київ, 2019. 223 с. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/aronov_2020-disertatsija.pdf (дата звернення: 07.04.2024).

5. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 07.04.2024).

6. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 328 с.

7. Правнича клінічна освіта в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Суценка. Київ : Ваіте, 2020. 274 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/481582.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

8. Варавя І. П., Головка С. Г. Тенденції розвитку та модернізації правової освіти в Україні. *Юридичний вісник*, 2022. № 4(65). С. 202–208. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2022/4-65/29.pdf (дата звернення: 07.04.2024).

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КОГНІТИВНИХ АСПЕКТІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Любарець В. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інтелектуальних систем та цифрових технологій
Академія праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна*

Наслідки вторгнення росії призвели до безпосередньо вплинули на безкомпромісні зрушення у культурі сучасного людства. В умовах російської агресії ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, пригнічує процес розгортання соціальної творчості та життєтворчості особистості. Тому освітні процеси в сучасних реаліях потребують інноваційних підходів. Серед них слід особливо виділити фактор соціокультурних трансформацій. Це призводить до переосмислення та обґрунтування нових тенденцій в освітньому середовищі. Нові зміни мають як планетарний, так і національний виміри.

Система освіта в суспільстві повинна бути вирішальним генератором культурних цінностей особистості в соціумі, зреалізовану на її ціннісних орієнтаціях, когнітивних здатностях та мотивах комунікації [1].

На сучасному етапі розвитку цивілізації необхідною умовою є випереджувальна властивість володіння інформацією для вибору

адекватної актуальної поведінки та успішного прогнозування майбутніх подій, що робить людину більш адаптованою та створює відчуття захищеності.

В даний час ведуча роль інформації в житті кожного індивіда та суспільства є незаперечним фактом, який змусив експертів Ради Європи прийти визначити, що особливістю сучасного світового розвитку освіти є пріоритетна роль розумової діяльності, перехід до когнітивних та ендогенних процесів у суспільстві, які зумовлюють новітні процеси в різних сферах людської діяльності.

Орієнтація України на інтеграцію в Європейський Союз, сучасні підходи в освіті вимагають креативного потенціалу в процесі розбудови інформаційного суспільства. Соціалізація освітніх процесів потребує формування інформаційно-освітнього середовища (ІОС) в контексті соціокультурних та особистісно-орієнтованих змін в освіті [2]. Тому провідною метою освіти в Україні є формування єдиного інформаційно-освітнього середовища (ІОС) й усвідомлення багатомірної трансформації його процесів.

Створення інформаційного освітнього середовища, стало предметом низки досліджень: Н. Бахмат, В. Бикова, А. Гуржія, Л. Карташової, та інші. Автори пропонують різні підходи до розуміння суті і структури інформаційно-освітнього середовища (ІОС).

Радикальні реформаторські стратегії оновлення змісту освіти визначають актуальність дослідження соціально-когнітивних аспектів розвитку сучасної освіти в умовах створення ІОС. Модернізаційні тенденції в освіті мають вплив на інноваційний підхід побудови ІОС. Саме європейський вибір України, її самоствердження та самореалізація як цивілізованої держави визначають характер, зміст та спрямування всіх освітніх процесів у державі.

Оновлення змісту освіти здійснюється паралельно, в межах розвитку держави, і є має бути випереджувальним каталізатором конструктивних перетворень суспільних процесів в Україні.

Сучасна освіта стає все більше когнітивною. У своїх дослідженнях вчена М. Нестерова [1] акцентує на інтерактивних методах соціальної когнітивістики. Соціально-когнітивний аспект базується на самоінструкції, самоорганізації, саморегулятивному освітньому процесі контрольованого іншими, тобто освіта на засадах навчання впродовж життя.

Отже, важливим є дослідження когнітивних технологій інформаційно-освітнього середовища разом із соціальними детермінантами в контексті потреб модернізації української освіти.

Література:

1. Cognitive technologies in education and social practice possibilities of application / by edition N. V. Kochubey, V. O. Nesterova. LAP LAMBERT Academic Publishing. 2018. 190 p.

2. Любарець В., Родінова Н., Літовка-Деменіна С. Професійна підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в умовах інформаційно-освітнього простору сталого розвитку. *Стратегія післядипломної освіти для сталого розвитку* : колективна монографія / [за ред. Н.М. Рідей, Л. М. Панченко]. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. С. 190–232.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕТОДИК

Ляшкевич А. І.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
та інноваційної педагогіки
Херсонська державна морська академія
м. Херсон, Україна*

Умови війни створюють серйозні виклики для спілкування як на міжособистісному, так і на міжнародному рівнях. Вимоги до ефективного обміну інформацією та комунікації у воєнний період виходять за межі звичайних ситуацій. Досягнення успішного спілкування в таких умовах вимагає застосування спеціальних методик, які дозволять максимізувати розуміння, забезпечити швидку передачу інформації та зменшити можливість помилок і непорозумінь. У цьому контексті розгляд використання спеціальних методик для підвищення ефективності комунікації стає надзвичайно актуальним.

У даній роботі ми проаналізуємо методи, їхню ефективність та можливі перспективи в контексті покращення спілкування в умовах війни.

Деякі спеціальні методики, які можуть бути застосовані для підвищення ефективності спілкування у вищих закладах освіти в умовах війни, складаються з багатьох факторів. Одним із них є стандартизовані процедури комунікації, що полягають у розробці й використанні чітких і стандартизованих процедур для обміну інформацією, які можуть

забезпечити швидко передачу даних між різними військовими підрозділами чи між силами різних країн. Також важливою є кодована комунікація, що використовує кодовані або зашифровані засоби комунікації, і може зменшити ризик прослуховування інформації або її неправильного сприйняття. Технологічні засоби комунікації, що мають на меті використання сучасних технологій, таких як радіо, супутниковий зв'язок, цифрові мережі тощо, які можуть значно прискорити передачу інформації та забезпечити зв'язок у реальному часі. Інтеркультурна комунікація, особливо в контексті міжнародних війн, сприяє розумінню культурних особливостей і традицій інших країн, що допоможе уникнути непорозумінь та конфліктів. Значущим фактором є тренування спеціалістів, оскільки регулярне тренування військових та дипломатичних працівників у сфері комунікації і взаємодії у критичних ситуаціях може покращити їхні навички в управлінні стресом та ефективному обміні інформацією під час кризових ситуацій. Підтримка психологічного здоров'я також впливає на забезпечення психологічної підтримки осіб, які беруть участь у комунікації під час військових дій, та може допомогти знизити рівень стресу і покращити якість прийняття рішень та комунікації в цілому [3].

Питанням, що розкривають сутність і зміст комунікаційних процесів, розвитку комунікативних умінь і навичок, а отже спеціальним методикам з метою підвищення ефективності спілкування у своїй праці приділяють увагу такі дослідники: Бех І. Д. [1], Волкова Н. П. [2], Гаєвський Б. А. [3], Гнатюк Т. А. [4], Зязюн І. А. [5], Марченко А. І. [6], Слепухов М. І. [7] та інші.

У воєнний період ефективний обмін інформацією та комунікація в процесі здобуття вищої освіти можуть бути критично важливими для забезпечення безпеки, координації дій та ефективності навчання. Важливими є загальні вимоги в організації освітнього процесу: безпека інформації (у воєнний час безпека інформації стає пріоритетом, тому важливо застосовувати надійні методи шифрування та забезпечення конфіденційності даних, щоб запобігти доступу до чутливої інформації третіх осіб); надійність комунікаційних засобів (умови воєнного часу можуть бути непередбачуваними, тому важливо мати надійні комунікаційні засоби, які працюватимуть навіть у складних умовах, таких як відсутність електроенергії або знищення інфраструктури); швидкість передачі інформації (у воєнних умовах швидкість передачі інформації може бути критично важливою для прийняття стратегічних рішень і системи комунікацій мають бути здатні передавати інформацію швидко та ефективно); резервне копіювання та відновлення (під час воєнних дій існує великий ризик втрати даних через руйнування інфраструктури, тому важливо мати системи резервного копіювання

та відновлення, які забезпечать збереження даних та швидке відновлення після можливих втрат); інтеперабельність (у воєнний час різні групи та організації можуть використовувати різні комунікаційні системи і їх інтеперабельність (здатність взаємодіяти між собою) є важливою для координації дій та обміну інформацією; тренування та навчання (важливо навчати військових особового складу використовувати доступні комунікаційні засоби та враховувати особливості воєнного періоду при обміні інформацією); забезпечення зв'язку з центральними командуваннями (у воєнний період важливо мати засоби комунікації для зв'язку з центральними командуваннями, щоб отримувати інструкції та повідомлення про стратегічні зміни та директиви) [6; 7]. Але слід зазначити, що ці вимоги можуть варіюватися залежно від конкретної ситуації в організації освітнього процесу та військових потреб.

У контексті покращення спілкування в умовах війни освітній процес відіграє важливу роль у підготовці майбутніх фахівців до ефективного обміну інформацією та комунікації. Розглянемо деякі методи освітнього процесу, їхню ефективність та перспективи: 1. Симуляційні тренування дають можливість практикувати на симуляторах використання різних комунікаційних засобів та процедур у реалістичних умовах. 2. Використання інноваційних технологій в навчальному процесі (віртуальна або розширена реальність) є ефективними засобами розвитку комунікативних навичок у військових умовах. 3. Інтерактивні навчальні програми, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, стануть ефективним засобом підготовки майбутніх фахівців. Вони охоплюють вправи на спілкування, рольові ігри та інші методи, спрямовані на практичне вивчення комунікаційних стратегій та технік. 4. Особисте навчання та менторство допоможуть здобувачам у вдосконаленні комунікативних навичок. 5. Спеціалізовані тренінги з розвитку комунікативних навичок сприятимуть здобувачам в оволодінні ефективними способами спілкування в умовах війни. Ці тренінги охоплюють вправи на вдосконалення навичок слухання, вимови, письма тощо. 6. Психологічна підготовка до стресових ситуацій покращать ефективність комунікації під час військових операцій [1; 5].

Отже, названі методи можуть бути ефективними для покращення спілкування в умовах війни, а їхні перспективи полягають у подальшому розвитку та вдосконаленні, зокрема за рахунок інтеграції новітніх технологій та психологічних підходів у навчальний процес.

Підвищення рівня ефективності спілкування в умовах війни шляхом застосування спеціальних методик у вищих закладах освіти є необхідною складовою для забезпечення безпеки, захисту і ефективного функціонування навчальних закладів під час конфліктних ситуацій.

Використання таких методик підтримує психологічний клімат в умовах нестабільності.

Застосування спеціальних методик спілкування в закладах вищої освіти може сприяти ефективній організації комунікації між адміністрацією, викладачами та здобувачами, забезпечуючи швидкий обмін інформацією та координацію дій у кризових ситуаціях. Крім того, ці методи допомагають учасникам освітнього процесу відповідати на виклики та адаптуватися до нових умов, забезпечуючи неперервність навчання у складних обставинах.

Таким чином, впровадження спеціальних методик спілкування у вищих закладах освіти є важливим кроком у забезпеченні безпеки та ефективності освітнього процесу під час воєнних конфліктів.

Література:

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. К. : ІЗМН, 1998. 182 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічні комунікації : навч. посіб. / Н. П. Волкова. К. : Академія, 2006. 256 с.
3. Гасвський Б. А. Основи науки управління : навч. посіб. / Б. А. Гасвський. К. : МАУП, 2007. 110 с.
4. Гнатюк Т. А. Ефективна комунікація як інструмент успішного управління бізнесом : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю „053 – психологія“ / Т. А. Гнатюк. Тернопіль : ТНТУ, 2022. 92 с.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. К. : МАУП, 2000. 312 с.
6. Марченко А. І. Проблеми успішного спілкування. Львів, 1990.
7. Слепухов М. І. Закони, закономірності, принципи та правила в педагогіці. *Рід. ук.* 2002. № 1. С. 10–13.

ФЕНОМЕН СТРЕСУ У РОБОТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВІЙНИ

Мельник О. С.

*викладачка кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Проблема вивчення феномену стресу у роботі різних фахівців була та залишається науково й практично потрібною та особливо актуалізується в умовах війни. Воєнні конфлікти завжди супроводжуються стресом, надзвичайними обставинами та травматичними подіями, які можуть мати негативний вплив на психічний стан людей. Це може призвести до змін у професійній поведінці, таких як втрата інтересу до роботи, апатія або розвиток емоційних розладів, що може призвести до психоемоційного вигорання.

Професійна діяльність педагога є дуже складною як за змістом, так і за формою. Вчитель не може обмежуватися тільки викладанням, від нього очікується бути чуйним до потреб учнів, спостерігати та розуміти їхні індивідуальні здібності, а також уміти ефективно спілкуватися з учнями, батьками, колегами по роботі [1, с. 64]. Особливо складно педагогам працювати в умовах війни, адже попри те, що вони самі знаходяться у постійному стресі, вони є орієнтирами для учнів та батьків і не можуть дозволити собі паніку, страх, відчай чи розчарування. Вони повинні віднайти в собі сили демонструвати психологічну стабільність, не втрачати самоконтроль в стані довготривалого стресу, вміло відновлюючи свої ресурси [4, с. 94].

Слід зазначити, що з точки зору психології, стрес являється феноменом усвідомлення, який виникає між вимогою, що висувається до особистості та її можливістю впоратись з цією вимогою. Відсутність рівноваги в цьому процесі активізує реакцію-відповідь на стрес [2, с. 312]. Виокремлюють позитивний (еустрес) та негативний (дистрес). Реакція на стрес у кожної людини є різною та залежить від її рівня стресостійкості та індивідуальних особливостей [3]. Іншими словами, стрес прийняти вважати захисною реакцією організму на зовнішні подразники, що проявляється фізично, психічно, емоційно та дає можливість адаптуватися до змін.

Виникнення стресу у педагогів в умовах війни зумовлене, головним, чином, впливом особливостей професійної діяльності у таких складних умовах на особистість вчителя. З-поміж найважливіших характеристик

роботи педагога – підвищена відповідальність, напруженість, наявність широкого кола обов'язків. Крім того, велику частину свого робочого часу педагоги проводять у стресовій атмосфері, а найбільш стресовими ситуаціями є: спілкування педагога з учнями, навчання, організація учнів під час повітряних тривог, дистанційне навчання, керівництво позакласною та самостійною роботою учнів [1, с. 66].

До того ж попри загальні прояви стресу, кожна окрема стресова ситуація викликає індивідуальну реакцію педагога та перш за все здійснює його вплив на його поведінку й самопочуття, характер та соціальну взаємодію з іншими суб'єктами освітнього процесу. Задля мінімізації негативного впливу стресу на особистість педагога та його роботу в умовах війни, на наш погляд, потрібно організувати проведення працівниками психологічних служб спеціальних тренінгів, вебінарів та індивідуальних консультацій для освітнього персоналу. Також на базі освітніх закладів варто створити для педагогічних працівників центри психологічної підтримки й допомоги, де вони зможуть одержати інформацію щодо адаптаційних стратегій та їх застосування, розвинути свою стресостійкість, навчатися ефективно долати стрес та успішно здійснювати свою професійну діяльність в умовах війни.

Отже, повномасштабна війна на території України супроводжується численними негативними психічними наслідками серед населення та різних професійних груп. Вагоме місце серед таких негативних наслідків займає стрес. Педагогічні працівники є однією з тих категорій, яка найчастіше перебуває у стані стресу. Розв'язання питань стресу в освітнього персоналу в умовах війни є важливим для ефективної організації освітнього процесу, життєдіяльності учнів та педагогів.

Література:

1. Карамушка Л. М., Шевченко А. М. Переживання персоналом освітніх організацій стресу в умовах війни. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану* : матер. XI Міжнародної науково-практичної конференції 20 травня 2022 року. Київ, 2022. С. 64–67.

2. Ковальська О. Психологічна стійкість педагога в умовах довготривалого стресу. *Управління. Інновації*. 2013. № 1. С. 311–316.

3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

4. Піддячий В. М. Професійна адаптація педагогів в умовах динамічних змін сучасного світу. *Сучасні проблеми підготовки вчителя: теорія і практика* : матеріали Звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України за 2021 рік (18–21 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 94–97.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗЗСО ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІХУ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІУМІ

Митник О. Я.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
педагогічного факультету*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Швидкий розвиток економіки та суспільних процесів, зникнення деяких професій і зародження нових, а також зміни в сутності існуючих – все це свідчить про те, що передбачити, які конкретні знання будуть потрібні людині у майбутньому, складно. Сучасному випускнику освітнього закладу важливо володіти навичками критичного мислення, здатністю знаходити та опрацьовувати інформацію, аналізувати ситуації та адекватно оцінювати результати. Також важливо бути здатним висловлювати свої думки зрозуміло для оточуючих, а також конструктивно спілкуватися з іншими людьми. Це передбачає вміння не тільки обґрунтовано висловлювати свою точку зору, але й бути відкритим до думок і поглядів інших. Важливо вміти вислухати партнера, зрозуміти його позицію, а потім спільно з ним оцінити і порівняти ідеї, щоб обрати найбільш оптимальний варіант. Таким чином, вміння мислити критично і конструктивно спілкуватися з іншими є ключовими для успіху в сучасному суспільстві.

Зважаючи на вище зазначене, головною метою освіти сьогодні є формування особистості учня-діяча, який у майбутньому зможе активно приносити користь як суспільству, так і собі. Цей учень повинен бути здатним створювати як матеріальні, так і духовні цінності, покращуючи своє життя та життя інших. Він також повинен бути здатним аналізувати та оцінювати наслідки своїх дій, аргументовано висувати свої ідеї та переконувати інших у їх цінності [1]. Для досягнення цих цілей важливо, щоб учень володів певними знаннями, навичками та якостями, які сприятимуть його розвитку та успіху у житті.

Знання повинні бути організовані в систему взаємопов'язаних компонентів, які допомагають розуміти об'єктивний світ. Крім того, для успішного відображення пізнання учень повинен мати інтелектуальнотворчі уміння. Це включає здатність аналізувати, синтезувати,

порівнювати та систематизувати поняття й факти, а також встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Такі уміння дозволяють учням використовувати знання для створення власних продуктів пізнавальної діяльності, наприклад, казок чи віршів, базуючись на навчальних матеріалах.

Для розвитку творчих здібностей важливо, щоб вчителі сприяли самоаналізу учнів щодо їхнього процесу мислення, усвідомлення та виправлення помилок. Крім того, для успішної інтеграції в суспільство дитина повинна мати комунікативні уміння та емоційно-вольові якості, що дозволяють їй конструктивно спілкуватися з іншими людьми [3].

Чинником, що сприяє розвитку особистості учня-діяча, є освітнє середовище у закладі освіти. Це середовище, де присутня ситуація розмірковування, допитливості та пошуку. У цьому контексті вчитель виступає як організатор розмірковування. Робота вчителя може бути спрямована у двох напрямках.

У першому напрямку вчитель самостійно проводить розмірковування, поступово залучаючи до нього учнів. Він ставить проблему, розкриває можливі шляхи її розв'язання і разом з учнями розмірковує, демонструючи наукове мислення та логіку переконання через аргументацію та висновки. Вчитель також ставить проблемні питання, що спонукають учнів до діалектичного мислення та наукового пошуку.

У другому напрямку вчитель надає учням можливість самостійно шукати шляхи розв'язання проблеми, але залишається активним учасником. Він спрямовує думку учнів, ставлячи їм евристичні питання та навчаючи ставити їх перед собою та іншими. Такий підхід стимулює самостійність та творчий підхід до вирішення проблем.

Під час вирішення навчальних завдань учителі мають наголошувати на унікальності, значущості та самостійності кожного учня, розглядаючи його як активного учасника процесу навчання. Створення ситуацій розмірковування на уроках дозволяє кожному учневі відчувати, що його власні думки та переконання мають вагу. Це допомагає учням зрозуміти, що правда не завжди є однозначною і може бути визначена через власний аналіз і розуміння. Кожен учень має можливість внести свої ідеї, пропозиції у вивчення теми або проблеми, що розглядається на уроці, розкриваючи свої власні перспективи та точки зору.

Ефективність розвитку особистості діяча відповідає певним психолого-педагогічним умовам, які включають у себе:

– Підхід, де освіта базується на ідеї визнання індивідуальності та унікальності кожної дитини, а також її життєвого досвіду. Це створює платформу для розвитку особистості кожного учня.

– Використання проблемного навчання для створення ситуацій розмірковування, що сприяє розвитку критичного мислення та активної участі учнів у навчальному процесі.

– Стимулювання інтелектуальної активності шляхом проведення уроків, де головною метою є розвиток поняттєвого мислення та мовлення учнів.

– Впровадження системи завдань розвивального характеру, які спрямовані на розвиток творчого та дивергентного мислення та мовлення учнів.

– Використання на уроках інтерактивних методів навчання, що залучають учнів до активної участі та сприяють їхньому особистісному розвитку.

Пропонуємо використовувати систему завдань, яка включає кілька блоків:

1. Перший блок: визначення родового поняття та підбір до нього видових понять, а також виявлення зайвого поняття серед них з обґрунтуванням своєї думки.

2. Другий блок: будування визначення поняття або виявлення помилки в запропонованому визначенні.

3. Третій блок: створення ланцюжка обмеження чи узагальнення обсягу поняття, де кожне наступне поняття має бути або вужчим, або ширшим за попереднє.

4. Четвертий блок: відображення за допомогою кругів Ейлера відношень між обсягами даних понять.

5. П'ятий блок: визначення істинності простого або складного судження.

6. Шостий блок: складання простого судження з використанням даних понять або наданого малюнка, розпочинаючи його відповідним узагальнюючим словом (всі (кожний, будь-який), деякі (принаймні один), жодний, завжди, інколи, ніколи) [2, 4].

Запропоновану систему можна успішно використовувати на різних уроках, як для гуманітарних, так і для природничо-математичних дисциплін. Вона дозволить створити комбінований урок для актуалізації знань або уроки для закріплення, узагальнення та систематизації вивченого матеріалу.

Сподіваємося, що створене розвивальне навчальне середовище у загальноосвітніх школах, яке базується на вищезгаданих психолого-педагогічних принципах, допоможе зробити процес навчання для учнів природним і ненав'язливим. Освіта перетвориться на процес, де навчання стане переважно самостійною діяльністю, виховання – активним самовихованням, а розвиток – постійним саморозвитком. Учні матимуть можливість вільно відчувати себе й виявляти свої здібності,

відкривати для себе світ, досліджуючи його, і поступово визначати свої інтереси та цілі. Це буде першими кроками до успішної адаптації та реалізації особистості в суспільстві.

Література:

1. Митник О. Я. Формування культури мислення молодшого школяра: теорія і практика : монографія. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 368 с.

2. Митник О. Я. Розвиток поняттєвого мислення учнів у процесі навчання. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 3. С. 12–16.

3. Митник О. Я. Розвиток когнітивної компетентності учнів у навчально-виховному процесі ЗНЗ засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2018. № 13. С. 71–82.

4. THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTIVE INTERACTION SKILL AS A COMPONENT OF SOCIAL SUCCESS OF JUNIOR PUPIL [Electronic resource] / Alexandr Mytnyk [et al.]. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION* : Proceedings of the International Scientific Conference. 2021. Vol. 2. P. 387–401. Mode of access: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6406>

ПСИХОЛОГО-ОСВІТНЯ ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Михайленко Т. І.

кандидат географічних наук,

доцент кафедри країнознавства та туризму

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення росії в Україну, що зумовлює актуальну потребу у пошуці нових можливостей щодо надання послуг реабілітації та оздоровлення, психологічного відновлення для різних категорій людей. Крім того, війна – досить дестабілізаційний процес в усіх аспектах життя, а тому цей вплив відчувають на собі не тільки дорослі, найбільше страждають діти. Адже діти дуже вразливі, а переживання травматичних подій під час війни може призвести до серйозних психологічних страждань

та різних накопичувальних наслідків: порушення сну та харчування, агресії, втрати контролю, небажанні комунікувати, навчатися та ін.

Соціально-психологічна реабілітація має важливе значення не тільки для самих дітей, батьків вимушених переселенців, а й для всього суспільства. Більшість дітей-переселенців психологічно нездатні самостійно повернутися в систему соціальних зв'язків і принципів мирного життя, тому постає потреба у спеціалізованому наданні соціальної та психологічної допомоги.

Однією із таких перспективних місцевостей, де діти-переселенці зможуть забезпечуватися комфортним перебуванням, організацією психологічної реабілітації та отриманням всіх необхідних послуг оздоровчого, а також освітнього характеру може бути еко-комплекс «Перлина Дзвінкава», який розташовується всього у 35 км від міста Києва у Фастівському районі (Боярська територіальна громада). Таке розташування еко-комплексу дозволяє з легкістю до нього дістатися: дорога займає 25–30 хвилин їзди автомобілем від міста Києва або приміською київською маршрутною № 778 («Київ – Яблунівка»), яка щогодини ходить від станції метро Нивки.

Влітку 2023 року за участі Міжнародної Асоціації Благодійних Організацій у співпраці з еко-комплексом «Перлина Дзвінкава», дитячим табором «Questy Camp», дипломованими психологами України, представниками ювенальної поліції, еко-парком Ясногородка, кінним клубом «Клондайк» була започаткована ініціатива щодо психологічної реабілітації дітей. Проект орієнтований на дітей віком 8–14 років, які зазнали впливу війни [2]. Мета даного проекту – цілорічне функціонування для залучення якомога більшої кількості дітей, які потребують психологічної допомоги. Курс оздоровлення та реабілітації складає 10 днів, де за одну зміну оздоровлюється 40 дітей. Основою розміщення, 4-разового харчування та психологічно-розважальної реабілітації слугує еко-комплекс «Перлина Дзвінкава» [1]. Природні умови території комплексу сприятливі для лікувально-оздоровчого впливу: м'який клімат (помірно-континентальний із достатнім зволоженням, досить теплим літом та помірно холодною зимою), наявність зелених масивів (обумовлює сприятливий мікроклімат місцевості), наявність річки Ірпінь.

До безпосередньої роботи із дітьми-переселенцями на території даного еко-комплексу долучається команда дипломованих психологів України (під наглядом яких проходять різноманітні активності, майстер-класи, навчання, ігри), адже вони є найважливішою складовою будь-якої соціально-психологічної реабілітації. Діти війни, особливо вразливі і потребують спеціалізованої високопрофесійної психологічної підтримки, тому до підбору психологів ставляться з особливими

обережністю та вимогами. Основними викликами для психологів стало поліпшення функціонально-емоційного стану кожної дитини, для вирішення якого потребується комплексний підхід. В результаті праці із психологами у дітей налагоджується сон, зменшується дратівливість, з'являється відкритість один до одного, розкриваються здібності.

Хоча основний акцент здійснюється саме на психологічній реабілітації дітей-переселенців, вбачаємо перспективи та можливості на базі еко-комплексу «Перлина Дзвінкова» долучати також команду педагогів на період кожного заїзду з метою надолужити прогалини в навчанні з різних шкільних предметів. Особливістю організації такого освітнього процесу полягатимуть у наступному: відхід від усталеної шкільної атмосфери, можливість роботи як індивідуально з дитиною так і у маленьких групах, використовувати різні та правильно підібрані методи і прийоми пояснення та засвоєння навчального матеріалу (ігрові технології, активні методи (спираються на творче та продуктивне мислення), інтерактивні квізи, колаборативні проекти, кейс-задачі, рольові ігри, дискусії, круглий стіл та ін.) в конкретних умовах, перебування на свіжому повітрі, наявність бомбосховища на випадок тривоги.

Зважаючи на те, що початок бойових дій докорінно вплинув на організацію освітнього процесу, саме тому поєднання співпраці як психологів, так і педагогів в період заїздів на базі еко-комплексу «Перлина Дзвінкова» дозволить набагато швидше адаптувати дітей-переселенців до норм звичного життя, покращити комунікацію та співпрацю між собою, розвинути критичне мислення, здатність розв'язувати проблеми тощо.

Література:

1. Оздоровчий центр «Перлина Лайф» 2023. URL: <https://perlyna-otdyh.com.ua/uk/poslugi/ozdorovytelnyj-czentr> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Проект психологічної реабілітації дітей. 2023. URL: <http://www.poryatunok.com/> (дата звернення: 25.03.2024).

АДАПТИВНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Мішин М. В.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри олімпійського та професійного спорту
Харківська державна академія фізичної культури
м. Харків, Україна*

За визначенням Х.Р. Хіменес та О.Р. Задорожньої [8, с. 91] наша спільнота ще досі належним чином не адаптована до потреб осіб з інвалідністю, що переважно спровоковано ментальністю українського суспільства.

Водночас важливо зауважити, що однією з ознак цивілізованого суспільства є його ставлення до осіб з інвалідністю. Широке поширення має точка зору, згідно з якою турбота суспільства про своїх співгромадян даної категорії є важливим показником його морального здоров'я, культурного і соціального розвитку [5, с. 39].

У зв'язку з цим та подіями, в яких опинилась наша країна, на українське суспільство, як ніколи раніше, лягає велика відповідальність щодо осіб, які придбали інвалідність.

Мета дослідження – визначити проблематику сучасного розвитку адаптивної фізичної культури в Україні.

Для виконання поставленої мети використовувався комплекс загальнонаукових методів: аналіз науково-методичної літератури та узагальнення даних сучасних досліджень.

На сучасному етапі Україна повинна активніше прямувати шляхом розбудови суспільства, в якому гуманістичні ідеали мають посідати домінуюче місце в системі людських орієнтирів, а принципи гуманізму, людяності, поваги до особистості та її гідності стануть безумовними пріоритетами та нормами як офіційної політики, так і повсякденного життя [7, с. 64].

Гуманістична парадигма суспільства III тисячоліття передбачає, серед іншого, її спроектованість на ставлення до осіб з інвалідністю, чисельність яких на сьогодні в Україні виявляє стійку тенденцію до зростання [6, с. 1].

У теперішній час в Україні сформовані лише основні контури освітнього, наукового, правового та інформаційного простору осіб з інвалідністю різних нозологічних груп не зважаючи на те, що протягом останнього десятиліття в нашій країні накопичено науковий і методичний матеріал з адаптивної фізичної культури у вигляді статей, навчальних і методичних посібників [2, с. 484].

Так сучасні фахівці визначають адаптивну фізичну культуру, як частину фізичної і загальнолюдської культури, яка виконує важливі соціальні та педагогічні функції щодо духовного і фізичного розвитку. Вона об'єднує в собі: адаптивне фізичне виховання, адаптивний спорт, адаптивну рухову рекреацію, адаптивну фізичну реабілітацію, креативні (художньо-музичні) тілесно-орієнтовані практики адаптивної фізичної культури, екстремальні види адаптивної рухової активності, сутність яких полягає в багаторазовому використанні фізичної вправи – універсального засобу і методу ініціації рухової активності осіб з інвалідністю.

Разом з тим, як зазначають О.С. Хруль та А.В. Гета [9, с. 152], досить швидкий розвиток та впровадження адаптивної фізичної культури в систему освітніх і наукових організацій та установ породили ряд труднощів і протиріч, обумовлених недостатньо чіткою розробленістю її проблемного поля, методологічних основ, принципів, функцій та ін. Це пов'язано з відсутністю концепцій та локальністю об'єктної галузі досліджень, що мають загальний характер і тим самим обмежують сферу їх можливих екстраполяцій. Тільки поодинокі дослідження розкривають приватні методики та моделі інтеграції осіб з інвалідністю з позицій загальної культури та теорії фізичної культури з урахуванням гуманістичних тенденцій її розвитку, наголошуючи на необхідності особистісно-орієнтованої адаптивної фізичної культури з метою соціалізації та інтеграції цієї категорії людей у суспільство [2, с. 484].

Загалом адаптивна фізична культура базується на загальній теорії і методиці фізичної культури, однак, на відміну від неї об'єктом пізнання та перетворення є особи з інвалідністю. Тому на думку Н.О. Борецької [1, с. 18] однією з головних проблем адаптивної фізичної культури є проблема вивчення потреб, мотивів, інтересів, орієнтованих на особливості їх індивідуальності; проблема дослідження процесу формування та коригування концепції життя цієї категорії населення; подолання психологічних комплексів за допомогою засобів і методів фізичної культури і спорту.

Крім цього, подальше формування адаптивної фізичної культури можливе лише на основі інтеграції знань про структуру й зміст фізичної культури та знання нормальної і патологічної анатомії, корекційної педагогіки, відомостей з медико-біологічних і соціально-психологічних навчальних наукових дисциплін, медицини, фізіології, психології та інших суміжних наук, в інтеграційній галузі освіти, науки, культури і соціальної практики, за умов наявності продуманих програм та компетентних фахівців [3, с. 30; 4, с. 93].

Система стратегічного планування рухової адаптації та адаптаційного процесу загалом на підставі екосистемного аналізу сприяє більш

ефективному розширенню адаптаційного потенціалу, що супроводжується зменшенням залежності осіб з індивідуальними особливостями від конкретних умов середовища, а отже, покращенню якості життя [3, с. 30].

Саме тому, сьогодні дуже важливим є здійснення заходів щодо забезпечення повноцінного життя осіб з інвалідністю і розуміння необхідності модернізації існуючої системи адаптивної фізичної культури.

Кризова ситуація, що склалася в даний час у нашій країні, і яка пов'язана з різким збільшенням осіб з інвалідністю, вимагає вирішення питань позбавлення ними від зневаги і страхів, пошуку шляхів реалізації себе для продовження повноцінного життя та зміни ставлення українського соціуму до них.

Це потребує формування нової платформи адаптивної фізичної культури, з урахуванням комплексного підходу та найбільш точного вироблення індивідуальних програм та стратегій їх фізичної, психологічної та соціальної реабілітації, створення бази для формувань рухових навичок і адаптації організму до фізичних навантажень, що дозволить прискорити процес відновлення фонду життєвоважливих умінь і навичок, необхідних у побутовій та трудовій діяльності.

Література:

1. Борецька Н. О. Адаптивне фізичне виховання : навчально-методичний посібник. Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2019. 216 с.

2. Гета А. В. Адаптивна фізична культура: методологія і розвиток у сфері вищої освіти. *Навчання, виховання й розвиток гармонійно розвиненої особистості в процесі занять фізичною культурою і спортом* : кол. моногр. Слов'янськ : ДДПУ, 2023. Розд. 5, 6. С. 481–506.

3. Колишкін О. В. Адаптивна фізична культура як важлива галузь соціальної практики. *Inclusion and Diversity*. 2023. Випуск 1. С. 28–32. doi: <https://doi.org/10.32782/inclusion/2023.1.6>

4. Маріонда І. І., Мордвінцев Г. О. Роль адаптивного фізичного виховання в системі педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Випуск 90. С. 90–93. doi: <https://doi.org/10.31392/NPUnc.series5.2022.90.18>

5. Мішин М. В. Перспективи розвитку та функціонування адаптивного спорту в сучасній Україні. *Новації, практики та перспективи розвитку фізичної культури і спорту* : матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Кропивницький, 15–16 квітня 2022 р. Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2022. С. 37–40.

6. Савлюк С. П. Профілактика та корекція порушень просторової організації тіла дітей 6–10 років з депривацією сенсорних систем у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... д. фіз. вих. : 24.00.02. Київ, 2018. 47 с.

7. Савлюк С. П., Романова В. І., Панчук І. В. Сучасні корекційно-профілактичні технології у процесі адаптивного фізичного виховання, погляд у контексті гуманістичною парадигми. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Випуск 9(117). С. 63–66.

8. Хіменес Х. Р., Задорожна О. Р. Адаптивний спорт у системі цінностей сучасного українського суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. 2018. Випуск 9(103). С. 90–93.

9. Хруль О. С., Гета А. В. Адаптивна фізична культура як феномен фізичного виховання. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та фізичного виховання* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, м. Полтава, 1 грудня 2022 р. Полтава, 2022. С. 151–153.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Мордовцева Н. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри початкової освіти

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Полтавська область, Україна

Реалії сьогодення на тлі повномасштабної агресії РФ проти України надали виклик не тільки суспільству загалом в усіх сферах життя та існування, а й поставив нові проблеми перед освітянською спільнотою – як продовжити надання якісних, ґрунтовних, проєвропейських знань здобувачам освіти всіх рівнів, за допомогою яких інноваційних технологій, прийомів, засобів тощо, а головне – зберегти комунікативний зв'язок між учасниками освітнього процесу, коли здобувачі могли б упевнено отримувати знання у вітчизняних вишах.

Процес педагогічної взаємодії, педагогічне спілкування постає над актуальним питанням в українській і зарубіжній педагогіці, динамічно

досліджуються цілі, функції, стилі, жанри, позиції у спілкуванні викладача, проблеми взаємодії, комунікативні стратегії тощо (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, В. Кузь, О. Мудрик, В. Панок, Дж. Аткинсон, В. Бурр, Е. Бершайд, К. Данцігер, Е. Джонс та ін.). Також особливої уваги приділяється як успішно комунікувати під час дистанційного або змішаного формату навчання у розвідках Н. Волкової, Е. Веренич, Л. Городенко, В. Гриценка, С. Кудрявцевої, Б. Кузікова, О. Купенко, В. Кухаренка, Т. Лаврик, М. Руденка, Т. Свириденко, Г. Яценко та ін.

Педагогічна взаємодія у дистанційному навчанні відбувається «в межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, зумовлений необхідністю спільної діяльності, сприйняття та розуміння інших у віртуальному просторі [3, с. 277].

Б. Грудинін, досліджуючи педагогічну взаємодію у контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми, підкреслює, що така взаємодія учасників педагогічного процесу є системою взаємного впливу суб'єктів, залучених до спільної цілеспрямованої діяльності на базі професійної освіти. Така діяльність відбувається через взаємоузгоджені дії агентів навчального процесу в ході педагогічної комунікативної акції [1, с. 248]. Погоджуємось, що узгодженість у спілкуванні, суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають існування індивідуально-рівноправних стосунків між викладачем та здобувачем освіти, а також адекватне залучення до цього процесу особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій, відповідних їм дій і вчинків) суб'єктів комунікації і спираються на застосування системи форм співробітництва.

Під час онлайн-спілкування головне для педагога знайти адекватні технології впливу на емоційний стан здобувача, зробити процес навчання комфортним, взаємно зрозумілим, результативним. При цьому варто дотримуватись принципів педагогічної взаємодії, як-от: а) оптимальне співвідношення індивідуального, особистісного і професійного розвитку; б) гуманізація (вплив педагога на поведінку, мотиви, інтереси, цілі, цінності учня з очікуваними і реальними відповідними реакціями на них); в) особистісний підхід, який орієнтує викладача на психологічну структуру особистості; г) самоорганізація, що відображає специфіку управління процесом формування творчої особистості й реалізації її творчого потенціалу; д) співробітництво, що спрямоване на утвердження взаєморозуміння, довіри і взаємної вимогливості педагога й учня, студента, слухача; е) духовність; є) громадянськість й патріотизм; ж) створення сприятливого середовища тощо [2].

Отже, спілкування є найважливішою стороною освітньої діяльності, ефективність якої залежить від вирішення різних педагогічних завдань і способів вибудовування комунікації педагогів зі здобувачами освіти.

Література:

1. Грудинін Б. О. Педагогічна взаємодія: вимоги в контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014, № 5(39). С. 245–255.

2. Дегтярьова Г. Принципи педагогічної взаємодії у професійній підготовці. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/6232/1/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F%D0%98_%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87_%D0%92%D0%97%D0%90%D0%84%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%87_2012.pdf

3. Ярошук Н. Ефективність педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. 2021. Випуск 9. С. 277–283.

РОЗВИТОК РЕЗІЛЬСНТНОСТІ У БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

Нагайчук О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Воєнні дії, що розгорнулися в Україні, стали потужним джерелом стресу, тривог для кожного громадянина, тому значно зросла потреба в психологічній допомозі. Цей тривалий емоційний натиск має значний вплив на всі сфери життя українців, створюючи ряд викликів для суспільства. Загальний психічний стан суспільства впливає на його фізичний стан – стан здоров'я, розвиток виробництва, рівень культури, освіченості, а отже на стабільність, конфліктність [1]. Психіка людини тісно пов'язана із безпекою її життєдіяльності, тому вплив небезпек зумовлюється психофізіологічними властивостями самої людини.

Професійна діяльність у таких складних умовах потребує від психолога наявності певних якостей. Однією з найважливіших є

стресостійкість (резильєнтність), яка дає психологу можливість ефективно працювати з людьми, які пережили травму, та надавати їм необхідну психологічну допомогу. Резильєнтність (психологічна стійкість, витривалість) – здатність проходити крізь життєві випробування, зберігаючи при цьому психічне здоров'я, особистісну цілісність [5].

Термін «резильєнтність» у перекладі з англійської означає стійкість (від. англ. resilience – резильєнтність, стійкість, життєстійкість, спроможність відновлюватись) [6, с. 84]. Найчастіше термін «резильєнтність» використовується для опису здатності психіки відновлюватися після впливів негативних факторів. У широкому розумінні резильєнтність – це здатність людини вибудовувати нормальне, повноцінне життя в складних умовах. У вузькому значенні вона трактується як здатність індивіда протистояти й адаптуватися до несприятливих і травматичних подій [3, с. 64–65]. Резильєнтні люди відрізняються стійким прийняттям реальності, глибокими цінностями та здатністю до імпровізації. [4, с. 41].

Поняття резильєнтності, набуло значної ваги у наукових дослідженнях закордонних та українських дослідників: Л. Адаменка, Дж. Бонанно, Е. Грішина, Є. Міллера, Е. Вернера, Ф. Валієва, О. Кокун, Г. Лазоса, Ф. Лозель, А. Локтіонова, В. Мазілова, А. Муравйова, О. Нагули, Л. П'янківської, О. Рильської, Т. Цюман та інші.

Специфіка роботи психолога полягає в постійному зіткненні з людськими емоціями, як позитивними, так і негативними. Психолог – робота на вістрі людських емоцій, оскільки часто стає свідком горя, розпачу, розгубленості, а також агресії, несприйняття та ворожості. Резильєнтність, або стійкість до стресу, є невід'ємною навичкою для майбутніх психологів, адже їхня професійна діяльність пов'язана з постійним емоційним навантаженням. Здатність ефективно долати труднощі, адаптуватися до мінливих умов та зберігати емоційну стійкість є запорукою успішного становлення та розвитку фахівця у цій сфері. Розвиток резильєнтності є важливим інвестицією в успішне майбутнє будь-якого психолога.

Під час вивчення курсу «Охорона праці та безпека життєдіяльності» (надалі «ОП та БЖД») здобувачі вищої освіти освітнього ступеню бакалавр спеціальності: «053 Психологія» отримують навички ефективного управління своїми емоціями та стресом, що сприяє збереженню психічного та емоційного здоров'я. Опанування знаннями та навичками з охорони праці дає бакалаврам не лише ґрунтовну теоретичну базу, але й практичні інструменти для ефективного управління ризиками та забезпечення безпеки на робочому місці, що стає надзвичайно важливим в умовах воєнного стану. Цей курс

озброєю студентів знаннями та алгоритмами дій у небезпечних ситуаціях, які можуть виникнути внаслідок військових дій або терористичних загроз, істотно підвищуючи їх готовність до реагування на надзвичайні ситуації різного характеру.

На думку Т. Алексєєвої аналізувати ризики означає досліджувати та вивчати загрозові життєві ситуації, аналізувати власну вразливість перед небезпеками та відсутністю належного захисту. Водночас аналіз ризиків – це аналіз подій у реальному світі. У психологічній науці ризик є станом, пов'язаним з необхідністю здійснювати певні дії та вчинки у ситуаціях з неоднозначним, а подекуди і непередбачуваним результатом. Таким чином, уміння усвідомлювати та аналізувати ризики у процесі життєдіяльності людини є базовим щодо забезпечення життєспроможності, розвитку та вдосконалення її особистості [2, с. 198].

У процесі вивчення тем: «Соціальні та психологічні фактори ризику», «Поведінкові реакції населення у надзвичайних ситуаціях» студенти знайомляться із:

- психологічною надійністю людини (методи оцінки психологічних особливостей людини, психодіагностичний метод; психологія натовпу, психологічні особливості українського народу);
- психологічною діяльністю людини (складові діяльності, психофізіологія праці, критерії психічного здоров'я людини);
- факторами зниження життєдіяльності людини (психічні травми, типи конфліктів, конфлікт із самим собою, захисні механізми від конфліктів, втома, перевтома);
- шляхами підвищення життєдіяльності людини (особливості психофізіологічного стану жінок, підлітків, людей похилого віку; психологічні засоби відновлення працездатності, профвідбір та профорієнтація).

Вивчення цих питань допомагає майбутнім психологам розвивати свою резильєнтність та готовність ефективно реагувати на різноманітні виклики і несподівані обставини. Активне використання симуляцій та практичних завдань дозволяє студентам отримувати практичний досвід, необхідний для дії в різних надзвичайних ситуаціях. Курс «ОП та БЖД» передбачає наступні можливості для розвитку резильєнтності здобувачів вищої освіти:

- Опанування методами саморегуляції: навчання методам релаксації та подолання стресу.
- Розвиток навичок вирішення проблем: вивчення правил безпеки та алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях.

– Формування відповідального ставлення до себе та інших: виховання цінності життя та здоров'я, а також дбайливого ставлення до власної безпеки та оточуючих.

– Підвищення стресостійкості: вивчення тем, пов'язаних з ризиками та небезпеками, з метою кращої підготовки до можливих небезпек, труднощів та зменшення гостроти реакції на стресові фактори та надзвичайні ситуації.

– Розширення знань про психологію безпеки: розуміння психологічних механізмів, що впливають на поведінку людей у надзвичайних ситуаціях, для кращого подолання емоційних потрясінь.

Висновок: Теоретичний аналіз показав, що курс «ОП та БЖД» має значний потенціал для розвитку резильєнтності у бакалаврів психологічної освіти. Аналіз результатів освітньої діяльності продемонстрував, що у здобувачів вищої освіти, які вивчали цей курс, спостерігається:

– Підвищення рівня саморегуляції, зокрема, кращий контроль над емоціями, здатність справлятися зі стресом та знаходити ресурси для подолання труднощів.

– Зростання стресостійкості, впевненості у своїх силах та здатності адаптуватися до мінливих умов сьогодення.

– Формування відповідального ставлення до себе та інших, розуміння важливості безпечної поведінки.

– Розширення знань про психологічні механізми, що впливають на поведінку людей у надзвичайних ситуаціях, та розвиток навичок подолання емоційних переживань.

Можна зробити висновок, що курс «ОП та БЖД» відіграє важливу роль у розвитку резильєнтності бакалаврів психологічної освіти. Це робить курс цінним доповненням до традиційної системи підготовки психологів, адже він не лише дає знання з фахових дисциплін, але й формує важливі особистісні якості, необхідні для успішної професійної діяльності майбутніх психологів. Адже, психолог, із розвиноюю резильєнтністю, може ефективно допомагати людям впоратися з емоційними переживаннями, зберігати власне психологічне здоров'я та емоційне благополуччя, бути прикладом стійкості та оптимізму для своїх клієнтів.

Література:

1. Адаменко Л. С. Актуальні підходи до проблеми дослідження резильєнтності. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*. 2020. № 5(58). С. 5–13.

2. Алексеева Т. В. Аналіз психологічних ризиків у процесі розвитку відповідальності студентів вищої школи: теоретичні засади. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 195–204.

3. Грішин Е. Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2021. Вип. 64. С. 62–81.

4. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Том 3 : Консультативна психологія і психотерапія*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26–64.

5. Романчук О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. URL: https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

6. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 38(2). 83–89. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Новоселецька І. Е.

*доктор філософії, доцент кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти*

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Через військову агресію Росії проти України життя українців знаходиться в постійній загрозі. Кількість людей, що зазнали страшних обстрілів, відвертого геноциду від солдат російської армії чи які втратили своїх рідних та близьких постійно зростає. Найбільш вразливими до цих страшних подій є діти раннього віку, адже вони потребують постійної підтримки дорослого котрий здатен створити відчуття безпеки та спокою, а також володіє інструментами та техніками, що допоможуть налагодити емоційний стан дитини. Та чи можуть дорослі, які самі знаходяться в постійному стресі та страху за власне життя і життя своїх дітей, надати підтримку комусь іншому? Аналізуючи теоретичні джерела та беручи до уваги умови життя українців (які змінюються чи не щодня) вбачаємо необхідність

актуалізації соціально-педагогічної підтримки батьків та дітей раннього віку задля збереження їх психоемоційного стану.

Не зважаючи на усі тягби спричинені воєнними діями усі освітні заклади, зокрема заклади дошкільної освіти (далі – ЗДО), продовжують свою роботу. Саме тому першочергову підтримку батькам та дітям раннього віку здатні надати вихователі ЗДО. Орієнтуючись на наукові розвідки Л. Гончар, Т. Лях, М. Лехолетової, В. Петровича, Т. Спіріної, О. Потіхи, Ю. Чемодурової констатуємо, що до найбільш доцільних засобів соціально-педагогічної роботи з батьками дітей раннього віку варто зараховувати ті, що ґрунтуються на діалозі, мають рефлексивну складову та є емоційно насиченими [1]. Зокрема, у процесі роботи з батьками та дітьми у період війни, з метою покращення виховного потенціалу батьків та допомоги дітям пережити наслідки травм, повинно переважати спілкування з елементами гри відповідно до очікуваних результатів (артспілкування, творчі завдання, проговорення батьками проблемних ситуацій тощо). Погоджуємось з групою науковців, які зазначають, що соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни має зосереджуватись на таких ключових аспектах: як виходити зі складних ситуацій з дітьми; як їх підтримати; як піклуватися про себе; як впоратися з власним страхом і тривогою [2, с. 27]. Також у роботах Т. Житнік та О. Половіної науково обґрунтовано вплив мистецтва на емоційну сферу дітей раннього та дошкільного віку, а також вплив творів мистецтва на розвиток у згаданих вище осіб soft skills, адаптивності, моральності та емоційної чутливості [3; 4]. Тому вбачаємо можливість соціально-педагогічної підтримки батьків та дітей шляхом залучення до спільної мистецької діяльності.

Важливо зазначити, що увага всього світу зараз звернена до України. Це проявляється в матеріальній допомозі, збройному забезпеченні та інтегруванні міжнародних програм з підтримки населення України. Заглядаючи в майбутнє нашої держави очевидною проблемою буде відновлення економічної, енергетичної та інфраструктурної сфер, а головне – покращення демографічної ситуації та відновлення психоемоційного стану населення. Саме тому вже зараз необхідно вивіщувати проблему збереження фізичного і ментального здоров'я дітей та їх батьків. Вбачаємо вирішення цієї проблеми шляхом надання психологічної, соціально-педагогічної підтримки батькам дітей раннього віку. До прикладу робота Дитячої точки «Спільно» від ЮНІСЕФ, яка публікує безліч рекомендацій експертів та корисні матеріали, щоб допомогти батькам та опікунам дітей знизити рівень стресу, впоратися з емоційним навантаженням та піклуватись про здоров'я, безпеку та розвиток дітей під час війни [5]. Ефективною вже

зараз є діяльність громадської організації «Фонд Маша», а саме його програма «Незламна мама», що націлена на стабілізацію емоційного стану жінок і дітей, які постраждали від війни [6]. Залучення батьків дітей раннього віку до подібних проєктів надасть їм можливість опанувати знаннями та навичками, що допоможуть в налагодженні власного емоційного стану, а також наповнить кейс батьківських лайфхаків, що будуть корисними у взаємодії з їх дітьми.

Батьки і працівники ЗДО продовжують співпрацю задля розвитку гармонійної особистості дитини раннього дошкільного віку і актуальним сьогодні залишається орієнтування освітньої політики України на головну цінність будь якої європейської держави – це досягнення сучасної якості освіти, її відповідність актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави. Але, зважаючи на умови життя в воюючій країні, до цього списку долучається збереження фізичного та ментального здоров'я її громадян.

Література:

1. Гончар Л. Соціально-педагогічна робота з батьками із сімей вимушених переселенців. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. (196). С. 21–26. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-196-21-26>
2. Лях, Т., Лехолетова, М., Петрович, В., Спіріна, Т. Соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни. *Вічливість. Humanitas*. 2022. 2. 24–30, URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.3>
3. Житнік Т. Онлайн-технології інтеграції дітей-біженців з України в німеччині засобами культури та мистецтва. *Science and Education*, 2023. № 2. С. 15–21. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-3>
4. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*. 2021. (2). С. 3–8. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37849>
5. Підтримка батьків та дітей під час війни. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parents-children-support-during-military-actions> (дата звернення: 13.04.2024).
6. «Незламна мама» – Фонд Маша. *Фонд Маша*. URL: <https://mashafund.org.ua/projects/nezlamna-mama/> (дата звернення: 13.04.2024).

ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ТА НАВИЧОК

Олексюк М. П.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
м. Кременець, Тернопільська область, Україна*

В умовах сучасного стану нашої держави та перетворень у суспільстві, пов'язаних із військовою ситуацією, накопичується безліч різноманітних завдань: економічного, політичного, соціального характеру, але є одне найбільш суттєве, без якого інші усі втрачають сенс тому, що саме воно і є ключовим фактором існування країни це завдання – виховання гідного громадянина, духовно багатой особистості, патріота своєї країни, здатного до самовдосконалення, саморозвитку та духовного наповнення. Однією з найбільших об'єктивних потреб серед ціннісних пріоритетів сучасної освіти є потреба внесення коректив у формування життєвих цінностей та навичок сучасної молоді.

Сучасна молодь суттєво відрізняється від молоді ХХ ст. і таке твердження можна відстоювати після здійсненого ґрунтовного аналізу сучасних досліджень щодо молоді, зокрема відрізняється вона саме за такими характерними ознаками:

1) інформаційне суспільство дозволяє молоді опановувати сучасну інформацію, класифікувати її, усвідомлювати й приймати відповідно до особистих інтересів та професійної підготовки їх як майбутніх фахівців;

2) сучасна молодь живе в країні, де розвивається демократія;

3) прагнення молоді до нового, їх оперативне сприйняття, пов'язане з обумовленим їх віком;

4) потенційна можливість здобувати освіту за кордоном в умовах європейського вектора та можливість здобувати освіту дистанційно в різних освітніх закладах.

Все це та багато інших факторів визначає особливості структури й динаміку розвитку життєвих цінностей та навичок сучасного молодого покоління.

Молодь в процесі навчання знаходиться в соціокультурному середовищі, яке має соціальні та психологічні особливості, що сприяють розвитку в них психологічних, педагогічних знань, вмінь, навичок

культурної комунікації, адже саме в шкільні та студентські роки здійснюється найактивніше їх залучення до цінностей культури та набуття навичок суспільної і політичної діяльності, а також інтенсивне розширення можливостей комунікації. В сучасній молоді активно формується світогляд, розширюється кругозір та розвивається пошукова діяльність.

Аналіз наукових досліджень висвітлює, що вивченню особливостей формування життєвих цінностей та навичок сучасної молоді присвячено ряд досліджень О. Жулінської, О. Коровки, В. Лісовського, С. Потапової, В. Попова та ін. В дослідженнях підкреслюється важливість освітнього простору для особистого становлення та духовного розвитку людини, її життєвих цінностей, навичок та установок, які сприяють формуванню гармонійно розвиненої особистості, її інтелектуальному й емоційному благополуччю, здоровій і позитивній поведінці. Особливе місце займають навички подолання труднощів, їх ще називають життєвими цінностями та навичками зміцнення здоров'я, які дають змогу молоді діяти самостійно в сучасному суспільстві. Ці навички сприяють усвідомленню прав і обов'язків людини, розумінню й повазі до прав інших, вихованню гідності, справедливості, толерантності, миролюбності, колективізму, відповідальності, впевненості та інших позитивних якостей. Навчання цим життєвим цінностям й навичкам відрізняється від традиційних методів, тому що формування особистих цінностей не ґрунтується на моральних вимогах, а добровільно підтримується через усвідомлення їхньої справжньої користі.

На відміну від багатьох традиційних методів і підходів до навчання, розвиток життєвих цінностей і навичок має на меті досягти позитивних змін у поведінці сучасної молоді. Тому він передбачає не лише зміни в знаннях, а й зміни у ставленні та навичках, які активуватимуть ці бажання і сприятимуть змінам у поведінці [1].

Навчання життєвим цінностям і навичкам є важливою складовою якісної освіти. Це підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці, адже сьогодні недостатньо бути професіоналом своєї справи, щоб отримати гідну роботу, а й володіти найважливішими навичками, які необхідно розвивати, зокрема: критично і творчо мислити, адекватно сприймати себе та інших, приймати обґрунтовані рішення, будувати конструктивні міжособистісні стосунки, вміння працювати в команді, демонстрування лідерських якостей, зацікавлення і мотивація інших, вирішення проблем та керування стресом [3].

Освіта, що базується на розвитку життєвих цінностей та навичок – це синтез найбільш успішного педагогічного досвіду та досягнень

психології, зокрема гуманістичної психології та теорій соціального впливу.

Питання виховання життєвих цінностей та навичок у молодого покоління є актуальним не тільки в Україні, а й за кордоном. Про це свідчать положення UNICEF Evaluation Office щодо формування позитивної поведінки, життєвих навичок, здатності долати труднощі на основі критичного мислення при виборі цінностей, рішень, ціннісного досвіду та вольових зусиль, які є необхідними для розуміння сенсу життя, визначення його мети та перспектив. Одним із способів вирішення цієї проблеми є використання Програми життєвих навичок, спрямованої на розширення знань дітей та молоді про абсолютні цінності, зміцнення або зміну їхньої поведінки та формування позитивного сприйняття себе і свого життя. Програма життєвих навичок була адаптована в різних країнах з урахуванням їхньої культури, мовного середовища та характеру освіти. Тому на основі питань і проблем, які потребують найбільшої уваги були запропоновані моделі позитивної поведінки для молодого покоління, що сприяло зміні та переліку життєвих цінностей і навичок. [4]. Згідно з методом Дельфі ВООЗ, найважливішими життєвими цінностями, навичками та вміннями є прийняття рішень, вирішення проблем, ефективна комунікація, творче мислення, самосвідомість, міжособистісні стосунки, емпатія, наполегливість, витривалість, здатність справлятися зі стресом, травмами та втратами, які відіграють важливу роль у їхній смисложиттєвій сфері, життєстійкість.

Розроблені програми Holistic education, в основу яких покладені ідеї Д. Грінберга, А. Маслоу, М. Монтесорі, Р. Стейнера, спрямовані на формування цілісної особистості, її самоактуалізацію, визначення сенсу життя через ставлення до інших людей, суспільства, природи. Завданнями таких програм є вироблення життєвих цінностей, які дозволяють особистості виживати і долати труднощі та проблеми у складних життєвих ситуаціях; самоактуалізації, коли особа прагне досягти у житті всього, що тільки можливо; невизначеності, як відсутності межі у своєму саморозвитку та самовдосконаленні, руху до значно вищих цінностей. Перевагою холистичних програм є прагнення охопити, розширити та інтегрувати різні смислові рівні особистості з опорою на її життєвий досвід. Головний акцент у програмі зроблено на рекомендаціях, щодо зміни способу життя, правильної постановки перед собою цілей та досягнення успіху. Важливим напрямком розробки є підготовка людини до подолання таких бар'єрів, як страх, тривога і почуття провини, а також опора на життєвий досвід, і до вирішення життєвих проблем через самовизначення і бажання щось змінити у своєму житті [4].

У цих програмах перевага надається інтерактивним, а не інформативним формам навчання. Активно використовуються такі інтерактивні методи навчання, як моделювання ситуацій, рольові ігри, дискусії та мозковий штурм. Мозковий штурм, рольові ігри, рефлексія та активна робота є найбільш поширеними формами та методами, що забезпечує їх ефективність та світове визнання.

Формування життєвих цінностей та навичок відбувається не тільки в аудиторній, а й у поза аудиторній діяльності, одним із основних завдань якої є виявлення особливостей, механізмів і значення самоствердження здобувачів освіти у соціальному і виховному середовищі та розробка методик, пов'язаних з конкретними напрямками і формами виховної поза аудиторної діяльності [2].

Зміст формування особистісного самоствердження молоді може бути реалізований у процесі організації різних видів поза аудиторної діяльності, зокрема – ціннісно-орієнтованої, пошукової, соціально-практичної, громадсько-корисної, трудової, освітньо-дозвілєвої, ігрової. Вирішальне значення для розвитку в молодого покоління моральних знань, вмінь та навичок особистісного самоствердження, формування цінних особистісних якостей, переконань, мотивів і ціннісних орієнтацій мало запровадження спеціальних науково-дослідницьких гуртків [5].

Головне завдання на заняттях науково-дослідницьких гуртків полягає в створенні сприятливих умов для активного відтворення здобувачами освіти вже засвоєного досвіду, що і є центральним фактором набуття ними життєво важливих компетентностей; використовувати, окрім компетентнісного підходу, особистісно-орієнтовані, диференційовані, культурологічні, гендерні та інші інноваційні за змістом підходи.

Відвідування та проведення майстер-класів, участь в екскурсіях, проведення оригінальних соціологічних досліджень, підготовка та організація свят і творчих зустрічей з представниками інших установ та гуртків ефективно стимулює творчий розвиток здобувачів освіти та різноманіття форм роботи. Не менш важливо допомагати молоді реалізувати свій потенціал, заохочувати подальший творчий та особистісний розвиток, надавати їм можливість представляти результати своїх наукових досліджень на різноманітних конкурсах, олімпіадах, змаганнях та тренінгах. Найважливіше – не втратити жодної обдарованої дитини, відкрити нові можливості для її самореалізації, підняти на якісно новий рівень індивідуального розвитку, вселити віру та впевненість у власних силах.

Основними напрямками діяльності таких гуртків є формування у гуртківців орієнтації та позитивних моделей соціальної поведінки

у складних життєвих ситуаціях; розуміння взаємовідносин у суспільстві, вирішення проблем соціальної адаптації, розуміння взаємодії соціологічної науки та соціальної практики; поглиблене вивчення сучасних проблем та шляхів їх вирішення; проведення науково-дослідницької діяльності.

У зазначених Програмах життєвих цінностей та навичок процес навчання та виховання здійснюється на основі позитивного самовладання, самостворення, визначення свого життєвого шляху, самопізнання, соціальної адаптації, розвитку моральних цінностей, гідності, свободи та чіткої особистої позиції у суспільстві.

Сучасні суспільні потреби у вихованні компетентних особистостей вимагають постійної роботи над модернізацією освіти. Це означає забезпечення адаптації до потреб і можливостей суспільства, конструктивні зміни в системі освітньої діяльності та переорієнтацію її на більшу продуктивність.

Отже, формування життєвих цінностей та навичок у сучасній молоді – це складний процес, що визначається різними факторами, зокрема сімейним вихованням та прикладом батьків, оскільки в багатьох випадках основні цінності та навички передаються з покоління в покоління через сімейні цінності та приклад батьків. Також важливим фактором є освіта та шкільна програма, оскільки освітнє середовище відіграє важливу роль у формуванні цінностей та навичок у молоді, навчаючи їх різним аспектам життя. Не менш важливим фактором є вплив засобів масової інформації та культури, адже сучасні технології і медіа цілком заповнили сучасну молодь і це суттєво впливає на формування у них цінностей та навичок.

Важливо надавати молоді можливість розвивати власні цінності та навички, виховувати у них критичне мислення та вміння приймати вірні рішення в різних життєвих ситуаціях.

Література:

1. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід к сучасній освіті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2349/1/Gutsan50025.pdf> (дата звернення 09.04.2024).

2. Дмитрук Н., Падалка Г., Кіреєв С. та ін. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. Київ, 2016. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/media> (дата звернення 06.04.2024).

3. Жулінська О. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в психолого-педагогічних умовах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/32-33/11zovppc.pdf> (дата звернення 11.04.2024).

4. Журба К. О. Сучасні програми та концепції, орієнтовані на виховання смисложиттєвих цінностей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Zhurba_dis.pdf (дата звернення 09.04.2024).

5. Коровка О. А. Шляхи формування життєвих цінностей в умовах модернізації освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08keaihs.pdf> (дата звернення 10.04.2024).

УСПІШНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СЬОГОДНІ – ЦЕ ВАГОМИЙ КРОК ДО УСПІХУ УКРАЇНИ ЗАВТРА

Олійник І. Ю.

*доктор медичних наук, професор,
професор кафедри патологічної анатомії
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна*

Очевидним сьогодні є те, що в умовах повномасштабної війни вища освіта в Україні стала на позиції невід’ємної складової стратегічного плану розвитку країни. Важкий час накладає відбиток попри всі сфери життя, зокрема і на систему освіти [1, с. 1–6]. Тож зміни торкнулися і процесу навчання.

На думку Алексєєвої С. В., 2022 [2, с. 102], в умовах воєнного стану необхідно орієнтувати формат організації освітнього процесу на індивідуалізацію та реалізувати його на трьох рівнях: перший рівень враховує загальні особливості студентів на різних етапах їх навчання – освіта та розвиток; другий – диференціація; третій – це індивідуальний підхід. Основними завданнями відповідної освіти є створення умов для розвитку освітніх, когнітивних і професійних інтересів, схильності, здібностей та потреб студентів у процесі їх загальної освіти; виховання у студентів любові до праці, забезпечення умов для свого життя та професійної самодостатності; готовності формувати свідомий вибір професії; орієнтування молодих людей на майбутню професійну діяльність. Це можливо за умови варіативності та альтернативності (освітні програми, навчальні технології, навчальна та методологічна підтримка); безперервності (між допрофесійною, професійною та спеціальною підготовкою); гнучкості (змісту та форми організації профільного навчання, включно із дистанційним навчанням та забезпеченням

можливості зміни профілю); діагностична та прогностична реалізація (ідентифікація здібностей студентів з метою їх розумної орієнтації на профіль навчання) [2, с. 102–108].

За умов воєнного стану дистанційне навчання створює широкі можливості з надання освітніх послуг, але, водночас, це також має свої особливості порівняно з традиційною формою навчання [3, с. 13–22]. З будь-якого місця, де є інтернет, віддалений доступ дозволяє студентам долучитись до навчального матеріалу. Останнє особливо корисне для тих студентів, які обмежені в можливості фізичного перебування в навчальних закладах, оскільки гнучкий графік занять надає студентам можливість до самостійного розподілу в часі занять, що особливо корисно для працюючих студентів, чи тих, хто має інші зобов'язання. Доволі суттєвим є факт використання для навчання студентів різних технологій і платформ (відеоконференцій, вебкамер, спеціалізованого навчального програмного забезпечення), що значимо покращує взаємодію між студентами та викладачами. Такі обставини вимагають від студентів більшої самостійності та самодисципліни. Піднімають рівень відповідальності студента за власне навчання, організацію свого часу, дотримання принципів академічної доброчесності та сприяють виконанню завдань без нагляду викладача. Водночас, віддалена взаємодія студентів із викладачами через електронні засоби вимагає від здобувачів освітніх послуг здатності ефективної та грамотної комунікації. Загалом, дистанційне навчання потребує адаптації не тільки до нових технологій, але й до роботи віддалено. Воно корисне та зручне, але, у той же час, передбачає самостійність, дисциплінованість та вміння взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу. Правильно організоване онлайн-навчання надає можливість адаптації та ефективного використання наданих ресурсів, як здобувачами, так і надавачами освітніх послуг, що сприяє більш доцільному плануванню не тільки робочого часу, але й відпочинку.

Однак такий формат навчання містить і певні вади, що суттєво впливає на якість отриманої освіти і не дозволяє на повну силу зануритися у навчальний процес. Власне, проявились вони ще з початком переходу на дистанційні форми навчання з моменту поширення епідемії COVID-19 та набули більш широкого прояву з початком повномасштабної військової агресії росії. Серед вад: безпосередньо обмежена взаємодія між студентами та викладачами, оскільки міжособистісні зв'язки, очевидно, є дещо більш складними в онлайн середовищі; відсутність прямого спостереження та безпосередньої прямої підтримки викладачів, як це має місце під час традиційного навчання. Даний аспект може бути повністю втрачений, особливо за потреби надання індивідуальної допомоги чи потреби прояву уваги до студента.

З іншого боку, фізична відсутність викладача та дефіцит його контролю за дотриманням системності підготовки студента до занять можуть сприяти зниженню самодисципліни та призвести до відкладення навчальних обов'язків і зниження продуктивності підготовки. Суттєвою вадою для дистанційного навчання є періодична відсутність енергопостачання (згідно графіків відключень і поза ними) під час занять, відсутність стабільного інтернет-з'єднання, проблеми звуку чи відеозображення, або поява інших технічних проблем. Все це сукупно може перешкоджати доступу до навчальних матеріалів та порушувати взаємодії з іншими учасниками навчального процесу. З іншого боку, відсутність прямої соціальної взаємодії може позбавити студентів можливості спілкуватись/дискутувати при взаємодії з однолітками, обмінюватись ідеями та спільно працювати над їх втіленням в життя. Очевидно, що надважливо враховувати всі ці виклики в ході планування та реалізації програми онлайн-підготовки і навчання в умовах війни. Робота над цими недоліками дозволить знайти способи їх подолання, сприяючи створенню більш ефективного навчального середовища.

Досвід роботи з моніторингу та модерації ходу підготовки студентів 3-х курсів стоматологічного факультету Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці) до Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ, Етап 1) для здобувачів ступеня вищої освіти магістр галузі знань «22 Охорона здоров'я» за спеціальністю «221 Стоматологія» упродовж останніх трьох років показав ряд викликів як за умов поширення епідемії COVID-19, так і привніс низку випробувань за умов війни. Як за протиепідемічних умов організації навчального процесу, так і за роботи в умовах воєнного стану ми вважали необхідним орієнтувати формат організації освітнього процесу на індивідуалізацію та максимально реалізувати самопідготовку студентів до ЄДКІ, Етап 1 «Крок 1 та іспит з англійської мови професійного спрямування». Суттєвим фактом підтримки реалізації самопідготовки студентів-стоматологів за цих умов стало максимально можливе використання технічної бази університету – платформи *123.bsmu.edu.ua* (сервера дистанційного навчання “Moodle”), завчасно і достатньо наповненої навчально-методичними матеріалами з усіх дисциплін, що входять до структури Етапу 1 інтегрованого кваліфікаційного іспиту та підготовленої для дистанційного навчання студентів з метою їх самопідготовки. Слід зазначити, що такі обставини підготовки до ЄДКІ, Етап 1 для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я» вимагають від студентів більшої самостійності та самодисципліни. Етапи проведення ЄДКІ та компоненти кожного етапу визначені

Постановою КМУ від 28.03.2018 року № 334 «Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я» [4, с. 1].

Аналіз ходу підготовки студентів 3 курсу стоматологічного факультету до складання ЄДКІ, Етап 1 «Крок 1 та іспит з англійської мови професійного спрямування» у поточному 2023–2024 навчальному році зумовив низку пропозицій щодо подальшої роботи з покращення підготовки студентів-стоматологів, власне, до самого його офіційного складання. Перш за все – це своєчасний моніторинг за оновленнями відкритої бази тестових завдань Центром тестування при МОЗ України з підготовки до ЄДКІ, Етап 1. Надважливою бачиться активна мобілізація студентів для участі в детальній щоденній тренінговій роботі з усіх дев'яти навчальних дисциплін, що входять до структури іспиту, за україномовними та англійськими тестовими завданнями Буклетів «Крок 1. Стоматологія» мінімум десяти попередніх років, визначених Центром тестування при МОЗ України, як відкрита база тестових завдань з постійним використанням ресурсу оновленої платформи *123.bsmu.edu.ua* та друкованих і електронних навчальних посібників із фондів бібліотеки Буковинського державного медичного університету.

Ініціювання у студентів 1–3 курсів стоматологічного факультету потреби виховання в собі та вкорінення академічної доброчесності в питаннях самопідготовки до складання ЄДКІ, Етап 1 «Крок-1 та іспит з англійської мови професійного спрямування» та у питаннях самостійної роботи із використанням можливостей ресурсу оновленої платформи *123.bsmu.edu.ua*, друкованих і електронних навчальних посібників. Перспективною, на наш погляд, є організація викладачами від дев'яти кафедр університету, дисципліни яких входять до структури ЄДКІ, Етап 1 «Крок 1 та іспит з англійської мови професійного спрямування», системної роботи студентів-стоматологів 1–3 курсів під час проведення практичних занять та на платформі *123.bsmu.edu.ua* з відкритою базою тестових завдань при постійному її контролі з боку викладачів.

Надзвичайно важливим фактором для мотивації студентів до навчання і підготовки до успішного складання 1-го Етапу інтегрованого кваліфікаційного іспиту «Крок 1 та іспит з англійської мови професійного спрямування» є виховання у кожного студента-стоматолога розуміння, що успішне оволодіння обраною професією сьогодні – зумовлює запоруку успішного завтра для України.

Література:

1. Концепція безпеки закладів освіти : розпорядження КМУ від 07.04.2023 № 301-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proskhvalennia-kontseptsiibezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301>
2. Aliksieieva S. V. Organization of the educational process in the senior profile school in the conditions of unpredictable global influences In: Scientific Collection «InterConf»: with the Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (June 26–28, 2022) (114). CSIRO Publishing House, c. Melbourne, Australia, 2022. Pp. 102–108. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731128>
3. Чикалова М., Юхно Н. Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 3. С. 13–22. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-13-22>
4. Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»: Постанова КМУ від 28.03.2018 № 334 (зі змінами та доповненнями згідно Постанови КМУ № 1065 від 10.10.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-%D0%BF#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Павлов Ю. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та методології науки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасний період функціонування системи вищої освіти в Україні є надзвичайно складним і суперечливим. З одного боку, він характеризується швидкими і динамічними змінами в самій організації освітнього процесу, адаптацією до зовнішніх умов та особливостей його здійснення в період воєнного стану, перш за все, необхідністю дотримання безпекових вимог всіма його учасниками, адже реалізація права на здобуття освіти нині безпосередньо залежить від належних умов фізичної безпеки як здобувачів освіти, так і науково-педагогічних

працівників. З іншого – мають місце трансформаційні зміни в самому змісті освітніх практик, окреслення нових пріоритетних напрямів їх реалізації, фактично – вироблення нової освітньої стратегії, що відповідає вимогам часу і забезпечувала отримання належних професійних компетентностей здобувачами освіти як на рівні бакалаврату, так і на рівні магістратури в закладах вищої освіти України.

Очевидно, що безпековий фактор є пріоритетним в організації освітнього процесу і багато в чому визначає організаційні аспекти і процедурні моменти його здійснення. Досвід дистанційного (поза-аудиторного) навчання, набутий освітянами України з 2020 року, нині є надзвичайно цінним і значущим для реалізації освітніх практик на нинішньому етапі їх функціонування. Швидка адаптація науково-педагогічних працівників до нових умов їх професійної діяльності, гнучкість у виробленні нових форм і засобів навчання є важливим фактором мінімізації негативного зовнішнього впливу на сам освітній процес, збереження відповідного рівня професіоналізму у викладанні дисциплін та об'єктивному оцінюванні результатів здобувачів освіти. Зрозуміло, що це можливо лише при належній організації безпекового простору зі сторони місцевої влади чи територіальних органів самоврядування, дотриманні всіх вимог і рекомендацій відповідних органів державної влади.

Водночас, мають місце достатньо радикальні, і, на нашу думку, негативні процеси, пов'язані з трансформаціями і змінами пріоритетів в змістовній, сутнісній складовій освітніх практик в закладах вищої освіти різного профілю як державної, так і приватної форми власності. Мова йде про зменшення в освітніх програмах як на бакалаврському, так і на магістерському рівнях соціогуманітарних дисциплін, їх заміщення або дисциплінами за вибором студента, або додатковими профільними предметами, в залежності від кваліфікаційного спрямування. На жаль, автономність і самоврядність закладів вищої освіти разом з великою кількістю позитивних моментів, що суттєво покращили освітній процес у них, одночасно сприяла прийняттю їх керівництвом на різних рівнях достатньо суперечливих, а часто – відверто волонтаристських рішень про зменшення соціогуманітарної компоненти в освітніх програмах. Передусім, така ситуація є непоодиноким в закладах вищої освіти чи їх структурних підрозділах (факультетах, інститутах) технічного чи природничого профілю, а також медичних та фармацевтичних освітніх закладах. Менш помітною вона є в класичних університетах (академіях), в яких гуманітарна складова є необхідною умовою здобуття належного рівня професійної, фахової освіти відповідно до європейських критеріїв і стандартів.

Очевидно, що нинішній період розвитку української держави диктує нові виклики, окреслює інші вимоги і пріоритети, ніж це було ще декілька років назад. Передусім, виникає потреба у висококваліфікованих фахівцях, діяльність яких має бути спрямована на відбудову зруйнованого російською агресією, забезпечення функціонування критично важливих для держави галузей, розвиток фінансової та інформаційної сфери. Водночас, змінюються світові тенденції на ринку праці, зникають донедавна потрібні і витребувані професії, трансформується сама модель світового виробництва і споживання. Закономірно, що українська освітня система підготовки і перепідготовки кадрів має реагувати на це. Разом з тим, тут має бути дотриманий певний баланс між потребами в фахівцях та практичним можливостями забезпечити їх ґрунтовну і всебічну професійну освіту.

Зрозуміло, що як і при викладанні профільних дисциплін, так і соціогуманітарних курсів, особливу увагу необхідно приділяти аналізу необхідності оптимізації та якісного змістовного наповнення цих дисциплін в освітніх програмах. Зменшення, або взагалі виключення соціогуманітарної складової в освітніх компетентностях випускників закладів вищої освіти, з необхідністю призведе до втрати цілісності та комплексності в їх підготовці, до обмеженості їх світоглядної картини, культурних і моральнісних диспропорцій. І це дуже погано, адже саме комплексні знання, їх обсяг і глибина у поєднанні з рівнем освіченості людей, їх професіоналізмом, моральністю, культурною мислення, мистецтвом спілкування зумовлюють досягнення у самих різних сферах індивідуального і суспільного життя. Найважливішу роль у цьому процесі відіграє повнота здобуття і засвоєння індивідом попереднього досвіду людства, послідовність і цілісність отримання знань. Це має відбуватись на всіх етапах соціалізації людини, передусім в сферах освіти і виховання.

Сучасний нам період розвитку вищої освіти – воєнний стан на всій території нашої держави – обумовлює необхідність реалізації нової стратегії, зокрема, перегляду самих методів викладання соціогуманітарних дисциплін, розробки нових методик презентації матеріалу, пошуку нових засобів та прийомів здійснення освітнього процесу, а також вдосконалення вмінь та можливостей викладача їх використовувати на практиці. Застосування в освітній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій в рамках як очної так і дистанційної освіти в сучасних умовах є важливим ресурсом забезпечення успіху вивчення цих дисциплін у закладах вищої освіти. Важливим також є формування зацікавленості та мотиваційної компоненти у слухачів при його засвоєнні, критичного мислення та аналізу тих питань і проблем, що мають гуманітарне, а відтак духовно-світоглядне спрямування. Останнє

належить до питань професійної компетентності, педагогічної майстерності самого викладача, адже саме вони сприяють формуванню духовно зрілої, гармонійної особистості.

Реалізація цих завдань і вимог має сприяти становленню нової освітньої ідеології – людиноцентричної, гуманістично-орієнтованої, спрямованої на формування всебічно розвинутої особистості, яка не лише переймає «готовий» досвід минулих поколінь через отримані знання, а є репрезентантом широкого комплексу етично-гуманістичних імперативів, передусім, моральних цінностей та ідеалів, а також релігійних переконань та принципів, на яких особистість визначає свою індивідуальну поведінку, ставлення до оточуючого світу та, власне, саму соціальну діяльність.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Палагнюк М. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри суспільних наук*

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення росії на українські землі, саме через це актуалізувалася військово-політична тематика у всіх сферах життєдіяльності, освіти та науки. Почали розглядатися такі питання як відносини між людською природою та війною, політичної теологією, філософією та етикою війни. В українському середовищі навіть запустили Philosophers ForUkraine – механізм академічної дипломатії, що дозволяє розповісти світові про події у нашій країні. На знак солідарності світові інтелектуали та філософи пишуть колонки на підтримку України – свою позицію вже висловили багато 44 відомих філософів сучасності, з'явилося навіть поняття теологія після Бучі [3, с. 44]. Переглянувши всю історію, можна зробити висновок, люди конфліктували, воювали, тож не дивно, що проблема війни потрапила до предметного поля філософії ще на початку її розвитку. З давніх-давен мислителі задавалися питаннями про те, що таке справедлива війна, кого можна назвати ворогом і які заходи покарання до нього застосовні. Сьогодні критика військових

конфліктів широко поширена, проте людство пройшло довгий шлях, щоб усвідомити деструктивний вплив війни. Ймовірно, в технічних науках війна сприяла їхньому розвитку та прогресу, щодо гуманітарних наук, війни завжди призводили до перегляду їхніх положень, доктрин, на яких вони ґрунтувалися [3, с. 45], адже саме тоді глобально постає питання сенсу життя. Взагалі гуманітарна наука значною мірою стала можливою після закінчення епохи релігійних воєн у Новий Час, хоча європейська наука бере свої витоки, зокрема, у творчості Роджера Бекона та Френсіса Бекона – це виразилося пізніше у творчості Галілео Галілея, Миколи Коперника та Ісаака Ньютона. Наукові та природничо-наукові розробки визначили хід промислової, а потім і науково-технічної революції, та сучасне прискорення технологій, у тому числі інфо-комунікаційних. Загальна картина гуманітарного знання може бути розглянута або як паралельне, або як випереджувальне знання, це треба розуміти у прямому контексті – від пророцтва до футурології [2, с. 369]. Звісно війна завжди приводить до кризи у суспільстві в усіх галузях, проте, жодна система розуміння соціального устрою не змогла стримати людство від тієї безодні, в яку воно потрапило в період Першої та Другої Світових воєн. Від кризи цієї революції не змогли застерегти та попередити ні комунізм, ні християнство, ні марксизм, ані лібералізм, які виявилися нездатними запобігти війні між росією та Україною. Незважаючи на те, що величезні матеріальні ресурси вже залучені до конфлікту, зараз ніхто не може обґрунтувати приблизні терміни закінчення цієї війни – від двох тижнів до десяти-двадцяти років, оскільки тут є місце політичної випадковості [3, с. 45].

Евристичне майбутнє гуманітарного знання залежить від того, скільки йому уваги приділяється у суспільстві, у зв'язку з чим можна відзначити вітчизняну негативну тенденцію скорочення викладання філософії та релігієзнавства у навчальних закладах. Ця тенденція протилежна загальносвітовій з її гуманізацією та гуманітаризацією освіти, у зв'язку з чим важко утриматися від критичного бачення сучасного стану викладання гуманітарного знання в Україні. Основне, що можна зараз запропонувати сучасному суспільству, щоб гуманітарне знання не втратило свого значення, – це те, щоб під час війни всі розуміли значення зменшення викладання суспільних наук у росії та Україні. Теологія і богослов'я приходять до багатьох університетів, відбувається відкриття нових храмів, що не завжди кореспондує з науковотехнічними відкриттями. Відповідно, що більше політичні цілі набували значення, то більше «політизованим» ставало й саме ведення війни: зростала роль інформації у веденні війни. Сучасна інформаційна епоха (умовно кажучи, епоха постмодерну) також має свою теоретичну концепцію війни, яку цілком доречно назвати

філософією війни [2, с. 370; 3, с. 46]. Також війна детермінує посилення есхатологічних настроїв, есхатологізацію, відбувається навіть глобалізація есхатології, адже все глибше постає питання вічного життя. Сучасна війна змусила філософів підняти такі питання як есхатологізація, дегуманізація. Залишаються досі наразі невирішеними проблеми національних і культурних, релігійних та психологічних, економічних і політичних, юридичних та філософських процесів сьогодення.

Події війни вплинули також і на наукову сферу, на діяльність українських учених. Національна ідея, прагнення відокремитися від росії та виразний курс у бік євроінтеграції з самого початку незалежної України був притаманний представникам гуманітарної науки.

Література:

1. Global impact of the war in Ukraine: billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation https://news.un.org/pages/wpcontent/uploads/2022/06/GCRG_2nd-Brief_Jun8_2022_FINAL.pdf

2. Конвергентні процеси в релігійному житті нашого часу. *Українське релігієзнавство*. 2012. № 61. С. 368–375.

3. Добродум О. та ін. Філософія науки і сучасна війна. *Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах* : матеріали доповідей та виступів III всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 17 листопада 2022 року Вінниця 2022. ТОВ «Друк плюс». С. 44–48.

ЩОДО БЕЗПЕКОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ВИКЛАДАЧІВ ЗВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Пархоменко А. А.

аспірант за спеціальністю 034 «Культурологія»

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Безпека належить до базових потреб людини; водночас безпеку можна розглядати і як цінність, тобто те, що однозначно належить до сфери культури. До речі, Святослав Вакарчук свого часу, а саме, в грудні 2014-го поділився думкою: «...є дві фундаментальні цінності у світі – свобода вибору та безпека. Вони є протилежні, взаємовиключні. Звісно, безпека в якості інструменту може бути сумісною зі свободою вибору, але в якості цінностей – ці дві речі

несумісні. Ти не можеш одночасно обрати свободу вибору та безпеку» [1]. Україна в 2014-му однозначно зробила ціннісний вибір на користь свободи вибору. Але це не означає зниження культурної цінності безпеки: так само, як задоволення потреб у їжі, помешканні, сну, продовженні роду тощо набули цивілізованих форм – і ми говоримо про культуру харчування, культуру побуту і т.д., забезпечення безпеки (передусім, фахівцями – працівниками відповідних державних структур/установ) має супроводжуватися і в певному сенсі підтримуватися безпековою культурою, або культурою безпеки населення.

Ми розуміємо безпекову культуру як таке відгалуження/складову сучасної культури особистості, яке потребує певного навчання і свідомого застосування протягом життя. Можливо, ще ніколи раніше перед вітчизняною системою вищої освіти не поставало щодо культури безпеки викликів, подібних теперішньому: з лютого 2022 року чи не найбільшої актуальності набули ті питання, які раніше оцінювалися (й оцінювалися помилково не лише здобувачами освіти) як другорядні, формальні або майже «зайві», – мова йде про вимоги дотримуватися техніки безпеки праці і життєдіяльності. Тут заради справедливості маємо зазначити, що ще 2012 р. Національним інститутом стратегічних досліджень було підготовлено аналітичну доповідь «Проблеми впровадження культури безпеки в Україні», де «питання безпеки життя та здоров'я людини розглядається як пріоритетне у контексті забезпечення сталого розвитку держави та суспільства в цілому» [2, с. 3] і фіксується, що «в Україні реалізується концепція освіти з напрямку “Безпека життя і діяльності людини”, в рамках якої викладається комплекс дисциплін, валеології, екології, охорони праці, ергономіки, цивільної оборони, чільне місце серед яких посідає безпека життєдіяльності. Разом з тим існуючий стан справ свідчить про те, що формування у людей сукупності знань та умінь є недостатнім для забезпечення безпеки. Важливо, щоб безпека стала пріоритетною ціллю та внутрішньою потребою окремої людини, колективу та суспільства в цілому» [2, с. 3–4]. У кожному вітчизняному ЗВО є кафедри, які *вчать* охороні праці у відповідній галузі, і в більшості до такої їх назви – «Кафедра охорони праці» – додано «та/і цивільної безпеки», «та/і безпеки життєдіяльності» і т.п., а інколи назва кафедри містить лише «безпеку життєдіяльності» (наприклад, у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, у Львівському національному університеті імені Івана Франка, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та ін.); 2018 р. для підвищення кваліфікації вчителів розроблений модульний онлайн-курс «Основи здоров'язбережної компетентності» [3].

Проте до початку повномасштабного вторгнення питання безпекової культури як вимоги до культури особистості учасника навчального процесу безвідносно до напряму/спеціальності навчання/викладання, тобто як невід’ємної складової сучасної особистісної культури не підлягали особливому розгляду (своєрідним виключенням, можливо, є виданий у колективом авторів з Національного університету цивільного захисту України навчальний посібник «Культура безпеки» (2020) [4]). Навіть у публікації 2023 р. «Формування культури безпеки здобувачів освітнього ступеня “бакалавр” у закладах вищої освіти», де представлений огляд існуючих підходів до «організації безпечних та комфортних умов навчання», йдеться про формування безпекової компетентності лише в майбутніх вихователів та вчителів (зادля «врахування набутих безпекових знань в закладах дошкільної та загальної середньої освіти» [5, с. 28]), тобто у здобувачів першого рівня ВО не всіх закладів вищої освіти (на що нібито орієнтує назва статті), а лише педагогічних ЗВО, – і, переважно, шляхом опанування обов’язкової дисципліни «Охорона праці та безпека життєдіяльності» та вибіркової «Безпекова культура». Безпекову компетентність охарактеризовано як належну до *soft skills*, що включають а також як «Навички стійкості до стресів це високий рівень самоконтролю над емоціями та поведінкою, збереження працездатності у критичній ситуації та здатність до адекватного реагування на різні події. А навички само-рефлексії, осмислення й оцінки набутого досвіду передбачає критично осмислити й оцінити власну роботу, що дає можливість побачити свої недоліки та їх позбутися» [там само]. І це, поза сумнівом, дійсно, відіграє і відіграватиме провідну роль у спокійних, стабільних, травмобезпечних обставинах (у мирному повсякденні).

Під час війни ж, як наголосила Тетяна Гурковська [6], безпекова культура особистості обов’язково має містити два основних компоненти: усвідомлення людиною власної стресової реакції та зорієнтованості на реакції інших. Передумовою першого компоненту безпекової культури є увага до своїх тілесних, емоційних і поведінкових реакцій, їх розуміння, бо ефективна саморефлексія зменшує те відчуття безпорадності, яке супроводжує переживання будь-яких стресів, і це визнається за основу спроможності зберігати адекватність в оцінці реакцій інших комунікантів, – і це вкрай важливо як для науково-педагогічних працівників, так і для здобувачів вищої освіти будь-якого рівня, принаймні, при виконанні загальних правил поведінки на онлайн заняттях.

Правило власної безпеки під час повітряної тривоги (швидко переходити до укриття, застосовувати «правило двох стін» та ін.) і правило безпечного навчання та бережного ставлення до себе рівно

мірою стосуються викладачів і здобувачів освіти, які мають здійснювати певні рухи (встати на ноги і походити, залучати жести руками, зміну пози тощо) – такі, що, за ідеєю, підвищуватимуть ефективність навчання: задля або заспокоєння – це насамперед мають робити викладачі, тому що їхня емоційна рівновага є запорукою робочої атмосфери в будь-якій, реальній чи віртуальній, аудиторії, або для активізації й концентрації уваги, зосередження.

Література:

1. Св. Вакарчук. Країна опинилася на роздоріжжі між двома ключовими цінностями у світі: свободи вибору та безпеки. URL: <http://nvua.net/opinion/vakarchuk/ukrana-opinilasya-mzh-dvoh-cnnostey-svobodoyu-viboru-ta-bezpekoju-23386.html> (дата обращения 11.04.2024).
2. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. – К.: НІСД, 2012. 17 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/kultura_bezp-1bcfb.pdf (дата звернення: 06.04.24).
3. Основи здоров'язбережної компетентності. Курс підготовки вчителів. URL: <http://multycourse.com.ua/ua/page/18/29#1> (дата звернення 06.04.24).
4. Культура безпеки: навч. посібн. / С. Р. Артем'єв, О. Д. Малько, О. П. Шароватова, О. В. Бригада, Б. М. Цимбал, О. С. Ковальов, О. В. Ільїнський. Х.: НУЦЗУ, 2020. 172 с. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/11323/1/Культура%20безпеки%20Навч%20пос%20Ч_1%20%28Ильинский%29%281%29.pdf (дата звернення 07.04.2024).
5. Люльченко В., Сусло Л. Формування культури безпеки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» у закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи* : збірник наук. праць. 2023. Вип. 1(9). С. 23–30. DOI:[https://doi.org/10.31499/2706-6258.1\(9\).2023.279331](https://doi.org/10.31499/2706-6258.1(9).2023.279331). URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279331> (дата звернення 07.04.2024).
6. Сучасні виклики для педагогів у взаємодії з дітьми різних вікових категорій. Травмоінформованість – сучасний стандарт професіоналізму педагога: Запис лекції Тетяни Гурковської 15.03.24 (<https://www.youtube.com/watch?v=UTkZMpoUqzM>).

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МОНІТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ: ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОНЛАЙН

Пивоваров В. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач відділу вивчення проблем кримінально-виконавчого права

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Робота науковців над фундаментальною темою «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні» у відділі вивчення проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України зосереджена на реалізації комплексних завдань, серед яких передбачено і приведення у відповідність до світових і європейських стандартів положень і норм забезпечення прав людини під час поводження із засудженими та дотримання персоналом установ виконання покарань своїх обов'язків під час воєнного стану, забезпечення динамічної безпеки у місцях несвободи в умовах провадженого воєнного стану тощо [2]. Вирішення таких завдань передбачає науково-методологічний, змістовно-методичний і моніторингово-аналітичний супровід підвищення кваліфікації персоналу, державних службовців, моніторів Національного превентивного механізму. Науковцями відділу у грудні 2023 року було організовано таке підвищення кваліфікації моніторів Національного превентивного механізму на тему «Орнаментика урахування реалій воєнного стану і особливостей періоду відновлення України під час моніторингу місць несвободи для запобігання жорстокому поводженню з людьми, які там утримуються» [1; 3].

Цією публікацією стисло презентуємо аспекти конструктивного досвіду, які будуть корисні для широкого загалу фахівців у царині організації підвищення кваліфікації, післядипломної фахової освіти.

Якість освіти, як відомо, є багатокомпонентним утворенням і передбачає опору на системний, компетентнісний підходи. В організації підвищення кваліфікації моніторів Національного превентивного механізму якість освітніх послуг реалізована завдяки чіткому алгоритму співпраці організаторів і розробників підвищення кваліфікації. У центрі уваги передусім перебували питання конкретизації тематики

навчальних зустрічей, очікувані результати підвищення кваліфікації, можливість реалізації індивідуального підходу, доступність навчальних, дорадчих матеріалів після завершення курсу підвищення кваліфікації. Ці питання завчасно були узгоджені з організаторами, запит слухачів курсу підвищення кваліфікації було використано для розроблення змісту робочої навчальної програми. Колегіально було обрано і форму проведення підвищення кваліфікації: лекції з елементами проблемного викладу, практикуми у форматі синхронних вебінарів, платформа zoom [1]. Тривалість синхронних навчальних взаємодій складала по 40 хв. на одну тему. Ще 40 хв. передбачено на самостійне опрацювання навчального і дорадчого контенту, доступ до якого було відкрито на інтерактивному ресурсі Padlet. Уважаємо це конструктивним шляхом, оскільки слухачі усі були вмотивовані, готові працювати і осмислювати новий актуальний навчальний контент. Крім того, організаторами підвищення кваліфікації було враховано той факт, що здатність уважно сприймати інформацію, системно осмислювати її під час синхронної взаємодії в контексті багатозадачності, зазвичай відбувається неперервно 30–40 хв. Згодом потрібне переключення уваги, зміна видів діяльності, короткий відпочинок. Варто прийняти і той факт, що частіше підвищення кваліфікації реально відбувається у контексті вирішення нагальних фахових завдань без відриву від основного чи кількох робочих місць чи ролей.

Для оптимізації співпраці і забезпечення якості підвищення кваліфікації слухачі завчасно отримали програму підвищення кваліфікації, опорні конспекти (презентації) інформаційних вебінарів, матеріали інформаційно-дорадчого змісту для самостійного опрацювання, рекомендації і програму практикуму з чітким визначенням очікуваних результатів навчання. У розробленій навчальній програмі підвищення кваліфікації увагу було зосереджено навколо питань професійного розвитку моніторів Національного превентивного механізму відповідно до державної політики з реалізації завдань моніторингу запобігання жорсткому поводженню з людьми, з урахуванням реалій проведеного воєнного стану, цифровізації усіх суспільно-правових відносин, особливостей періоду відновлення України, організації контролю за дотриманням прав, охорони і нагляду осіб у місцях несвободи. Слухачі отримали доступ до авторських розробок з правом коментувати, лишати допис і визначати якісний рівень навчального контенту за певними параметрами в закритій професійній спільноті з мобільним доступом. Особистісно-зорієнтований підхід організаторами підвищення кваліфікації було реалізовано через варіативність пропонованого навчального контенту, системний зворотний зв'язок, моніторинг рівня

осмислення слухачами ключових аспектів кожної теми. Зазначимо тут, що організація навчальної взаємодії з дорослим контингентом вмотивованих слухачів не передбачала формального оцінювання, а містила лише моніторинг рівня осмислення, прийняття і рекомендації щодо покращення форми подачі навчального контенту, структурування і алгоритму інформаційних вебінарів, формувальні оцінні судження про опрацьований контент у коментарях у закритій професійній спільноті.

Результатом такої співпраці стали не лише ефективні практики підвищення кваліфікації фахівців у синхронному і асинхронному режимі із використанням цифрових сервісів, але й створене середовище для обміну думками, пропозиціями спільних дій в роботі моніторів Національного превентивного механізму, утворення робочих і проєктних груп. Таке підвищення кваліфікації у співпраці науковців і галузевих фахівців-практиків дає змогу актуалізувати новітні наукові напрацювання, синтезувати конструктивний досвід і пошук рішень проблем, які потребують нагальної уваги.

Література:

1. Новини. НДІ ВПЗ імені акад. В.В.Сташиса НАПрН України (18–19 грудня 2023 року). URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%86%d1%96-%d0%bd%d0%b4%d1%96-%d0%b2%d0%bf%d0%b7-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%bb%d0%b8-%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%96-%d0%b2%d0%b5/>

2. Відділ дослідження проблем кримінально-виконавчого права. (2023). URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%d1%81%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b5%d0%bc-%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bc%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c/>

3. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Підвищення кваліфікації моніторів національного превентивного механізму для ефективного моніторингу установ виконання покарань. *Наука, освіта, технології та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 30 січня 2024 р.) : у 2 ч. Полтава : ЦФЕНД, 2024. Ч. 1. С. 71–72. <https://www.economics.in.ua/2024/02/30-1.html>

ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИМУЛЯЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТА-МЕДИКА У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Пилипчук І. С.

*кандидат медичних наук, доцент,
заступник декана медичного факультету
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького
м. Львів, Україна*

Медична освіта в Україні є невід’ємною частиною національної системи освіти та охорони здоров’я в Україні. Медична освіта особливо важлива та актуальна на сьогоднішній день, в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, а іншими словами – війни, коли щодня підвищуються вимоги до майбутнього професіонала. Симуляційне навчання є обов’язковим компонентом професійної підготовки студента-медика, що використовується як модель професійної діяльності з метою надання можливостей кожному навчитися виконувати професійну навичку чи її елемент відповідно до професійних стандартів надання медичної допомоги. Ступінь інформатизації суспільства сьогодні один з основних критеріїв оцінки рівня розвитку країни, наукової, економічної, політичної та військової її потужності. Провідні країни світу надають великого значення створенню, осучасненню та використанню новітніх технологій в освітньому процесі, докладаючи значні зусилля та кошти. Формування високого рівня інформаційної культури майбутніх фахівців – важливе завдання сучасної вищої школи, яка покликана готувати випускників до професійної діяльності в інформаційному суспільстві.

Вектор медичної освіти насамперед спрямований на формування компетенцій, основних та вибіркових, які, відповідно, направлені на освітню діяльність: лекції, семінари, практичні заняття, виробничу та симуляційну практики. Теоретична вивчення дисципліни є першим етапом на шляху до засвоєння всієї матриці компетенцій, а отримані знання вимагають подальшого закріплення практичними вміннями – практикою. Перший практичний досвід «без страху» за неправильне виконання і без ризику для пацієнта студент-медик отримує саме за допомогою симуляційної практики. Сучасний етап модернізації системи освіти у світі полягає в посиленні уваги до особистості, спрямуванням зусиль на розвиток творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу, а реалізація нових напрямів розвитку вищої освіти передбачає використання інноваційних технологій,

творчого пошуку нових та вдосконалення вже наявних концепцій, принципів, підходів до освіти, значних змін у формі, змісті та методах навчання та викладання. Тому інноваційність – це одна з панівних тенденцій розвитку особистості.

До інноваційних сучасних технологій належить симуляційне (імітаційне) навчання. Імітаційні технології навчання досить часто називають технологіями «активного навчання», специфіка яких полягає в моделюванні в навчальному процесі різного роду відносин і умов реального життя, забезпечення навчання на практиці, організацію командної діяльності та використання групи як механізму розвитку особистості. Традиційний метод навчання полягає суто у взаємодії викладача зі студентом, а інформація все ж таки краще засвоюється в командній роботі, а саме у процесі спілкування з іншими студентами. Імітаційний спосіб навчання дозволяє побудувати навчання на вирішенні проблем у процесі групової діяльності, а під час обговорення конкретної ситуації в колективі вона стає для студента більш зрозумілою. Імітаційні технології навчання включають широкий спектр можливостей розвитку сучасної освітньої системи. До них належать: ігрові технології, соціально-психологічні тренінги, дискусійні технології, навчання в колективі. Вони дозволяють створити особистісно орієнтований підхід навчання в різних ситуаціях. Студенти мають змогу дискутувати, обговорювати способи вирішення завдань і проблем, формувати логіку досліджень, ухвалювати рішення, робити висновки, аналізувати те чи інше ситуаційне завдання.

Модернізація освіти є досить складною та специфічною, тому потребує особливих знань, навичок, здібностей та терпіння. Тому, впровадження інноваційних технологій, імітаційного навчання в навчальний процес студентів-медиків у вищому навчальному закладі є важливим кроком для кращого засвоєння знань, удосконалення вмінь та практичних навичок, особливо зважаючи на реалії сьогодення. Отож, потрібно обов'язково врахувати та знати всі переваги інноваційних технологій, а особливо недоліки, щоби вчасно уникнути або ліквідувати їх. Це забезпечить повноцінний контроль викладача над навчальним процесом, дасть можливість студенту підвищити мотивацію до вивчення навчального матеріалу, виробити силу волі до самостійного вивчення предмета, відповідальність та самоконтроль, розкриє творчий потенціал як студента, так і викладача.

Література:

1. Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національний досвід: гармонізація пріоритетів. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 5–11.

2. Мартинова І. Упровадження інноваційних педагогічних технологій як засіб розвитку творчого потенціалу педагога. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 4(88). С. 18–22.

3. Кляп М. Інноваційні методи навчання у ВНЗ як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти України. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 45–53.

4. Пилипчук І. С., Флуд В. В. Роль інноваційних технологій для навчання у ВНЗ сучасного студента-медика. *Світовий розвиток науки та техніки* : матеріали LVIII міжнародної наук.-практ. конф. Дніпро, 2020. С. 218–220.

5. Pylypchuk I. S., Flud V. V. Wdrażanie nowoczesnych technologii innowacyjnych jako sposób na rozwój potencjału twórczego nauczyciela i studenta medycyny. *KELM*. 2021. № 6(34). P. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.1>

6. Пилипчук І. С. Застосування інформаційних технологій при вивченні клінічних дисциплін студентами у вищому медичному навчальному закладі. *Ways of improving the training of future professional medical and pharmaceutical specialists in Ukraine and EU countries* : матеріали наук.-практ. конф. Люблін. 2020. С. 132–134.

7. Пилипчук І. С., Снітовська О. Й., Флуд В. В. Сучасні вимоги та виклики для викладачів вищого медичного навчального закладу в умовах пандемії Covid-19. *Науково-практичний журнал «Art of Medicine»*. 2021. № 3(19), С. 131–134. DOI: [10.21802/artm.2021.3.19.131](https://doi.org/10.21802/artm.2021.3.19.131)

РОЛЬ МЕДІА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ФОРМУВАННІ СТІЙКОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ

Плошинська А. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Черевко С. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Кондратенко В. В.

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Для ефективного управління інформацією у часи конфліктів важливо не лише навчити освітній контингент розрізняти правдиву інформацію від маніпулятивної, але й сприяти розвитку вмінь аналізувати та критично оцінювати її. Це дозволить створити оптимальні умови для збереження об'єктивності та здорового глузду під час оцінки подій та реагування на них.

Крім того, активне співробітництво між освітніми установами та медіаорганізаціями сприятиме створенню платформ для взаємного обміну інформацією та досвідом. Це дозволить не лише швидше та ефективніше реагувати на поточні ситуації, але й підвищить рівень свідомості щодо проблем, пов'язаних із поширенням дезінформації та фейкової інформації.

У ситуаціях конфліктів розвиток медіаграмотності є нагальною потребою. Для цього використання новаторських методів навчання та передових технологій стає ключовим. Інтеграція різноманітних підходів сприяє стійкості освітнього середовища, допомагаючи здобувачам освіти аналізувати та розуміти інформацію, тим самим розрізняючи правдиві дані від маніпуляцій і пропаганди.

Медіаграмотність виступає як важливий інструмент для захисту від маніпуляції та дезінформації. Навчання розрізняти правдиву інформацію від фейків та пропаганди стає критичною складовою для учнів, студентів, педагогів та всього освітнього колективу. У такому контексті, розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та здатності аналізувати інформацію стають необхідними уміннями. Критичне мислення допомагає людині не приймати інформацію одразу за «правду», а здійснювати аналіз, враховуючи різноманітні фактори та джерела. Аналітичні навички дозволяють розуміти контекст та обставини, в яких з'явилася інформація, та оцінювати її правдивість. Здатність аналізувати інформацію допомагає визначити можливі маніпуляції та переконливо довести свою думку.

Тому навчання медіаграмотності має бути включено в освітні програми на всіх рівнях, починаючи від шкільного та закінчуючи закладами вищої освіти. Використання інтерактивних методів навчання, дискусій та рольових ігор сприяє кращому засвоєнню цих навичок. Такий підхід не лише робить учасників освітнього процесу більш обізнаними з медіа, але й забезпечує їх захищеність у світі, де інформація стає все більш впливовим інструментом [1, с. 117].

Роль педагогів у формуванні медіаграмотності молоді не може бути переоцінена, оскільки вони є основними посередниками між інформацією та молоддю. Вони несуть відповідальність за те, як молодь сприймає та реагує на отриману інформацію. Тому важливо, щоб педагоги не лише передавали знання зі своїх предметів, але й забезпечували необхідні навички для ефективного використання різноманітних інформаційних ресурсів.

Методи та способи, спрямовані на розвиток критичного мислення та аналізу інформації, стають надзвичайно важливими у цьому контексті. Педагоги можуть використовувати різноманітні педагогічні методи, такі як обговорення, дебати, рольові ігри та проектна діяльність, щоб сприяти розвитку критичного мислення серед здобувачів освіти. Це допомагає виробляти навички аналізу, оцінки та критичного осмислення інформації, яку вони зустрічають у медіа та в Інтернеті.

Позитивний вплив педагогів на формування медіаграмотності здобувачів освіти може також полягати в проведенні спеціальних уроків або семінарів з цієї теми, включенні розділів про медіаграмотність у навчальні плани та програми, а також в постійному відстеженні та обговоренні актуальних медійних подій.

Партнерство між освітніми установами та медіаорганізаціями стає красвидом для створення стійкого та інформованого суспільства. Спільна робота обох сторін сприяє обміну знаннями та досвідом,

що є ключовим для вирішення сучасних викликів у сфері медіа та інформаційної безпеки.

В освітньому середовищі, співпраця з медіаорганізаціями дозволяє швидко та ефективно реагувати на актуальні події та теми, що стосуються громадянського суспільства та політичної обставини. Завдяки цьому партнерству, освітній контингент мають можливість отримати доступ до різноманітної та об'єктивної інформації, яка допомагає їм краще зрозуміти події навколо та сформувати своє власне світо-відчуття. Це спільна робота сприяє не лише підвищенню рівня медіа-грамотності серед учнів та студентів, але й сприяє збереженню свободи слова та інформаційної безпеки у суспільстві.

З іншого боку, медіаорганізації отримують можливість працювати з молодими людьми та впливати на їхнє медійне сприйняття, сприяючи формуванню критичного мислення та аналізу інформації. Це дозволяє медіаорганізаціям отримати нові погляди та ідеї, а також розширити свою аудиторію серед молоді.

В умовах конфліктів медіаграмотність та інформаційна грамотність стають занадто важливими складовими стійкого освітнього середовища. Особливо важливою стає роль медіаграмотності у формуванні об'єктивного уявлення про події, що відбуваються, та у збереженні свободи думки та переконань в освітньому середовищі.

Лише маючи високий рівень медіаграмотності та розвинене критичне мислення, молодь може розрізнити правдиву інформацію від фейкових новин та маніпуляцій, що можуть бути використані в періоди конфліктів для політичних чи ідеологічних цілей. Крім того, навички аналізу інформації допомагають здобувачам освіти краще розуміти складні аспекти сучасного світу та виробляти власну критичну позицію.

Таким чином, створення освітнього середовища, що сприяє розвитку медіаграмотності та критичного мислення, є важливою складовою роботи з молоддю в умовах конфліктів. Це дозволяє забезпечити об'єктивне сприйняття інформації та зберегти інтелектуальну незалежність учнів в умовах непередбачуваних ситуацій та впливу маніпулятивної інформації.

Література:

1. Ільченко О. Медіаграмотність в освітньо-професійній програмі підготовки здобувачів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Київ, 2020. Вип. 28(2). С. 113–119.

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ФАКТОРІВ НА СИСТЕМУ БЕЗПЕКИ: ПОПЕРЕДЖЕННЯ СИТУАЦІЙ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА КРИЗОВОГО ХАРАКТЕРУ

Помаза-Пономаренко А. Л.

*доктор наук з державного управління, старший дослідник,
начальник наукового відділу проблем державної безпеки
навчально-науково-виробничого центру
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна*

Сьогодні для України однією із найважливіших соціально-економічних проблем є ті, що пов'язані з особливостями отримання «актуальних» знань і рівнем безробіття, який зростає, а процес навчання ускладнюється. Очевидно, що основною причиною підвищення рівня безробіття й унеможливлення навчання українців є повномасштабна агресія РФ проти України.

Апріорі освітня сфера є соціально-економічною категорією, що відображає цивілізовані економічні відносини щодо забезпечення зайнятості працездатного населення в майбутньому. Процеси, пов'язані з ринком праці, зумовлюють позитивний вплив на стан добробуту населення та соціальну стабільність, яка виходить з його боку [2; 5]. У протилежному випадку держава та її апарат стикаються з виявом соціальної небезпеки: соціальної апатії, хаосу, невдоволення, мітингів, акцій протесту, забастовок, суспільних конфліктів, криз, надзвичайних ситуацій, громадянських війн [1; 3; 5; 7].

Відсутність публічної (громадської, цивільної) безпеки – це дестабілізуючий фактор, що проявляється у соціальному невдоволенні, що має різний ступінь вияву та масштабування, що може зумовлювати появу в найгіршому випадку виникнення ситуацій кризового та/або надзвичайного характеру. При цьому надзвичайні ситуації можуть відзначатися соціально-політичним, техногенним, воєнним та іншим характером [1; 3; 5; 6; 7; 8]. Власне кажучи, у цьому контексті варто говорити про завдання держави та її апарату щодо забезпечення публічної безпеки, яка включає цивільну та громадську. Якщо розглядати особливості підтримання громадської безпеки, визначені в чинному законодавстві України у сфері нацбезпеки, то слід попереджувати ситуації кризового характеру, що зреалізують органи громадського правопорядку. Щодо гарантування цивільної безпеки, то це є пріоритетним завданням територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій [6; 7; 8].

Крім того, варто вказати на таку особливість впливу відсутності належної освіти та безробіття, як масштаби їхнього поширення: безробіття на цьому не зупиняється, розповсюджуючись на грошово-кредитну, фіскальну, медичну та іншу соціально-орієнтовану сферу, невпинно погіршуючи самопочуття населення та знижуючи рівень його довіри [1; 3; 5].

Не применшуючи наукових здобутків закордонних й українських учених [1; 3], зазначимо, що на систему публічної (громадської, цивільної) безпеки України чинить деструктивний вплив повномасштабна агресія з боку рф. Вона спрямована на дестабілізацію ситуації в найважливіших сферах суспільної життєдіяльності. Серед них одне з визначальних місць займає соціальна сфера, адже безпека для соціуму – це безпека, яка виходить від нього. Зважаючи на це, завданням України є гарантування публічної безпеки в контексті забезпечення належного навчального процесу здобувачів освіти, розвитку ринку праці та добробуту громадян, а також соціального захисту безробітних-українців.

Аналіз даних Державної служби статистики України [4] дав змогу встановити певні тенденції в освітній сфері, починаючи з моменту проголошення незалежності нашої держави (табл. 1). Серед цих тенденцій у вітчизняній освітній сфері можна визначити такі: 1) за період з 1990 р. по 2019 р. суттєво зменшилась кількість коледжів, технікумів, училищ (у 2,2 рази); 2) за період з 1990 р. по 2009 р. збільшувалася кількість університетів, академій, інститутів (у 2,3 рази). Проте після 2010 р. спостерігається ситуація щодо зменшення кількості зазначених закладів вищої освіти в Україні (у 1,2 рази); 3) за період з 1990 р. по 2019 р. суттєво зменшилась чисельність осіб, які навчаються в коледжах, технікумах, училищах (у 4,3 рази); 4) за період з 1990 р. по 2009 р. збільшувалася чисельність здобувачів вищої освіти в університетах, академіях, інститутах (у 2,7 рази). Однак після 2009 р. спостерігається ситуація щодо зменшення чисельності здобувачів вищої освіти в 1,9 рази.

Зменшення кількості як закладів освіти України, так і чисельності здобувачів, які навчаються в цих закладах, зумовлено впливом низки факторів: посилення міграційних процесів, зниження рівня народжуваності та збільшення рівня смертності серед українців, збільшення рівня безробіття на вітчизняних теренах (безробітні батьки не можуть забезпечити навчання своїх дітей), зовнішню агресію рф проти України тощо.

Таблиця 1

**Заклади вищої освіти у період з 1990 р. по 2019 р.
(на початок навчального року)**

Рік	Кількість ЗВО, од		Кількість осіб у ЗВО, тис.	
	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³
1	2	3	4	5
1990/91	742	149	757,0	881,3
1991/92	754	156	739,2	876,2
1992/93	753	158	718,8	855,9
1993/94	754	159	680,7	829,2
1994/95	778	232	645,0	888,5
1995/96	782	255	617,7	922,8
1996/97	790	274	595,0	976,9
1997/98	660	280	526,4	1110,0
1998/99	653	298	503,7	1210,3
1999/00	658	313	503,7	1285,4
2000/01	664	315	528,0	1402,9
2001/02	665	318	561,3	1548,0
2002/03	667	330	582,9	1686,9
2003/04	670	339	592,9	1843,8
2004/05	619	347	548,5	2026,7
2005/06	606	345	505,3	2203,8
2006/07	570	350	468,0	2318,6
2007/08	553	351	441,3	2372,5
2008/09	528	353	399,3	2364,5
2009/10	511	350	354,2	2245,2
2010/11	505	349	361,5	2129,8
2011/12	501	345	356,8	1954,8
2012/13	489	334	345,2	1824,9

1	2	3	4	5
2013/14	478	325	329,0	1723,7
2014/15 ¹	387	277	251,3	1438,0
2015/16 ¹	371	288	230,1	1375,2
2016/17 ¹	370	287	217,3	1369,4
2017/18 ¹	372	289	208,6	1330,0
2018/19 ¹	370	282	199,9	1322,3
2019/20 ¹	338	281	173,6	1266,1

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській обл.

²До 2016/17 навчального року – вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації.

³До 2016/17 навчального року – вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації.

Джерело: складено на підставі [Оф Держ служ]

Із процесами зростання безробіття «face to face» стикалися всі країни пострадянського простору з перехідною економікою, не тільки Україна. Проте сучасний рівень безробіття в зазначених країнах є різним, адже підходи до його зниження були різними. Для зниження цього рівня важливим є забезпечення розвитку освітньої та гуманітарно-виховної сфери, з метою унеможливлення вияву соціального невдоволення і злочинності. Щодо впливу рівня освіти та безробіття на стан злочинності, варто відзначити, що 60% жінок-злочинниць – безробітні та не навчаються [3]. Наразі співвідношення жіночої й чоловічої злочинності становить 1:8 [3]. Серед засуджених жінок за крадіжку, грабїж і розбій переважає молодь до 25 років: 47,9% засуджено за розбій, 35,4% – за грабїж, 32,2% – за крадіжку [3]. Незадіяність молоді в освітньому процесі становить «резерв» для появи майбутніх злочинців.

Отже, відсутність у самого населення бажання навчатися тільки додає складності ситуації, зокрема, щодо унеможливлення вияву кризових ситуацій і дестабілізації рівня публічної безпеки. На цій підставі наполягаємо [2; 5] на важливості розробки й впровадження дієвих стимуляційних механізмів публічного управління, спрямованих на формування стійкого мотиву в населення різних категорій навчатися, у т.ч. протягом усього життя.

Література:

1. Бєлай С.В. Розроблення комплексного державного механізму протидії кризовим ситуаціям за масовою участю населення. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (43). С. 57–61.
2. Карпеко Н.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Розвиток системи підготовки фахівців у сфері цивільної безпеки у вищій школі: державноуправлінський і правовий аспекти. *Матеріали I Міжнар. науково-прак. конф. «Забезпечення промислової та цивільної безпеки в Україні та світі»*. Луцьк. 2016. С. 117–119.
3. Нікітенко О.І. Внутрішня безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. URL: <http://arch>
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Помаза-Пономаренко А. Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державноуправлінські аспекти : монографія. Х. : НУЦЗУ, 2017. 270 с.
6. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2024. № 3(44). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>
7. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі. *International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects* : International collective monograph. Oslo (Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. Pp. 297–322.
8. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Leonenko N., Poroka S., Sukhachov M. (2024). Ensuring the safety of citizens in times of war: aspects of the organization of civil defense. *AD ALTA*. Volume 14. Issue 1. Pp. 216–220.
9. Popov O., Taraduda D., Sobyňa V., Dement M., Pomaza-Ponomarenko A. Emergencies at Potentially Dangerous Objects Causing Atmosphere Pollution: Peculiarities of Chemically Hazardous Substances Migration. *Systems, Decisions and Control in Energy I. Studies in Systems, Decision and Control*. Switzerland : Springer International Publishing AG, 2020. Vol. 298. P. 151–163.

АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Пономарьов В. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

На сьогоднішній день фізична культура є одним із головних факторів розвитку і підтримки як психологічного так і фізичного стану школярів в умовах війни. Саме фізична культура є таким засобом, яким користуються нині велика кількість наших юних громадян України. Кожна мати та батько бажають мати здорову дитину. Саме тому слід приділяти велику увагу розвитку та формуванню професійно-педагогічній компетентності майбутніх вчителів фізичного виховання, які, згідно наданих повноважень і соціального статусу віднесено до категорії педагогів.

Вчителі фізичного виховання виконують свої професійні обов'язки в школах, дитячих садках, коледжах. Виходячи із сучасних реалій військового стану чи задоволені батьки якістю таких послуг? Наш емпіричний досвід, проаналізовані нами публіцистичні та наукові роботи свідчать, що ні.

З різних точок зору багатьма авторами декларується постановка не типових для теорії і методики професійної освіти фахівців у галузі «фізичне виховання» проблем, пов'язаних з умовами ведення занять в умовах війни. Як теоретики так і практики наголошують на тому, що вирішити ці проблеми можна лише підвищивши їх професійно-педагогічну компетентність.

Наукове обґрунтування базових положень процесу формування професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичного виховання розглядається нами як обов'язкова процедура експлікації необхідних і достатніх педагогічних умов відповідної професійної підготовки.

Фактор власних зусиль, на думку багатьох дослідників сучасності, є в зазначеному переліку головним. Так, на думку О. Тимошенка оптимізація процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання полягає у докорінному покращанні самостійної роботи студентів та використанні сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі [1, с. 298].

Сучасні наукові дослідження безперечно вказують на те, що зазначені професійні позиції, психологічні якості, педагогічні уміння можуть бути предметом педагогічного формування та саморозвитку [2, с. 158].

При цьому, процес набуття майбутніми вчителями фізичної культури професійно-педагогічної компетентності повинен відбуватися на основі базових положень сучасних психологічних та педагогічних ідей, які б слугували «керівництвом до дій» у доборі засобів, форм організації навчання та змісту окремих дисциплін.

Певні труднощі в професійній підготовці студентів фізкультурних ВНЗ часто пов'язані з ігноруванням психологічних механізмів, які лежать в основі виникнення та формування в них професійного інтересу до спортивно-педагогічної діяльності, складниками якого, за Г. Бабушкіним, є такі компоненти: емоційний, який складають позитивне відношення до професії, впевненість в її виборі, задоволеність вибором; мотиваційний, що включає обґрунтування вибору професії, виділення чинників, що обумовлюють цей вибір; інтелектуальний, що наповнюється уявленням про вибрану професію, знанням її особливостей; вольовий, що відображає активність суб'єкта у набутті професійної компетентності. Автор переконливо показує, що формування цих компонентів має відбуватися поетапно шляхом «накопичення» особистісних перетворень за рахунок інтеріоризації зовнішніх дій у внутрішні дії суб'єкту діяльності (Л. Виготський) [3, с. 133].

На нашу думку, подібний механізм «накопичення» має виявлятися і при формуванні, професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів фізичного виховання. Виходячи із цього, процес формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів ми розглядаємо як такий, що послідовно включає емоційний, мотиваційний, інтелектуальний та вольовий етапи.

Оскільки у визначенні базових положень процесу формування професійно-педагогічної компетентності ми спираємось на позиції гуманістичної педагогіки (І. Бех [4], Г. Балл [5], Ф. Медвідь [6], А. Сущенко [7] та ін.), яка розглядає людину в динаміці соціальних і особистісних процесів, визнає її здатність виходити за рамки конкретної життєвої ситуації та керуватися у своїй діяльності ідеалами майбутнього [8, с. 32].

Для ефективної професійної діяльності необхідне гармонійне співвідношення прагнення до професійної самореалізації із суспільними вимогами, нормами культури.

Найбільш повно підхід в розроблені теорії контекстного навчання (А. Вербицький [9; 10; 11]), сутність якого складає організація активності студентів відповідно до закономірностей переходу від

навчальних текстів, знакових систем як матеріальних носіїв минулого досвіду до мінливої професійної діяльності [11, с. 33].

Ключовим поняттям теорії контекстного навчання виступає «квазі-професійна діяльність», основною якої є «відтворення в аудиторних умовах особливості виробництва, відносин і дій зайнятих у ньому людей». За А. Вербицьким, квазіпрофесійна діяльність представляє собою участь студентів у вирішенні сукупності педагогічних завдань, а також ситуацій соціально-психологічної взаємодії, регульованої ціннісно-нормативною системою педагогічної діяльності. Іншими словами, у її основу покладене створення під час навчальної та практичної діяльності ситуацій, які виступають засобом (або методом в іншій термінології) освоєння професійно-педагогічної діяльності – її змісту, динаміки, організаційних форм, цінностей і норм, наочних завдань [11 с. 34].

Оскільки, сучасне навчання допомагає подолати суперечності між абстрактним характером предмету навчальної діяльності і реальним предметом майбутньої професійної діяльності, а також між виконавською позицією студента в традиційному навчанні (активність у відповідь на управлінські дії педагога, виконання його завдань, відповідь на його питання та ін.) і ініціативною позицією фахівця в трудовій діяльності. Ми будемо спиратися на них при визначенні ще одного базового положення процесу формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів фізичного виховання – професійної спрямованості в умовах війни, що виявляється в орієнтації професійної підготовки на всіх етапах навчання у ВНЗ на майбутню професійну діяльність вчителів фізичного виховання за умов поступової деталізації об'єкту пізнання під час навчання.

Окрім того, що процес навчання у ВНЗ має будуватися в контексті майбутньої професійної діяльності, та сучасних умов ведення предмету. Тому зміст дисциплін, які входять до його складу має бути «вписаний» в логіку навчального процесу.

На цих підставах ми вважаємо, що в процесі набуття вчителем фізичного виховання професійно-педагогічної компетентності має відбуватися інтеграція профільних дисциплін, у контексті майбутньої професійної діяльності.

Зазначені аргументи дали змогу експлікувати базові концептуальні положення процесу формування професійно-педагогічної компетентності вчителів фізичного виховання, який має будуватися на основі:

– мотивації студентів, що зумовлена позитивними прикладами майбутньої професійної діяльності та позитивними емоціями при ознайомленні з професією;

– психологічних закономірностей набуття інтересу до професійної діяльності, згідно з якими, формування професійно-педагогічної компетентності має відбуватися поетапно шляхом «накопичення» особистісних перетворень за рахунок інтеріоризації зовнішніх дій у внутрішні дії суб'єкта;

– орієнтації процесу формування професійно-педагогічної компетентності на норми та цінності у сучасних умовах;

– побудови професійної підготовки на всіх етапах навчання у ВНЗ в контексті майбутньої професійної діяльності за умови поступової деталізації.

Сформульовані базові положення виступають основою конструювання «надбудови» процесу, тобто змісту окремих дисциплін, форм, а також методів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів фізичного виховання, обґрунтування яких детермінує визначення необхідних і достатніх педагогічних умов з атлетичної гімнастики у форматі реальної професійної діяльності.

Література:

1. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Тимошенко Олексій Валерійович. К., 2009. 587 с.

2. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

3. Мазін В. М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мазін Василь Миколайович. Запоріжжя, 2008. 222 с.

4. Медвідь Ф. М. Гуманізація та гуманітаризація фізкультурної освіти і підготовка кадрів: концептуальні засади. *Фізкультурна освіта : шляхи і напрямки її розвитку в сучасних умовах*. Кіровоград, 2006. С. 92.

5. Навчальний план. Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Спеціальність : 6.010200 «Фізичне виховання». Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Запоріжжя : Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 2006. 112 с.

6. Навчальний план. Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Спеціальність : 6.010200 «Фізичне виховання». Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Запоріжжя : Запорізький інститут ім. гетьмана Петра Сагайдачного МАУП, 2006. 88 с.

7. Навчальний план. Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Спеціальність : 6.010200 «Фізичне виховання». Освітньо-

кваліфікаційний рівень «бакалавр». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. 97 с.

8. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

9. Сущенко А. В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сущенко Андрій Віталійович. Х., 2004. 422 с.

STRATEGIES FOR THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER IN THE CONDITIONS OF MILITARY CONFLICTS

Popova L. M.

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages
and Teaching Methods in Primary and Preschool Education*

Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov

Kyiv, Ukraine

This article examines the strategies and methods for promoting the development of foreign language skills and competencies among future teachers during a period of conflict. The study is based on data collected from educators and students in regions affected by conflict, including interviews and surveys. The findings suggest that the implementation of communicative language teaching, flipped classroom model, and small group work, in addition to utilizing a mix of online and in-person learning, can contribute to the development of foreign language competency among students in conflict-affected regions.

Language competence is crucial in any educational setting, but it becomes even more important during times of conflict. Teaching students in the midst of war can be a challenge, especially when it comes to language development and learning. English can play a significant role during a period of conflict or instability for several reasons: 1. Communication: English is often used as a lingua franca, meaning it is commonly used as a language of communication in international settings. It can be important for people to learn English in order to communicate with others during a crisis, especially if they need to access resources or assistance from international organizations

or foreign countries. 2. Education: Learning English can be important for accessing educational opportunities, both during and after a crisis.

Given the circumstances, it can be hard for teachers to organize their teaching in a traditional sense. However, there are still some strategies they can employ/ The main role in this process is devoted to the using of technology: Video conferencing and online platforms can provide a safe and accessible way for teachers to conduct classes and stay connected with their students. This can help maintain a sense of normalcy and structure, even if physical classrooms are not accessible. Assessing and understanding the development of English language competency during a period of conflict or instability can be challenging, but there are a few key indicators to consider: 1. Vocabulary: As learners progress in their understanding of the language, their vocabulary expands. This includes both basic words and more complex, academic words. 2. Grammar: Learners become more proficient in using correct grammar structures and verb tenses, and they are able to express themselves in more complex ways. 3. Pronunciation: Learners may develop a more native-like accent and become more comfortable with the intonation and rhythm of English. 4. Communication: Learners become more confident and comfortable communicating in English, both orally and in writing. They may also become more fluent in using idioms and expressions commonly used in English. These are just a few indicators of English language competency, but they can be helpful in assessing how learners are progressing during a period of conflict or instability.

The internet can be a valuable tool in providing continuity and support to learners during a period of conflict or instability. The role of the internet in teaching during a period of conflict or instability can be multifaceted: 1. Online learning: The internet can provide access to a wide range of learning resources and materials, allowing teachers and learners to continue their education even if they are not able to attend physical classrooms. 2. Communication: The internet can facilitate communication between teachers, students, and parents, even if they are unable to meet in person. This can be especially important during times of crisis. 3. Connection: The internet can provide a sense of connection and community for learners who may be isolated due to conflict or instability. For example, online forums or social media groups can be helpful in providing support and encouragement to learners. 4. Information: The internet can provide access to important news and information about the conflict, which can help learners stay informed and understand the situation they are facing. There are several researchers and scientists who have studied the impact of conflict on education. Here are a few examples: Dr. Argyros is a researcher at the University of Cambridge who studies the effects of conflict on

education and child development; Dr. Reid is a professor at the University of Ottawa who researches the impact of conflict on education, particularly in countries like Afghanistan and Somalia; Rebecca Winthrop: Dr. Winthrop is a researcher at the Brookings Institution who focuses on education in fragile states [3; 4].

The first analysis from UNICEF “Education in Emergencies: A Guide to Supporting Children’s Learning during Humanitarian Crises”, is a real guide for educators and policy makers who are working in humanitarian crises. It provides an overview of the impact of conflict and disasters on students’ education, and outlines strategies for providing support and maintaining continuity in education during emergencies. It focuses on the specific challenges faced by teachers in conflict zones, such as safety concerns and limited resources. It also provides recommendations for how educators can adapt their teaching methods and curricula to meet the needs of students in these challenging environments [1]. There have been a number of articles and studies published about the use of the internet in education during conflict or instability in Europe [1; 2; 3; 4; 5].

Learning about current events, especially during a time of crisis like a war, is important for several reasons: 1. Staying informed: By learning about current events, you can stay informed about what is happening in your community and around the world. This can help you make informed decisions and stay safe. 2. Empathy: Learning about current events can help you develop empathy for others who are affected by the crisis, which can help you understand their experiences and support them. 3. Advocacy: By learning about current events, you can become more aware of issues that need attention and advocate for change.

Using the elements of psychology in English lessons can be an effective way to support students during times of crisis. Here are some ways that teachers can incorporate psychology into their lessons: 1. Emotion regulation: Teachers can help students learn how to manage their emotions during difficult times by teaching them skills like relaxation techniques and mindfulness. 2. Social support: Teachers can create opportunities for students to connect with each other and build relationships, which can provide emotional support during times of crisis. Here are a few specific strategies that teachers can use to incorporate psychology into their English lessons: 1. Teaching emotional vocabulary: Teachers can introduce and discuss words that describe emotions in English, like "sad," "angry," and "anxious." This can help students express their feelings and better understand their own emotions. 2. Journaling: Teachers can ask students to write about their experiences and feelings in a journal. This can be a cathartic activity and can also help students reflect on their experiences and process their emotions. Here are some additional strategies that teachers can use to incorporate

psychology into their English lessons: 1. Guided imagery: Teachers can lead students through a guided imagery exercise where they visualize themselves in a peaceful or relaxing place. This can help students calm down and manage stress. 2. Positive self-talk: Teachers can introduce positive self-talk techniques, like affirmations, that students can use to boost their confidence and resilience. 3. Group activities: Teachers can organize group activities that encourage students to work together, like cooperative games or group projects. This can help students build friendships and develop their social skills.

When teaching English during a crisis like a war, it's important to be flexible and adjust your teaching methods to meet students' needs. There are a few strategies teachers can use to help students develop their communication skills: 1. Role-playing: Teachers can create role-playing scenarios for students to practice their communication skills, like ordering food at a restaurant or asking for directions. 2. Discussion-based activities: Teachers can organize small group or whole class discussions around topics that are relevant to the students' lives. This can help students learn how to express their opinions and listen to others. 3. Collaborative projects: Teachers can organize collaborative projects that require students to work together in groups. This can help students develop their teamwork and communication skills. Here are some peculiarities of teaching during a time of war: 1. Uncertainty: Teachers and students must cope with uncertainty and change, as the situation can evolve quickly and unexpectedly. 2. Trauma: Both teachers and students may be dealing with trauma and stress, which can impact their ability to learn and teach. 3. Disruption: Educational institutions and routines may be disrupted, requiring teachers to adapt their methods and adjust their expectations. 4. Lack of resources: Schools may have limited access to resources, like books or technology. Here are some methods that can be used in teaching during a time of war: 1. Blended learning: Teachers can use a mix of online and in-person learning to provide flexibility and continuity in education. 2. Flipped classroom: Teachers can assign readings or video lectures for students to watch at home, and then use class time for discussion and activities. 3. Small group work: Teachers can divide students into small groups to work on projects or assignments together, which can provide social support and build teamwork skills.

The formation of the foreign language competence of the future teacher in the conditions of military conflicts should contribute to the professional growth of the student, provide him with a set of relevant knowledge and skills in order to adequately fulfill his educational mission in difficult conditions

Bibliography:

1. "Education in Emergencies: A Guide to Supporting Children's Learning during Humanitarian Crises" by UNICEF: URL: https://www.unicef.org/publications/files/Education_in_Emergencies_A_Guide_to_Supporting_Childrens_Learning_during_Humanitarian_Crises_English.pdf
2. Gumenyuk N. "Digital Technologies in Education in the Context of the War in Ukraine: Lessons Learned and Future Implications". URL: https://www.researchgate.net/publication/362767705_Digital_Technologies_in_Education_in_the_Context_of_the_War_in_Ukraine_Lessons_Learned_and_Future_Implications
3. Joanna Reid "Educating Children in Fragile States": URL: <https://www.brookings.edu/research/educating-children-in-fragile-states/>
4. Kayla M. Argyros "Children's Education during Conflict: Five Lessons Learned" URL: <https://blogs.worldbank.org/edutech/five-lessons-children-s-education-during-conflict>
5. OECD. "Remote Learning during COVID-19: Experiences from European Countries". URL: <https://www.oecd.org>

ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поповиченко Г. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування*

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

В умовах воєнного стану в Україні вища освіта може стати сферою, яка відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства. Однак це також вносить виклики та обмеження. Нижче наведено аналіз стану вищої освіти в таких умовах та рекомендації для підняття рівня залученості суспільства до здобуття вищої освіти:

1. Безпека та доступність. Воєнний стан може вплинути на безпеку та доступність вищої освіти. Зниження фінансування та інфраструктурні труднощі можуть стати перешкодою для нормального функціонування університетів. Обмеження руху через воєнний стан може ускладнити доступ студентів та викладачів до університетських кампусів. Дистанційне навчання може стати необхідністю, зокрема для тих, хто проживає в зонах бойових дій.

2. Еміграція та втрата кадрів. Війна викликала і далі викликає еміграцію вчених та студентів, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу та знань. Створення програм та стипендій для збереження та залучення талановитих вчених та студентів. Розробка міжнародних партнерств для збереження зв'язків з вченими, що залишили конфліктні регіони. Створення умов для повернення та адаптації емігрантів-вчених у випадках політичної стабільності.

3. Психологічний стан студентів. Студенти можуть стикатися з психологічними труднощами через стрес та нестабільні умови. Це може вплинути на їхню навчальну продуктивність та готовність здобувати вищу освіту. Створення психологічних центрів на кампусах для консультування та підтримки студентів. Запровадження програм психосоціальної підтримки для батьків та студентів. Проведення психологічних тренінгів та семінарів для забезпечення засобів саморегуляції та стресостійкості. Загальною метою є забезпечення безпеки та психологічного комфорту для всіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

На сьогоднішній день через війну дуже багато людей відмовляються отримувати вищу освіту в Україні. Тому ми пропонуємо заходи які можуть допомогти підтримати вищу освіту в умовах воєнного стану та збільшити інтерес суспільства до здобуття вищої освіти.

1. Фінансування. Забезпечення стабільного фінансування вищих навчальних закладів для забезпечення якості освіти та збереження наукового потенціалу. Фінансова мотивація для викладачів в умовах війни є критично важливою. Вона не тільки впливає на їхню економічну стабільність, але й може визначати їхню здатність зосередитися на навчанні та допомагати студентам у складних умовах. Забезпечення адекватної фінансової мотивації сприяє не тільки здоров'ю викладачів, але й утримує високий рівень професійної якості в університеті, що є ключовим фактором в умовах війни.

2. Підтримка студентів. Розробка програм психологічної підтримки для студентів, які стикаються із стресом та емоційними труднощами через війну. Введення психологічних тренінгів для збільшення стресостійкості та вміння управляти емоціями. Формування підтримуючих груп студентів та викладачів для обміну досвідом та емоційною підтримкою. Вплив повітряних тривог в умовах війни на психоемоційний стан студентів та викладачів є серйозним, і вимагає комплексного підходу для забезпечення їхнього психічного здоров'я та успішного подолання труднощів.

3. Гнучкість та дистанційна освіта. Розвиток гнучких форматів навчання, включаючи дистанційну освіту, яка може бути особливо важливою в умовах обмежень на місцях. Забезпечення гнучкості

в навчальних програмах та методиках для адаптації до змін в умовах війни та обмежень. Забезпечення можливості для інтерактивного навчання та обговорення, незважаючи на віддаленість.

4. Стимулювання наукових досліджень. Стимулювання наукових досліджень, що спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з воєнним станом, та залучення студентів до участі в таких дослідженнях.

5. Сприяння міжнародному співробітництву. Залучення до міжнародних освітніх програм та обмінів для збагачення освітнього досвіду студентів та викладачів.

У ході обговорення ми доклали зусиль для вивчення різних аспектів вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану та його впливу на студентів та викладачів. Зазначені багатогранні виклики включають безпеку, еміграцію, психологічний стан та використання інструментів дистанційного навчання.

У контексті війни, фінансова мотивація викладачів також виявляється суттєвою, враховуючи економічну нестабільність, ризики та стрес, пов'язані із забезпеченням безпеки сім'ї та особистого здоров'я. Ці заходи спрямовані на збереження якості вищої освіти, стимулювання професійного розвитку та підтримку психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

ЯК ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ ВПЛИНУЛО НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Причулак Т. С.

*Заслужений працівник освіти України,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист дисциплін природничого циклу
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Одеська область, Україна*

Система вищої освіти України, як і решта сфер життя країни, зазнала серйозних втрат і руйнувань внаслідок нового етапу війни, який 24 лютого 2022 року проти України розпочала росія. Упродовж двох років до початку повномасштабної війни освітня сфера нашої країни функціонувала в умовах пандемії та обмежень, пов'язаних зі стрімким поширенням захворюваності на COVID-19. До початку цих подій на порядку денному для системи вищої освіти стояли питання реформування, імплементації норм прийнятого у 2014 році у новій

редакції Закону України «Про вищу освіту», створення системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, узгодженої зі стандартами, що діють у Європейському просторі вищої освіти тощо. Проте в часи пандемії на перший план вийшли питання створення безпечного середовища і запровадження дистанційного формату навчання. Після початку повномасштабної збройної агресії ситуація у вищій освіті України ще більше ускладнилася. Освітній процес було призупинено, увесь цей час зазнають руйнувань будівлі українських закладів освіти, учасники освітнього процесу опинилися в різних умовах, часто за межами України або в регіонах якомога далі від зони бойових дій; дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Українська система вищої освіти, як і у 2014 році, після анексії Криму та початку воєнних дій на Донбасі, стикнулася з питанням переміщення закладів освіти на підконтрольну територію. Все це змусило адаптувати освітній процес до нових умов.

Досвід навчання під час пандемії COVID-19 дозволив швидше адаптуватися до дистанційного формату під час дії правового режиму воєнного стану. Проте дистанційне навчання все ще несе ризики погіршення якості освіти та успішності, а також поглиблення наявних освітніх нерівностей. Крім цього, дистанційне навчання призводить до збільшення навантаження на здобувачів освіти та викладачів, а також погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу. Проявляються такі симптоми стресу, як недосипання, тривожність, погана концентрація уваги, проблеми в комунікації з однолітками та викладачами. Здобувачі освіти відчують високий рівень тривожності, також почуваються самотніми, оскільки під час вимушених канікул і дистанційного навчання їм не вистачає спілкування з однолітками та викладачами.

В умовах дистанційного навчання обов'язковою вимогою для здобувачів освіти стає наявність гаджета та робочого місця вдома. За результатами опитування батьків, більшість підлітків (90%) мають хоча б один власний гаджет, який використовують для навчання. Для більшості здобувачів освіти основним гаджетом для навчання є телефон, що може впливати на якість навчання, особливо якщо воно здійснюється в дистанційному форматі. Серед внутрішньо переміщених здобувачів освіти та здобувачів із родин з нижчим рівнем добробуту частка володіння гаджетом менша.

Умови воєнного часу також створюють додаткове навантаження на викладачів: вони мають витратити більше часу на організацію навчання під час тривог і відключень електроенергії, а також виконувати роботу колег, які виїхали з України та підтримувати здобувачів освіти, які перебувають за кордоном.

Уряд України та місцеві органи влади намагаються забезпечити якомога швидше відновлення універсального доступу до освіти, тому в районах, де освітня інфраструктура постраждала, першочерговим заходом є забезпечення засобами доступу до дистанційної освіти: Інтернетом, комп'ютерами, джерелами живлення. Очне навчання в закладах освіти можливе лише за умови наявності укриття.

У середньостроковій перспективі післявоєнне відновлення України, відповідно до планів органів влади, планується проводити з широким залученням коштів міжнародних партнерів з орієнтацією на інтеграцію України в ЄС.

Потреби громад для відновлення освітньої інфраструктури за пріоритетністю такі: перша черга потреб – забезпечити якомога ширший доступ до середньої та вищої освіти зараз.

Для регіонів, де можливе очне та змішане навчання, це спорудження та ремонт укриттів у закладах освіти, а також облаштування освітніх просторів в укриттях, екстрений ремонт будівель закладів освіти або ремонт незначних пошкоджень, облаштування модульних (тимчасових) закладів освіти, генератори та доступ до Інтернету, гаджети для навчання. Для регіонів і громад, де можливе лише дистанційне навчання, це генератори, доступ до Інтернету, гаджети для здобувачів освіти та викладачів.

Друга черга потреб – відновити освітню інфраструктуру для повернення до очного навчання.

Це ремонт закладів освіти із серйозними пошкодженнями, переоблаштування під заклади освіти інших приміщень у власності громад (адміністративних будівель, будинків культури тощо), які не постраждали під час бойових дій. Також це відтворення освітнього середовища (меблі, навчальне обладнання, техніка, господарська частина) у закладах освіти, що зазнали пошкоджень.

Третя черга потреб – забезпечити універсальний доступ до якісної освіти.

Йдеться про капітальний ремонт серйозно пошкоджених, зруйнованих закладів освіти та закладів освіти, що потребують капітального ремонту, відповідно до актуальних потреб громад у закладах освіти та планів розвитку освітньої мережі. Також це передбачає створення освітнього середовища, що відповідає вимогам освітньої реформи та державним стандартам (будівельно-архітектурним, гігієнічним тощо) у всіх закладах освіти. Також освітянки потребують знань і навичок з таких тем: взаємодія з міжнародними та благодійними організаціями, фандрейзинг та грантовий менеджмент, психологічна допомога здобувачам освіти.

Рекомендації та перспективи відновлення галузі освіти в Україні:

- освіта під час війни потребує координації та співпраці між державними органами, міжнародними спільнотами, місцевими організаціями, соціальними працівниками та незалежними експертами для забезпечення максимальної освітньої можливості та захисту здобувачів освіти в умовах навчання;
- для гарантування доступності освіти необхідно забезпечити систему достатнім фінансуванням, інфраструктурою та обладнанням;
- необхідно забезпечити освітній процес не лише методичними матеріалами, а й соціальною та емоційною підтримкою, культурними заняттями, доступом до новітніх технологій;
- впровадити та дотримуватися заходів, які гарантуватимуть безпеку для всіх учасників освітнього процесу;
- необхідно забезпечувати доступні та рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу із метою запобігання дискримінації та нерівності можливостей;
- сприяти підготовці й компетенції викладачів до роботи зі здобувачами освіти, які мають відставання в освітньому процесі або психологічні травми, які перешкоджають цілковитій адаптації здобувачів освіти у колективі або освітньому середовищі.

Література:

1. Гапон В. В., Барабаш О. А., Читаєва К. Т. Аналіз рівня оплати праці науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти, що підпорядковані МОН України. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2021. 67 с.
2. Інформація про тимчасово переміщені заклади вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України : Роз'яснення МОН України від 17 травня 2022. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/zakladi-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti-zavershuyut-proces-timchasovogo-peremishennya-do-bezpechnih-regioniv-ukrayini?__cf_chl_rt_tk=xUlqMeSERADS0KbvTvmGUPkv2h.Dx5bXTGFpXxhpCxE-1707890907-0-4112
3. Матеріали до засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. URL: <https://kno.rada.gov.ua/>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ІТ СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прихно Ю. Є.

кандидат технічних наук,

*доцент кафедри управління логістичними системами та проектами
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна*

Сьогодні ІТ-ринок є одним з найбільш динамічних та таким, який швидко розвивається. За останні десятиріччя інформаційні технології стали невід'ємною частиною нашого життя та підприємницької діяльності.

Однак, ринок ІТ-технологій є дуже мінливим, запити споживачів змінюються щодня. Наприклад, на даному етапі розвитку інформаційних технологій пріоритети ринку змістилися з апаратного на програмне забезпечення. Сектор системної інтеграції, який займається закупівлею та введенням в експлуатацію складного обладнання, наразі не набирає вже темпів розвитку. Те саме стосується і темпів будівництва нових дата-центрів. Проте, ринок системної інтеграції для складних систем зростає, і це підтверджують дослідження.

Наприклад, світовий лідер консалтингу Gartner Group щорічно публікує звіти Magic Quadrant for IT Project and Portfolio Management, в яких визначає лідерів ринку ІТ-технологій для управління проектами. У 2023 році у своїй оцінці компанія Gartner зазначила, що інформаційне забезпечення проєктної діяльності на даному етапі розвитку повинно підтримувати усі сфери знань управління проектами і задовольняти потребу в узгодженні часу і ресурсів, забезпечуючи комплексний підхід до управління [1].

Провідні рішення повинні також реалізовувати управління часом і дозволяти створювати як прості часові графіки (наприклад, діаграми Ганта), так і більш складні програмні списки. Функції управління витратами повинні дозволяти відстежувати трудові та часові ресурси, а також легко деталізувати витрати за усім проєктом.

У зв'язку з цим, компанія відзначає ефективність для управління проектами таких програм, як Microsoft Project, Primavera, Planview та Jira.

Сьогодні досить популярною залишається програма для управління проектами MS Project, основною функцією якої є планування на основі діаграми Ганта.

Програма вже налічує понад 20 мільйонів користувачів. Очевидними перевагами програми є простота використання, кастомізація

у стилі формул Microsoft Excel та можливість адаптувати продукт під власні потреби, як шляхом програмування на Visual Basic, так і шляхом придбання готових рішень. До недоліків MS Project можна віднести ненадійність Microsoft Project Server та недостатню мобільність, оскільки програма доступна лише на робочому столі, що унеможлиблює швидкий обмін проектами.

Для більш складних проектів підходить програмне забезпечення для управління проектами Primavera від Oracle. Інформаційна система Primavera використовується для управління та контролю проектів, відстеження ресурсів, матеріалів та обладнання, що використовуються для проекту. До сильних сторін сімейства програмних продуктів Oracle Primavera можна віднести здатність надавати користувачам комплексне управління проектами підприємства. Програмний продукт може пов'язувати проекти зі стратегією, вибирати правильний набір стратегічних проектів, вимірювати прогрес у досягненні цілей, а також інтегруватися з електронним документообігом на базі SAP. Недоліками програми є складність процесу розробки, висока ціна, складний інтерфейс.

Також останнім часом набирають популярність онлайн-сервіси такі, як Jira та GanttPRO. Такі сервіси дозволяють командам розробників планувати проекти, призначати завдання, планувати роботи, збирати завдання в беклог, встановлювати пріоритети та дедлайни. Зараз Jira є дуже популярним продуктом та використовується такими компаніями, як Nokia, Navteq, Electronic Arts, LG та багатьма іншими. Загальна кількість користувачів Jira перевищує 20 000 компаній у більш ніж 122 країнах світу.

Основними перевагами програми є можливість формування детальних звітів, візуалізація, велика кількість налаштувань фільтрації, робота на всіх популярних платформах та інтеграція з більш ніж 10 сервісами.

Таким чином, сьогодні вже неможливо уявити роботу над проектом без необхідного інформаційного забезпечення та ІТ супроводу. Це мінімізує ймовірність того, що якісь ресурси залишаться поза увагою під час реалізації проекту, незалежно від того, чи є він малим чи великим. Велика кількість таких програм на ринку програмного забезпечення ускладнює вибір, однак, для того, щоб програмне забезпечення допомагало, а не ускладнювало процес реалізації проекту, воно повинно бути простим у використанні, як з точки зору інтуїтивності інтерфейсу, так і багатьох інших функцій.

Література:

1. Magic Quadrant for Project and Portfolio Management, Gartner, Matt Light, Daniel B. Stang // Gartner. URL: <https://www.gartner.com/>

reviews/market/project-portfolio-management-worldwide (дата звернення: 10.03.2024).

2. What Is Business Performance Management? (With Performance Metric Examples). Available at : <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/business-performance-management> (дата звернення: 10.03.2024).

3. Customer Relationship Management, CRM. Available at : <https://www.techtarget.com/searchcustomerexperience/definition/CRM-customer-relationship-management> (дата звернення: 10.03.2024).

4. Harrington H. Business process improvement : The breakthrough strategy for total quality productivity and competitiveness / H. J. Harrington. New York : McGraw-Hill, 1991. 267 p.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Пятисоцька С. С.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри інформатики і біомеханіки
Харківська державна академія фізичної культури
м. Харків, Україна*

Сьогодні процес інформатизації охопив всі сторони життя сучасного суспільства. Цей процес має кілька пріоритетних напрямків, до яких, безумовно, слід віднести інформатизацію освіти. Вона є першоосною глобальної раціоналізації інтелектуальної діяльності людини за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційні технології не тільки полегшують доступ до інформації і відкривають можливості варіативності навчальної діяльності, її індивідуалізації та диференціації, але і дозволяють по-новому організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання, побудувати освітню систему, в якій здобувач освіти був би активним і рівноправним учасником освітньої діяльності [2, 5].

Пошук нових форм і методів навчання в наш час – явище не тільки закономірне, але й необхідне. В умовах гуманізації освіти реальна теорія і технологія масового навчання повинна бути направлена на формування сильної особистості, здатної жити й працювати у світі,

що безперервно зазнає змін, здатної сміливо розробляти власну стратегію поведінки, здійснювати моральний вибір і нести за нього відповідальність.

Інформаційні технології на будь-якому навчальному занятті допомагають створити високий рівень особистої зацікавленості здобувачів освіти за допомогою інформації, виведеної на екран. Структура заняття з використанням комп'ютера є багатоваріантною, однак він має не лише формувати знання, а й сприяти розвитку здобувачів освіти [3].

Активна робота з комп'ютером формує в здобувачів освіти більш високий рівень самоосвітніх навичок і вмінь, аналізу та структурування отриманої інформації [1]. При цьому нові засоби навчання дозволяють органічно поєднувати інформаційно-комунікативні, особистісно-орієнтовані технології з методами творчої та пошукової діяльності.

Сьогодні впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес є невід'ємною частиною навчання у закладах вищої освіти. Використання інформаційних технологій в освіті необхідне, оскільки істотно підвищується ефективність навчання, якість знань і умінь здобувачів освіти.

Крім того, впровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій направлене на інтенсифікацію процесу навчання, реалізацію ідей розвиваючого навчання, вдосконалення форм і методів організації навчального процесу, що забезпечують перехід від механічного засвоєння знань до оволодіння умінь самостійно набувати нових знань.

Серед основних завдань педагогічного процесу, що можуть бути вирішені більш ефективно за умови використання інформаційних технологій, можна виділити наступні [4, 6]:

1. Створення інтерактивних, цікавих та змістовних навчальних занять, що сприяють залученню здобувачів освіти та підвищують їхню мотивацію до навчання.

2. Створення індивідуальних навчальних шляхів та завдань, враховуючи потреби та рівень кожного здобувача освіти.

3. Розвиток навички роботи з інформацією, пошуку та аналізу даних, що є важливими в сучасному світі.

4. Використання спеціалізованих програм для створення розкладів, ведення журналів, оцінювання успішності здобувачів освіти та інших аспектів управління навчальним процесом.

5. Створення інтерактивних презентацій, відеоматеріалів, веб-сайтів та інших ресурсів, які допомагають зробити навчальний процес більш цікавим та доступним для здобувачів освіти.

6. Підвищення ефективності спілкування педагогів між собою, зі здобувачами освіти, обмін досвідом та ресурсами.

7. Допомога в оволодінні здобувачами освіти навичками, які є важливими для успішного функціонування в сучасному інформаційному суспільстві.

8. В умовах дистанційного навчання інформаційні технології стають незамінним інструментом для організації навчання, взаємодії із здобувачами освіти та забезпечення доступу до навчальних матеріалів.

Отже, застосування інформаційних технологій у професійній діяльності педагога спрямована на підвищення якості навчання, розвитку здобувачів освіти та підготовку їх до життя в сучасному світі.

Література:

1. Алексеева С. Сучасні аспекти індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах інформатизації. *Педагогічні науки: теорія та практика*. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. (1). 40.

2. Гевко І. В. Використання інтерактивних технологій в освіті. Наукові записки. *Збірник наукових праць Українського державного університету ім. М. Драгоманова*. 2018. Вип. 139. С. 53–60.

3. Гула Л. Впровадження інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць «ЛОГОΣ»*. 2019. № 5. С. 41–45.

4. Ічанська Н. В., Дем'яненко В. О. Освітні інтернет-ресурси та онлайн середовища в навчально-виховній діяльності викладача закладу вищої освіти. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2020. Вип. 4(62). С. 40–42.

5. Сіняєва О., Кречет М., Завгородній О., Сичова Т., Сичов А., Сіняєва, О. Особливості використання інформаційних технологій в освіті. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. 11(7). С. 98–104.

6. Толмач М. Цифрові технології в освіті: можливості й тенденції застосування. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2021. 4(2), С. 159–171.

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ремех Т. О.

*кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувачка відділом суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до кардинальних змін в українському суспільстві, переосмисленні багатьох світоглядних речей, ставлення до подій та явищ життя, зміни системи цінностей. Тепер для нас надважливі такі особисті / суспільні цінності як життя, безпека, здоров'я, родина, мир.

Війна, що триває вже більше двох років, вплинула на всі сфери життєдіяльності української держави, в тому числі й на систему середньої освіти – змін зазнали як її зміст, так і форми організації освітнього процесу. У 2022 році були оновлені навчальні програми низки предметів / курсів як-от: «Історії України», «Всесвітня історія», «Громадянська освіта», «Основи правознавства», «Захист України» та ін. В окремі з них були включені питання щодо збройного конфлікту, міжнародного гуманітарного права, зокрема й стосовно моделей / навичок безпечної поведінки здобувачів освіти.

Нами з'ясовано, що означені питання присутні в навчальних програмах таких предметів / курсів інваріантної частини навчального плану як «Захист України» (10–11 клас) та «Громадянська освіта» (10 клас), про що ми зазначали у попередніх наших наукових розвідках [1; 2]. До слова, частиною одного із завдань, що реалізують мету навчання учнів предмета «Захист України», є підготовка учнів до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу [3].

Крім того, з січня 2024 року в закладах загальної середньої освіти поширюється схвалена Міністерством освіти і науки України навчальна програма курсу за вибором для учнів 10–12 класів «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» [4]. В ній є окрема тема «Основи безпеки та правила поведінки в період збройного конфлікту» (1 навчальна година), яка напряму не пов'язана з міжнародним гуманітарним правом, але дотична до нього і є логічним втіленням його норм.

Аналіз очікуваних освітніх результатів, тематичного змісту та видів навчальної діяльності учнів, зазначених у навчальній програмі курсу «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право», дають підстави вважати,

що ця тема має практикорієнтувальний характер. Так, програмові освітні результати передбачають, що, опанувавши зміст теми, учні зможуть: називати правила поведінки у період збройного конфлікту, пояснювати їх доцільність; характеризувати порядок дій під час небезпечних ситуацій, пов'язаних зі збройним конфліктом, дії під час повітряної тривоги, зміст протимінної безпеки; аргументувати важливість безпечної поведінки в районі ведення бойових дій з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права; оцінювати власну готовність застосовувати основні правила безпечної поведінки та знання і вміння, отримані під час вивчення курсу; моделювати поведінку у разі потрапляння в надзвичайну ситуацію з використанням знань міжнародного гуманітарного права для дотримання особистої безпеки; висловлювати власне ставлення до необхідності безпечної поведінки у період збройного конфлікту. Зазначимо, що освітні результати досягаються опануванням учнями змісту в ході навчальної діяльності, види якої визначені програмою (як орієнтовні) або підібрані вчителем до цього заняття.

Зміст теми, про яку йдеться, складають два питання: 1. Безпечна поведінка у період збройного конфлікту. 2. Дії під час повітряної тривоги. Протимінна безпека. Щодо видів навчальної діяльності учнів, рекомендованих програмою, то з-поміж них значаться такі як: аналіз джерел інформації, підбір прикладів ситуацій, створення коміксів або укладання інструкцій-порадників з безпечної поведінки в різних ситуаціях та ін.

Наш досвід проведення практичних занять з десятикласниками в курсі «Громадянська освіта» з тем «Які способи захисту цивільних осіб в умовах збройного конфлікту» [5, с. 118–128] та «Як убезпечити себе та своїх близьких в умовах збройного конфлікту» на основі відповідних методичних матеріалів [5, с. 128–134] показує, що ефективними методами є опрацювання учнями відповідних документів (зокрема, статей Женевських конвенцій) й обговорення в загальному колі чи групах (для першої зазначеної теми) та складання порадики, створення групового малюнка або презентації щодо безпечної поведінки в районі ведення бойових дій, при обстрілі, в разі оголошення повітряної тривоги тощо (для другої зазначеної теми).

Ключові ідеї, які слід донести до учнів на заняттях з безпеки під час збройного конфлікту, є, на нашу думку, такі: в період збройного конфлікту законна ціль – це комбатант та військовий об'єкт, тому для уникнення нападу цивільна особа має відрізнитися від комбатанта (наприклад, одягом); щоб убезпечити себе, важливо не перебувати у зоні ведення бойових дій, поряд із військовими об'єктами – там, де розміщені комбатанти / військова техніка (стаціонарно чи на марші).

Зазначимо, що зараз є багато матеріалів з цієї тематики (зокрема, в Інтернеті), тому вчитель, готуючись до занять, має ретельно відібрати ті, які є віковідповідними учням, неуразливі для них та мають практичну користь. Зауважимо, що, враховуючи підвищену ступінь тривожності учнів нині, на занятті з означеної тематики не варто моделювати ситуації, пов'язані із збройним конфліктом, чи демонструвати учням відео з обстрілами, жертвами, руйнуваннями тощо. Вчитель як ресурс для учнів й їхня підтримка, має доносити на заняттях думку, що розгляд таких тем не означає, що це обов'язково трапиться з кимось із них, а передбачає елементарну обізнаність й готовність діяти максимально безпечно в надзвичайних ситуаціях.

Зрозуміло, що сформувані моделі безпечної поведінки учнів навряд чи можливо кількома заняттями, навіть з різних предметів, тому виникає потреба в серії таких занять або систематичному курсі для учнів різних класів. Створення такого курсу вимагатиме й відповідної підготовки вчителів до його викладання.

Література:

1. Ремех Т. О. Оновлення змісту курсу «Громадянська освіта» у контексті збройного конфлікту. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2022: виклики і перспективи в умовах турбулентності світу* : матеріали VI Міжнародної наукової конференції (Київ, 4 листопада 2022 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / за заг. ред. О. І. Локшиної. Київ–Тернопіль : Крок, 2022. С. 237–241. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733791/>

2. Ремех Т. О. Як навчати учнів основ Міжнародного гуманітарного права. *Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г.Вашенка, 15.03.2023 / уклад. О.Е.Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С. 212–217. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/735214/>

3. Захист України. 10–11 класи. Рівень стандарту Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf>

4. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право курс за вибором учнів Навчальна програма для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/VMHP_navchalna-prohrama_2024.pdf

5. Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та правознавства. Методичні матеріали для вчителя. 2022. 134 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/09/27/Pro.metod.rekom.shchodo.vykl.mizhn.hum.prava-4.2698-22.vid.27.09.2022.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОАДАПТАЦІЙНИХ ТРУДНОЩІВ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННСВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Рібцун Ю. В.

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Формування всіх сторін суспільного життя, процесів пізнавальної, ігрової, навчальної та творчої діяльності людини на різних вікових етапах відбувається на фоні опанування рідною мовою. Проте, на превеликий жаль, вже починаючи з 2014 року, а тим більше з 2022 року з діади «мова – суспільство» утворилась тріада «мова – суспільство – війна» [4]. Наслідки збройної агресії продовжують всебічно негативно впливати на всі верстви населення України, зокрема на дітей з особливими освітніми потребами, які і без того, відповідно до Закону України «Про освіту», потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>).

Діти з особливими освітніми потребами за певними класифікаційними ознаками розподіляються на окремі категорії. Чи не найпоширенішою класифікаційною ознакою є порушення психофізичного розвитку, куди зокрема відносять дітей з порушеннями мовлення. В умовах війни ще одна класифікаційна ознака набула своєї поширеності – особливості, зумовлені впливом соціального середовища [2]. Сюди відносять зокрема категорії дітей, які мають статус внутрішньо переміщених, дітей-біженців і дітей, які потребують додаткового та тимчасового захисту. Натепер досить часто ці вищезазначені категорії поєднуються, таким чином вимагаючи вдвічі більше психолого-

педагогічної різнорівневої підтримки на базовому (функціонально-мовленнєві), вищому (навчально-мовленнєві), найвищому (соціоадаптаційні, особистісні, середовищні, соціокультурні труднощі) рівнях [3].

В ситуації воєнних дій діти з особливими мовленнєвими потребами вимушені разом з батьками (особами, які їх замінюють) виїздити за межі нашої держави або переміщатися в інші, більш безпечні регіони України. Таким чином вони потрапляють у нове, часто незнайоме для них соціальне середовище, намагаючись пристосуватись до наявних умов, адаптуватись до специфічного спілкування в колективі ровесників, що потребує вироблення нових форм пластичної поведінки, інтеграції в соціальні групи, засвоєння нових мовленнєвих, психогічних норм і цінностей.

Якщо адаптація дітей зазначеної категорії до нових соціальних умов та процес регулювання поведінкових проявів відбуваються досить легко, то засвоєння мовленнєвих особливостей, наприклад Західної України, куди переїжджає переважна більшість внутрішньо переміщених осіб, виявляється значно утрудненим.

Дітям з особливими мовленнєвими потребами різного ступеня прояву важко опанувати загальнонародну лексику, тобто загально-вживану та зрозумілу основу словникового складу сучасної української літературної мови. Що вже говорити про розуміння, а тим паче вживання бойківських, волинських, гуцульських, закарпатських, наддністрянських, подільських та ін. діалектизмів (провінціалізмів), які являють собою повнозначні слова у специфічних значеннях, що вживаються обмеженим колом людей, об'єднаних спільною територією проживання.

Дітям з функціонально-мовленнєвими труднощами часто є незрозумілими значення різних видів діалектизмів:

а) фонетичних – «окання» – оптека, отобус; [мйа] → [мн'а] – мнясо, памнять; [ф] → [хв] / [хв] – Хведір, кохта;

б) лексичних – які можуть являти собою аналоги літературних слів (бульба – картопля, лазиво – драбина, клювак – дятел) або бути етнографічними, що не мають відповідників (каптур – головний убір, кептар – козушок без рукавів, плачинда – вид печива);

в) граматичних – баче, просе, ходе;

г) словотвірних – білиця – білка, димник – димар, моримуха – мухомор;

д) семантичних – обирати картоплю – чистити, квасок – щавель, вічко – шибка.

У дітей з особливими мовленнєвими потребами виникають труднощі в розумінні не лише територіальних, а й соціальних

діалектизмів, до яких відносять жаргонізми, сленг, слова-паразити та дитячу лексику.

Жаргонізми використовують переважно підлітки у колективі ровесників, щоб показати свою дорослість, хоча так звана жаргонна мова не має ані свого основного лексичного запасу, ані граматичної будови (штука – тисяча, лимон – мільйон, базар – розмови). Діти з розладами мовлення, навіть не розуміючи значення сленгу, користуються ним, адже слова є короткими, емоційно насиченими, не потребують граматичного узгодження, проте виконують експресивну, оцінну та ефемістичну функції.

Використання слів-паразитів у вигляді зайвих, часто повторюваних слів, позбавлених семантичного наповнення (та, ну, ось, знаєте), часто для дітей з особливими мовленнєвими потребами стає рятівним, заповнюючи незграбні недоречні затяжні паузи, зумовлені недостатньою швидкістю пригадування потрібних лексем або неспроможністю дібрати доречне слово. Вживання слів-паразитів дітьми з функціонально-мовленнєвими труднощами, особливо з темпо-ритмічними порушеннями, може супроводжуватись стереотипними рухами (чухання носа, потилиці, зведення брів, совання ногами тощо).

На відміну від підліткового, діти молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення досить часто користуються дитячою лексикою, насиченою пестливими словами з повторюваними складами (коко – яйце, льоля – сорочка, вава – ранка). Такі спрощені лексеми замінюють повноцінні слова, особливо на перехідному етапі від наслідувального лепетного до розмовного мовлення.

Використання дітьми з функціонально-мовленнєвими труднощами численних спрощених у звуко-складовій структурі слів, порушення лексичної системності у вигляді недоречного використання лексем, аграматизми, недостатня сформованість вміння правильно побудови речень, вживання суржиків з одночасним недостатнім, а то й повним нерозумінням різних видів діалектизмів призводить до деякої соціальної ізоляції дітей з порушеннями мовлення, унеможливує їх спілкування з однолітками.

Саме тому в роботі з дітьми з особливими мовленнєвими потребами є доречним поєднання виконання логопедичних вправ, спрямованих на компенсацію наявних психомовленнєвих труднощів, із практикою соціолінгвістики – галуззю мовознавства, що досліджує загальні закономірності функціонування мови в суспільстві, особливості розвитку мови в різних суспільних умовах, вплив соціальних факторів на мову [1, с. 311].

Крім того, педагогам і батькам дітей з функціонально-мовленнєвими труднощами буде доречним:

- спонукати дітей до вивчення української літературної мови;
- пробуджувати інтерес до територіальних діалектизмів з метою кращого розуміння мовлення населення регіону тимчасового перебування;
- виробляти навички самоконтролю за власним мовленням шляхом уникнення вживання слів-паразитів, сленгу, жаргонізмів, дитячих слів;
- виховувати бажання долати власні мовленнєві недоліки, регулярно займаючись з логопедом, виконуючи надані домашні завдання, самостійно слідкуючи за якістю фонетичного, лексичного, граматичного складників власного мовлення;
- стимулювати до ініціювання та розширення вербальних соціальних контактів, зміцнення самооцінки;
- заохочувати до надання психологічно-мовленнєвої підтримки тим, хто її потребує.

Отже, у дітей з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнних дій можуть проявлятися соціоадаптаційні труднощі, які потребують особливої уваги з боку дорослих. Зазначена категорія дітей вимагає надання їм всебічної різнорівневої психолого-педагогічної допомоги, що полегшить процеси адаптації, соціалізації, комунікації в новому освітньому середовищі.

Література:

1. Вступ до мовознавства / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. К. : ВЦ «Академія», 2016. 320 с.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. К. : Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд Порошенка». 252 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713131/>
3. Рібцун Ю. В. Запобігти, захистити, допомогти. Діти з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 2. С. 202–213. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731467>
4. Рібцун Ю. В. Проживання психотравмуючих ситуацій дітьми з особливими мовленнєвими потребами. *Scientific Collection «InterConf+»*, 41(185): with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference «Concepts for the Development of Society's Scientific Potential» (January 19-20, 2024 ; Prague, Czech Republic)/ comp. by LLC SPC «InterConf». Prague : Author-publishers miscellaneous, 2024. С. 149–164. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739097>

ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПАТОЛОГІЇ ЛІКАРЯМ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬ УЧАСТЬ У ПРОФІЛАКТИЧНИХ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДАХ ПРАЦІВНИКІВ ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ

Родіонова В. В.

*доктор медичних наук,
професор кафедри внутрішньої медицини 2, фтизіатрії,
професійних хвороб і клінічної імунології
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна*

Профілактична допомога населенню України є пріоритетним видом діяльності лікарів різних спеціальностей. У зв'язку з цим важливого значення набувають профілактичні медичні огляди осіб, які працюють у небезпечних і шкідливих умовах праці. Лікарі повинні отримати певні знання з питань професійних захворювань, організації та проведення медичних оглядів, набути компетенції з інструктивно-директивних документів, які мають місце в законодавстві України та службі профпатології зокрема [1, 2, 3, с. 3].

Ось чому особливої актуальності набуває своєчасне та ретельне післядипломне навчання лікарів різних спеціальностей з питань підготовки компетентних фахівців з професійної патології, організації та проведення профілактичних медичних оглядів працівників, які працюють у небезпечних і шкідливих умовах праці [4, с. 4].

Головною метою навчання є положення про те, що лікарі повинні мати знання з комплексного впливу різних шкідливих факторів на організм кожної людини, а також можливість розвитку в одного працюючого одночасно кількох професійних захворювань внаслідок ураження багатьох органів і систем.

Саме таку підготовку лікарі різних спеціальностей уже багато років отримують на кафедрі внутрішньої медицини 2, фтизіатрії, професійних хвороб і клінічної імунології Дніпровського державного медичного університету [5, 6, с. 4]. Так, за період із 2013 по 2024 р. на кафедрі пройшли навчання 911 лікарів на курсах тематичного удосконалення з питань організації проведення профілактичних оглядів працюючих у шкідливих умовах праці, в обсязі 72 годин. З 2019 року на кафедрі проводяться курси спеціалізації з фаху «Професійні хвороби» (468 годин), пройшли навчання 30 лікарів. Основним завданням циклу є надання знань і новітніх компетентностей лікарям з урахуванням нових досягнень у галузі профпатології, особливостей клініки, діагностики, лікування найбільш поширених професійних

захворювань, організації та проведення профілактичних медичних оглядів працюючих та ін.

Під час навчання слухачі ознайомлюються з чинними нормативно-директивними документами, питаннями етики та деонтології у профпатології. Вони оволодівають практичними навичками щодо алгоритму обстеження хворих із підозрою на професійне захворювання; оформлення необхідної документації; інтерпретації результатів обстеження та ін.

Під час навчання слухачі самостійно готують доповіді з клінічних питань, діагностики, експертизи працездатності при різноманітних професійних захворюваннях; за особливостями організації та проведення профілактичних медичних оглядів робітників у різних галузях виробництва. Потім ці доповіді заслуховуються на семінарських заняттях. Ця практика є дуже цікавою, бо знайомить лікарів із особливостями проведення медичних оглядів на різних підприємствах. На заняттях обов'язково акцентується увага лікарів на їхній відповідальності перед пацієнтом і перед адміністрацією підприємства, де працює хворий. Це пов'язано з тим, що у вирішенні питання про встановлення діагнозу професійного захворювання необхідно враховувати медичні, експертні і соціально-економічні наслідки прийнятого рішення. Лікар повинен правильно оцінити стан хворого, переконати його у необхідності зміни професії у випадку з'явлення перших ознак професійного захворювання з метою попередження розвитку ускладнень та збереження його здоров'я [5, с. 4].

Важливим моментом у роботі лікаря будь-якої спеціальності, що бере участь у організації та проведенні профілактичних медичних оглядів, є чітке розуміння та правильне інтерпретування основної законодавчої бази щодо питань охорони здоров'я населення [1, 2, 3, с. 3]. Тому на багатьох семінарах та практичних заняттях акцентується увага на розборі діючих в Україні інструктивно-директивних документів щодо здоров'я населення. Під час проведення профілактичних медичних оглядів кожен лікар повинен вміти виявити осіб, які належать до групи ризику, намітити лікувально-профілактичні заходи, проведення яких дозволить запобігти розвитку у працюючих загального чи професійного захворювання [6, с. 4].

Викладення нового матеріалу під час лекцій, продовження оволодіння під час семінарських та практичних занять підвищує здатність лікарів правильно застосовувати отримані знання та практичні навички. Таким чином, заняття, що проводяться на кафедрі, включають основні аспекти підготовки кваліфікованого спеціаліста [7, 8, с. 4], що слугує вагомим фактором у подальшій успішній професійній діяльності, спрямованій на збереження здоров'я трудящих. Цикли навчання завер-

шуються проведенням іспитів з вирішенням клінічних задач та наданням відповідей на тестові завдання.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 1662 від 8 листопада 2000 р. «Про затвердження переліку професійних захворювань». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1662-2000-%D0%BF>

2. Постанова Кабінету Міністрів України № 337 від 17 квітня 2019 р. «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF>

3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Академії медичних наук України, Міністерства праці та соціальної політики України № 374/68/338 від 29 грудня 2000 р. «Про затвердження Інструкції про застосування переліку професійних захворювань». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-01>

4. Професійні хвороби: Національний підручник / за ред. В. А. Капустника. Київ : ВСВ «Медицина», 2017. 536 с.

5. Науменко Л. Ю., Борисова І. С., Березовський В. М., Гашинова К. Ю., Родіонова В. В., Зуб Т. О. Медико-соціальна експертиза тимчасової та стійкої непрацездатності при професійних захворюваннях: навч. посібник. Дніпро : ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», 2018. 144 с.

6. Глиняна Л. А., Родіонова В. В., Гашинова К. Ю., Бут Н. О., і ін. Аналіз діяльності міського центру по лікуванню проф. захворювань та деякі аспекти досвіду співпраці з фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Дніпро Дніпропетровської області. *Медичні перспективи*. 2017. № 3, ч. 1. С. 40–48.

7. Родіонова В. В., Дмитриченко В. В., Коваленко О. Ю., Сіренко О. Ю. Збірник клінічних ситуаційних задач з професійних хвороб : навч. посібник. Дніпро : ДДМУ, 2023. 146 с.

8. Родіонова В. В., Курята О. В., Дмитриченко В. В., Коваленко О. Ю. Збірник клінічних ситуаційних задач підвищеної складності з професійних хвороб : навч. посібник. Дніпро : ДДМУ, 2023. 151 с.

МОВНА ДИНАМІКА В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ЗМІН У ЛЕКСИЦІ, ГРАМАТИЦІ ТА КОНТЕКСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Саламін Н. А.

*викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Слова та вирази, неологізми та фразеологізми, які описують та характеризують нові виклики, ідеї, терміни, системи, зміни, з'являються у відповідь на нові обставини, та допомагають адаптуватися в швидкоплинному світі описуючи різноманітні концепції. Зазвичай мовні трансформації та інновації відбуваються під впливом певних історичних подій та змін в житті людства.

Оскільки, в умовах повномасштабної російсько – української війни, відбулись радикальні зміни, у всіх сферах життя, починаючи від економічної та політичної галузі та завершуючи мовними трансформаціями. Тим самим, зумовило зміни у лексиці, граматиці та контексті, не лише української мови, яка набула символу єдності, сміливості, та волелюбства, але й зміни торкнулись англійської мови. «Зв'язок між мовою й війною простежується протягом усієї історії людства, що особливо яскраво відображено в американській літературі. Потужний вплив війни на мову в сучасному світі є беззаперечним, оскільки воєнна лексика, яка охоплює не лише військові технології й стратегії, але й психологічний стан, суперечки та емоції, швидко заповнює всі засоби масової інформації» [1].

Лексичні одиниці, які утворились в англійській мові під час війни, набули широко масштабного поширення та активно закріплюються у повсякденному мовленні, в засобах масової інформації, соціальних мережах, при публікації статей та підручників. Які за допомогою нових лексем, описують події, додають емоційного підсилення та привертають увагу мільйонів людей, до обставин, які відбуваються в Україні, під час повномасштабного вторгнення. Тож, збільшення військової техніки, зміцнення сил оборони, регулярні спільні тренування та навчання українських та іноземних військових, стали основною передумовою до вивчення політично – військової лексики англійської мови.

Загалом, термінам військової сфери притаманні такі характеристики, як: стилістична нейтральність, адекватність, лаконічність, наявність дефініції. У спеціальних словниках до військової термінології

відносять такі терміни, які несуть загальновійськовий зміст. Сюди ж додають вузькоспеціальні та технічні терміни. Також зустрічаються і такі критерії, як терміни щодо позначення зброї, бойових дій, ідеологій, військового звання, посади, команди тощо. Багато інновацій у військово-політичній лексиці можемо спостерігати в кіберпросторі. З останніми розробками кібератак та кіберзахисту, з'явилося багато нових термінів, пов'язаних з кібербезпекою. Наприклад, cyber warfare (укр. кібервійна), cyber-attacks (укр. кібератаки), cyber deffence (укр. кіберзахист) тощо [2].

У своїх висловлюваннях велика частка кореспондентів старається зберігати нейтралітет і уникати вживання образливих коментарів. Хоча можна відшукати статті, де журналісти висвітлюють усі слова українських громадян. До прикладу, такі слова як rashists (укр. рашисти), Putler (укр. Путлер), orcs (укр. орки), TikTok troops (укр. ТікТок війська). Рашисти – це військові російської армії, Путлер – це Путін. Слово «орки» має два значення: пряме значення цього терміну – вигадана істота з фантастичних творів; переносне значення – російські військові. Надання цьому слово нової номінації пов'язане із зовнішнім виглядом цих істот, які мають нелюдські якості, що також притаманні «другій армії світу». ТікТок війська – це армія кадировців, які тільки знімають свої «подвиги» на відео, не займаючись військовими завданнями. Це підтверджує такий факт, що виникнення нових слів – це процес творчий, і моментами гумористичний.

Вміння українців пожартувати та переоцінити дійсність допомагає не тільки залишатись на позитиві, а й продукувати виникнення нових слів. Найекспресивнішими неологізмами вважаються ті, які описують ворога, що, як не дивно, становить високий відсоток серед лексичних інновацій.

Під час перекладу англійських неологізмів на українську мову, багато з них є утворені шляхом запозичення. Наприклад, слова анексувати (англ. to annex), сепаратист (англ. separatist, утворене від слова to separate), донатити (англ. to donate), бле-каути (англ. blackouts), деескалація (англ. de-escalation), геноцид (англ. genocide), тероризм (англ. terrorism), саміт (англ. summit), референдум (англ. referendum), військовий блогер (англ. blogger). Також сюди відносимо назви видів техніки, наприклад Джавеліни (англ. Javelins) та Стінгери (англ. Stingers) [3].

Також, за видом мовної класифікації існують неосемеми. Наприклад, cyborg (укр. кіборг; непряме значення – фантастична особа, пряме значення – український військовий), hawks (укр. яструби; пряме значення – різновид птахів, переносне – прихильники путінського режиму), Berkut members (укр. «беркутівці»; пряме значення – різновид птахів,

переносне – спецпідрозділ міліції), goodwill gestures (укр. жест доброї волі; пряме значення – припинити військові дії та добровільно покинути окуповану територію; переносне – втеча російських військових з поля бою), Mordor (укр. Мордор; пряме значення – вигадана казкова область, пряме значення – росія) [2].

Під час аналізу вилученого матеріалу, виявлено деякі неологізми-фразеологізми з ідіоматичною семантикою. Наприклад, shell hunger (укр. снарядний голод), sixth column (укр. шоста колона), troll farms (укр. ферма тролів), bot factories (укр. фабрика ботів), dirty bomb (укр. брудна бомба), little green men (укр. маленькі зелені чоловічки) polite men (укр. ввічливі чоловіки), to be taken to a black site (укр. відправляти в чорну зону), "kangaroo court" (укр. суд-кенгуру), Tiktok troops (укр. Тік-ток війська), electronic Gulag (укр.електронний Гулаг), pocket nationalist (укр. кише-ньковий націоналіст), "nuclear hostage" (укр. ядерна заручниця), "Heavenly Hundred" (укр. Небесна Сотня), "information troops" (укр. «інформаційні війська») [2].

Отже, аналіз лексичних інновацій, свідчить про тісний зв'язок між війною та лексичними перетвореннями в англійській мові, про стійку тенденцію до високого рівня емоційного складника в процесі утворення нової лексики обставини [1].

Зважаючи на сьогоднішній день, варто зауважити, що війна в Україні не лише змінила життя кожного українця, але й посилила кількість інформації в інформаційному просторі. Тим самим відбулось наповнення української та англійської мови, новими військовими термінами, лексемами, неологізмами, фразеологізмами, що зараз є надважливим аспектом війни. Адже, англійська мова дозволяє нам подавати та отримувати інформацію з іноземних джерел, комунікувати з партнерами і світовими лідерами, для постійної зовнішньої та внутрішньої підтримки, також для забезпечення безперервного процесу та загартовування бойового духу, постачання зброї та гуманітарної допомоги. Тож, англійська мова, є не лише мовою міжнародного спілкування, але й дозволяє швидше опановувати нові технології, в тому числі у військовій сфері, оскільки Україна отримує багато західного озброєння, зокрема літаки F-16, на яких виконують бойові завдання українські пілоти.

Тому, виконана розвідка є одним з аспектів, розуміння та усвідомлення важливості політичної та соціальної комунікації в період війни. А застосування нової військово – політичної лексики найбільше спостерігається під час опису бойових дій на території України. Це зумовлено появою інновацій у військовій сфері, та необхідністю актуалізувати застарілий матеріал.

Література:

1. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. Т. 3, № 14. С. 103–110. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/277>
2. The BBC www.bbc.com
3. The BBC www.bbc.com/ukrainian

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА І ОСВІТНІ ПОСЛУГИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧАЛЬНОГО ЧИННИКУ ЗРОСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ

Сафронова Г. В.

*викладач кафедри загально-правових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Теоретико-методологічні проблеми правових відносин у галузі освіти, психолого-педагогічні питання і мотивація дотримання норм законодавства на виконавчому та особистісному рівнях кожним суб'єктом правових відносин потребують уважного вивчення і прийняття відповідних рішень. Стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не задовольняють потреби суспільства. Актуальними завданнями залишаються збереження і поширення кращих традицій національної системи освіти, забезпечення доступності здобуття якісної освіти для всіх громадян та входження вітчизняної системи освіти в освітній і науковий простір Європи. Удосконалення системи освіти та підвищення якості професійної підготовки фахівців в Україні – визначальна соціокультурна проблема, вирішення якої полягає в приведенні освіти у відповідність до нових соціально-економічних вимог, визначенні пріоритетних напрямів освітньої політики, стратегії і тактики дій відповідно до потреб суспільства і ресурсів держави, створенні освітянських програм, необхідних для послідовного економічного і соціального розвитку суспільства, а також індивідуального культурного самовираження особистості в суспільстві. Нові умови суспільного розвитку потребують змін у підготовці до реалізації можливостей

професійної діяльності спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, її інформатизації, професійної підготовки та управління якістю навчальних програм, методики викладання і діагностики професійних якостей спеціалістів усіх категорій, технічних засобів передачі інформації. Освіта і наука є підвалинами людського розвитку та прогресу суспільства, які забезпечують індивідуальний розвиток особистості, майбутнього фахівця, творять інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал суспільства. Освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. В Україні здійснюються кроки щодо забезпечення прискореного, випереджального інноваційного розвитку освіти, а також створюються умови для самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. Систему концептуальних ідей і поглядів на стратегію та основні напрями розвитку освіти визначає Концепція розвитку освіти в Україні.

Мета дослідження: розглянути концепцію безперервної освіти (або освіти упродовж усього життя) в контексті стратегічного ресурсу соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Аналіз публікацій проблеми: успішний розвиток економіки і вирішення соціальних проблем (зниження безробіття і рівня бідності) значною мірою залежить, від того, наскільки професійна освіта, що здобувається, відповідає сучасним потребам ринку праці. Практика розвинених, і трансформаційних країн показує, що питання фінансування системи професійної освіти, забезпечення її високої якості і відповідності потребам ринку праці не можуть бути вирішені без тісної взаємодії держави і бізнесу. Які форми партнерства пропонує міжнародний і вітчизняний досвід? Які передумови необхідні для того, щоб це партнерство ефективно вирішувало поставлені перед ним завдання? Як розвиток партнерських відносин впливає на роль держави в розвитку сфери освіти? Як можна стимулювати розвиток партнерства бізнесу і держави у сфері освіти в Україні? Обговоренню цих проблем присвячена дана праця. Творча дискусія ще не завершена. Ми запрошуємо всіх зацікавлених висловити неупереджені думки, які відповідають цьому гучному виклику сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження: динамізм суспільного життя, оновлення технічного базису призвели до зміни ролі і місця людини у суспільно – відновлюваному процесі. Донедавна пильна увага приділялася питанням ефективного використання робочої сили. Теоретична концепція неоекономіки привернула увагу спільноти до

проблеми створення якісно нової робочої сили у вигляді інноваційного людського капіталу. Згідно теорії людського капіталу пояснюється вплив освіти на економічне зростання, статево – вікові відмінності в оплаті праці, економічна нерівність, що передається з покоління до покоління. Натомість, згідно теорії фільтра, найбільш дослідженої А. Бергом, яка виступає інструментом сортування людей за рівнем їхніх здібностей, більш висока продуктивність, у теорії фільтра, пов'язується не з отриманням працівниками освіти, а з їхніми особистими здібностями, завдяки яким людина може отримати більш якісну освіту. У теорії фільтра освіта виступає для суспільства сигналом щодо здібностей її носія.

Хоча аргументи теорії фільтра недостатньо переконливі, ця теорія примушує з більшою обережністю ставитися до висновків і рекомендацій, що надаються теорією людського капіталу. На мій погляд, ці теоретичні концепції варто розглядати не стільки як протилежні та суперечливі, скільки як взаємодоповнюючі підходи: теорія фільтра зосереджена на людині та працівникові як на суб'єкті попиту на ринку праці, а у теорії людського капіталу суб'єктивні характеристики особистості представлені з точки зору пропозиції на ринку праці. Одночасно кожна з цих теорій не применшує ролі освіти для підвищення конкурентоспроможності людини на ринку праці або людського капіталу на усіх рівнях його формування.

Розвиток освітянської сфери потребує вираженої державної інвестиційної політики. На сьогодні проблема реформування системи освіти виходить на перший план, пропонується безліч механізмів вирішення проблем функціонування освітянської галузі та підвищення якості освіти. Оскільки освіта виступає одночасно як суспільне, так і приватне благо, необхідно здійснити оптимізацію структури видатків на освіту за суб'єктами цього ринку, тобто визначити обсяги державного фінансування за рахунок населення. Ці норми мають бути науково обґрунтованими та законодавчо встановленими.

Вища школа в Україні насамперед зорієнтована на задоволення освітніх потреб особистості, відновлення національних освітніх традицій і примноження досвіду, відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, становлення державності та демократії в суспільстві, забезпечення ринку праці висококваліфікованими фахівцями. Ядром необхідного процесу змін у цій системі в Україні має стати, насамперед, залучення підприємств до освіти.

На ринок праці фахівець виходить зі своїм, дуже специфічним, «товаром» – професією, рівнем кваліфікації, майстерністю. На ринку праці «товар» не може бути «непроданим» тривалий час, тому що мова

йде про професійну кваліфікацію й знання, які швидко застарівають. Тому, на мій погляд, сьогодні важливим стає не опанувати престижну професію, і навіть не певну професію, що користується попитом на ринку праці, а досягти певного освітнього й культурного рівня, опанувати певні компетенції, щоб бути конкурентоспроможними на ринку. У цьому випадку якість «товару» буде відповідати вимогам «споживача» – ринку праці й роботодавця.

Сучасний роботодавець зацікавлений у такому працівникові, який, насамперед, уміє думати самостійно й вирішувати різноманітні проблеми; має критичне й творче мислення, володіє багатим словниковим запасом. Крім того, конкурентоспроможний фахівець повинен мати певні особистісні якості, зокрема:

- адаптаційну гнучкість в мінливих життєвих ситуаціях, самостійність у здобутті знань, застосуванні їх на практиці для вирішення різноманітних проблем;

- критичне мислення, уміння побачити виникаючі в реальному світі проблеми й пошук шляхів раціонального їхнього вирішення, використовуючи сучасні технології;

- свідомлення, де і яким чином придбані ним знання можуть бути застосовані в навколишній дійсності;

- здатність до генерування нових ідей, творчість мислення;

- грамотність у роботі з інформацією;

- комунікабельність, контактність в різних соціальних групах, уміння працювати спільно в різних областях, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них;

- розвиток моральності, інтелекту, культурного рівня.

Очевидно, що система навчання, орієнтована на формування тільки професійних якостей, не може виконати замовлення сучасного суспільства. Нова якість підготовки фахівців з різними рівнями професійної освіти вимагає інших критеріїв його оцінки. Дотепер вважається, що якщо випускник продемонстрував відмінні знання, та якість його підготовки вище. Це так, але лише частково. Сучасні наукові дослідження підтверджують, що успіх у фінансовому розумінні лише на 15 % обумовлений знаннями своєї професії, а на 85 % – умінням спілкуватися з колегами, схилити людей до своєї точки зору, рекламувати себе й свої ідеї, тобто з особистими якостями й здібностями.

Таким чином, проблема нагромадження конкурентоспроможного людського капіталу фахівців різних рівнів професійної підготовки об'єктивно вимагає пошуку нових форм та методів організації навчального процесу. У навчальному процесі усе більше застосовуються активні методи навчання, стимулювання студентів освоювати й активно використовувати сучасні технології при аналізі, оцінці

й рішенні конкретних ринкових проблем і практичних ситуацій. Все це дозволяє студентам розвивати аналітичні навички, обґрунтувати ухвалення рішення, аргументовано захищати свою позицію в дискусіях. Конкурентоспроможний людський капітал характеризується, насамперед, адаптаційними концепціями до можливих ринкових змін.

Література:

1. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2006. 308 с.
2. Грушнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. К. : Знання, КОО, 2001. 254 с.
3. L'education au XXI siecle: L'education pour tous toute au long de la vie. *Futuribles.P.* 2000. N 250. P. 5–21.
4. Витрати і ресурси домогосподарств України (заданими вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). 2003 рр. І Стат, збірник. Держкомстат України. 446 с.
5. Сайт Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua/education).

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА: ЗМІСТ І СТРУКТУРА

Саюк В. І.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

У сучасних умовах розвитку освітнього середовища закладу вищої освіти (ЗВО), інформаційно-комунікаційних технологій, внутрішньої і зовнішньої мобільностей студентів актуальною проблемою стає формування комунікативної культури майбутнього викладача як основи його професійної педагогічної діяльності. Через комунікативну взаємодію в освітньому середовищі ЗВО викладач розв'язує безліч професійних завдань, ситуацій і проблем. Відтак виникає потреба у формуванні його комунікативної культури. Для цього необхідно визначити суть зазначеного поняття, зміст і структуру.

Проблемі комунікативної культури майбутніх фахівців різного профілю присвячено дослідження таких вітчизняних науковців

як Л. Варга, К. Галацин, І. Зязюн, Н. Науменко, А. Омеляненко, Л. Руденко, О. Рудницька, А. Харківська, О. Шевнюк, Н. Шварц та ін. Проте, аналіз зазначених наукових розвідок показав, що комунікативна культура майбутнього викладача ще не стала предметом окремого наукового пошуку.

Поняття «комунікативна культура» (лат. «комунікація» (communication) – спілкуватися, «культура» (cultura) – догляд, освіта, розвиток) у наукових дослідженнях розглядається як: особистісне утворення фахівця, система його поглядів і дій, комунікація та взаємодія з людьми у різних сферах життєдіяльності (О. Гаврилюк) [1]; готовність особистості педагога до комунікативної діяльності, мистецтво спілкування, об'єктивне сприйняття особистості учнів та педагогічна взаємодія з ними для досягнення освітніх результатів (В. Садова) [3]; особистісна характеристика фахівця, яка відображає його професійну компетентність у комунікативній діяльності, особистісному та професійному зростанні (Л. Руденко) [2].

Отже, узагальнюючи визначення науковців і використовуючи власний професійний досвід, поняття *комунікативна культура майбутнього викладача* розглядатимемо як *інтегровану характеристику особистості, що складається з сукупності інтелектуальних і комунікативних знань, здатності до міжособистісної взаємодії, світоглядних цінностей, мотивації до спілкування та особистісних якостей, спрямованих на творчу і продуктивну професійну педагогічну діяльність.*

Комунікативна культура майбутнього викладача є досить складним і багатограним явищем, зміст якого розкривається у різних аспектах. Це зумовлено інтегративним поєднанням аксіологічного, мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів, які складають структуру комунікативної культури майбутнього викладача (рис. 1).

Рис. 1. Структура комунікативної культури майбутнього викладача

Кожний із зазначених компонентів має відповідний набір складових, які цілісно та детально розкривають зміст комунікативної культури майбутнього викладача.

Аксіологічний компонент комунікативної культури викладача віддзеркалює розуміння суті комунікативної взаємодії, яка безпосередньо пов'язана з ціннісними орієнтаціями у створенні, передачі та сприйнятті інформації, знань, досвіду. Цінності складають уявлення про цілі й норми особистісної поведінки кожної людини і суспільства загалом. Вони вирізняються такими ознаками як необхідність, доцільність, значущість, корисність. Завдяки ціннісним орієнтаціям підсилюється роль комунікативної культури у гуманістичному спрямуванні, розвитку духовності, національного патріотизму тощо. Вони відіграють важливе значення у період соціальних потрясінь (військове вторгнення, економічні реформи), особистісних негараздів тощо. У комунікативній культурі майбутнього викладача важливою цінністю є повага та гуманне ставлення до співрозмовника, толерантність, терпимість до поглядів інших, доброзичливість тощо.

Мотиваційний компонент у комунікативній культурі майбутнього викладача спрямований на формування комунікативної поведінки

в освітньому середовищі закладу освіти; спонукання особистості до комунікативної активності; прагнення до поглиблення комунікативних знань, умінь і навичок; розвитку комунікативних установок до спілкування тощо.

Когнітивний компонент включає систему комунікативних знань майбутнього викладача до якого входять загальнокультурні знання, якими має володіти майбутній викладач (мистецтво, література, філософія, релігія тощо) та знання педагогічної комунікації (процес спілкування, стилі педагогічного спілкування, етика педагогічного спілкування, творче мислення тощо).

Діяльнісний компонент комунікативної культури майбутнього викладача складається з комунікативних умінь і навичок. Комунікативні уміння визначають готовність майбутнього викладача до професійного педагогічного спілкування. До комунікативних умінь майбутнього викладача ми можемо віднести такі уміння (за Т. Туркот і О. Коновал): організувати педагогічне спілкування і керувати ним, стимулювати спілкування, діалогове спілкування, вербальна і невербальна комунікації, педагогічна техніка [4].

Комунікативні навички є автоматизованими комунікативними діями, які дозволяють визначити готовність майбутнього викладача до взаємодії з іншими студентами у процесі спілкування, здатність їх розуміти та передавати інформацію. Здатність майбутнього викладача володіти комунікативними знаннями, уміннями і навичками дають можливість визначити рівень його комунікативної культури.

Особистісний компонент відображає комунікативні якості, якими повинен володіти майбутній викладач. Вони є важливим засобом для здійснення професійної педагогічної діяльності та визначають ефективність процесу спілкування. До них ми можемо віднести емпатію, рефлексію, ідентифікацію та децентралізацію, які є суб'єктивними характеристиками особистості та сприяють позитивному міжособистісному спілкуванню між викладачем і студентом.

Отже, комунікативна культура майбутнього викладача в освітньому середовищі ЗВО є, з одного боку, вимогою до його особистості, а з іншого – показником готовності до професійної педагогічної діяльності. Розуміння змісту і структури комунікативної культури майбутнього викладача дозволить створити необхідні умови для її формування у закладі освіти.

Література:

1. Гаврилюк О. О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2007. 22 с.

2. Руденко Л. А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 528 с.

3. Садова В. В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2000. 20 с.

4. Туркот Т. І., Коновал О. А. Педагогіка та психологія вищої школи. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ РОЛЬОВИХ ІГР В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК У МЕДИКІВ СПЕЦІАЛІСТІВ

Северин С. С.

*асистент кафедри внутрішньої медицини № 2
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

Індивідуальне завдання – один з важливих і основних методів роботи зі студентами на кафедрі терапевтичного профілю, бо дозволяє персоналізувати самостійну роботу студентів (СРС). При тому особистісно-орієнтований підхід пов'язаний з формуванням конкретної мети, об'єму, мети та змісту певного розділу, базується на тематичних планах, формах і способах контролю СРС. Важливим не лише навчальним аспектом, а і розвитком взаємодії між студентами – є інтегровані педагогічні підходи, зокрема методика рольових ігор.

Індивідуальна робота в групі, що являється базовим способом (з ситуаційними задачами, тестами, клінічними випадками) повинна доповнюватися інтегрованими методиками, одною з яких є метод рольових ігор. При навчанні цією методикою, фокус уваги, направлений на персоналізовані здібності учні, цільові установки. Зазвичай під час традиційного заняття, фокус уваги учнів базується на навчальному матеріалі. У випадку рольових ігор, викладач – не посередник в трансляції нових знань, а творець власного інформаційно-орієнтованого простору, де є місце проявленню різних здібностей, бажань, знань і потенційних можливостей кожного зі студентів.

Ця методика дозволяє викладачеві бути «тренером», який тренує студентів, але сам безпосередньо не бере участі у процесі. Його роль –

це спонукати до процесу пізнання та оволодіння певними навичками клінічного мислення, з урахуванням глибини сприйняття та широти тлумачення навчального аспекту. Така методика не лише розвиває клінічне мислення, а і формує у студентів здатність до колективної праці, де кожен конкретний учасник має певні функціональні завдання, які підпорядковані загальному плану діяльності і мають єдину кінцеву мету.

Безперечно, поєднання групових форм організації самостійної роботи студентів та індивідуальних повинні стати основою навчального процесу на старших курсах для формування клінічного мислення. Заняття такого типу дають не лише навички роботи зі спеціалізованою літературою, аналізу та узагальнення, вміння робити висновки, а і розвиток комунікації, що знадобиться в подальшому у практичній діяльності. Використання методики рольових ігор демонструє необхідність безперервного професійного розвитку та підвищує пізнавальну активність, що є необхідним фундаментом для професійної діяльності в подальшому в інформаційно-орієнтованому суспільстві.

Література:

1. Булах І.Є. Система управління якістю медичної освіти в Україні : навч. посібник. Дніпропетровськ : Промінь, 2020. 211 с.
2. Доказова медицина. Бібліотека Cochrane / електронна база medline / [В. А. Красильнов, Л. П. Зуєва, Р. Н. Колосовська та ін.]. Київ, 2021. 34 с.
3. В. М. Казаков, Р. О. Талалаєнко. Методика навчального процесу та діяльності лікарів різних кваліфікаційних категорій. Київ, 2018. 15 с.
4. Підаєв А. В. Болонський процес у Європі. Київ, 2019. 191 с.
5. Стріжак А. Н., Будінов Л. В. Сучасні інформаційні та навчальні методики у системі медичної освіти. Львів : Лев. 2019. 256 с.

СИТУАЦІЙНІ ЗАДАЧІ ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ

Северина К. О.

*асистент кафедри внутрішньої медицини № 2
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

Нажаль, тестовий контроль, передбачений болонським процесом, в якості рутинного інструменту перевірки знань має певні недоліки. Він дуже ефективний на заняттях при необхідності швидкої перевірки базових знань з теми, однак програє в формуванні аналізу, клінічного мислення та нешаблонної тактики до пацієнта в майбутньому. Коректно побудована ситуаційна тестова задача, з наступним обговоренням, допомагає у становленні аналітичного клінічного мислення.

Головним завданням викладача на випускних курсах залишається підготовка до роботи з реальними пацієнтами та діагнозами вже на інтернатурі. Оскільки саме кафедрі терапії та внутрішніх хвороб виділяється більша частина годин, то задача розвитку клінічного мислення стає базовою. Звичайно, тестовий контроль – методика, яка допомагає в уніфікованій підготовці лікарів на європейському конкурентоспроможному рівні. Однак, необхідно визнати, що робота з вищезгаданими завданнями дещо підміняє глибоку аналітичну роботу на більш поверхневе та «тезове» запам'ятовування.

Ще одним недоліком є те, що набір тестів або однаковий на всю групу, або відрізняється лише порядком для кожного варіанту, але головний чинник – наявність вже готового варіанту відповіді, що не формує у студента навички коректної повної відповіді. Варіант повної відповіді представляє цінність не лише під час встановлення діагнозу, а при виборі тактики дослідження та лікування, профілактичних заходів в майбутньому на інтернатурі.

Безперечно, тестові завдання на кожне заняття дають можливість викладачу об'єктивно оцінити рівень підготовки студента та за рахунок своєї уніфікованості, а обмеження часом створює атмосферу внутрішньо-групового змагання.

Метою даної роботи являється продемонструвати можливість використання тестового формату для клінічних задач не лише з контролюючою, а і з навчальною метою. Такі ситуаційні задачі повинні містити короткі, але стислі дані з анамнезу, лабораторних та інструментальних досліджень, що мінімально необхідні для встановлення точного діагнозу. Таким чином, навчальний матеріал стосується не

лише поточного процесу навчання, а дає широку картину з різними сценаріями та схемами діагностики, лікування конкретної нозологічної одиниці. Фокус уваги завдяки таким завданням охоплює та інтегрує всю навчальну програму. Важливо обговорювати після тестування зі студентами цікаві або складні для них тести. Необхідно включати в тести інформацію і випадки, які викладач не завжди може продемонструвати у відділенні, наприклад ургентні.

Таким чином, тестові ситуаційні задачі дають можливість використовувати звичний формат для формування клінічного мислення. Аналізуючи варіанти відповідей, в тому числі і невірні, студент отримує досвід глобальної картини даних пацієнта, що несе не лише контролюючу, а й навчальну функцію.

Література:

1. Баликов Н. П. Психологія та педагогіка : монографія. Київ, 2019. 237 с.
2. Безюк М. М. Сучасні вимоги якості надання медичної допомоги. *Медична газета: «Здоров'я України XXI сторіччя»*. 2018. № 5. С. 36–37.
3. Бойцова О. Модульно-рейтинговая схема на основі тестового контролю: *Вища освіта України*. 2019. № 4. С. 41–43.
4. Манджоні С. Секрети клінічного мислення / пер. з англ. під ред. А. В. Струтинського та ін. Київ : Молодь, 2020. 608 с.
5. McGee S. R. Evidence-based physical diagnosis / S. R. McGee. [2nd ed.]. Philadelphia: Saunders, Elsevier, 2019. P. XI. 856 p.

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПРЕДМЕТІВ
ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ
(ІСТОРІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)
ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗВО**

Солощук Л. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
та методики викладання іноземної мови
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Студентське життя у всі часи характеризувалося як процес напружений, повний значущих подій і відповідальності за себе, свою діяльність, свою майбутню кар'єру. 24 лютого 2022 року для українських студентів стало точкою відліку для життя у стресових ситуаціях нового характеру, викликаних агресією сусідньої країни, яка розпочала свою криваву справу проти народу України. Напад країни-агресорки на мирну Україну припинив на невеликий час навчальний процес у вищих навчальних закладах України. Але вже 28 березня 2022 року цей процес поновився і успішно продовжується вже понад 2 роки у нових реаліях функціонування. Перед освітянами постали питання, які вимагали негайного вирішення – навчання в умовах воєнного стану, в умовах постійної нервової напруги, стресів, постійний тиску обставин та постійної тривоги за своє життя та життя своїх близьких.

У психології останнім часом активно досліджується поняття резильєнтності (стресостійкості), у тому числі – і рівня резильєнтності особистості студента в умовах війни [4, с. 623–624; 1, с. 28–29]. Певним чином дистанційне навчання, яке було вимушено уведено у 2020 році у зв'язку з епідемією ковіду, підготувало освітянську спільноту до організації навчального процесу в умовах війни, коли багато студентів, як і викладачів, були вимушені покинути свої домівки, свої навчальні заклади. Як відзначається у інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта в Україні в умовах воєнного стану» [3, с. 14], тяжкий психологічний стан учасників освітнього процесу є однією із серйозних проблем, що створює перепони на шляху забезпечення якості освіти. Педагоги, учні, студенти, які страждають від військової агресії рф, потребують психологічної підтримки.

Постійна напруженість та хронічність впливу стресу можуть спричинити зниження ресурсного потенціалу, появу негативних емоційних станів, зникнення мотивації до діяльності та навчання.

Виникає необхідність адаптуватися до змін, навчитися долати стресові події та обставини [4, с. 626–627]. Тому наразі **актуальним** стає дослідження можливостей підвищення резильєнтності особистості студента в умовах війни для збереження психічного здоров'я та обмеження впливу наслідків війни.

Існує вроджена резильєнтність, яка визначається особливостями нервової системи людини, тобто людина може характеризуватися більшою або меншою природною стресостійкістю. Але резильєнтність, як відзначають психологи [1; 4], можна поглиблювати за рахунок напруження навичок, які допомагають долати труднощі і протистояти стресу.

Існують різні поради щодо розвитку навичок резильєнтності, як то: орієнтація на власні цінності та планування життя згідно з ними; здатність зосереджувати увагу безпосередньо на тому, що робиш у певний конкретний момент, не відволікаючись на сторонні думки та дії; володіння технікою «заземлення»; вирішення проблеми, а не уникнення її; планування життя на майбутнє тощо [2].

На наш погляд, для студентської молоді одним з найважливіших кроків для підняття рівня резильєнтності може стати зосередженість на вивченні предметів професійного спрямування. Виховання впевненості у собі як спеціаліста може відбуватися за рахунок концентрації у предметах, які створюють надійне підґрунтя для професійного росту. Концентрація часу та уваги на предметах, які спрямовані на виховання спеціаліста у певній галузі, відволікають студента, у гарному сенсі слова, від тривожних думок під час навчання в умовах воєнного стану, дають йому змогу випрацювати впевненість у собі, впевненість у тому, що проблеми можна вирішувати покроково, починаючи з невеликих кроків, починаючи, наприклад, з оволодіння матеріалом з певного предмету.

Предмети професійної спрямованості відносяться до предметів вищого ступеню складності, і усвідомлення студента, що він може впоратися з цими предметами, може контролювати ситуацію, надає йому відчуття безпеки та стійкості. Як приклад, можемо говорити про профільний предмет для студентів-філологів у галузі іноземної філології «Історія англійської мови». Виходячи із власного досвіду (викладання цього предмету понад 30 років), можу стверджувати, що оволодіння цим предметом, який сприяє формуванню філологічної компетенції і ерудиції як підґрунтя для теоретичного осмислення і вирішення мовознавчих проблем у діахронічному аспекті, дозволяє студентам підвищити не тільки рівень своїх знань про історичні умови виникнення і розвитку англійської мови, загальні закономірності та специфічні риси і тенденції змін, що мали місце на протязі усього

періоду її існування, про процеси і причини цих змін, але й свою самооцінку, включаючи розширення зони своєї ефективності. Усвідомлення своєї ефективності у обраній галузі дозволяє планувати свою майбутню професійну кар'єру, якій не завадять ніякі виклики, навіть війни будь-якого масштабу.

І задачею викладача стає підтримка такого налаштування студентської молоді. Усвідомлення своєї значущості, особливо у майбутній професійній сфері, сприяє підвищенню рівня резильєнтності студента. Перспективним є дослідження і виявлення шляхів розвитку та підтримання стресостійкості не тільки студентів, але й усіх робітників освіти.

Література:

1. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультаційна психологія і психотерапія*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Вип. 14. С. 26–64.

2. Любіна Л. Як захистити своє ментальне здоров'я в умовах постійного стресу. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/yak-zahystyty-svoje-mentalne-zdorovya-v-umovah-postijnogo-stresu/2022>

3. Освіта в Україні в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Міністерство освіти і науки України. Інститут освітньої аналітики. Київ. 2022. 358 с.

4. П'янківська Л. В. Особливості прояву резильєнтності у студентів в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. Серія 10(28). 2023. С. 623–633.

PSYCHOSOCIAL SUPPORT FOR STUDENTS IN UKRAINIAN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Soroka T. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of the English Philology
and World Literature
Ismail State University of Humanities
Izmail, Odesa region, Ukraine*

From the point of view of psychology, relationships are about interacting not only with others, but also with ourselves; about how we feel and how we take care of ourselves [1, c. 126], and in difficult times of war and stress, our relationships gain special weight. These are our assistances. Today, it is important that the teacher not only understands what is happening to his students in class, but also knows how to help them.

The comprehensive program of psychosocial assistance to children in educational establishments is based on the pyramid of psychological support and consists of three levels of assistance and describes the mechanism of a student referral within this model [2, c. 98].

The pyramid of psychosocial interventions is a system of three measures aimed at psychosocial assistance and support for adults and children affected by emergency situations, according to individual characteristics caused by stressful traumatic events of psychological reactions of people and the nature of their need for help [3, c. 49]. This model corresponds to modern ideas about the development of resiliency in students, and its effectiveness has been proven by a number of studies conducted by the UNICEF children's fund in eastern Ukraine since 2014. By implementing this model, an educational establishment becomes a facilitation space, a space of safety and controllability for students [4, c. 14].

3. psychotherapists outside the educational establishment

2. practical psychologists and social educators of the educational establishment
--

1. teachers and administration of the educational establishment

At the basic first level, psychosocial assistance is provided by teachers and administration to all students attending an educational establishment. It provides for the creation of favourable conditions for the development of students' resiliency both in a particular class and in the educational

establishment as a whole, in order to help students solve various emotional problems, establish conflict-free communication with peers, and promote the development of prosocial behavior as well.

At the second level, assistance is provided to students who have stronger manifestations of psychosocial stress, problems with hyperactivity and behavioral difficulties, by practical psychologists of educational establishment within the framework of a psychocorrective program for the development of stress tolerance in students.

At the third level, assistance is provided outside of school to those students who have a very high level of psychological problems, by narrow specialists (psychotherapist, psychiatrist, neurologist). In this case, we are talking about mental problems that cannot be solved by practical psychologists of educational establishments, in particular, significant symptoms of post-traumatic stress disorders, depression, anxiety, etc. We can only rely on cognitive behavioral methods in the treatment of mental problems caused by traumatic stress.

Components of psychosocial support (PSS) for a school student, provided by people without special education, i.e. teachers of establishments [4, c. 10].

<i>Positive activities</i>	<i>Positive thinking</i>	<i>Positive contact with peers</i>	<i>Contact with an adult who takes care of a student</i>	<i>A sense of control over emotions and body</i>	<i>Solving specific problems</i>
----------------------------	--------------------------	------------------------------------	--	--	----------------------------------

Creating *positive activities* in the establishment means an assistance to a student to express oneself through participation on holidays, events, the opportunity to interact with others, which allows a school student to feel alive, needed, and valuable.

Positive thinking – reorientation to the pleasant, "we are with you".

Positive contact with peers – through communication with others, help to others, understanding the feelings of another, understanding the similarity of one's own feelings and those of other students allows the student to be more stable and stress-resistant.

Contact with an adult who takes care of a student (attachment, emotional connection, support and caring adult) gives the child a sense of support.

A sense of control over emotions and body, because through bodily reactions and a sense of control over emotions (to speak, to live, to react

emotionally), it is possible to achieve stability and feel contact with oneself and one's body.

Solving specific problems of a student and one's family (shoes, stationery) becomes the basis of care.

Thus, having mastered a comprehensive program of psychosocial assistance to children in educational establishments, it is important for a teacher today to be able to worry not only about oneself, but also about students, to have skills in working with those who have suffered losses.

Bibliography:

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. Том 3. Київ : НаУКМА, 2018. 236 с.

2. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с.

3. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : посібник з проведення тренінгу. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 174 с.

4. Thapa, A., Cohen, J., Higgins-D'Alessandro, A., & Guffey, S. School climate research summary: August 2012. *School Climate Brief*, 3, 1–21.

СИНЕРГЕТИЧНІ ЕФЕКТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Старова В. С.

кандидат хімічних наук,

асистент кафедри аналітичної хімії

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Ентропія – це міра невпорядкованості системи. Згідно другого закону термодинаміки в ізольованій макроскопічній системі у нерівноважних процесах ентропія весь час зростає поки не досягне максимуму при встановленні термодинамічної рівноваги [1]. Виключенням є самоорганізовані системи, в яких рівноважний стан досягається шляхом самостійного групування складових внаслідок прагнення до зменшення ентропійного фактору [2]. З точки зору синергетики суспільство є такою самоорганізованою системою, що у моменти біфуркації, під дією потужних ентропійних факторів (війни, революції, екологічної

та економічної кризи) здатне перегруповуватись, структуруватись, еволюціонувати, зменшуючи таким чином ентропію в системі і досягаючи нового рівноважного стану [3]. 24.02.2022 – точка біфуркації для українського суспільства, момент вибору: чи стане стан системи хаотичним, чи вона перейде на новий, більш диференційований і високий рівень впорядкованості.

Таблиця 1

Аналіз проявів самоорганізованості учасників освітнього процесу під час воєнного стану, зазначених у роботі [5]

Особи	Зміни	
	Свідомість	Активні дії
1	2	3
Здобувачі освіти	прийняття власної відповідальності за себе, передчасне дорослішання, самоконтроль, формування історичної пам'яті	швидка адаптація до нових умов; збереження бажання вчитися; опанування нових засобів навчання; засвоєння технік подолання стресу; пошук та надання соціальної підтримки (прояви чуйності, взаємодопомоги)
Педагогічні працівники	розуміння необхідності зміни шляхів реалізації завдань освіти, зміни шкільної культури, роботи в напрямку професійного розвитку, збереження власних цінностей і ресурсів	створення якісних навчальних матеріалів державною мовою; часткове переміщення освітнього процесу у віртуальний простір; модифікація освітніх програм, формату викладання, засобів оцінювання, кількості домашніх завдань з огляду на стресогенність життєвих подій; розробка ефективної моделі підготовки учнів до життя поза стінами навчального закладу (розвиток стресостійкості, профорієнтація); сприяння гуманізації суспільства (створення емоційно безпечного середовища, дружньої атмосфери, взаємоповаги, протидія булінгу)

Продовження таблиці 1

1	2	3
Батьки	усвідомлення підвищеної відповідальності за безпеку, необхідності самостійно визначати освітню траєкторію дитини за умов блискавично швидкої зміни подій, зростання ролі громадянського суспільства у змінах державного регулювання, необхідності пошуку нових шляхів соціалізації індивіда	пошук безпечного простору (місця проживання, укриття належної якості); підвищення власної платоспроможності як визначального фактору впливу на можливості розвитку; забезпечення учня технічними засобами; створення необхідного мовного середовища; прояв активності у створенні нових освітніх проєктів; емоційний контроль; забезпечення корисного дозвілля для уникнення перенавантаження дитячого організму
Адміністрація	розуміння необхідності ефективного використання коштів, врахування громадської думки, створення рекомендацій щодо дій в надзвичайних ситуаціях	забезпечення можливостей реалізації дистанційної та дуальної освіти; скорочення мережі закладів освіти; формування навчальних програм з урахуванням узгодженості отриманих учнями навичок із запитом виробництва; підтримка взаємодії з випускниками, налагодження зв'язків з роботодавцями

Війна є сильним ентропійним фактором впливу на оточуюче середовище [4], вона змінює «агрегатний стан» українського суспільства, перебудовує форму освіти, змушує підніматися на новий щабель еволюції. Згідно проведених у 2022 році соціологічних досліджень [5] під впливом флуктуації подій сьогодення учасники освітнього процесу демонструють прояви високого ступеню самоорганізованості, надлюдську стресостійкість, знаходять інструменти для здобуття нових знань, зокрема проходять інтенсивну діджиталізацію, реалізують суворий менеджмент часу, розробляють нові моделі дистанційної та дуальної освіти. Більш детально прояви самоорганізованості українського суспільства у воєнний період часу наведено в таблиці 1.

Таким чином, об'єднання індивідуальних проявів самоорганізованості кожного з учасників освітнього процесу призводить до синергетичного ефекту, що сприяє впорядкованості та розвитку освіти в Україні.

Література:

1. Каплаушенко А. Г., Самелюк Ю. Г., Фролова Ю. С. Хімічна термодинаміка : навчальний посібник для студентів спеціальності «Фармація, промислова фармація». Запоріжжя : [ЗДМФУ], 2023. 94 с.

2. Yi-Fang Chang. Entangled States, Self-assembly, Condensed Matter Physics and Possible Entropy Decrease. *International Journal of Modern Applied Physics*. 2022. Vol. 12, N.1. P. 1–15.

3. Князевич А. О., Крайчук О.В., Крайчук С. О., Стрільчук Р. М. Управління інноваційним розвитком підприємств на основі теорії синергетики. Дніпровський державний аграрно-економічний університет. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2019. № 3.

4. Pershina K. D. What is negative entropy and how does it affect the sustainability of regions during the warfare. *Ukrainian Chemistry Journal*. 2022. Vol. 88, N. 3. P. 48–60.

5. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко на ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING HIGHER MATHEMATICS AT A TECHNICAL UNIVERSITY DURING WAR

Sulima O. V.

*Candidate of Physical and Mathematical Sciences,
Associate Professor at the Department of Mathematical Physics
and Differential Equations*

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Kyiv, Ukraine

In the modern world, information technologies (IT) are rapidly being integrated into all spheres of human activity, including education. Technical universities, which prepare specialists in the field of engineering,

technology, and natural sciences, are particularly active in using (IT) to enhance the efficiency of the educational process. In this article, we will consider a relevant topic concerning the use of (IT) in the process of teaching higher mathematics at a technical university under wartime conditions.

War leaves its mark on all aspects of society's life, not sparing the educational sphere. At the same time, it requires us to adapt to new challenges and find effective ways to continue the educational process. First and foremost, let us emphasize that higher mathematics is a fundamental discipline for technical specialties, and the quality of its study directly affects the professional competence of future engineers and scientists. In this context, the implementation of (IT) can significantly improve the understanding and assimilation of mathematical concepts.

In wartime, when direct physical communication may be limited or impossible, distance learning becomes a key form of education. (IT) allows us to organize virtual classes, use electronic textbooks, video lectures, online seminars, and webinars, which provide access to educational materials and instructors, regardless of the location of students or teachers.

Key aspects of using (IT) in the study of higher mathematics:

1. Mathematical software: one of the advantages of using (IT) in the study of higher mathematics is the ability to apply specialized software such as MATLAB, Maple, Mathematica, GeoGebra, and others. These tools provide students with the ability to visualize complex mathematical concepts, solve systems of equations, and analyze data, which significantly increases the level of understanding of the material. This approach allows for a deeper understanding of mathematical concepts and increases interest in the subject. I will provide some examples of the implementation of mathematical software in solving practical problems.

– MATLAB in engineering calculations: Students and engineers use MATLAB for data analysis, algorithm development, and modeling of engineering systems. For example, in designing automatic control systems or analyzing mechanical structures, MATLAB allows for numerical calculations and visualizing the system's responses to external influences.

– Mathematica in physics: Mathematica is widely used for symbolic computations, allowing physicists and other scientists to analyze complex physical phenomena. It can be used to solve differential equations that describe physical processes or to derive new formulas based on existing theories.

– Maple in operations research: Maple is a useful tool in the field of optimization and operations research. It can be used to solve problems in linear programming, nonlinear programming, or game theory, helping to make optimal decisions under conditions of limited resources.

These examples demonstrate how mathematical software can be applied to various practical tasks that arise in technical disciplines. The use of such programs significantly increases work efficiency, promotes a better understanding of mathematical models, and their practical application.

2. Online learning platforms: online courses and educational platforms such as Coursera, Khan Academy, and MOOCs (Massive Open Online Courses) provide students with access to quality materials on higher mathematics, lecture recordings from leading universities around the world, and interactive assignments. This facilitates independent learning and allows students to work at their own pace. Additionally, the use of online communication platforms such as Zoom, Microsoft Teams, Google Meet enables instructors to conduct interactive lectures and seminars in which students can actively participate, asking questions and discussing problems in real-time.

3. Using interactive whiteboards and multimedia presentations: interactive whiteboards and multimedia presentations enrich traditional lectures, making them more visual and understandable. The use of graphic and animation elements helps students better assimilate abstract mathematical concepts. Equally important is the use of electronic libraries and scientific databases, which provide students with access to the latest scientific publications and research in the field of mathematics, which is extremely important for the training of qualified specialists. It is important to note that in wartime conditions, when internet access may be unstable, it is necessary to have alternative options for continuing education, such as downloading educational materials for offline use, creating backup copies of electronic resources, and developing mobile applications that allow studying material without the need for a constant internet connection.

4. Forums and online communities: forums and online communities such as Stack Exchange, MathOverflow, provide students with the opportunity to ask questions, discuss problems, and share ideas with like-minded individuals from around the world. This not only promotes the development of critical thinking and problem-solving but also expands professional horizons.

5. Learning Management Systems (LMS): Learning management systems, such as Moodle and Blackboard, enable educators to structure educational content, conduct tests and surveys, track student progress, and provide feedback. Students have the opportunity to access learning materials and exercises at any time, which promotes flexibility and adaptability of the educational process.

The importance of educational content adapted for mobile devices cannot be ignored either, as it allows students to use their smartphones and tablets to access lectures, assignments, and other educational materials, even in remote or unstable conditions. In this context, it is important to note

the role of university administration in providing technical support and resources for students and teachers. Ensuring access to high-speed internet, computer equipment, as well as training in the use of (IT) tools is key to successful adaptation to distance learning.

The use of (IT) in the study of advanced mathematics at a technical university opens up new opportunities for improving the quality of education. (IT) not only enhances the acquisition of mathematical skills but also develops analytical thinking and prepares students for the application of these skills in professional activities. Thanks to the integration of (IT), the educational process becomes more interactive, individualized, and efficient, meeting the demands of the modern educational environment [1, p. 107].

In conclusion, the use of (IT) in the study of advanced mathematics at a technical university during wartime not only ensures the continuation of the educational process but also opens up new possibilities for an innovative approach to learning. Adaptation to modern challenges and the integration of (IT) into all aspects of the educational process is a decisive factor in preparing qualified professionals who can work effectively in conditions of unpredictability and rapid change. Educational institutions that invest in the development of infrastructure and educational programs that take into account the challenges of modernity can significantly improve the quality of education and provide their graduates with advantages in the job market.

Thus, distance learning, supported by (IT), becomes not only a response to temporary restrictions associated with a state of war but also a strategic direction for the development of educational systems capable of adapting to any external conditions.

Bibliography:

1. Sulima O. V. Features and prospects of teaching higher mathematics as a component of STEM education in a technical university during the war. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*. Kyiv. 2023. Iss. 95. Pp. 105–110.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сумягін С. В.

аспірант за спеціальністю 034 «Культурологія»

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Освіта дорослих є частиною безперервної освіти й формою *навчання протягом всього життя*, що встигло стати трендом і в багатьох країнах світу вже інтегровано в систему освіти як таку. В Україні в останні роки освіта дорослих також набула особливого значення, бо інновації, які пов'язані, передусім, із т.зв. цифровою трансформацією, тобто розвитком інформаційних технологій (ІТ), суттєво змінюють вимоги до працівників в усіх сферах господарювання та соціокультурної діяльності, а своєчасну адаптацію працездатного населення до динаміки ринку праці (і в мирні часи і в умовах воєнного стану) забезпечує, переважно, саме освіта дорослих – формальна (навчання в закладах післядипломної освіти, стажування та підвищення кваліфікації з отриманням відповідних документів) і неформальна (відвідування певних навчальних курсів без отримання дипломів/свідоцтв державного зразка).

Під час війни як ніколи раніше необхідне швидке вдосконалення/змінення професійних компетентностей й якісне оволодіння новими знаннями та навичками; і попри воєнний стан (який об'єктивно знизив попит на працівників сфери ІТ, але «спадна тенденція 2022 р. та перших місяців 2023 р. щодо найму ІТ-фахівців змінилася на позитивну» [1]) не буде перебільшенням, що ІТ-освіта дорослих залишається затребуваною. Тобто правомірним буде визнання доцільності під час війни саме ІТ-освіту дорослих.

Водночас збагачуються критерії (й підвищуються вимоги до) сучасної, що базується на ІТ, інформаційної культури саме дорослого населення, його інформаційної грамотності (бо молодші за 30–35-ти років вже опановують її чи не «з пелюшок»); крім цього, дотримання правил цифрового етикету (моральної поведінки у віртуальному просторі) та цифрової безпеки (вміння протистояти не лише фізичним загрозам, а й кібератакам та інформаційним спецопераціям) визнається обов'язковим для всіх.

З цим корелює потреба самої системи освіти, де поширюються дистанційні форми (онлайн платформи та мобільні додатки для навчання, віртуальні класи, інтерактивні матеріали і спеціалізовані

інтерактивні курси використовуються в освіті дорослих і дітей майже однаковим чином, але, за відчуттям, в освіті дорослих частіше й інтенсивніше), тому закономірною і своєчасною є розробка моделі системи підготовки майбутніх викладачів ЗВО до діяльності в цифровому освітньо-науковому середовищі [2].

Онлайн-комунікація, якщо вона не вимагає візуального та/або аудіо-контакту в реальному часі, практично залишає за межами сприйняття ті особливості зовнішності та поведінки, включаючи голосову, які свідчать про ті чи інші вади/захворювання/діагнози здобувача освіти. Тим самим онлайн-спілкування в освітньому процесі (і не тільки в ньому) від самого початку має характер інклюзивності: технічні параметри можна налаштувати – адаптувати – персонально, буквально «під кожного учасника» таким чином, що *всі* опиняться у реально рівних умовах віртуального навчального співтовариства.

Освіта дорослих, оскільки вона націлена на доступність освітніх послуг в дорослому віці для всіх, зокрема, вразливих груп населення [3], помітно посилює характеристики інклюзивності освітньої діяльності як такої, а завдяки використанню ІТ перетворюється на важливий чинник розвитку культури інклюзії, вкрай доречної (щоб не сказати: безальтернативної) під час війни і в післявоєнний період відбудови. Оскільки ж вплив стресогенних подій воєнного часу такий, що тривалість психологічної кризи, скоріше за все, сягатиме десятиліть [4], то можна припустити, що теперішня ІТ-освіта дорослих, попит на яку під час війни не зменшується, скоріше за все, відіграватиме вирішальну роль і для повоєнних часів: «Мобільність та швидка адаптивність до викликів дає змогу ІТ-індустрії бути важливою опорою України під час війни та в період післявоєнного відновлення. Збереження позитивної динаміки за умов повномасштабного вторгнення агресора, затребуваність на зовнішньому та внутрішньому ринках свідчать про накопичений значний потенціал та спроможність сектору до адаптації» [1].

Література:

1. Ринок праці ІТ-сектору в умовах війни: реалії та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viyny-realiyi-ta-perpektyvy> (10.04.24).

2. Козубцов, Ігор. Модель системи ступеневої підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти до наукової діяльності в «цифровому освітньо-науковому середовищі». *Вісник науки та освіти*. 6(12). 414–430. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-414-430](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-414-430). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/5329> (дата звернення: 12.04.24).

3. Сайт Української асоціації освіти дорослих URL: <https://uaod.org.ua/scho-take-osvita-doroslih> (11.04.24).

4. Гурковська, Тетяна. Сучасні виклики для педагогів у взаємодії з дітьми різних вікових категорій. Травмоінформованість – сучасний стандарт професіоналізму педагога: Запис лекції 15.03.24 (<https://www.youtube.com/watch?v=UTkZMpoUqzM>).

ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВИКЛАДАННІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Супрун О. О.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішньої медицини № 2
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Донецька область, Україна*

На теперішній час питання дистанційної форми навчання студентів в Україні стало особливо актуальним у зв'язку з воєнною агресією росії. Введений воєнний стан у країні та активні бойові дії, що продовжуються, не дають змогу частині студентів продовжувати очне навчання в низці областей, тому дистанційне навчання стає єдиною можливою формою в системі освіти. Навчальні заклади України вживають заходів для забезпечення безперервності освітнього процесу та й далі вдосконалюють дистанційну форму навчання. Організація дистанційного навчання включає в себе ведення занять в онлайн-форматі за допомогою інформаційно-комунікаційних цифрових технологій з використанням різноманітних платформ та засобів зв'язку. Онлайн-навчання дозволяє студентам брати участь у заняттях з будь-якої точки країни, мати доступ до необхідних навчальних ресурсів, що дає можливість студентам самостійно засвоювати матеріал та готуватися до іспитів. Для перевірки рівня знань студентів використовуються онлайн-тести та завдання, які виконуються дистанційно [1, с. 94].

Незважаючи на велику кількість переваг процесу онлайн-навчання студентів медичних навчальних закладів, такий формат має головний недолік – це обмеженість роботи з пацієнтом та відпрацювання практичних навичок [2, с. 25]. Неможливість отримання студентами практичного досвіду роботи з хворими може будити перешкодою підготовки їх до реальних медичних ситуацій у майбутній практиці [3, с. 35].

Медична професія потребує практичної підготовки спеціаліста та формування клінічного мислення, які дуже складно досягти в повному обсязі в дистанційному форматі, і особливо, протягом проходження циклу внутрішньої медицини. Формування клінічного мислення важливий процес розвитку особистості майбутнього фахівця. Клінічне мислення лікаря – це здатність проводити аналіз скарг, інтерпретувати дані анамнезу, визначати провідний синдром, проводити внутрішньосиндромну диференційну діагностику, розробляти алгоритм обстеження та підбирати оптимальну схему лікування для пацієнтів із патологією внутрішніх органів [4, с. 222].

Розвиток клінічного мислення вимагає особливого методичного забезпечення, яке включає поступове взаємопроникнення і взаємодія функціонування педагогічних цілей, засобів і способів розвивального впливу на особистість студента на рівні їхньої методичної і технологічної організації. У сучасній науці та медичній діяльності склалося два етапи різнорівневих інтегративних технологій. Перший етап спрямований на моделювання та конструювання завдань означає, що основна увага зосереджена на створенні і розробленні вправ, завдань або сценаріїв, які допомагають студентам або учасникам процесу навчання розвивати і вдосконалювати певні навички, знання або вміння. Структура другого етапу включає низку педагогічних умов: діагностичних, оцінних, творчо-діяльнісних, інструментально-корекційних. Усе це об'єднує педагогічні засоби, методи формування і види клінічного мислення майбутнього фахівця, дають змогу визначити логіку алгоритму виконання майбутнім лікарем медичної маніпуляції в процесі практичного засвоєння професійних навичок знання і досвіду в цілому [4, с. 223].

З метою формування клінічного мислення в майбутніх лікарів на кафедрі внутрішньої медицини № 2 Донецького національного медичного університету були удосконалені навчально-методичні матеріали дистанційного навчання. Спочатку були розроблені ситуаційні завдання, які повинні стимулювати студентів до аналізу клінічних ситуацій, вироблення диференційних діагнозів та прийняття рішень у лікуванні. Кафедра має у своєму розпорядженні повний комплект ситуаційних завдань різного рівня складності, що охоплює всі нозологічні одиниці, котрі вивчаються в програмі курсу внутрішніх хвороб для студентів. Було створено три типи ситуаційних завдань. Перший тип має короткий опис клінічного випадку зі симптомами та медичною історією пацієнта, студентам потрібно визначити попередній клінічний діагноз, вирішити, які додаткові аналізи чи обстеження можуть бути необхідні для підтвердження діагнозу та розглянути оптимальний план лікування. Другий тип передбачає подання ситуації, де пацієнт має

декілька симптомів, що можуть вказувати на різні хвороби або стани. Студентам дається завдання провести диференційну діагностику, розробити список можливих діагнозів та визначити критерії для відсіювання менш ймовірних варіантів. Третій тип ситуаційних завдань розглядає невідкладні стани, ситуації, де пацієнти потребують негайної медичної допомоги. Майбутні фахівці повинні швидко визначити причину невідкладного стану, вирішити, які діагностичні та терапевтичні кроки потрібно вжити і розглянути можливі ускладнення. Додатково, для формування клінічного мислення та відпрацювання комунікативних навичок, на кафедрі впроваджена методика «стандартизований пацієнт», яка є методом активного навчання, де студенти мають можливість взаємодіяти з акторами, які грають ролі пацієнтів, симулюючи набір симптомів або проблем. Були розроблені сценарії основних нозологічних одиниць з усіх розділів внутрішньої медицини. У якості акторів були залучені студенти молодших курсів, котрі навчені надавати чітко сформульовану, доступну інформацію, згідно сценарію, що дозволяє курируючому студенту розібратися з характером патології, що демонструється. Після роботи зі «стандартизованим пацієнтом», студенту надається вся додаткова інформація з клінічного випадку, що демонструється, яка включає дані лабораторних та інструментальних досліджень та дає змогу підтвердити свої клінічні роздуми. Весь процес ретельно документується в «чек-листі», щоб у подальшому була можливість об'єктивної оцінки і роботи над помилками.

Ситуаційні завдання та «стандартизований пацієнт» є важливими інструментами у формуванні клінічного мислення студентів медичних навчальних закладів в умовах дистанційного навчання. Обидва підходи спрямовані на створення ситуацій, що наближені до реального клінічного середовища, навчають студентів аналізувати отриману медичну інформацію, розпізнавати хвороби та приймати обґрунтовані клінічні рішення. Ситуаційні завдання допомагають студентам аналізувати клінічні сценарії та приймати рішення, тоді як стандартизовані пацієнти надають можливість відтворити реальні клінічні ситуації та практикувати навички спілкування з пацієнтами.

Література:

1. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С. 91–96.

2. Бичко М. В., Стеценко С. А. Сутність, особливості, переваги й недоліки, контроль якості знань у дистанційній формі навчання студентів закладів вищої медичної освіти. *Реалії, проблеми та перспек-*

тиви вищої медичної освіти : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю (Полтава, 25 березня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 23–26.

3. Вацеба М. О. Ефективні складові якісної оцінки клінічного мислення студентів у процесі вивчення внутрішньої медицини. *Медична освіта*. 2016. № 4. С. 34–36.

4. Соколенко В. М., Весніна Л. Е. Формування клінічного мислення при вивченні фундаментальних дисциплін як елемент підвищення якості освіти. *Актуальні питання контролю якості освіти у вищих медичних навчальних закладах* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю (Полтава, 22 березня 2018 р.). Полтава, 2018. С. 222–223.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІН ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ТА ПСИХОФІЗИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ХОРЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тарасова Г. К.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
учитель фізичної культури і хореографії*

*Миколаївська гімназія № 57 імені Тараса Григоровича Шевченка
м. Миколаїв, Україна*

Сьогодні проблема збереження здоров'я підростаючого покоління на тлі воєнного стану в Україні є надто актуальною. А забезпечення безпечного простору і відповідна організація освітнього процесу в умовах повномасштабної війни – це ще один складний виклик для всіх, хто його реалізує.

Все це свідчить про те, що на тлі великих психоемоційних навантажень (війна та дистанційне навчання) сучасні діти потребують надзвичайної уваги з боку учасників освітньо-виховного процесу. І в таких обставинах захисні взаємини і спосіб взаємодії зі значущими дорослими, якими можуть бути, наприклад, вчителі, набувають особливого значення [2]. «Оскільки реакції дитини на військові події *грунтуються* на сприйнятті стану значущих для них дорослих, то їх емоційні реакції і створюють орієнтири для емоційних проявів (емоційної напруги чи спокою)» [4, с. 277].

Дослідження А. В. Бочелюк, С. Панова вказують на те, що «важкі інтенсивні й тривалі стресори можуть нормально переноситися дітьми за умови існування «буферів» у вигляді захисних функціональних

відносин, які накопичують позитивний дитячий досвід. Чим більше позитивного дитячого досвіду, тим більше ймовірність упоратися з наслідками негативного досвіду» [1, с. 15].

Саме такий позитивний досвід і надає танець, бо саме він може створити той необхідний «буфер», якого потребує дитина в процесі навчання, оскільки являє собою одну з доступних і улюблених дітьми форм рухової діяльності, а його цілющі можливості та терапевтичний ефект на індивідуальну і групову свідомість відомі з давніх часів і використовуються як «засіб вираження емоцій, зняття психологічної напруги, покращення емоційного стану» [8, с. 287], а також підтримки психічного та фізичного здоров'я людей будь-якого віку [10].

Танці часто практикуються в школах як терапія для дітей, оскільки основною їх метою є формування «соматичного, соціального та психологічного здоров'я, розвиток основних фізичних якостей, навчання техніки танцювальних рухових дій, підвищення рівня фізичної підготовленості, опанування елементів різновидів танцювальних напрямів» [3, с. 82]. Багато дослідників на сьогодні визначають хореографію як засіб формування і гармонізації особистості [5; 6; 9 та ін.]. А складовими будь-якого з танцювальних напрямів є оздоровчий, фізичний і технічний компонент, а також психологічне розвантаження.

Таким чином, *гіпотезою* дослідження стало припущення, згідно з яким використання засобів хореографії може надати суттєву допомогу в корекції психологічного стану та знизить рівень стресу у дітей молодшого шкільного віку.

Все вище вказане дозволило поставити мету дослідження, якою було дослідити особливості танцю, як засобу психологічного розвантаження дітей молодшого шкільного віку та визначити зміни емоційного стану і психофізичних показників під впливом уроків хореографії в умовах воєнного стану, а також проаналізувати можливість використання хореографії в якості одного з напрямків здоров'язберігаючих технологій.

У дослідженні взяли участь учні та учениці 1–4 класів Миколаївської гімназії № 57 імені Т.Г. Шевченка Миколаївської міської ради в кількості 231 особи, серед яких 8 дітей – діти з особливими освітніми потребами (ООП).

Для вирішення завдань, що були сформульовані застосовувались наступні методи досліджень: вивчення спеціальної фахової літератури, теоретичний аналіз, педагогічні спостереження, адаптовані *методи діагностики емоційного розвитку: методика «Мій настрій»*, діагностика емоцій на основі слухових критеріїв, адаптована коректурна проба «Веселі смайлики», методи математичної статистики, в тому числі кореляційний аналіз за Спірменом.

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що у дітей молодшого шкільного віку на початку навчального року виявлено соматичні скарги (71,4%), діти частіше переживали негативні емоційні стани, поганий настрій і на питання перед початком уроку з хореографії: «Який в тебе настрій?» натискали сумні смайлики.

Так кореляційний аналіз отриманих результатів надав змогу встановити, сильний (на рівні $p=0,01$) кореляційний зв'язок між негативним настроєм, апатією дітей і таким зовнішнім подразником, як повітряна тривога. Небажання спілкуватись на початку навчального року виявляли 51,1% дітей, на що вказувало вимикання камер під час дистанційного формату навчання.

Страх до самовираження діагностувався у 32% осіб.

Крім того, нами було встановлено сильний (на рівні $p=0,01$) кореляційний зв'язок між негативним настроєм і апатією у дітей з тимчасово окупованих територій (ТОТ) України. 33,3% серед тих, що постійно виходили на зв'язок під час онлайн навчання виявляли стрес у вигляді таких психомоторних проявів, як підвищена метушливість.

У дітей з ООП, а саме з діагнозом ЗПР (затримка психічного розвитку) на початку навчального року також був встановлений сильний (на рівні $p=0,01$) кореляційний зв'язок між негативним настроєм і апатією. Негативні емоції і поганий настрій перед початком уроку хореографії констатували 37,5%.

Однак, як свідчать дослідження науковців – рухова активність «вбудовує природно систему взаємодії: «психіка – опорно-рухова система – емоції». Це супроводжується задоволенням, яке цілощце впливає на фізичний і ментальний стан людини» [7, с. 122], а музичний супровід уроків змінює їх емоційне забарвлення.

Тож в такому випадку нами було виявлено зміни емоційного стану дітей після уроків хореографії.

Так показник дітей, які мали негативні емоції перед початком уроку наприкінці досліджень становив лише 37,7%, тоді, як на початку уроку в першій місяць досліджень він складав – 43,7% (при $p\leq 0,01$).

Такі результати дали змогу вважати, що саме вплив засобів хореографії на зміни емоційного стану у дітей молодшого шкільного віку може використовуватись в якості одного з напрямків здоров'язберігаючих технологій. А дослідження проведенні на наступному етапі підтвердили висунуту нами гіпотезу.

Таким чином, порівнюючи показники наприкінці навчального року і на початку, ми констатували факт зменшення відсотка соматичних скарг з 71,4% на початку до 41,6% – наприкінці ($p\leq 0,01$).

Не бажання спілкуватись виявили вже 39,8 %, а не 51,1%. Страх до самовираження діагностувався у порівнянні з початковими 32% осіб, тільки у 21,6% осіб.

Також ми констатували покращення емоційного стану у дітей з ТОТ. Обернений кореляційний зв'язок виявлений між станом страху та апатією свідчить про можливість зниження тривожності у дітей (коефіцієнт Спірмена склав: $-0,284$ при $p < 0,05$).

Також ми спостерігали зміни в показниках емоційного стану перед початком уроку і наприкінці – з 41,1% до 29,9% (при $p < 0,05$).

Причому суттєво збільшувався цей показник на уроках з вивчення елементів повільного вальсу, що можна пояснити танцювальним поняттям свінгу, яке притаманне саме для цього танцю. У танці це поняття означає розгойдування, моторно-ритмічний рух якої-небудь частини тіла або всього тіла. Свінгові рухи особливо допомагають розслабитись, оскільки нагадають заколисуючі рухи маятника годинника, що заспокоюючи впливає на нервову систему.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження ми можемо зробити висновок про позитивний вплив уроків хореографії на емоційний стан і психофізичні показники дітей молодшого шкільного віку, що навчаються в умовах воєнного стану і можливості використання хореографії в якості одного з напрямків здоров'язберігаючих технологій та засобу психологічного розвантаження.

Література:

1. Діагностика реадaptaційного потенціалу особистості: методологічний аспект. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2019. Вип. 60. С. 8–24.
2. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
3. Лаврентьев О., Головашенко Р., Крупеня С., Гулай В., Довженко Ю. Танець як форма психологічного розвантаження. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2022. Випуск 6(151). С. 82.
4. Підчасов Є. В., Чепелева Н. І. Вплив пролонгованих травматичних подій (військових подій) на емоційну сферу дитини. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. матеріалів VII Всеукр. науково-практичної конференції, 28 жовтня 2022 р. Львів, 2022. С. 276–279.
5. Плахотнюк О. Терапевтичний ресурс хореографії / О. Плахотнюк. *Психологічні виміри культури, економіки, управління* : науковий журнал. Львів. Вип. 25. 2023. С. 34–40. URL: Випуск 25–[tps://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Vypusk-25_DRUK.pdf](https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Vypusk-25_DRUK.pdf)

6. Рева Я. Танцювальна терапія як інноваційна технологія особистісного розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. Вип. 47. Т. 3. С. 30–34.

7. Тимофєєва Т. Г. Тілесно інтегративний підхід в роботі зі студентами хореографами в період суспільно-кризових ситуацій. *Хореографія в сучасному мистецькому просторі* : зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, Київ 3–4 лютого 2023 р. Київ : Олімпійська література, 2023. С. 122.

8. Чорна І. М. Теоретико-аналітичний огляд потенціалу застосування психотерапевтичного методу танцювальної терапії в роботі психолога. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2017. Серія 12: 287 Психологічні науки. Випуск 6(51) С. 287.

9. Kassing G., Jay-Kirschenbaum D. *Dance Teaching Methods and Curriculum Design: Comprehensive K-12 Dance Education: Human Kinetics*, 2nd Edition. 2020. 511 p.

10. Olvera G.: *Las Dimensiones del Sonido. Musica, frontera e identidad en el noreste*. In: *Trayectorias*. Vol. 10. no. 26. 2018. P. 20–30.

АПАТІЯ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИКИ ПРОЯВУ СИМПТОМІВ ПТСР У СТУДЕНТІВ

Татієвська М. М.

*кандидат психологічних наук, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Кузнєцов М. А.

*доктор психологічних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

В більшій чи меншій мірі, кожна людина відчуває на собі наслідки впливу воєнних дій, які відбуваються понад два роки. Мета даного дослідження – вивчення психологічних особливостей особистості, що можуть сприяти, а також перешкоджати подоланню симптомів ПТСР у студентів, які навчаються у харківських ЗВО (тобто в умовах близькості зони бойових дій).

Очевидно, що самі собою воєнні дії є причиною ПТСР, але надамо список неочевидних психологічних чинників цього розладу, із якими зустрічається кожний студент у повсякденному житті: 1) щоденна небезпека для здоров'я, життя, соціального і фінансового статусу, а також занепокоєння безпекою близьких та рідних, 2) нестача часу, яка не дозволяє ефективно вирішувати навчальні завдання; страх помилок, невдач у навчанні, які можуть буди значним чинником повсякденної тривоги, 3) монотонність навчально-професійної діяльності, 4) інформаційне пересичення, 5) раптовість виникнення екстремальної ситуації і високий темп життя і змін [2]. Ресурсом, що може сприяти адаптації та подоланню стресу, є резильєнтність. Термін «resilience» використовується для описання здатності особистості відновлюватись після стресів, важких життєвих ситуацій, переживань та, так званих, «ударів долі». Резильєнтність грає першочергову роль у пост-травматичному зростанні, забезпечує можливість підтримувати рівновагу у важких, змінюваних, непередбачуваних умовах, збагачує репертуар психологічних захистів, підвищує їх ефективність.

Сучасні дослідники вказують на два підходи до вивчення резильєнтності: (а) як риси характеру [1] і (б) як динамічний процес [5]. У першому підході позначають такі індивідуальні особливості, як

гнучкість, спритність, схильність давати швидкі й адекватні відповіді на жорсткі життєві умови, міцність характеру. Другий підхід вбачає резильєнтність в якості позитивного процесу адаптації, здатність до розвитку, зростання, відновлення, особливо, у несприятливих життєвих ситуаціях.

Апатія відноситься до порушень емоційної сфери і часто розглядається як симптом депресії. Це стан, що характеризується емоційною пасивністю, індіферентністю, притупленням почуттів, байдужістю до оточуючих подій, ослабленням спонукань та інтересів. Триває на фоні зниженої фізичної та психологічної активності, втрати мотивації до емоційного реагування. Апатія характеризується досить чіткими симптомами (труднощі виконання щоденних завдань, почуття незацікавленості, байдужості, зниження або відсутності мотивації до досягнення цілей, низький рівень енергії, прокрастинація, тощо).

Мета нашого дослідження – вивчити резильєнтність особистості та стан апатії як чинники прояву симптомів ПТСР у звичайних цивільних людей (студентів), які після 24.02.2022 року проживають недалеко від зони бойових дій (переважно у м. Харків та Харківської області). Загальна кількість досліджуваних – 97, з яких 89 жінок і 8 чоловіків від 17 до 64 років, середній вік $36,76 \pm 12,77$. Досліджувани – студенти-психологи денного та заочного відділень Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди і Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

У дослідженні використовувались «Шкала симптомів ПТСР» [3], «Коротка шкала резильєнтності» Б. Сміта [7], а також «Шкала апатії» Р. Хенделмана [4]. Були застосовані адаптовані українські версії опитувальників.

За результатами процедури кластеризації методом k-середніх нами виділено дві групи досліджуваних: «Гармонійні» та «Апатичні», що наведено на рис. 1.

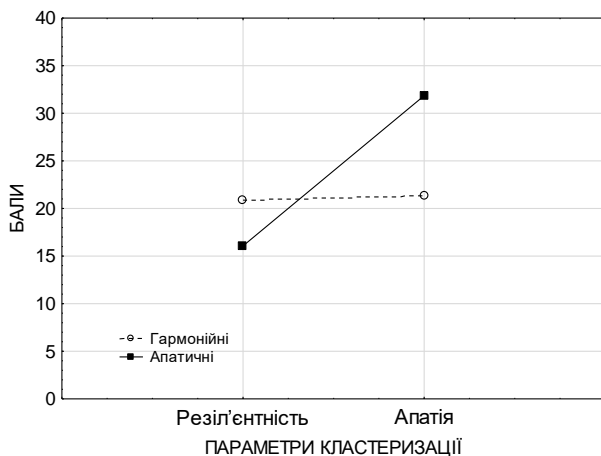

Рис. 1. Кластерні профілі двох груп досліджуваних, – «Гармонійної» та «Апатичної»

В групу «Гармонійних» (42 особи) увійшли такі досліджувані, що отримали помірні показники резильєнтності і апатії. «Гармонійні» – це умовна назва, яка відображає той факт, що у досліджуваних даної групи обидва показники не акцентує, не приймають надмірно високих, або надмірно низьких значень. В групу «Апатичних» (55 осіб) увійшли досліджувані, що продемонстрували низький бал за резильєнтністю і при цьому дуже високий – з апатичністю. Можна сказати, що між поняттями «резильєнтність» і «апатичність» існує певна протилежність. Перша характеристика є протилежною за сенсом апатичності та зневірі. Таблиця 1 показує результати аналізу розрізень між двома групами за показниками симптомів ПТСР (за t-критерієм Ст'юдента). У порівнянні із групою апатичних досліджуваних, гармонійні набагато рідше переживають такий симптом, як стан повернення до травматичної ситуації, що демонструється шкалою «Повторне проживання» ($t = -3,883$; $p < 0,0002$). Гармонійні виявляють стійкість, можливість залишатись у сьогоденні (так званому «тут і зараз»), що є компонентом резильєнтності.

Таблиця 1

**Відмінності між показниками ПТСР досліджуваних
«Гармонійної» і «Апатичної» груп**

Параметри ПТСР	Групи досліджуваних		t-критерій	p
	Гармонійна (n = 42)	Апатична (n = 55)		
Повторне проживання	5,83±3,76	8,65±3,37	-3,883	0,0002
Уникнення	7,10±4,04	11,65±4,32	-5,300	0,000001
Підвищене збудження	8,60±3,47	9,47±2,62	-1,418	-
Загальний показник симптомів ПТСР	21,52±8,57	29,78±8,80	-4,632	0,00001

Апатичність характеризується зневірою, у тому числі, у майбутнє, у власні сили та можливості. Саме тому апатичний досліджуваний допускає, що ситуація, яка травмувала одноразово, може статися знову, і травмувати знову, у той час як резильєнтний досліджуваний розглядає такий тип ситуації, як вже знайомий, відомий, і тому такий, з яким можливо впоратись. Він має досвід опори на власні сили, і не характеризується зневірою.

Можливо також інше, – когнітивистське, – тлумачення цього явища. Апатія як особливий емоційний стан, створює таке внутрішнє середовище у так званому «гедонічному просторі» особистості, яке сприяє пригніченню психологічних захистів та значному полегшенню доступу до сховищ емоційної пам'яті, а саме – негативних емоційних патернів [8]. Резильєнтних ресурсів для гальмування (переривання) цих флешбеків досліджуваним даної групи, на жаль, не вистачає.

Шкала «Уникнення» також має більш високі показники серед апатичних досліджуваних, аніж у групі гармонійних ($t = -5,3$; $p < 0,000001$).

Виходячи з припущення, що особистісні якості резильєнтності і апатичності певною мірою протилежні, ми також можемо додати, що апатичність характеризується ще й меншою ресурсністю. Це означає, що в резильєнтних досліджуваних більше життєвих сил, що забезпечують можливість використовувати більш ефективні захисні механізми. А апатичним студентам не залишається нічого іншого, окрім уникання неприємного досвіду. Загальний показник за методикою «Шкала ПТСР» також виявився вищим у групі апатичних у порівнянні із гармонійними ($t = -4,632$; $p < 0,00001$).

Резильєнтність як особистісна характеристика, забезпечує можливість «повертатися до минулої форми», відновлюватися. Резильєнтна особистість здатна до самопідтримки і успішного проживання травмуючого досвіду, конструктивного пропрацювання неприємних психічних станів.

За шкалою «Підвищене збудження» відмінностей між Апатичними та Гармонійними, які мають статистичну значущість, отримано не було.

В результаті проведеного дослідження була вивчена резильєнтність особистості, а також стан апатії. Було виявлено, що обидві означені характеристики можуть надавати специфіки проявам симптомів ПТСР у звичайних, цивільних людей (студентів), які проживають недалеко від зони бойових дій. При чому, імовірно, ці чинники діють на специфіку прояву симптомів ПТСР протилежним чином – резильєнтність сприяє пом'якшенню їх прояву, а апатія може їх посилювати.

Література:

1. Block J.H., Block J. The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. *Minnesota Symposium on Child Psychology* / W. A. Collins, ed. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1980. Vol. 13. P. 39–101.

2. Coffey SF, Dansky BS, Falsetti SA, Saladin ME, Brady KT. Screening for PTSD in a substance abuse sample: psychometric properties of a modified version of the PTSD Symptom Scale Self-Report. *Posttraumatic stress disorder. J Trauma Stress.* 1998 Apr;11(2):393-9. doi: 10.1023/A:1024467507565. PMID: 9565924

3. Falsetti S.A., Resnick H.S., Resick P.A., & Kilpatrick D. The Modified PTSD Symptom Scale: A brief self-report measure of post-traumatic stress disorder. *The Behavioral Therapist.* 1993. 16. P. 161–162.

4. Handelman R. Defining and assessing adolescent apathy. New York: City University of New York. 1999.

5. Masten A.S. Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Masten A.S., Best K., Garmezy N. Development and Psychopathology.* 1990. Vol. 2. P. 425–444.

6. Robert P.H., Onyike C.U., Leentjens A.F., Dujardin K., Aalten P., Starkstein S., Byrne J. Proposed diagnostic criteria for apathy in Alzheimer's disease and other neuropsychiatric disorders. *European Psychiatry.* 2009. 24(2). P. 98–104. doi:10.1016/j.eurpsy.2008.09.001

7. Smith B.W., Dalen J., Wiggins K., Tooley E., Christopher P., & Bernard J. The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back. *International journal of behavioral medicine.* 2008. 15(3), 194–200.

8. Кузнецов М. А., Татієвська М. И. Емоційна пам'ять військово-службовців і суб'єктивна картина бою. *European scientific congress. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference.*

Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. P. 233–239. URL: <https://sciconf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientificcongress-17-19-04-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>

9. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Торічний О. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін*

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

У сучасних умовах, а саме накопичення глобальних військових загроз, які здійснюють відповідний вплив на суспільство не лише у воєнний, а також і в мирний час, найважливішим компонентом, що впливає на перебіг і результат бойових дій, є громадська думка, яка формується під цим впливом. У зв'язку з цим службово-бойові завдання, що виконують офіцери-прикордонники в умовах сьогодення, нерозривно пов'язані із соціальними потребами.

Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» (надалі – ДПСУ), на прикордонне відомство покладено захист від будь-яких спроб незаконного перетину лінії державного кордону України, збройних конфліктів та інших провокацій на кордоні. В сучасних умовах це завдання реалізується у взаємодії зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями під час відбиття повномасштабної агресії на території України з боку російської федерації.

Що стосується підготовки персоналу ДПСУ, то, наприклад, Стратегічний оборонний бюлетень України [1] визначає низку важливих завдань перед військовою освітою. До таких завдань, зокрема, належать:

трансформація військової освіти, в основі якої передбачено набуття нових освітніх і професійних компетентностей військовослужбовцями.

Розширення кола завдань та повноважень персоналу ДПСУ тягне за собою необхідність опанування новими компетенціями, що передбачає внесення змін до концепції проблемно-діяльнісного навчання, яка реалізується в межах основних освітньо-професійних програм підготовки майбутніх офіцерів у напрямку формування додаткових компетенцій, зокрема управлінської компетентності.

Проведений аналіз освітньо-професійних програм, що реалізуються в навчальних закладах ДПСУ, засвідчив, що при їх розробці не було повною мірою враховано розширення кола оперативного-службових завдань офіцерів-прикордонників саме під час воєнного стану, зокрема у сфері управління особовим складом військових підрозділів.

Компетентність тлумачиться сьогодні як практична обізнаність, тобто професіоналізм, як знання відповідної галузі діяльності, як практичні та соціальні навички [2]. Тобто, у нашому розумінні, компетентність – це здатність фахівця виконати робоче завдання та досягти певної мети.

Відповідно до цього, під управлінської компетентністю розуміють особисті можливості людини (посадової особи), її знання, досвід (кваліфікацію), що дозволяє брати участь у розробці певного кола управлінських рішень або вирішувати питання завдяки наявності в нього певних знань і вмінь у сфері управління.

Одним із найперспективніших методів навчання, доцільних у формуванні в курсантів управлінських компетенцій і який був визнаний вітчизняними вченими – це кейс-метод [3]. Його особливість полягає у використанні реальної інформації, взятої із професійної практики, для створення ситуацій, які необхідно вирішити курсантам. Оскільки управлінське рішення ототожнюється із процесом, схожим на процес управління, то вони його і вивчають.

Суть такого методу полягає в тому, що курсанти працюють з інформацією, викладеною у оперативного-службових ситуаціях, що базуються на реальних подіях із практичної діяльності ДПСУ, а у зміст ситуації включено вичерпний обсяг даних, що потрібні для її вирішення. Ключовою особливістю ситуацій, що створюються, є проблемний характер поданих подій. Вони можуть бути різноспрямованими та торкатись будь-якої галузі професійної діяльності офіцера-прикордонника: командну, педагогічну, виховну, військово-технічну, адміністративно-господарську.

Метод оперативного-службових ситуацій має багато спільного з методом конкретних ситуацій, зокрема загальні позитивні якості. Водночас використання методу оперативного-службових ситуацій під час навчання

курсантів НАДПСУ дозволило виявити його відмінні риси, що визначають його актуальність для застосування у військовій освіті.

По-перше, на відміну від традиційних кейсів, усі оперативно-службові ситуації складаються з двох частин (графічної та текстуальної), що виконують інформаційну функцію і допомагають курсантам вивчати, усвідомлювати та оцінювати ситуацію. Графічна частина виконується на топографічній карті, великомасштабному плані чи схемі місцевості. На неї із застосуванням тактичних умовних знаків наноситься тактичний епізод (згідно з темою заняття) одного з видів службово-бойових завдань, що виконуються тактичним підрозділом (відділенням, взводом, ротою, батальйоном). Текстуальна частина включає ще й відомості розпорядчого характеру, що вказують на необхідність виконання тих чи інших дій на певній посаді.

По-друге, з урахуванням застосування методу оперативно-службових ситуацій на заключному етапі для виконання ухваленого управлінського рішення допускається використання озброєння, військової техніки, засобів зв'язку та імітаційних засобів. Це дозволяє курсанту, який здійснює у навчальних цілях обов'язки командира підрозділу, наочно бачити результати того, як прийняте ним рішення реалізується на практиці, у житті.

По-третє, щодо часу, необхідного курсантам до ухвалення рішення, слід керуватися затвердженими нормативами. Наприклад, для отримання оцінки «відмінно» командир взводу має ухвалити рішення та зробити відповідну доповідь за 10 хвилин, «добре» – 12, «задовільно» – за 15 хвилин. Командир роти, виконуючи ці ж дії, повинен укластися в 15, 17 і 20 хвилин відповідно.

По-четверте, важливо враховувати і рівень навчально-пізнавальної діяльності курсантів при складанні оперативно-службових ситуацій, розподіляючи їх на репродуктивні, продуктивні та творчі. Репродуктивні оперативно-службові ситуації складаються з урахуванням керівних документів (статутів, настанов, наказів і розпоряджень). Вони повинні містити єдино правильне рішення, подібне до того, що зазначено в керівних документах. У продуктивних оперативно-службових ситуаціях знаходять відбиток проблемні питання, які передбачають від однієї до трьох правильних рішень, які курсанти шукають самостійно, використовуючи відомі їм способи дій підрозділів, і навіть нові чи нестандартні.

Таким чином, в галузі військової освіти очевидною є необхідність пошуку, впровадження сучасних інноваційних методів навчання та педагогічних технологій, здатних підвищити ефективність розвитку у курсантів та офіцерів управлінських компетенцій, актуальних для прийняття управлінських рішень у професійній діяльності.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ президента України від 20 серпня 2021 року № 473/2021.

2. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти : у 2 ч. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ : Либідь, 2001. Ч. 1. 392 с.

3. Зубар К. І. Інструктивні матеріали по впровадженню кейс-методу, 2006. 65 с. URL: <https://pedkab.wordpress.com/2013/01/28/>

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА З КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ І ВИКЛИКИ

Трушкіна Н. В.

*кандидат економічних наук, старший дослідник, докторант,
старший науковий співробітник сектору промислової політики
та інноваційного розвитку відділу промислової політики
та енергетичної безпеки*

*Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України
м. Харків, Україна*

З інтенсивним розвитком цифрових технологій [1–2] і переходом бізнесу в онлайн-формат збільшується кількість кібератак, а дії кіберзлочинців спричиняють величезні фінансові та репутаційні втрати. Тому професія фахівця з кібербезпеки стає все більш затребуваною.

Слід зазначити, що на даний час в умовах російсько-української війни особливо гострими стають проблеми підготовки фахівців у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки [3–5]. Це відповідає основним положенням законів України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Стратегії кібербезпеки України, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації», у яких йдеться про освітню діяльність у сфері інформаційних технологій; створення системи підготовки кадрів та підвищення компетентності фахівців різних сфер діяльності з питань кібербезпеки та кіберзахисту.

У зв'язку з цим для успішного функціонування національної системи університетської освіти в Україні у военний і післявоєнний періоди доцільним є розроблення й реалізація комплексу заходів з підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері кібербезпеки [6] з урахуванням сучасних викликів.

Глобальне дослідження Ernst & Young Global Information Security Survey 2018–19 «Кібербезпека – більше, ніж захист?» показує, що кібербезпека залишається важливим питанням порядку денного більшості компаній та організацій (в опитуванні взяли участь понад 1400 керівників найбільших міжнародних компаній з доходами від 10 млн дол. США). Результати опитування показують, що 55% організацій не розглядають захист інформації як частину загальної бізнес-стратегії. Водночас 87% організацій мають обмежений бюджет на забезпечення необхідного рівня кібербезпеки. У ході обстеження встановлено, що найбільшою загрозою для інформаційної безпеки компанії є необачні або необізнані співробітники (34%). При цьому 60% організацій стверджують, що співробітники, які безпосередньо відповідають за забезпечення інформаційної безпеки, не є членами рад директорів. Лише 18% компаній заявляють, що інформаційна безпека є об'єктом постійної уваги керівництва на стратегічному рівні.

Згідно зі звітом Cybersecurity Ventures, глобальні збитки, які спричинено кіберзлочинною діяльністю зростатимуть за 2021–2025 рр. на 15% щороку і можуть досягти 10,5 трлн дол. США. Кількість атак зростає унаслідок активізації процесів цифрової трансформації. Як зазначено у Звіті Центру кібербезпеки Всесвітнього економічного форуму (WEF) «Глобальні перспективи кібербезпеки до 2022 року», 59% усіх респондентів вважають складним адекватно реагувати на інцидент кібербезпеки через брак кваліфікованих фахівців у їхній команді.

У сучасних умовах підвищеного попиту на професіоналів у сфері кібербезпеки продовжує зростати дефіцит кваліфікованих кадрів. Так, у результаті дослідження «Cybersecurity Workforce Study» виявлено, що глобальна нестача кадрів у сфері кібербезпеки становила у 2022 р. 3,4 млн осіб, при цьому 70% організацій мають незакриті вакансії. Багато держав працюють над зменшенням цього дефіциту. А великі компанії, такі як Google, Microsoft, IBM, запроваджують різні ініціативи, які спрямовано на навчання та підвищення кваліфікації персоналу у сфері кібербезпеки. Тим часом Всесвітній економічний форум спільно з кількома компаніями запустив освітню онлайн-платформу «Cybersecurity Learning Hub». Метою цього проєкту є навчання та удосконалення навичок фахівців з проблем кібербезпеки для забезпечення якісної роботи у цій сфері.

Якщо розглядати Україну, то слід відмітити, що заклади вищої освіти щороку випускають близько 2 тис. фахівців у сфері кібербезпеки та захисту інформації. Але цієї кількості недостатньо, щоб покрити потреби ринку інформаційних послуг. Крім цього, суттєва проблема полягає у відсутності практичних навичок студентів. Тому для вирішення даної проблеми заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців у сфері безпеки інформаційних і комунікаційних систем, укладають меморандуми з Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України. Відповідно до укладених меморандумів про співпрацю студенти мають можливість проходити навчання у Тренінговому центрі UA30, де здобувають практичні навички, відпрацьовуючи сценарії протидії кібератакам на спеціальних тренажерах.

Фахівці з кібербезпеки мають захищати інфраструктуру компанії та державних установ від стороннього втручання. За 6 місяців 2023 року зареєстровано 762 кібератаки проти України. Це вдвічі більше за показник за аналогічний період 2022 року. Серед цілей атак підприємства енергетики, засоби масової інформації та правоохоронні органи. За даними різних опитувань, кожен дев'ятий українець з початку повномасштабної війни ставав жертвою шахраїв. Щоб боротися з ними, фахівцям з кібербезпеки потрібно мати широкий набір знань і навичок, серед яких: теорія кібербезпеки: принципи, поняття, процеси; класифікація та аналіз кіберзагроз, вміння правильно на них реагувати; розуміння правових аспектів у сфері кібербезпеки; антивірусне програмне забезпечення; практики управління ризиками та стратегії їх мінімізації; стандарти з інформаційної безпеки; криптографія, резервне копіювання та soft для шифрування; аналіз даних виявлення аномалій; робота з сучасними системами кіберзахисту, мережевими сканерами та інструментами моніторингу; розуміння архітектури та протоколів комп'ютерних мереж; перевірка систем на стійкість до кібератак та моделювання загроз; безпека додатків та мережної інфраструктури; керування доступами та версіями, читання коду; вміння проводити повний аудит безпеки, скласти рекомендації та звіти; розуміння основ тестування, SDLC та SSDLC (життєвий цикл безпечної розробки); створення політики кібербезпеки та аварійних планів; англійська мова для спілкування з колегами та документації. У сфері кібербезпеки постійно з'являються нові інструменти та загрози. Фахівець з кіберзахисту має виявляти кмітливість та швидко реагувати на зміни та адаптуватися до них. Крім цього, у кіберзахисті важливо дотримуватися високих стичних та професійних стандартів.

Виходячи з вищевикладеного можна дійти такого висновку. Для покращення ситуації при підготовці фахівців у сфері кібербезпеки

необхідно якісно змінювати систему вітчизняної вищої освіти, яка має адаптуватися до принципово нових вимог ринків праці та інформаційно-комунікаційних послуг. Це, у першу чергу, обумовлено трансформацією системи підготовки кадрів у сфері кібербезпеки з урахуванням умов воєнного і повоєнного періодів. Для цього варто реалізовувати національний освітній проєкт, який має охоплювати такі важливі складові [7]:

1) зміцнення кіберстійкості держави за рахунок тісної співпраці закладів вищої освіти з урядом України, зокрема Міністерством цифрової трансформації України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України та Радою національної безпеки і оборони України;

2) підтримка університетів для збільшення кількості фахівців у сфері кібербезпеки та поліпшення якості їх навчання;

3) підвищення кваліфікації експертів із кібербезпеки за допомогою навчальних і практичних тренінгів і вебінарів;

4) налагодження контактів між українськими закладами вищої освіти із міжнародною академічною та університетською спільнотою.

Для ефективного впровадження даного освітнього проєкту пропонується, у першу чергу, внести зміни і доповнення до Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України в частині створення належних інституційних умов для формування кадрового потенціалу у сфері кібербезпеки. Встановлено, що доцільно розробити й схвалити Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України до 2030 року, у якій визначити механізми підготовки кадрів у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки держави у контексті цифрових трансформацій, а також затвердити План заходів щодо її реалізації.

У подальших дослідженнях планується узагальнити європейську практику підготовки і підвищення кваліфікації кадрів із захисту критичної інфраструктури і розробити практичні рекомендації щодо можливостей її застосування у національній освітній системі України в умовах сучасного цифрового простору.

Література:

1. Trushkina N. Development of the information economy under the conditions of global economic transformations: features, factors and prospects. *Virtual Economics*. 2019. Vol. 2. № 4. P. 7–25. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.04(1)).

2. Kryshchanovych S., Prosovych O., Panas Y., Trushkina N., Omelchenko V. Features of the Socio-Economic Development of the Countries of the World under the influence of the Digital Economy and COVID-19.

International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22. No. 1. P. 9–14. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.2.2>

3. Bezpartochna O., Pushak Ya., Trushkina N. Current issues of information security management during the state of martial. *Current issues of security management during martial law: scientific monograph*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2022. P. 8–19.

4. Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Правове забезпечення економічної безпеки держави в умовах Індустрії 4.0. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 1(01). С. 135–142. <https://doi.org/10.32782/dees.1-22>

5. Бойко О. В., Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Формування сучасної парадигми інформаційної безпеки національної економіки: теоретичні засади. *Вісник післядипломної освіти. Сер. : Соціальні та поведінкові науки*. 2022. Вип. 22(51). С. 139–160. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22\(51\)-139-160](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22(51)-139-160)

6. Пушак Я. Я., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Безпекова стратегія розвитку критичної інфраструктури в умовах повоєнної відбудови економіки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. : Економічна : зб. наук. праць*. Львів : ЛьвДУВС, 2023. Вип. 1. С. 68–78. <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-1-10>

7. Pushak Ya., Trushkina N. Formation of a national educational system for training personnel in the field of information security management. *Characteristics and trends of socioeconomic development at the macro- and micro-levels: Proceedings of the International Scientific Conference (Poland, Kielce, May 5–6, 2023)*. Riga : Baltija Publishing, 2023. P. 26–30. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-306-4-8>

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ПРОЄКТІВ В ГАЛУЗІ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА

Федотова І. І.

*доцент кафедри музично-сценічного мистецтва
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
заслужена артистка України,
заслужений діяч культури Республіки Польща
м. Київ, Україна*

Мистецькі проекти як структурні складові творчої діяльності потребують розробки концептуальних засад їх формування, творення і професійного виконання. Ці компоненти об'єктивно пов'язані зі специфікою художньої діяльності творчої особистості. У концепціях українських дослідників зазначається, що своєрідність кожної форми художньої діяльності полягає в тому, що вона розкриває свою естетичну функцію та змістовну сутність лише за умов взаємодії художника-митця і публіки – слухача – глядача, які сприймають його творіння під час спілкування, споглядання. Художнє спілкування може поставати як спілкування художника (митця) і великої кількості людей [3, с. 110–119]. Комунікативність мистецтва на сьогодні стала своєрідною формою системоутворювальною структурою, навколо якої поєднуються всі глобальні проблеми художньої творчості і соціально-психологічної характеристики середовища. Саме тому психологія нині загострено вирішує не тільки проблеми особистості художника, але й загальну проблему соціально значущих якостей художньої діяльності, спеціальною проблемою важливих у соціальному контексті художніх здібностей.

Своєрідність художнього спілкування, яке породжує і зумовлює потребу у створенні нових систем соціальних оцінок діяльності, ставить перед психологією мистецтва дослідницьке завдання, яке має загальнопсихологічне значення. Це дослідницьке завдання полягає, насамперед, у глибокому аналізі природи «художнього ефекту» з соціально-психологічних позицій. Так, науковці визначають навчально-педагогічний процес як взаємодію трьох саморозвивальних систем: світу, гуманістичних цінностей, особистості учня та особистості педагога. Так, сценічне мистецтво з глибини віків і до нинішнього часу, звернене «від серця до серця», несе «естафету єднання», здійснюючи комунікативну функцію через категорії «Часу» і «Простору». Водночас, педагог зобов'язаний прийняти цю об'єднуючу сферу і передати її своєму учневі. Проникнення в образний сценічний

Всесвіт передбачає особливий вид спілкування, в процесі якого механізм «зворотного зв'язку» включає механізм сценічного виконавського наслідування [1, с. 62–64].

Мистецька педагогіка, як і весь мистецький світ, – це безперервне становлення, взаємопроникнення, взаємозбагачення. Мистецька освіта як складно організована система об'єднує нескінченність постійного розвитку мистецького Всесвіту, становлення і розвиток у навчально-педагогічному процесі особистості учня і, зокрема, саморозвиток і самовдосконалення особистості митця (виконавця), який здійснює взаємозв'язок між усіма компонентами системи. Суголося і гармонія у своєрідне тріо – мистецтво, педагог, учень – здійснюється через «співпереживання і співтворчість». Так, у навчально-педагогічному процесі втілюється концепція синтетично-діалогічного спілкування, що забезпечує постійний «зворотній зв'язок». Синтетично-діалогічне спілкування між об'єктом (носієм цінності мистецького проекту) і колективним суб'єктом пізнання, ціннісного осмислення (педагогом і учнем), що здійснюється в педагогічному процесі, дає змогу відмовитися від традиційної дихотомії: учитель-учень, об'єднуючи їх на психологічному рівні освоєння мистецького часопростору через спільне співпереживання і на світоглядному рівні – у співтворчості [5, с. 178–182].

Вивчення питання існування мистецтва як виду людської комунікації і способу духовної взаємодії спільноти людей дозволяє виділити головний творчий стрижень у процесі мистецької комунікації, а саме: естетичний діалог усіх задіяних учасників мистецького проекту, виконавців, слухача, опосередкований, «вічним невід'ємним суб'єктом мистецтва», основою якого виявляються «логос буття», які «проявляються в умоспогляданні, розумному баченні, інтуїтивно інтелектуальному осмисленні життя» [2, с. 130–135]. У процесі саме такого «споглядального осмислення» і відбуваються творчі сприйняття художником (митцем) образів, які народжуються і формуються в діалектиці життя нових образів, нових тенденцій її розвитку шляхом руху до гармонії, краси і вдосконалості. У результаті вивчення літератури, пов'язаної з осмисленням мистецької комунікації, зокрема, особливостей виконавчої діяльності, можливо здійснити висновок, що однією із специфічних властивостей, властивих даному феномену, є діалогічність. Необхідно підкреслити, що діалогічність сценічного мистецтва пов'язана з його сутнісною природою, розкривається «суб'єкт-суб'єктивним» ставленням твору і слухача, виконавця (актора, митця), що є «діалогом свідомостей» [2, с. 267–287].

Будь-яке сценічне виконання (спілкування, творіння) є особливим видом комунікативної діяльності виконавця, за допомогою якого

відбувається творча співпраця останнього з учасниками мистецького колективу. Таке спілкування можливе лише на основі цілого комплексу креативних чинників: «узагальнювального волевого впливу», «зміни ролей» виконавця і слухача; творчій взаємодії, усвідомлення пріоритету художніх цілей над наслідками, що випливають з них уявленнями про виконавську техніку та виконавську майстерність у найвищому розумінні їх значення.

Майбутні актори, майстри сценічного мистецтва мають бути інформовані про важливі етапи творчого процесу: обумовленість структури сценічного твору (чи мистецького проекту) одночасно двома функціями – семантичної і комунікативної; про комунікативні прийоми, втілені у сценічному творі; про важливість усвідомлення первинних і вторинних значень цих прийомів [4, с. 34–38]. Також вони повинні знати, що спрямованість музики на систему художнього спілкування, його центральний елемент – художнє сприйняття – саме й узагальнюється поняттям комунікативної функції.

Комунікативна функція тісно пов'язана із семантичною. Водночас, найбільш специфічна складова комунікативної функції має власні ресурси кодування і програмування. Носіями зазначеної функції є комунікативні прийоми, відмінність яких від семантичних визначається прямим співвідношенням перших компонентів із системою, процесами і ситуаціями комунікації, із законами сприйняття і лише опосередкованою зв'язком з дійсним світом, світом ідей, цінностей, відносин, почуттів тощо. Таким чином, проблематика творення мистецьких проектів потребує подальших досліджень, оскільки в царині гуманітарної науки, зокрема, сучасній педагогіці, культурології, мистецтвознавстві і театрознавстві комплексно не розглядалася. Відтак, задекларована тема ставить необхідність залучення багатопланового міждисциплінарного наукового апарату й розбудованої категоріальної системи, серед яких базовими є поняття «культура» – «художня культура» – «мистецький проект» – «педагогічна культура» – «комунікативна культура». Перш за все, поняття «комунікативна культура» є найважливішою категорією сучасної педагогіки в системі професійної освіти. По-суті, комунікативна культура являє собою складну системно-організовану якість внутрішнього світу фахівця. Комунікативна культура – це важлива складова цілісної професійної компетентності фахівця, що містить у своїй основі сукупність його знань, умінь і якостей особистості, необхідних для вирішення професійно орієнтованих комунікативних завдань на міждисциплінарному і творчому рівнях [8, с. 234–245].

Водночас, необхідно підкреслити, що професійне спілкування – це серцевина комунікативної культури майбутнього фахівця, воно

завжди передбачає спільність, схожість, взаємне прагнення розуміти і приймати сценічний образ, раціонально реагувати на події, що відбуваються в сфері професійної діяльності, а також емоційно співпереживати їх. З психологічного аспекту досліджуваний феномен виступає як сплав емоційно-вольових, інтелектуальних, комунікативних та інших сфер проявів особистості і діяльності фахівця, що дозволяють йому успішно взаємодіяти з суб'єктами культурно-освітнього процесу, з різними явищами професійної та соціокультурної дійсності.

Також зазначимо, що формування культури особистості (фахівця) є однією з фундаментальних педагогічних проблем, яка набуває особливої уваги у контексті особистісно орієнтованої педагогіки [6, с. 13–15; 7, с. 156]. У царині мистецької освіти культуротворчі тенденції конкретизуються в зверненні до феномену сценічної культури як інтегративного особистісного мистецького явища, що поєднує розмаїття властивостей культурно-освіченої людини. Водночас, цей феномен може розглядатися як сценічна культура професійного виконавця (актора), сформована у процесі фахової підготовки. Тому саме мистецька педагогіка XXI ст. потребує виконання вагомих завдань: вивести мистецьку освіту на рівень культуротворчості та життєтворчості, максимальної реалізації інтелектуального, естетичного, творчого потенціалу людини та її різнобічного гуманістичного виховання. Отже, феномен сценічної культури набуває нового, багатогранного й багатоаспектного, більш глобального й універсального змісту.

Подальші дослідження у цьому напрямку потребують вивчення і поглиблення аспектів специфіки національних шкіл в інтерпретації культурної моделі Схід-Захід, вивчення традицій національних мистецьких шкіл в сфері виконавства, сценічної майстерності, мистецької педагогіки і психології, семантики і семіології, а також конвергенції культурних взаємовпливів.

Література:

1. Горенко Л. І. Українознавство в системі вищої мистецької освіти XXI ст. : історичні та навчально-методологічні імперативи. *Українознавство*. 2010. № 1(34). С. 61–66.

2. Горенко Л. І. Онтологія соціальних комунікацій. Соціальні комунікації та мистецтвознавство в аспекті сучасних цивілізаційних концепцій : колективна монографія; наук. ред. : Чебанова О. Є. У 2-х томах. Київ : КиМУ, 2021. Т. 1. С. 129–155.

3. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі. Київ : Знання України, 2009. 123 с. бібліогр. в кінці розд.

4. Орлов В. Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04. – «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2004. 45 с.

5. Основи художньої культури. Частина 1 : Теорія та історія світової художньої культури / за ред. В. О. Лозовського, А. В. Анучиної. Харків : Основа, 1997. 320 с.

6. Остапчук О. Професійний саморозвиток і самопроєктування в системі педагогічної освіти // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 13–18.

7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 284 с.

8. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : ВІПОЛ, 2000. 636 с.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ПРАВИЛА, ПЕРСПЕКТИВИ

Хмель-Дунай Г. М.

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та соціально-гуманітарних дисциплін
Вищий навчальний приватний заклад
«Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна*

Україна, яка зараз переживає складний період в історії незалежності своєї державності, стикається з низкою викликів у всіх сферах державного та суспільного життя. Однією з найважливіших і найскладніших з яких є збереження і розвиток освітнього процесу у вищих навчальних закладах в умовах війни та під час повоєнного відновлення. У цій статті ми розглянемо основні виклики, правила та перспективи освітнього процесу в Україні у цей період.

Виклики у вищій освіті в умовах війни:

Перше, що потрібно враховувати, – це збереження життя студентів, викладачів та співробітників навчальних закладів. Воєнні дії створюють серйозні перешкоди для нормального функціонування університетів, особливо тих, які розташовані в прикордонних районах.

Подальший виклик полягає у забезпеченні неперервності освітнього процесу. Зміни в графіках, переселення студентів та викладачів, евакуація із зон, що перебувають під загрозою руйнації, – все це може вплинути на якість та стабільність навчального процесу.

Крім того, важливо зберегти академічну свободу та незалежність вищих навчальних закладів. Умови війни можуть створити тиск на освітній сектор з боку політичних чинників або змусити відмовитися від певних демократичних стандартів.

Один з основних принципів управління освітнім процесом у вищих навчальних закладах у воєнний час – це підтримка безпеки всіх учасників навчального процесу. Процес може включати заходи безпеки на території закладів, організацію евакуаційних планів та надання допомоги тим, хто опинився у зоні конфлікту.

Для забезпечення неперервності навчання необхідно розробляти плани дій у випадку війни або воєнного стану. Це може включати створення альтернативних форм навчання, таких як дистанційні курси або відеолекції, щоб забезпечити можливість навчання для всіх студентів, незалежно від їхнього місця знаходження.

Також важливо зберегти і захистити академічну свободу. Вищі навчальні заклади повинні залишатися нейтральними у політичних конфліктах та дотримуватися принципів вільного обміну ідей та думок.

У повоєнний період, коли військові дії завершуються і країна розпочне процес відбудови, важливо приділити увагу відновленню і розвитку освіти.

Одним з ключових завдань є відновлення інфраструктури навчальних закладів, що може бути пошкоджено під час бойових дій. Це може включати ремонт будівель, закупівлю нового обладнання та забезпечення навчальних матеріалів.

Також важливо забезпечити психологічну підтримку для студентів та персоналу, які пережили воєнні травми. Це може включати консультування, психотерапію та інші форми підтримки, які допоможуть їм адаптуватися та повернутися до нормального життя та навчання.

Нарешті, важливо розвивати освітній процес, враховуючи отриманий військовий досвід та нові глобальні виклики. Це може включати розробку нових програм, спрямованих на підготовку фахівців у сфері безпеки та оборони, а також впровадження інноваційних технологій та методик навчання широких верств населення.

Освітній процес у вищих навчальних закладах в умовах війни та після неї стикається зі своїми власними викликами та перспективами. Збереження безпеки, забезпечення неперервності навчання та захист академічної свободи – це лише деякі з ключових завдань, які стоять

перед освітнім сектором в такі складні часи. Проте за належного управління та злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін можливо забезпечити стабільність та розвиток освітнього процесу навіть у найважчі часи. Також варто приділяти увагу, можливості та час для спілкування, навчання осіб з особливими фізичними, психоемоційними воєнними травмами. З такою категорією населення варто проводити додаткові курси стабілізації та ліквідації придбаних порушень через військові дії, евакуацію, порушення родинних зв'язків, втрату рідних людей.

МАСОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ МЕДІАКОНСТРУЮВАННЯ

Христокін Г. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри реклами і зв'язків з громадськістю
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Суттєвим фактором сучасних суспільно-політичних процесів є феномен масової свідомості, вплив якої на сучасну політику став настільки потужним, що не враховувати його неможливо. «Масова свідомість – це колективний розум чи колективне сприйняття, яке розвивається серед суспільства. Це набір ідей, переконань, цінностей та норм, які визначають те, що вважається прийнятним і неприйнятним для певної групи людей» [3]. Боротьба за вплив на масову свідомість і керування нею є основним завданням сучасної політики, особливо в умовах війни. Масова свідомість є об'єктом постійної і все більш зростаючої уваги і агресивного, маніпулятивного впливу з боку ідеологій, мас-медіа та держав. З іншого боку, в умовах війни зростає стихійна активність мас в медіа та вплив на політиків через соціальні мережі. Ця активність може бути як конструктивною, так і достатньо агресивною і навіть руйнівною. В соцмережах ведуться активні баталії щодо політичних подій та рішень влади. Активність в соцмережах, останнім роки особливо, переходить в протистояння не лише між громадянами ворогуючих країн, але і між громадянами однієї країни, які мають протилежні політичні вподобання. Роль суспільної думки в політиці стає все більшою.

Саме тому вивчення феномену масової свідомості, її впливу на політику та суспільне життя є надзвичайно актуальним і своєчасним

завданням. Існує чимало наукових досліджень з цієї проблематики. На початку ХХ століття в роботах Г. Лебона, Х. О. і Гассета відбулося відкриття проблематики масової свідомості. Важливі вітчизняні розвідки політичних, комунікаційних та наратологічних аспектів функціонування масової свідомості ми знаходимо у працях О. Дроздовської, О. Ісакової, О. Разуваєвої, І. Сахно, О. Стегнія, Г. Христокіна, Т. Чукавіної.

Метою дослідження є аналіз природи і проявів сучасної масової свідомості, її ролі у суспільно-політичних процесах. Особливо актуальним є розгляд означеної проблеми на тлі збройної агресії росії проти України. Ми застосовуємо аналітичний підхід до розкриття ознак і властивостей масової свідомості та її ролі в медіа процесах.

Як зазначає О. Стегній, «масова свідомість це – особливий вид суспільної свідомості, що відображає знання, уявлення, норми, цінності та зразки поведінки, притаманні значним неструктурованим множинам людей». Для неї властивий «збіг у певний момент і за певних умов головних компонентів свідомості великої кількості різних суспільних груп» [8].

Масова свідомість стає основним об'єктом конструювання в сучасному світі. Вона є *формою уявлюваного відображення дійсності*, яка полягає у впевненості великих груп людей в знанні істинного стану процесів, розумінні їх справжніх причин і здатності їх адекватно пояснювати [9]. Насправді, складні процеси соціально-політичної дійсності, відкриваються та конструюються в масовій свідомості через чисельні комунікативні зв'язки, стереотипні уявлення, поширені ідеологеми, які спрощено подають реальну ситуацію і пропонують конкретні моделі інтерпретацій. Цей тип свідомості не здійснює аналітики суспільно-політичних процесів, і тому він їх фактично не розуміє [9]. «У міру ускладнення соціально-економічних та соціально-політичних відносин, посилення суспільних конфліктів, людям все складніше розбиратися у поточних подіях, тому більшість із них тяжіє до полегшення для себе інтерпретації подій суспільного життя шляхом формування стереотипів реагування на них» [8].

Масова свідомість є дискурсивною, вона є потоком мовлення, певним чином організованим і сконструйованим, що містить наративи – оповіді, які тлумачить події минулого в контексті культурно-історичних процесів. Носії такої свідомості активно транслюють наративи, які пояснюють світ, історію і майбутнє, і визначають поведінку та рішення індивідів та спільнот [10].

У значній мірі масова свідомість засвоює і транслює традиційні та сучасні політичні, національні, історичні міфи – ілюзорно-стереотипні уявлення, які займають чільне місце в системі масової

культури. Міфотворчою є масова свідомість в самому широкому сенсі, вона володіє проєктивною силою, яка впливає на поведінку і мислення, зумовлює стійку мотивацію дій, виступає фактором формування їх образу життя й суспільної активності [9].

В епоху інформаційних процесів, масова свідомість є **медіа** продуктом, що існує в просторі мас-медіа, вона екранує в медіа, породжуючи все нові і нові медіа ефекти... Мас-медіа створюють масову свідомість неначе технологічний продукт. В розробці цього продукту приймають участь політики, журналісти, блогери, експерти, коментатори, які самі є продуктом інформаційної епохи. Усі учасники політичної гри є медіагравцями, вони створюють, транслюють, передають і одночасно поглинають інформацію, яка є медіа-продуктом.

Позбавлена впливу традицій та релігії, які раніше консервували її, в наш час маси повністю відкриті до потоків медійних міфо-продуктів, через які вони сприймають дійсність та формують ідентичність [9]. В цьому сенсі, інформаційні процеси заміняють та імітують релігійні процеси.

Поєднання всеохопності й сили впливу ЗМІ з ілюзорними сподіваннями та когнітивними викривленнями, страхами, емоціями та національним егоїзмом, має вибуховий соціальний ефект. Сподівання на лідерів і тотальна недовіра до них, поєднана з силою впливу пропаганди, породжує феномен *маргіналізації* масової свідомості. Нею досить просто маніпулювати, спрямовувати енергію її незадоволення на боротьбу з штучним образом ворога в середині країни та зовні [6; 9].

За рахунок здатності швидкого охоплення величезних мас населення, інформаційного навіювання та маніпуляцій, мас-медіа в умовах війни формують колективні почуття гордості чи провини, колективний гнів та образу. Особливої ваги наративи набувають у пропагандистському дискурсі, де вони фактично формують нову реальність. Наприклад, російська пропагандистська дезінформація конструє уявлення, що війна є необхідною і виправаною. На відміну від стихійних чи наївних засобів навіювання, кремлівська пропаганда є усвідомленим і продуманим процесом дезінформації [4].

Отже, політизація, маніпуляція та масовізація сучасної свідомості значно посилюється медіа інструментами і набуває величезної руйнівної сили. В ситуації, коли щодня відбуваються масовані вкидання стресових інформаційних повідомлень, носії колективного мислення остаточно втрачають орієнтацію у медіареальності. Продумані інфопотоки, TV картинки та думки «експертів» стають реальністю в якій, виникає «ефект постправди», неможливість для масової свідомості відрізнити правду від брехні, фейки від істини [7]. Тому, єдиним

засобом подолання негативного впливу медіа на свідомість є розвиток критичного мислення, застосування гігієни у споживанні інформації, використання перевірених джерел та надійної аналітики.

Література:

1. Дроздовська О. М. Понятійно-категоріальний апарат масової свідомості як різновиду суспільної свідомості. Режим доступу: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_39_11.pdf

2. Ісакова О. І. Масова свідомість як владна технологія: сутність і механізми реалізації. Режим доступу: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/12/12.pdf>

3. Масова свідомість. Український психологічний ХАБ. Режим доступу: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5>

4. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності: пер. О. Форостина. Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.

5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/87989/1/Sakhno.pdf;jsessionid=94805C1CB5F25D27C884648CF0D703EC>

6. Разуваєва О. О. Моделі впливу засобів масової інформації на масову політичну свідомість. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1659>

7. Слюсар В. М., Христокін Г. В. Діалог без діалогу в медіадискурсі епохи постправди. *Contemporary International Relations: Topical Highlights of Theory and Practice. 2023: the Monograph* / Edited by Yu. Voloshyn, N. Vasylyshyna. Warsaw: RS Global Sp. z O.O., 2023. P. 325–336.

8. Стегній О. Масова свідомість. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-64263>

9. Христокін Г. В. Масова свідомість як фактор сучасних політичних процесів. Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 23 квітня 2021 року) / укладачі: Чупрій Л. В., Мухін І. М. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. С. 170–175.

10. Христокін Г. Медіаконструювання наративів масової свідомості під час війни. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця». Ірпінь, 21 лютого 2024 р.

11. Чукавіна Т. Е. Маси та масова свідомість. Людина в масі. Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1e3c28fe-fd03-4b11-bdad-cdc7ef6668cd/content>

РОЛЬ ФІЗИЧНИХ РЕЛАКСАЦІЙНИХ ВПРАВ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ УКРИТТЯ

Цаплюк О. С.

*асистент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Військові умови в Україні, регулярна потреба перебування в укриттях накладає свій відбиток як на якість освітнього процесу, так і на психологічний стан його учасників. У дітей дошкільного віку механізми подолання негативних наслідків стресу, а також спротив тривалим стресогенним ситуаціям перебуває на початковій стадії розвитку, окрім того криза батьків (викликана ситуацією в країні, особливо для внутрішньо переміщених осіб) швидко стає травматичною для дітей [1, с. 33]. Такий стан справ обумовлює необхідність пошуку рішень що були б максимально невибагливими до матеріально-технічного забезпечення та оточення, а також носили комплексний вплив на фізичний розвиток та психологічне розвантаження дітей старшого дошкільного віку, адже ця вікова категорія характерна як підвищеною емоційною сенситивністю, так і високою потребою в руховій активності. Одним з таких рішень може стати підбір фізичних релаксаційних вправ для проведення в умовах укриття. Застосування релаксаційних вправ на постійній основі, а саме комбінації дихальних технік, м'язової релаксації, сприяє зниженню рівня стресу у дітей. Такі вправи можуть допомогти заспокоїти нервову систему, знизити вироблення гормонів стресу, що сприятиме підвищенню рівня емоційного комфорту та самопочуття дітей. Вони є елементом розвитку вміння саморегуляції емоцій, вміння керувати стресом та адаптуватися до нових умов, допомагають підвищити концентрацію та увагу дітей.

Іншим боком використання фізичних релаксаційних вправ є збереження фізичної активності в умовах укриття. Різноманітні елементи рухових вправ, які часто використовуються у релаксаційних практиках, сприяють розвитку моторики та координації рухів у дітей, сприяють розслабленню м'язів та зменшенню напруги в суглобах. Це особливо важливо в умовах стресу або під час тривалого перебування в укритті, коли може бути відчутна фізична та емоційна напруга. Специфіка деяких вправ дозволяє сприяти розвитку витривалості дітей, що може стати елементом цілеспрямованого фізичного розвитку в інших видах діяльності [2, с. 44].

Розглянемо основні педагогічні особливості впровадження фізичних релаксаційних вправ в освітній процес, для їх успішного проведення в умовах укриття:

- Включення в розклад дня регулярних сесій фізичної релаксації, під час яких діти можуть виконувати спеціально розроблені вправи для розслаблення м'язів та заспокоєння розуму. Зручним буде включення їх елементів до різноманітних видів гімнастик (ранкової, після денного сну), до фізкультхвилинок чи фізкультурних пауз;

- Використання стимулюючих елементів, таких як музика, ігри та анімація, для залучення уваги дітей та створення позитивного настрою під час виконання релаксаційних вправ;

- Врахування індивідуальних потреб та можливостей кожної дитини при виборі та проведенні релаксаційних вправ, щоб забезпечити їх максимальну ефективність;

- Залучення батьків у процес виконання релаксаційних вправ, наприклад, надання рекомендацій щодо практик релаксації для виконання вдома, або проведення спільних занять з батьками та дітьми;

- За можливості – відведення частини приміщення укриття для створення спеціального місця для релаксації, де діти зможуть займатися фізичними вправами, слухати музику або виконувати дихальні техніки.

Пропонуємо орієнтовний перелік фізичних релаксаційних вправ для старшої групи, який було б зручно використовувати в умовах укриття (табл. 1).

Таблиця 1

№	Вправа:	Методичні рекомендації до проведення:
1.	<p>«Квітка на вітру» Мета: заспокоєння нервової системи, зняття напруги та стресу. Обладнання: не потребується. Опис вправи: дитина лягає на спину, розслаблює м'язи тіла та закриває очі. Вона уявляє себе квіткою на вітру, яка рухається м'яко та плавно, піддаючись руху повітря.</p>	<p>Заохочуйте дітей відчувати, як їхнє тіло плавно рухається, неначе листя на вітру. Нагадуйте про важливість глибокого дихання та повільного випуску повітря.</p>
2.	<p>«Сонячні промені» Мета: підвищення настрою, зняття психологічного напруження. Обладнання: не потребується. Опис вправи: дитина стоїть на місці або сидить у зручному положенні. Вона закриває очі та уявляє, що над нею з'являються теплі сонячні промені. Дитина уявляє, як ці промені проникають у її тіло, зігріваючи його та роблячи її веселішою та більш розслабленою.</p>	<p>Заохочуйте дітей відчувати тепло сонячних променів, їхню приємну теплоту та світлість. Нагадуйте їм вдихати глибоко та випускати повітря повільно.</p>
3.	<p>«Імітація тварин» Мета: зняття напруги у м'язах та релаксація, розвиток моторики. Обладнання: не потребується. Опис вправи: діти імітують рухи різних тварин, таких як кіт, собака, мавпа тощо, розтягуючи й розслаблюючи різні групи м'язів.</p>	<p>Спонукайте дітей відчувати, як їхні м'язи розслаблюються під час кожного руху, неначе вони справжні тварини. Заохочуйте їх уявляти, що вони вільно рухаються, без будь-якого напруження або зусиль.</p>
4.	<p>«Станція балансу» Мета: розвиток координації, рівноваги та моторики, зменшення стресу. Обладнання: подушки для балансу або пластикові дошки. Опис вправи: діти стають на підставки для балансу та намагаються зберегти стабільну позицію. Вони можуть виконувати різні вправи: стояти на одній нозі, ходити по підставках, випробовувати різні рухи та позиції.</p>	<p>Спонукайте дітей до випробування різних рухів та позицій, нагадуйте про важливість концентрації та відповідного дихання під час виконання вправ.</p>
5.	<p>«Енергія гнучкості» Мета: розслаблення м'язів, зняття напруги та покращення гнучкості. Обладнання: йога-коврик або килимок. Опис вправи: діти виконують різні позиції розтяжки, такі як «кішка», «дракон» або «лотос», утримуючи їх на кілька секунд та потім плавно переходячи до наступної позиції.</p>	<p>Спонукайте дітей до м'яких та контрольованих рухів під час виконання розтяжки. Нагадуйте про важливість глибокого дихання та почуття комфорту під час розтяжки.</p>

Отже, впровадження фізичних релаксаційних вправ у практику роботи з дітьми старшого дошкільного віку є важливим компонентом педагогічного процесу, спрямованим на забезпечення їхнього фізичного та емоційного благополуччя. Фізичні релаксаційні вправи допомагають дітям зменшити рівень стресу, покращити емоційний стан та забезпечити психологічний комфорт в умовах тривоги та перебування в укритті. Регулярне виконання релаксаційних вправ сприяє підтримці фізичного здоров'я дітей, зменшує напругу в м'язах та суглобах, покращує дихання та сприяє загальному фізичному здоров'ю. Окрім того ці вправи надають їм навички саморегуляції та стресостійкості, які будуть корисними у подальшому житті.

Література:

1. Бочкор Н. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

2. Деделюк Н., Томашук О., Валько С., Тур В. Підвищення психологічної стійкості дошкільників засобами фізичного виховання в умовах військового стану. *Вісник Прикарпатського університету*. Вип. 39. С. 41–46.

3. Тлустенко А. Досвід роботи дитячого психолога з внутрішньо переміщеними дітьми. *Psychology problems of the development of modern science : Proceedings of the XXXIV International Scientific and Practical Conference*. Madrid. P. 303–305.

РЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Цюняк О. П.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти,
заступник декана з наукової роботи*

педагогічного факультету, вчений секретар

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Реалії сучасного життя спонукають до перегляду окремих поглядів на цілі та завдання вищої освіти. Як показує досвід, навчання за принципом «знати все» змінюється на принцип «знати, як навчатися

протягом життя та стати самореалізованим та конкурентноздатним», а робота з інформацією на принципах «запам'ятовування» поступово втрачає сенс через розвиток Інтернету як глобального джерела інформації, а отже, важливими стають не лише знання, а й навички ХХІ століття. Як бачимо, карантин через поширення коронавірусної інфекції, а також російсько-українська війна стали часом експериментів в українській вищій освіті.

Війна на території України призводить до значних викликів, таких як: зміна пріоритетів у витратних коштах на освіту; збільшення потреб у підтримці здобувачів вищої освіти та викладачів; необхідність адаптації освітньо-професійних програм до нових реалій та потреб суспільства. Крім того, війна може спричинити втрату інтелектуального потенціалу через міграцію вчених та студентів за кордон, а також зниження загального інтересу до навчання через загострення соціально-економічних проблем. Тим не менше, важливою є підтримка освітніх ініціатив та розвиток наукових досліджень як засобів підтримки стійкості та відновлення суспільства в умовах війни та у післявоєнний час. Важливо забезпечити доступність вищої освіти, якісний рівень навчання незалежно від місця проживання чи соціального статусу здобувачів освіти. Також варто звернути увагу на розвиток креативності, критичного мислення та практичних навичок у студентів, щоб вони могли успішно конкурувати в сучасному світі.

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки задія досягнення стратегічної цілі «Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри» операційною ціллю визначено *реалізацію принципів студентоцентрованого навчання*, що є основою для організації освітнього процесу разом із використанням інноваційних технологій і різних форм здобуття освіти [5]. Серед проблем, які зумовили ухвалення стратегії, визначено недостатню привабливість вищої освіти, оскільки абітурієнти не впевнені, що їхні освітні потреби будуть задоволені, а здобута освіта дасть змогу працевлаштуватися за фахом. Це пов'язано як із можливостями студентів формувати індивідуальну освітню траєкторію (зокрема, обирати навчальні дисципліни), так і побудовою партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу [5].

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» студентоцентроване навчання є підходом до організації освітнього процесу, що передбачає заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема, надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього простору

на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу [3].

Реалізація студентоцентрованого підходу є важливою в контексті євроінтеграційних прагнень і зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що має відображення в стратегічних та операційних цілях Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки.

Н. Кушнарєнко, А. Соляник зазначають, що студентоцентрований підхід у вищій освіті – це партнерство між студентами та викладачами, спрямоване на гарантування якості навчання, викладання та якості вищої освіти в цілому [2, с. 34]. Т. Рябовол визначає основні вимоги студентоцентрованого навчання, зокрема, створення освітнього середовища, врахування потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, встановлення партнерських відносин між викладачем і студентом [4, с. 55].

Як показує практика, вимогою часу є реалізація студентоцентрованого підходу в освітньому просторі закладів вищої освіти, де студенти беруть активну, свідому та відповідальну участь в освітньому процесі і демонструють більше автономії, ініціативи та відповідальності за своє навчання. Здобувачі вищої освіти мають можливості обирати освітні компоненти на основі їхніх інтересів та кар'єрних цілей, що сприяють інтелектуальному, культурному і професійному розвитку особистості, підвищенню мотивації до здобуття освіти, розвивають навички самостійності, уміння працювати в команді, ухвалювати важливі особисті й професійні рішення. Окрім того, у рамках реалізації студентоцентрованого підходу активно використовуються інноваційні методи і форми роботи, такі як дискусії, групові проекти, ситуаційні завдання, професійні кейси, що сприяють активному навчанню й задоволенню потреб та інтересів студентів, формуванню компетентностей, що відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Студентоцентроване навчання сприяє розвитку навичок саморегуляції, а саме: здатності планувати свій час, управляти завданнями й встановлювати особисті освітні цілі. При цьому викладачеві потрібно враховувати, що не всі студенти мають високий рівень самодисципліни: деякі студенти можуть мати обмежений досвід самостійного навчання та потребувати більше підтримки й настанов від викладача. Важливим є зворотний зв'язок між викладачем і студентом, оскільки здобувачі вищої освіти повинні уміти аналізувати індивідуальний прогрес і покращувати якість навчання.

В умовах воєнних реалій в освіті, як ніколи, стає важливим гнучкість освітнього процесу. Використання онлайн-платформ, електронних курсів та інших цифрових ресурсів, що надають студентам можливість навчатися у власному темпі та відповідно до своїх

здібностей і потреб, що також є елементами партнерської співпраці між викладачем і студентом та реалізацією студентоцентризму в закладах вищої освіти. Найбільш популярними сучасними сервісами для проведення онлайн-конференцій та відеозв'язку, який забезпечує аудіовізуальне спілкування значної кількості осіб одночасно є Zoom, Google Meet. Ці сервіси використовують у своїй роботі викладачі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Окрім того, усі учасники освітнього процесу є зареєстрованими користувачами хмарної платформи Cisco Webex, де можуть безпечно обмінюватися повідомленнями, переглядати файли, здійснювати голосові і відеодзвінки. Звичним явищем стали університетські репозитарії, електронні наукові журнали, електронні хрестоматії, електронні методичні кабінети, які викладачі постійно оновлюють. Студенти Прикарпатського університету можуть у будь-який час користуватися матеріалами репозитарію.

Важливе значення при використанні цифрових інструментів та засобів дистанційного навчання має контроль засвоєння матеріалу та оцінювання знань здобувачів вищої освіти. Приміром, у цьому ж університеті уже декілька років функціонує система дистанційного навчання на платформі d-learn.pnu.edu.ua, яка раніше використовувалася для організації самостійної роботи студентів денної і заочної форми навчання. На цій платформі навчальні матеріали доступні у будь-який час. Студенти мають можливість працювати з навчальними матеріалами і проходити тестування.

Варто зазначити, що сучасна молодь більшу частину свого часу проводить у соціальних мережах. Бути зареєстрованим у декількох соціальних мережах та системно їх використовувати для спілкування стало модним. Тому вони мають стати не лише простором для спілкування і розваг, а й місцем навчання, інноваційним інструментом для цілеспрямованого використання в освітньому просторі. Нами проведено опитування серед студентів педагогічного факультету. Результати тестувань дозволяють стверджувати, що найбільшу популярність на сьогодні отримав Facebook, який увійшов до першої двадцятки рейтингу найбільш популярних інструментів навчання і розвитку. Засновники цієї мережі постійно розширюють функціональні можливості й додають нові сервіси.

Соціальні мережі доцільно використовувати для організації колективної роботи, проєктної діяльності; мобільного неперервного навчання в умовах змішаного чи дистанційного навчання, спілкування між учасниками освітнього процесу. У мережі Facebook нами створено групу «Скарбничка творчого вчителя» (https://www.facebook.com/groups/971745386884019?locale=uk_UA), учасниками якої є науковці,

викладачі, студенти, вчителі та учні закладів загальної середньої освіти, батьки. Студенти презентують у групі розроблені власні колективні і індивідуальні проекти тощо.

Наша студентська молодь не залишається осторонь подій в Україні та активно допомагає Захисникам. Студенти педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника долучаються до роботи Волонтерських центрів, плетуть маскувальної сітки, організовують благодійні ярмарки тощо.

Таким чином, із вище зазначеного можемо зробити висновок, що реалізація студентоцентрованого підходу стимулює активну участь здобувачів вищої освіти у навчанні, сприяє їхньому особистісному розвитку та підготовці до успішної кар'єри в сучасному світі. Методи навчання і викладання повинні бути спрямовані на створення ефективного та відкритого освітнього простору для якісного навчання й розвитку на засадах взаємної поваги і партнерства, підвищуючи при цьому мотивацію й досягнення здобувачів освіти. Головна мета навчання в умовах воєнного часу – це ще і психологічна підтримка, толерантне щире спілкування викладачів і студентів. Беззаперечно, що важливу роль відіграє освітнє середовище закладу вищої освіти, яке має бути спрямоване на побудову комфортної та безпечної атмосфери для усіх учасників освітнього процесу, що сприяє їхньому особистісному розвитку, соціальному та професійному становленню.

Література:

1. Дідук І. Студентоцентроване навчання як інструмент забезпечення якісної вищої освіти в Україні. Scientific Collection “InterConf”. 2023. 162. С. 86–90.

2. Кушнарєнко Л., Соляник А. Студентоцентрований підхід у підготовці фахівців документознавчого профілю. Вісник Книжкової палати. 2022, 10. С. 32–43. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/268913>

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Рябовол Л. Студентоцентроване навчання: поняття, вимоги, шляхи реалізації. *Науковий вісник Львівської академії. Серія : Педагогічні науки*. 2021. 10. С. 55–63. URL: <http://ksqn.hol.es/wp-content/uploads/2021/11/8.pdf>

5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://akon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

6. Шевчук Г. Й. Студентоцентроване навчання в умовах сучасних освітніх викликів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 63, Том. 2. 2023. С. 127–130.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чепіль М. В.

*старша викладачка кафедри педагогіки і психології
Коломийський навчально-науковий інститут
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Коломия, Івано-Франківська область, Україна*

В умовах воєнного стану життя студентської молоді докорінно змінилося. Страшні події війни зачіпають всі сфери життя, а особливо відбиваються на якості навчального процесу студентів, вносячи зміни в організацію самого процесу навчання.

Українці віком від 6 до 23 років вимушені пристосовуватись до нинішніх умов навчання. 1,8 мільйона дітей виїхали та продовжують навчання за кордоном, а деякі залишилися вдома, та навчається тут в умовах війни. Всі учні та студенти опинились в різних умовах навчання, але життя продовжилось, а з ним і потреба здобувати освіту [2, с. 144].

Молодь та підлітки є найбільш уразливою частиною суспільства в період свого розвитку та суспільного росту. Фізична культура є однією із областей соціальної діяльності, у якій формується і реалізується соціальна активність студентів закладів вищої освіти. Вона займає провідну роль у формування особистості, дотриманні здорового способу життя та формує поведінку людини у повсякденному житті і кризових умовах життя.

Фізичну культуру особистості відносять до духовних цінностей людини, а формування різних рухових умінь і навичок пов'язують з дієздатністю її організму. Дослідники оцінюють фізичну культуру якісним, системним, динамічним станом, що обумовлюється певним рівнем спеціальної освіти, фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісними орієнтаціями [1, с. 43].

Рухова активність студентської молоді є одною з необхідних умов життя, яка покращує здоров'я, підвищує працездатність, забезпечує

різносторонній гармонійний розвиток. Нині фізична активність є особливо важливою, тому, що вона дає можливість пережити стресові ситуації пов'язані з воєнними діями в нашій країні. Заняття фізичною культурою і спортом допоможуть студентам подолати стрес і страх за своє життя та своїх близьких.

Регулярна фізична активність має безліч переваг для здоров'я, зокрема: покращує настрій та є профілактикою стресу; зміцнює серцево-судинну та дихальну систему; зміцнює м'язи та кістки; підвищує мозкову діяльність; покращує творчі здібності; зміцнює опорно-руховий апарат та зменшує ризик отримання травм, тощо.

Для підтримання фізичної активності студенті закладів вищої освіти ми пропонуємо розробку навчально-тренувальних занять атлетичної гімнастики з використання системи підготовки «Street workout»:

- Навчально-тренувальне заняття 1, інтенсивність мала, тривалість 65–75 хвилин.

Розминка – 8–10 хвилин.

Підтягування на перекладині (поперечині) хватом знизу – 4 підходи * 6–8 разів.

Згинання і розгинання рук в упорі лежачи – 4 підходи * 6–8 разів.

Віджимання на брусах з прямим корпусом – 4 підходи * 6–8 разів.

Підйом зігнутих в колінах ніг в висі на перекладині (поперечині) – 4 підходи * 6–8 разів.

Стрибки на скакалці (з ноги на ногу) – 4 підходи * 25–30 разів.

Гра в баскетбол – 10–12 хвилин.

Вправи для розтягування м'язів.

Методичні рекомендації: розминка є обов'язковим елементом для кожного заняття; при підтягування на перекладині звернути увагу на повне випрямлення рук при опусканні, уникати допомоги ногами (ривків, поштовхів) та розгойдування корпусу; при згинанні і розгинанні рук в упорі лежачи в верхній точці руки мають бути повністю випрямлені, корпус утримувати рівно; віджимаючись на брусах старатись не розгойдувати та не нахилити корпус вперед; при підйомі ніг в висі на перекладині хват руками за перекладину по бажанню, розгойдування тіла має бути мінімальним.

- Навчально-тренувальне заняття 2, інтенсивність вище середньої, тривалість 85–95 хвилин.

Розминка – 10–12 хвилин.

Присідання з вистрибуванням 16–20 разів – підходів * 5 разів.

Випади вперед – 5 підходів * 8–10 разів.

Випади через сторони – 5 підходів * 8–10 разів.

Підйом ніг з вису на перекладині – 5 підходів * 10–12 разів.

Згинання і розгинання рук на брусах – 8–10 разів.

Вправи для розтягування м'язів.

Методичні рекомендації: розминка є обов'язковим елементом для кожного заняття; при вистрибуванні не нахилити корпус сильно вперед, вистрибувати з повного присіду; випаді можуть бути з обтяженнями і без них; роблячи випаді в сторони корпус не нахилиємо вперед, працюємо тільки ногами; при роботі на брусах не розкитуємо тіло і не помагаємо ногами; вправи на розтягування м'язів можуть бути статичні і динамічні.

• Навчально-тренувальне заняття 3, інтенсивність мала, тривалість 65–75 хвилин. колове тренування.

Розминка – 8–10 хвилин.

(Підтягування на перекладині середнім хватом – 6–8 разів + згинання і розгинання рук в упорі лежачи – 10–12 разів + присідання з вистрибуванням – 8–10 разів + підйом ніг до кута 90 градусів в висі на перекладині – 6–8 разів) X 4–6 кіл.

Вправи на розтягування м'язів.

Методичні рекомендації: розминка є обов'язковим елементом для кожного заняття; підтягуючись потрібно зробити хват руками за перекладину на ширині плечей або трошки ширше; при відтисканні тримати корпус рівно, не прогинатись вниз і не піднімати таз вгору; при вистрибуванні положення ніг в вихідному положенні довільне; при підйомі мі ніг дійшовши до кута 90° зробити маленьку паузу і ноги вниз опускати поволі; коловий метод проведення заняття передбачає відпочинок між колами 6–8 хвилин.

Систематична рухова активність сприяє розкриттю потенційних можливостей людини, формуванню таких якостей, як рішучість, сміливість, прагнення до подолання життєвих перешкод та стресових ситуацій. Тому заняття фізичною культурою і спортом займають чільне місце у формуванні життєвої позиції сучасного студентства.

Література:

1. Онопрієнко О. В. Фізична культура – як наукове поняття. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я* : матеріали міжн. наук. інтернет-конф. (Черкаси, 25–26 травня 2023 р.). Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2023. С. 42–44.

2. Чухліб, Ю. С., Землянська Ю. С. Особливості навчання під час воєнного стану. XXVI Всеукраїнська науково-методична конференція *«Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки»* (19 травня 2022 року, м. Київ, Україна). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 144–146.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ

Чукаєва В. О.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права
та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

На сучасному етапі формування знань студентів-юристів з дисципліни «Конституційне право України» має свої складнощі. Це зумовлено тим, що починаючи з 2014 року відбувається розширена конституційна реформа, яка торкнулась не тільки зміни тексту Конституції України, а й всього змісту національного законодавства: безліч прийняття нових законів, доповнення нових нормативних стандартів у текст вже діючих нормативно-правових актів, зміна вектору правової доктрини держави. Все це пояснюється тим, що відбувається прискорена імплементація системи права України у європейське право.

Таким чином, у конституційне законодавство вводиться безліч нових стандартів правового регулювання для забезпечення формування демократичної, ефективної системи публічної влади, яка повинна реально забезпечувати реалізацію прав і свобод людини і громадянина, боротьбу з корупцією, підвищення рівня життя суспільства. Перед державою стоїть виклик забезпечити максимально юридичні гарантії для реального формування громадянського суспільства України.

Для захисту суверенітету України, державна влада повинна швидко реагувати на ті проблеми які виникають у галузі організації роботи правоохоронних органів, державної служби і служби в органах Збройних Сил України, для чого вона приймає безліч управлінських рішень у формі підзаконних актів (Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Розпоряджень Державних Адміністрацій тощо). В результаті, студент для визначення особливостей конституційно-правового регулювання повинен опанувати, проаналізувати дуже великий пласт нормативного-правового матеріалу. Також потрібно зазначити, що стан конституційного права як науки знаходиться на стадії переосмислення, визначення нового змісту юридичних категорій з урахуванням нових викликів переформування українського суспільства [1]. Більш того, систематизація навчального матеріалу з конституційного права України, його засвоєння, відбувається у складних умовах воєнного стану, коли

психологічний стан студента не стабільний, стресовий. Якісні умови навчального процесу в режимі онлайн залежить від наявності інтернету та електроенергії, що не завжди є у реальності в результаті бойових дій на території України. Це безумовно, впливає на якість безпеки життя студента, психологічний стан, що й ускладнює якісне вивчення навчального матеріалу даної дисципліни.

Таким чином, викладач, для забезпечення кращих умов засвоєння навчального матеріалу з дисципліни «Конституційне право України» та впевненості студентом отримання максимальних балів на екзамені повинен в онлайн режимі:

1) визначити до кожної теми список обов'язкових законів та підзаконних актів, знання яких обов'язкові для успішного опитування студента на екзамені;

2) надати словник, юридичних категорій з визначенням їх змісту, які потрібно знати студенту для отримання високих балів на екзамені з дисципліни;

3) ознайомити з примірниками тестових завдань до кожної теми змісту дисципліни, які формують у студента уявлення, яким чином він буде складати іспит;

4) надати додаткові практичні завдання, які студент виконує письмово, для отримання балів, якщо студент не зміг був присутнім на лекції чи семінарі з причин відсутності умов навчання із-за складного становища воєнного стану;

5) на лекціях, матеріал надавати у формі презентації де обов'язково надавати аналіз конституційного законодавства для визначення їх основних положень (тому що нервовий стан студента пригнічує його ефективну можливість проводити правовий аналіз нормативно-правових актів);

6) для ефективного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни, у презентації потрібно його надавати в більшості не у формі тексту, а у формі таблиць, схем, юридичних формул (наприклад: структура конституційних правовідносин = суб'єкт + об'єкт + (матеріальна/процесуальна)конституційна норма права);

7) у презентації обов'язково надавати не тільки назву нормативно-правового акту, а і його дату прийняття, це необхідно для того, щоб студент вивчав і аналізував тільки сучасне, діюче законодавство. Як, показує сучасна практика, студент дуже часто використовує старе законодавство із-за наявності прийняття великої кількості нового конституційного законодавства та ускладнює засвоювати матеріал в рамках чинного законодавства;

8) обов'язково націлювати студента на використання конкретних підручників, які мають повний текст в інтернеті та аналіз-пояснення

на основі сучасного чинного законодавства, що дає можливість студенту опанувати сучасні науково-навчальні розробки конституційного права.

Відомо, що якісне засвоєння знань студентом може бути не тільки при наявності матеріально-технічного забезпечення, навчально-методичного матеріалу, професійного викладача, але й наявність його здорового психологічного стану. Треба враховувати, що у студентів навчальний стрес розвивається через значний потік інформації, зміни умов і формату навчання, стрес під час іспитів [2]. Більш того, стрес існує постійно у самому суспільстві при наявності загального воєнного стану держави. Невдачі в особистому житті призводять до стану тривожності та емоційної напруженості. Тому на сучасному етапі, викладач повинен бути не тільки фахівцем у викладанні дисципліни, але й вміти встановлювати у студентів позитивний, стабільний психологічний стан під час навчання [3].

Для покращення психологічного стану при проведенні лекцій, семінарів у онлайн режимі з конституційного права – рекомендується викладачам:

1) на заняттях не обговорювати політичний стан в державі, питання повинні торкатися тільки проблеми правового регулювання конституційно-правових відносин та шляхи їх подолання;

2) емоції викладача при викладанні матеріалу повинні бути завжди доброзичливими, позитивними, врівноваженими;

3) оформлення презентації повинно бути яскравими фарбами з наявністю цікавих, тематичних фото, картин, малюнків;

4) лекції бажано проводити у формі бесіди, для можливості викладачу знати емоційний стан студентів на даному моменті викладання матеріалу;

5) у змісті лекції повинні бути хвилинки гумору, забавних випадків юристів-практиків;

6) домагатись від студентів питань з приводу їх побажань покращення форми, змісту лекції;

7) лекція повинна мати концептуальний характер, для заохочення студентів активно включатися для розуміння навчального матеріалу, і таким чином мислення студента крутиться не на фактах стресових життя, а в рамках проблеми дослідження, яке визначив викладач.

Таким чином, основними особливостями викладання конституційного права України на сучасному етапі є те, що існує проблема систематизації конституційного законодавства в умовах проведення глибокої конституційної реформи з приводу імплементації національної системи права у європейське право. Наявність існування стресового стану всього суспільства в результаті воєнного стану у державі. Такий стан

ускладнює студентам засвоєння матеріалу навчального з дисципліни конституційного права. Це приводить студентів до перманентного стресу, тому що вони ще знаходяться у навчальному стресі. Саме в цих умовах викладач повинен шукати нові ефективні форми вивчення студентами конституційного права України як в групі так й індивідуально у системі онлайн режиму. Також створювати під час викладання стабільні психологічні умови навчального процесу.

Література:

1. Див.: Спінчевська О. М. Конституційній юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення. Київ : КНТ, 2022. 245 с. ; Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм в умовах воєнного стану. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. Київ, 2022. № 3(21). С. 12–22.

2. Див.: Михайлишин У. Б., Сухан В. С., Анталовці А. В. Психологічний стан здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. 2023. № 2 С. 27–34 ; Грузинська І. Проблема емоційного реагування на стресові ситуації в умовах воєнного стану. *Вісник НАУ. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2022. 2(21). С. 97–107.

3. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 338 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шастко І. М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Довготривалий воєнний стан у нашій державі провокує стресові стани у більшості учасників освітнього процесу. За таких умов роль педагогічних працівників набуває певної трансформації, так як виникла потреба надавати психологічну підтримку здобувачам освіти [1]. Психологічні проблеми в навчальному процесі можуть бути дуже

серйозними, оскільки переживання постійної напруги та тривоги сприяє їх розвитку. Окремі з них це:

– Стрес. Викладачі та студенти можуть переживати травматичний досвід спровокований військовими діями, що часто призводить до розвитку посттравматичного стресового розладу, та негативно впливає на успішність у навчальному процесі.

– Відсутність доступу до навчальних ресурсів. У певної частини здобувачів може бути обмежений доступ до освітніх закладів, матеріалів та технологій, що ускладнює процес та знижує його якість.

– Втрата інтересу до навчання. Здобувачі можуть втратити мотивацію до навчання, не бачити перспективи у здобуванні освіти, через травматичні події, що відбуваються навколо.

– Порушення звичного ритму навчання. Навчальний процес переривається тривогами, повідомленнями про замінування, відбувається перенесення навчальних заходів та ін., що негативно впливає як на здобувачів, так і викладацький склад.

Це лише окремі проблеми, але вони вимагають уваги з боку психологів, педагогів та урядових структур для забезпечення нормального функціонування освітньої системи в умовах воєнного стану.

Важливо забезпечити психологічну підтримку здобувачам та працівникам освітніх закладів. Крім того, необхідно адаптуватися до змін і впроваджувати інновації, які дозволять ефективно працювати в умовах війни. Слід також пам'ятати про важливість розвитку міжособистісних стосунків, сприяти співпраці та налагодженню позитивного психологічного клімату серед всіх учасників освітнього процесу. Окремі елементи допомоги здобувачам можуть включати наступні елементи:

- підтримка емоційного стану;
- розвиток стресостійкості;
- створення безпечного середовища;
- надання доступу до надійних джерел інформації про безпеку та можливості допомоги [2].

Позитивним було б організувати для студентів тренінги групової психологічної допомоги, де вони б мали можливість ділитися своїми почуттями та переживаннями. Також важливо мотивувати студентів до самостійного контролю за своїм психічним здоров'ям, зокрема, рекомендувати займатися спортом, медитувати та знаходити способи психологічного розвантаження в цей непростий час.

Література:

1. Терещук А. Д. Травматичний досвід особистості: зміни та наслідки. *Міжнародний журнал загальна та медична психологія. Загальна психологія.* № 4(04), Київ, 2019. С. 34–35.
2. Титаренко Т. М., Дрорник М. С. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід : практичний посібник. НАПНУ. Кропивницький, 2022. 154 с.

ОСВІТНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ, РЕГУЛЮВАННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Шикун А. В.

*асистент кафедри іноземних мов
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Освітній процес у воєнний та повоєнний час є вирішальним аспектом формування суспільства, зокрема його розвитку. Це пов'язано з тим, що конфлікт руйнує пересічну соціальну та економічну інфраструктуру і ставить вагомі виклики перед системою освіти. Проте, навіть після завершення конфлікту, відновлення освітнього процесу вимагає комплексного підходу та визначення нових правил гри. Волкова Г.К. наголошує, що навчання повинно бути «іноземною мовою на фоні впровадження принципу інтегрованості, комп'ютеризації, інтенсифікації навчального процесу та міжнародного співробітництва» [1]. У даному контексті, важливо розглядати якісні зміни та перспективи освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Це відображається як у способах надання освіти в умовах кризи, так і у вирішенні ключових проблем, що виникають у процесі реабілітації та відновлення суспільства.

Під час війни доступ до засобів навчання обмежується, що ускладнює процес вивчення іноземних мов. Умови війни можуть змусити учнів перейти на самостійне навчання, що може бути менш ефективним для вивчення мови. Після війни важливо відновити навчання іноземних мов, щоб забезпечити інтеграцію в міжнародному співтоваристві. Ресурси та підтримка для відновлення навчання іноземних мов можуть бути обмеженими після війни, вимагаючи додаткових зусиль від уряду

та міжнародних організацій. Відновлення програм з вивчення іноземних мов після війни може вимагати адаптації під нові реалії та потреби суспільства. Після війни створення сприятливого середовища для вивчення мови є ключовим для успішного відновлення освітнього процесу. Міжнародна співпраця може бути важливою для забезпечення підтримки та ресурсів для відновлення навчання іноземних мов після війни.

Шляхи ефективного вивчення іноземних мов в післявоєнний період:

1. Інтенсивні курси. Організація інтенсивних курсів з вивчення іноземних мов, спрямованих на швидке засвоєння мовних навичок.

2. Використання інноваційних методів. Залучення сучасних методик навчання, таких як комунікативний підхід, інтерактивні технології тощо.

3. Культурний контекст. Врахування культурного контексту країн, мова яких вивчається, для більш ефективного засвоєння мовних знань.

4. Практичні заняття. Організація практичних занять, таких як рольові ігри, обговорення актуальних тем тощо, для підвищення комунікативних навичок.

5. Інтерактивне навчання. Використання інтерактивних методів, таких як групові дискусії, проекти та спільні завдання, для залучення учнів і підвищення мотивації. Іваненко Н. В., Герасименко Ю. А., Костенко В. Г. стверджують: «Останніми роками було відкрито нові технології, які змінили повсякденне життя, усунувши застарілі процеси і прискоривши модернізацію всіх секторів діяльності України. Галузь філології та освітніх наукових досліджень зазнали значних інновацій, серед яких можна назвати цифровізацію та цифрову трансформацію» [3].

6. Мовні іммерсії. Організація мовних іммерсій, де учні оточені мовою, яку вони вивчають, що сприяє її активному використанню та засвоєнню.

7. Індивідуалізований підхід. Врахування індивідуальних потреб і рівня знань учнів для підбору оптимальних методів навчання.

8. Мультимедійні ресурси. Використання різноманітних мультимедійних ресурсів, таких як відеоуроки, аудіо матеріали, онлайн платформи тощо, для різноманітності та цікавості навчання [2, с. 119].

У воєнний час освітній процес стикається з численними викликами, включаючи недостатність фінансування та матеріальних ресурсів для забезпечення освіти. Також виникає проблема зниження доступності освіти через евакуацію, руйнування інфраструктури та зміни в суспільних пріоритетах. Психологічні травми та стресові ситуації, що виникають у воєнних умовах, також серйозно впливають на навчальний процес. Втрата кваліфікованих педагогічних кадрів та перерва

в навчальних програмах стають додатковими проблемами, які потрібно вирішувати.

Виклики освітнього процесу в умовах війни:

– Недостатність фінансування та матеріальних ресурсів для забезпечення освіти.

– Зниження доступності освіти через евакуацію, руйнування інфраструктури та зміни в суспільних пріоритетах.

– Психологічні травми та стресові ситуації, які впливають на навчальний процес.

– Втрата кваліфікованих педагогічних кадрів та перерва у навчальних програмах.

Забезпечення освіти в умовах війни вимагає встановлення конкретних правил. Надання захисту та підтримки освітнім установам і персоналу в умовах конфлікту стає пріоритетом. Розробка адаптивних освітніх програм, які враховують потреби учнів у кризових ситуаціях, а також використання новітніх технологій для забезпечення дистанційного навчання та доступу до освіти навіть під час обмежень, є необхідними стратегіями.

Правила забезпечення освіти під час воєнного конфлікту:

– Надання захисту та підтримки освітнім установам і персоналу в умовах конфлікту.

– Розробка адаптивних освітніх програм, що враховують потреби учнів у кризових ситуаціях.

– Використання новітніх технологій для забезпечення дистанційного навчання та доступу до освіти навіть під час обмежень.

У післявоєнний період важливо активно працювати над відновленням освітньої системи та розвитком її потенціалу. Необхідно відновити освітню інфраструктуру та реінтегрувати військових дітей та внутрішньо переміщених осіб у систему освіти [3]. Зміцнення міжнародного співробітництва та підтримки для відновлення освіти в країнах, постраждалих від конфліктів, є важливим аспектом реабілітації суспільства після війни.

Перспективи відновлення та розвитку освіти у післявоєнний період:

– Необхідність відновлення освітньої інфраструктури та реінтеграції військових дітей та внутрішньо переміщених осіб у систему освіти.

– Зміцнення міжнародного співробітництва та підтримки для відновлення освіти в країнах, постраждалих від конфліктів.

– Розвиток мирної культури та виховання громадянської свідомості через освіту як ключовий елемент побудови стійкого суспільства.

Ці аспекти відображають складність та важливість питань, пов'язаних з освітнім процесом у воєнний та післявоєнний періоди, а також

вказують на необхідність системних та комплексних підходів до їх вирішення [4].

Вдосконалення навчання іноземних мов у післявоєнний період вимагає комплексного підходу та впровадження різноманітних стратегій. Професійна підготовка вчителів, розвиток інфраструктури, використання сучасних технологій та стимулювання мотивації учнів є ключовими чинниками у цьому процесі. Міжнародні обміни та розвиток мовних програм також важливі для поглиблення знань та розуміння культурного розмаїття. Заходи, спрямовані на підвищення інтеркультурної компетентності, сприяють створенню сприятливого міжнародного співтовариства. Шляхи вдосконалення навчання іноземних мов не лише сприяють особистісному розвитку, а й сприяють підвищенню міжнародного співробітництва та розумінню міжкультурних взаємозв'язків.

Література:

1. Білоножко, Н. Передекзаменаційні завдання з іноземної мови у форматі підготовленого говоріння як мотиваційний фактор для зменшення почуття тривожності у воєнний період. *Перспективи та інновації науки*, Київ, 2023. № 8(26).

2. Волкова Г. К. Предметно-мовне інтегроване навчання іноземних мов студентів-медиків в умовах пандемії і воєнного стану. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2023 р. Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. С. 118–121.

3. Іваненко, Н. В., Герасименко, Ю. А., & Костенко, В. Г. Інноваційні підходи щодо модернізації філологічної освіти та науки України: відповідь на виклики воєнного часу. *Академічні візії*, 2023. № 18. Вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/281>

4. Гуц, Н. А., Ячменик, М. М., & Руда, О. Ю. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти в умовах воєнного часу. *Академічні візії*, 2023. № 16.

THE ROLE OF DIGITAL COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER IN CURRENT CONDITIONS

Shostak I. I.

Associate Professor

Odesa National Economic University

Odesa, Ukraine

Currently, the development of an information society, as a necessary condition for ensuring Ukraine's competitiveness, requires the transition of the education system use digitization in the educational process actively, since it has been playing a significant role in ensuring its sustainable innovative development. Digital technologies are aimed not only at facilitating the process of transformation of society and creating a comfortable environment for the implementation of educational program ideas, but also create new challenges for educators in connection with the need for constant updating of professional skills and abilities. Digital transformation is an inevitable process that is happening all over the world currently. Digital transformation is known as the digitization process that makes information easier to access. Researchers interpret the concept of "digitization" as methods of converting any information into digital form using digital technologies. Digitization largely determines the life of a modern person and society of the 21st century. Therefore, an important task of education in the 21st century is the development of new professional competencies of teachers associated with the rapid development of the digital society. For successful professional activity, a modern teacher needs to have the latest digital technologies for further development of his/her digital competence.

In this regard, digital competence is recognized as one of the eight key competencies that a modern teacher must develop constantly, even after obtaining formal education, in order to quickly adapt to the requirements of a modern competitive specialist in the conditions of the surrounding world [1, c. 200]. The development and implementation of information and communication technologies in the educational process leads to the development of new learning tools that provide an opportunity to improve the educational process generally. Considering the fact that the requirements for teachers as active participants in the educational process are also changing currently [2, c. 8].

In the conditions of digitization of education, the activity of a modern teacher takes on new forms due to the use of digital technologies in professional activities, which requires a rethinking of the processes

of training and improving their qualifications. The change in the educational system leads to the fact that learning digital skills becomes more multifaceted, new functions appear in it, since the learning process takes place in an electronic educational environment. The active use of digital technologies in education contributes to the effectiveness of the educational process at all levels and the formation of professional competencies of future specialists. The formation of competences is inextricably linked with the informatization of education. Informatization of education is one of the main directions of reforming educational institutions, determined by the needs of modern society, in which individual development of personality is the main thing. Digital competence, which is considered as the ability to navigate in the information space, receive information and operate it in accordance with one's own needs and requirements of the modern high-tech information society, confident and critical application of information and communication technologies for creating, searching, processing, exchanging information in professional activities, in public space, private communication; information and media literacy, algorithmic thinking, Internet security skills, understanding the ethics of working with information [3, c. 375].

Digital competence allows a person to be successful in the modern information space, manage information, quickly make decisions, and form important life skills. In this regard, the formation of digital competence of future teachers of higher education institutions, the substantiation of the organizational and pedagogical conditions of this formation, is an urgent problem in the field of education. A high level of competence in the field of digital pedagogy is required from teachers in order to solve the task of educating future specialists who have high digital competence, and it is interesting to note that digital competence is considered an important component of the professional competence of teachers. A teacher must be fluent in modern technologies and use them in his/her professional activities, thereby ensuring the effectiveness of the educational process. The main requirement for the training of modern teachers should be a high level of formation of their digital competence.

Currently, an important factor in ensuring quality education is the wide use of electronic educational resources by teachers in the educational process, which in this process are not only means of learning and a subject of study, but also an effective tool for their activity and management of all processes carried out in the education system. Teachers' digital skills reflect their ability to create digital content, as well as their ability to work with information, including gathering, structuring, validating, storing and protecting data. It should be noted that the digital competencies of teachers include their ability to use digital technologies to create various content and its practical use in the educational process, taking into account the search

and exchange of information when interacting with students, as well as the ability to program various models of processes occurring in various fields of knowledge [5, c. 114]. Digital competences and creative potential of the teacher ultimately generate a set of informational and intellectual assets of the teacher in the education system. Digital competences act as a key factor in the effective functioning of a teacher in a modern competitive environment.

Therefore, in accordance with the development of information technologies, the use of the latest technologies in pedagogical activities, national programs and projects, it is necessary to conclude that digitalization should be an integral component of education in general. Digitization can help create high-quality educational digital content, as well as promote the development of digital competence of both the teacher and all other participants in the educational process. Therefore, it should be noted that digital competence is an important component of the professional competence of a modern teacher. Digital competence combines knowledge and the ability to use digital technologies to organize the educational process, critically evaluate information resources in terms of the feasibility of their use in professional activities and apply technological innovations.

Bibliography:

1. Bilyk V. M. *Informatsiini tekhnolohii ta systemy : navchalnyi posibnyk*. Kyiv, 2006. 232 s.
2. Bykov V., Spirin O., Pinchuk O. Suchasni zavdannia tsyfrovoy transformatsii osvity. *Visnyk Kafedry YuNESKO «Nepererva profesiina osvita KhKhI stolittia»*. 2020. (1). C. 7–36.
3. Vlasii O. O., Dudka O. M. Shliakhy formuvannia informatsiino-tsyfrovoy kompetentnosti uchasnykiv osvitnoho protsesu. *Vidkryte osvittie e-seredovyshe suchasnoho universytetu*. 2019. C. 375–382.
4. Sysoieva O. A., Hrynchyshyna K. A. Formuvannia tsyfrovoy informatsiinoi kompetentnosti u maibutnikh vchyteliv tekhnolohii zasobamy multimedia. *Aktualni problemy matematyky, fizyky i tekhnolohichnoi osvity : zb. nauk. Pr., Vyp. 7*. Vinnytsia, 2010. S. 356–358.
5. Prokhorova S. M. Poniattia tsyfrovoy kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy u svitovomu osvitnomu prostori. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*. 2015. Vyp. 4. S. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24

THE TOTAL PHYSICAL RESPONSE METHOD (TPR) AS A WAY TO INCREASE EFFICIENCY IN TEACHING ENGLISH

Shturba A. O.

*Doctor of Philosophy, Foreign Language Teacher
of the Highest Qualification Category, Senior Lecturer
Municipal Institution “Balta Pedagogical Professional College”
Balta, Odesa region, Ukraine*

In the practice of teaching foreign languages abroad, the method of Total Physical Response (TPR), developed by James Asher, a professor of psychology at San Jose State University in California, is widely used. As a rule, this method is used at the primary level of education and is based on the statement that the absence of stressful situations significantly increases the motivation to learn.

The main principles of this method are:

- comprehension of a foreign language should precede speaking;
- comprehension should be developed by following orders;
- there is no need to force speaking, as the readiness to speak spontaneously develops through orders and physical actions in their execution.

There is no consensus among methodologists on the expediency of using TPR as a method of teaching foreign languages. Thus, some of them argue that TPR can be integrated as an integral part of the natural method, but in no case can it be used as an independent method. They also deny the selection of orders as basic structures for long-term language acquisition, since this is an artificial, methodologically inappropriate form of work from the point of view of the communicative model.

The Total Physical Response method is based on the coordination of speech and action: speech is taught through physical (motor) activity. TPR is related to the trace theory of memory in psychology, according to which the more frequently and intensively connections are recorded in memory, the associations are stronger and the more likely they are to be reproduced. Reproduction can take place verbally and/or in conjunction with motor activity. The combination of verbal and motor activity increases the effect of reproduction. Asher believes that the process of adult second language acquisition is similar to the process of a child's first language acquisition. The language we use with children mostly consists of orders and instructions, to which children first respond physically and then verbally.

Asher argues that adults should repeat the process of a child's acquisition of the mother tongue. He is a member of the humanistic psychology school

of thought regarding the role of affective (emotional) factors in language learning. The scientist believes that a method that connects learning with playful motor activity relieves stress and creates a positive mood, which facilitates learning.

James Asher does not go into an explanation of the nature of language, but his methodology seems to be based on the views of structuralists. He argues that most grammatical structures and hundreds of lexical items can be learnt through the teacher's use of the imperative. He sees the verb, especially in the imperative, as the central linguistic core around which language and the process of learning it is organised. Despite Asher's recognition of the central role of comprehension in language learning, he does not address the relationship between comprehension, production and communication: he does not develop a theory of speech acts.

Asher's views on learning theory are similar to those of behaviourists. He also believes that the stimulus-response principle is a fundamental theoretical position.

James Asher put forward three hypotheses that are fundamental to learning theory:

1. There is a specific innate bio-programme of language learning that determines the optimal way of acquiring first and second languages.
2. The hemispheres of the human brain are responsible for different learning functions.
3. Stress (affective filter) is a determining factor between the act of learning and what is being learnt: the lower the stress, the more successful the learning.

The Total Physical Response is a method of teaching a foreign language through the use of physical movements as a reaction to oral stimuli, commands, and instructions. This method of teaching is ideal for students of different age, as they have an inherent desire to constantly move, imitate, fantasize. This method is used in the form of executing commands, outdoor games, illustrating certain actions and situations with gestures and facial expressions, etc.

The advantages of this method are the absence of alphabetization, transcription, translation, rules, stressful situations, mandatory communication.

The basic rule of the Total Physical Response (TPR) method is that it is impossible to understand what I have not done. Students should not be passive listeners, they need to be involved in the learning process: repeat words, movements, participate in games, dances, etc.

James Asher, the author of the Total Physical Response Method, classifies students' actions and reactions to the teacher's verbal and physical instructions. Thus, he distinguishes the following types of exercises:

1. TPR-B (“TPR with body”), which include everything (movements, actions, orders) that can be performed with the help of general body movements. For example, the classic exercise “Simon says”: stand up, sit down, turn around, turn right, turn left, touch your nose, play football, ski, jump, run, play tennis, swim, play golf, go bowling, play volleyball, play basketball, play hockey, etc.

2. TPR-O (“TPR with objects”), which are based not only on learning individual words but also on performing certain actions with objects. For example, the exercise “At the shop”: The teacher has office supplies laid out on the table. The teacher, naming a certain object, points to it, takes it off the table and shows the action that is performed with this particular object. The children have to repeat the actions as directed by the teacher.

3. TPR-P (“TPR with pictures”). Thematic pictures are an extremely effective means of teaching a foreign language, especially at the elementary level. For example, the exercise “Sunday dinner”: On the board there are thematic pictures of vegetables/fruits/drinks. The student has to come up and take a particular picture off the board and ask to give him/her what is depicted on it.

4. TPR-S (“TPR-Storytelling”), which includes acting out simple stories and fairy tales, which will contribute to the rapid and high-quality acquisition of the target language by students.

Summarizing, we can say that TPR (Total Physical Response) is a method of complete physical response aimed at perceiving language through the senses and is suitable for kinesthetics, audials and visuals. The essence of the method is to memorize new words, phrases and lexical structures using gestures, commands, pantomime and games. In this way, you can learn a huge number of words by memorizing them associatively.

TPR can be used to teach and practice many things:

- action-related vocabulary (smile, chop, headache, wriggle);
- learning past/present/future tense forms and daily routines (Every morning I brush my teeth, I make my bed, I eat breakfast);
- imperatives/instructions (Stand up, close your eyes);
- classroom language (Open your books);
- words that are difficult to explain in other ways (think, wiggle, slide, launch).

A significant disadvantage of TPR is that it is practically impossible to use it when learning grammar. After all, how can you show a rule? Although it is possible to automate some grammatical structures. In the course of the lesson, you will also need to use additional material that you need to prepare and bring in advance (and this can be not just paper materials, but even puppets and entire theater props).

This method can be adapted almost to all kinds of learning situations, you just need to use your imagination. It's a lot of fun, students love it, and it can be used to activate students' work in class. The TPR method raises the pace and mood. It really helps students memorize phrases and words.

Bibliography:

1. Bowen T. Teaching approaches: total physical response. URL: <https://www.onestopenglish.com/methodology-the-world-of-elt/teaching-approaches-total-physical-response/146503.article> (date 26/02/2024).
2. Bui G. Total Physical Response. URL: https://www.researchgate.net/publication/324015114_Total_Physical_Response (date 23/02/2024).
3. Total physical response – TPR. British Council. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/managing-lesson/articles/total-physical-response-tpr> (date 26/02/2024).
4. Walton E. An introduction to Total Physical Response. URL: <https://teacherblog.ef.com/total-physical-response-efl-classroom/> (date 24/02/2024).

ЗАЛУЧЕНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юнг Н. В.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної та клінічної психології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

В сучасних умовах, під час війни соціальна робота та психологія стає все більш необхідною для суспільства. Діяльність соціальних працівників набуває все більшої громадянської значущості. Зараз коли в нашій країні йде війна українські волонтери, соціальні робітники, психологи допомагають нашій славі армії, нашому народу. Вони збирають гроші для допомоги ЗСУ, допомагають людям, які постраждали від обстрілів рашистів, які втратили близьких людей, свої будинки. Надають їм житло, забезпечують одягом та їжею. Допомагають влаштуватися на новому місці, знайти роботу.

Волонтерська діяльність – найефективніша форма роботи соціальних робітників, джерело усвідомлення загальнолюдських норм та цінностей, особистісно – професійних якостей, високого рівня

моральної культури, вміння орієнтуватися самостійно в нестандартних різноманітних ситуаціях і здатності вирішувати самостійно різні завдання. Розглядаючи європейський досвід, волонтерська діяльність не тільки підтримує, допомагає, стимулює студентів до реалізації соціальних програм, до розробки соціальних проектів, але й створює можливості для самореалізації особистості, сприяє соціалізації її шляхом включення в життя суспільства.

Великий внесок у становлення теорії волонтерства, аналіз досліджень і публікацій теоретичних та методологічних засадив зроблено українськими вченими (О. Безпалько, Н. Заверіко, І. Зверева, Г. Лактіонова); організацію волонтерської діяльності в вищих навчальних закладах (З. Бондаренко, В. Кратінова, Т. Лях); роль волонтерства в професійному становленні соціальних працівників (О. Караман, Н. Ларіонова, О. Песоцька, С. Харченко); вивченні концептуальні основи педагогічно – професійної підготовки освітніх кадрів (А. Алексюк, В. Сагарда, А. Капська, М. Фірсов, Є. Холостова); мотиваційні фактори участі у волонтерській діяльності (Н. Трубникова, Н. Черепанова); проблемами волонтерства (О. Безпалько, Р. Войнова, А. Капська, Н. Комарова, С. Толстоухова).

Велика кількість потерпілих, жертв, та біженців серед українців, внаслідок російсько-української війни, потребувала невідкладної допомоги. Ця діяльність відрізняється від діяльності, яка відбувається у мирний час, це вже є спосіб відстоювання незалежності держави. Адже подальшого поневолення, смертельна небезпека окупації спонукала діяти негайно. Для українців волонтерська допомога стала способом виявлення своєї відданості та підтримки ЗСУ та народу, якій потребує невідкладної допомоги, під час повномасштабної війни.

Волонтерська діяльність набула різноманітні форми під час війни і по-різному сприяла патріотичному опору російським окупантам. Багато волонтерів приєдналися до допомоги ЗСУ, нашим славним українським військовим, надаючи підтримку у зборі грошей на зброю, на транспорт, на засобі зв'язку, на спеціальне спорядження.

Важливу роль волонтери відіграли у поширенні інформації про повномасштабну війну в Україні. У лобістських і інформаційних зусиллях, спрямованих обізнаності іноземців про хід визвольної війни, про російську агресію. Волонтери беруть участь у організації культурних заходів, сприяючих зміцненню національної єдності і гордості. Це розвиває у українців почуття національної ідентичності, солідарності.

Волонтери як за кордоном, так і у середині країни беруть участь у зборі пожертв та коштів для підтримки як ЗСУ, військового захисту, так і внутрішньо переміщеним особам. Гуманітарні організації надають

допомогу біженцям, постраждалим від повномасштабної війни. Ця допомога включає надання житла, їжі, одягу, медичне обслуговування.

Під час повномасштабної війни патріотизм, відчуття власної гідності та співчуття (альтруїзм) є основними мотивами залучення у волонтерство. Допомогати постраждалим співгромадянам та своїй країні спонукає почуття патріотизму, сильної національної ідентичності.

Література:

1. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Науковий журнал «Вісник Національного технічного університету України»*. 2012. Вип. № 2. С. 53–59.
2. Климов Е. А. Психологія професійного самовизначення : навч. посібник / Е. А. Климов. М. : Академія, 2007. 301 с.
3. Лук'янова Н.Л. Волонтерський рух в Україні – ефективний засіб реалізації державних програм у соціальній роботі з населенням. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2009. Вип. № 2. С. 92–95.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу і держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. К. : НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.
5. Технологія волонтерської роботи у сучасних умовах / за редакцією проф. А. І. Капській. К., 2001. С. 31–32.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

**ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД:
ВИКЛИКИ, ПРАВИЛА, ПЕРСПЕКТИВИ**

4 березня – 14 квітня 2024 року

Підписано до друку 17.04.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 21,39. Тираж 100. Замовлення № 0524-037.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.